PĂRINTELE MITROFAN

VIAȚA REPAUSAȚILOR NOȘTRI și VIAȚA NOASTRĂ DUPĂ MOARTE 2

Viaţa de dincolo de mormânt • Însuşirile sufletului dincolo de mormânt • Comunicarea dintre lumea de dincolo de mormânt şi lumea actuală • Raiul ca stare ce continuă viaţa pământească • Locuitorii raiului • Timpul când se intră în rai • Existenţa sexelor • Viaţa şi lucrarea sufletului în iad şi în gheenă • Reşedinţele sufletelor • A doua venire a lui Hristos pe pământ • Învierea trupurilor şi unirea lor cu sufletele • Temeiul învierii trupurilor • Judecata creştinilor • Judecata oamenilor ce aparţin altor religii • Sfârşitul lumii • A doua perioadă a vieţii de dincolo de mormânt • Viaţa în rai • Treptele fericirii • Viaţa veşnică • Moartea veşnică • Deschiderea locuinţelor osândiţilor • Muncile veşnice

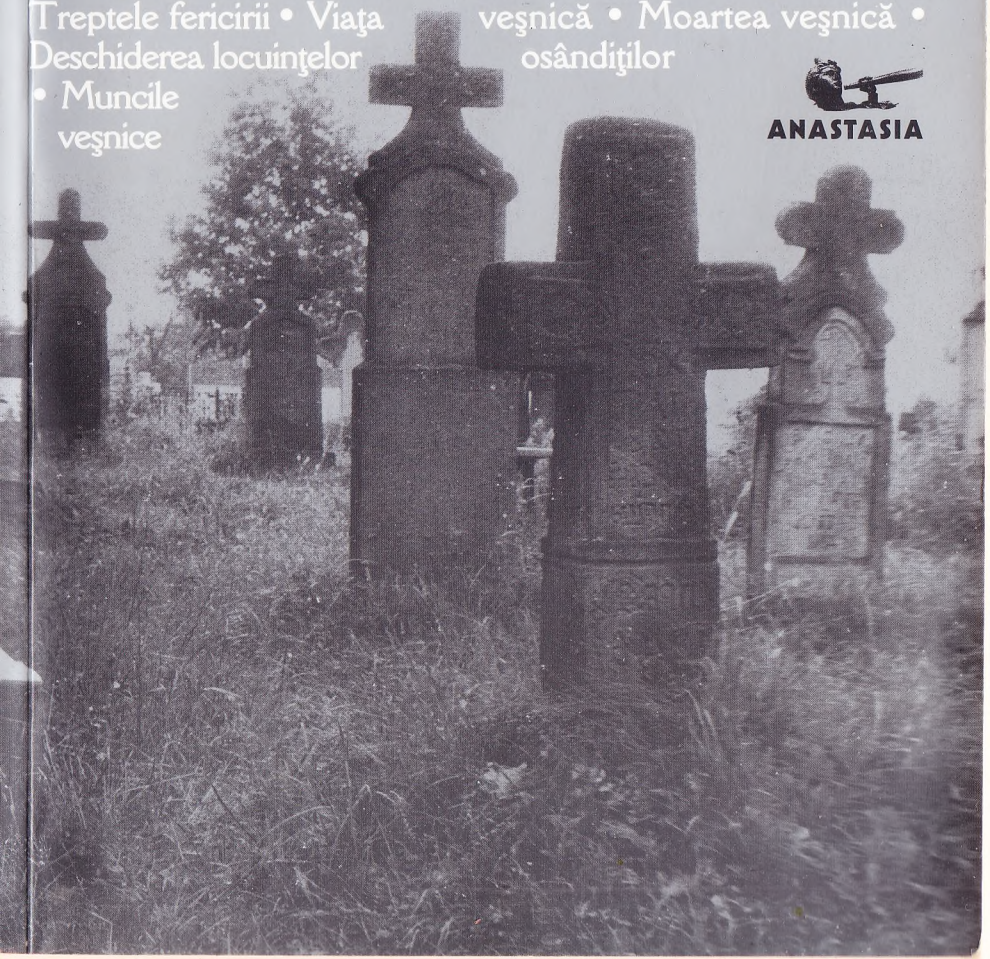

ANASTASIA

Concepția și viziunea grafică:
Doina DUMITRESCU

Editor: Sorin DUMITRESCU

© Anastasia 2003
Str. Venerei 13, sector 2, București, tel./fax: 2109530, 2116745,
e-mail: anastasia@fx.ro

Ediția întâi: 1996
Ediția a doua: 2003

ISBN: 973-682-034-3
vol. II: 973-682-036-X

PĂRINTELE MITROFAN

VIAȚA REPAUSAȚILOR NOȘTRI
ȘI
VIAȚA NOASTRĂ DUPĂ MOARTE

VOL. 2

ANASTASIA 2003

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MITROFAN, preot
Viața repausaților noștri și viața noastră după moarte / părintele Mitrofan ; trad.: mitrop. Iosif Gheorghian. - Ed. a 2-a. - București : Editura Anastasia, 2003
2 vol.
ISBN 973-682-034-3
Vol. 2. - 2003. - ISBN 973-682-036-X

Iosif Gheorghian, mitropolit (trad.)

237

PARTEA A IV-A

Viața de Dincolo de Mormânt

LEGĂTURA ACESTEI PĂRȚI CU CELE PRECEDENTE

Numai după despărțirea sa de trup, sufletul intră în adevărata sa viață, unde gustă în sfârșit o fericire care era cu neputință de atins pe pământ. Sufletul a pătruns în viața sa de dincolo de mormânt. Tema părții întâi era nemurirea (moartea și nemurirea). După ce a trecut în lumea de dincolo de mormânt, sufletul, prin iubirea divină și nemuritoare, inerentă naturii sale, nu se desparte cu totul de ființele pe care le-a iubit și care-i sunt asemenea, ci păstrează neștirbită și cu neputință de rupt unirea, legătura intimă, raporturile mutuale și comunicarea cu sufletele rămase pe pământ.

Cei vii sunt astfel în unire strânsă și în comunicare cu repausații ce au ajuns la desăvârșire. Viața de dincolo de mormânt, în general, și aceea a repausaților nedesăvârșiți, în particular, sunt în directă legătură cu viața acelora ce sunt încă pe pământ. Aceștia din urmă, împinși de milă și compasiune asupra soartei repausaților nedesăvârșiți, exercită o influență mântuitoare asupra soartei lor prin intermediul semnelor vizibile ale legăturii și ale comunicării cu ei (învățătura Bisericii referitoare la mijlocirea viilor pentru cei repausați). Și, în fine, viața de dincolo de mormânt: cum viețuiesc sufletele acolo, precum și diferența dintre

acea viață și cea din lumea pământească. Deci, în ce constă viața de dincolo de mormânt și de ce natură este ea? Acesta este subiectul celei de a patra părți, care are ca titlu: „Viața de dincolo de mormânt", problemă foarte gravă, a cărei rezolvare este atât de necesară în aceste vremuri furtunoase și mai cu seamă în a doua parte a secolului al nouăsprezecelea, frământat de spiritul de curiozitate, de îndoială, de necredință.

Astfel, obiectul prezentei cărți este în legătură intimă cu adevărurile celor trei părți de dinainte: nemurirea (partea întâi), unirea, legătura, raportul mutual între ființele spiritual-morale (partea a doua), și, în sfârșit, comunicarea acestor ființe între ele, influența reciprocă a lumii pământești și a lumii spirituale, a vilor și a morților, adevăr cunoscut încă din vechime (partea a treia). Conținutul prezentei părți, „Viața de dincolo de mormânt", este structurat în felul următor:

1. Despre viața de dincolo de mormânt în general;
2. Prima perioadă a vieții de dincolo de mormânt;
3. A doua venire a lui Hristos pe pământ, învierea trupurilor și unirea lor cu sufletele, judecata și sfârșitul lumii;
4. A doua perioadă a vieții veșnice de dincolo de mormânt.

VIAȚA VIITOARE ÎN GENERAL

Definirea vieții de dincolo de mormânt

Credem că tu, Hristoase, Fiul lui Dumnezeu celui viu, ai venit în această lume pentru a mântui de păcat, de blestem și de moarte pe aceia care cred întru Tine. Credem că Tu, Iisuse, Fiul lui Dumnezeu, Te-ai încărcat cu păcatele lumii acesteia, dându-le prin aceasta celor ce cred întru Tine iertarea păcatelor lor și viață veșnică dincolo de mormânt. Ce este viața de dincolo de mormânt? Sau: cum se trăiește după moarte? Întrebându-ne astfel asupra acestei adânci taine, ne aducem aminte mai întâi de cuvintele Tale, Doamne: „Fără de Mine nu puteți face nimic". Însă Tu iarăși ai zis: „Cereți și vi se va da".

Nu a fost, nu este și nu va putea fi niciodată nimic mai adevărat decât cuvântul lui Dumnezeu sau adevărurile dumnezeiești revelate în Sfânta Tradiție și în Sfintele Scripturi. De aceea, ele sunt singurele izvoare pentru rezolvarea problemelor noastre, izvoare la care orice om este dator a ajunge în asemenea ocazii. „Cercetați Scripturile" (*Ioan* V, 39), sau încă: „Împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru". Aceste cuvinte din Sfânta Scriptură ne arată că, în privința vieții viitoare, pot fi două feluri de manifestări:

manifestarea exterioară, cea care nu se referă la om – Sfânta Tradiție și Sfânta Scriptură, și manifestarea interioară, cea din interiorul omului – spiritul și însușirile sufletului său.

Astfel, revelația divină și cercetările spiritului asupra sufletului – adică revelația și psihologia, cele două izvoare principale de unde noi deducem adevărurile de netăgăduit care se referă la viața noastră – au fost călăuzite de Însuși Domnul nostru Iisus Hristos. Tradiția și Scriptura ne prezintă viața viitoare ca pe o continuare a vieții pământești într-o lume nouă și condiții cu totul diferite. Astfel a reprezentat-o și Iisus Hristos, care ne învață că: „Împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul nostru", adică adevărul, pacea și bucuria în Sfântul Duh sunt cele care alcătuiesc această Împărăție. Dacă persoanele bune și credincioase au raiul în inima lor, cei răi, dimpotrivă, poartă în sine iadul. Așadar, raiul și iadul se oglindesc în sufletele oamenilor, încă de aici, de pe pământ. Această asemănare de situații este începutul vieții veșnice de dincolo de mormânt. Caracterul vieții viitoare se arată deja în viața și lucrarea sufletului pe pământ; astfel, cercetând starea morală a sufletului pe pământ, putem prevedea situația lui viitoare de dincolo de mormânt.

Blândețea și smerenia creștină, unite cu odihna promisă de Dumnezeu, inundă sufletul de o cerească pace. „Luați jugul Meu asupra voastră și învățați de la Mine, că sunt blând și smerit cu inima și veți găsi odihnă sufletelor voastre" (*Matei* XI, 29), învață Domnul nostru Iisus Hristos. Acesta este începutul vieții fericite, liniștite și pașnice a raiului încă de pe pământ.

Sufletul care trăiește pe pământ simte pofte nepotolite și neîmplinite; aceasta este o stare contrară naturii omului, contrară voinței lui Dumnezeu și nu reprezintă decât un început al chinului moral, al dezvoltării neîncetate a uneia dintre acele stări pasionale ale sufletului, cum ar fi: invidia, mândria, lăcomia, desfrânarea, îmbuibarea, ura și lenevirea – toate cele care îl fac pe suflet să moară, dacă el nu se vindecă printr-o credință sinceră și nu luptă împotriva patimilor.

Fiecare din noi, cei care am luat aminte la aceasta, am încercat, mai mult sau mai puțin, aceste două diferite simțăminte ale sufletului: o stare curată, atunci când sufletul este transportat de o bucurie cerească și nematerială, care-l face pe om permeabil la toate virtuțile, la tot devotamentul, la sacrificiul de sine pentru împărăția cerească și, pe de altă parte, o stare de patimă ce-l aduce pe om la uitarea completă a demnității sale, ce-l împinge la toate nedreptățile, ce distruge atât partea materială a omului – trupul, cât și partea sa nematerială – sufletul.

Pe pământ oamenii sunt vii sau morți. Deci ce înseamnă un om mort? Nu este omul întreg, ci numai o parte a lui: trupul. Și acest trup ce se îngroapă în pământ este ca un grăunte ce se seamănă în pământ, ca o comoară ce se îngroapă în cimitir până la un timp hotărât. Însă partea cea mai importantă a omului, imaginea Creatorului său, adică sufletul, rămâne viu; el nu a făcut decât să treacă de pe pământ într-o altă lume și locuiește acolo. Însuși Iisus Hristos ne mărturisește acest adevăr atunci când spune: „Nu e Dumnezeul morților, ci al viilor", căci toți suntem vii înaintea lui

Dumnezeu. Noi toți suntem vii chiar dincolo de mormânt. Însă, în ciuda înaltului nivel al dezvoltării intelectuale la care s-a ajuns în secolul nostru, domnește o decădere morală atât de profundă, încât se uită de existența sufletului de dincolo de mormânt și se pierde din vedere scopul existenței omului. Și atunci ne întrebăm: pe cine trebuie să credem? Pe dușmanul mântuirii noastre, care ne insuflă îndoiala, neîncrederea în adevărurile revelate, precum și lipsa de credință în viața viitoare și în Dumnezeu, Cel care a promis că cel ce crede întru El va trăi în veci? Dacă n-ar fi viața de dincolo de mormânt, care ar fi atunci scopul vieții în această lume și la ce ar servi virtuțile?

Cuvintele lui Dumnezeu ne arată lămurit că omul este creat pentru nemurire, pentru veșnicie. Viața noastră pământească nu este decât începutul vieții nesfârșite de dincolo de mormânt și nu constituie decât o pregătire a vieții veșnice.

Credința în viața viitoare este o dogmă a religiei ortodoxe, cuprinsă în articolul a XII-lea din „Simbolul credinței" („Crezul"). Dacă ne întrebăm cumva: ce este viața viitoare, putem răspunde: este continuarea vieții pământești actuale într-o lume nouă și în cu totul alte condiții. Viața viitoare este continuarea dezvoltării morale a omului în veșnicie, fie în bine – adică în adevăr, fie în rău – adică în minciună. După cum se manifestă omul pe pământ, după felul său de viață, după cum se apropie de Dumnezeu sau se îndepărtează de El, tot așa și dincolo de mormânt unele suflete sunt cu Dumnezeu și în Dumnezeu, altele sunt departe de El.

Sufletul trece la veșnicele locașuri luând cu sine tot ceea ce este al lui: manifestările sale, obișnuințele sale bune sau rele, toate pasiunile care-i sunt proprii și în care el a viețuit. Toate acestea nu-l vor părăsi în lumea de dincolo de mormânt. Viața viitoare este expresia nemuririi pe care Dumnezeu a dăruit-o sufletului. Prin substanța sa, prin suflarea vieții, sufletul este o ființă individuală și creatoare, la fel ca și Creatorul său, care este veșnic: „Dumnezeu a zidit pe om spre nestricăciune și l-a făcut după chipul ființei Sale" (*Pildele lui Solomon* II, 23).

Ideea de viață viitoare este strâns legată de ideea de veșnicie, de nemurire a sufletului. Veșnicia este un timp care nu are nici început și nici sfârșit și care, prin urmare, nu are nici trecut, nici viitor, ci numai prezent, care este statornic și neschimbător. Acest concept al veșniciei nu se raportează numai la Dumnezeu. Cât despre om, veșnicia începe pentru el în pântecele mamei sale, unde primește suflarea vieții care-l face nemuritor. Astfel, după învățătura Bisericii noastre, nemurirea sufletului constă în unitatea ființei sale, în conservarea individualității și a conștiinței sale de sine (*Teologia dogmatică* a lui Antonie).

În prima perioadă a veșniciei, viața din sânul mamei constă numai în formarea trupului, a omului exterior; în a doua perioadă, viața omului este marcată de existența sufletului, a omului interior care se pregătește pentru viața veșnică. Astfel, viața de pe pământ constituie începutul celei de-a treia perioade a veșniciei, a vieții de dincolo de mormânt, care este continuarea nesfârșită a dezvoltării morale a sufletu-

lui. În accepțiunea generală a cuvântului, veșnicia este un timp care nu are nici început și nici sfârșit; însă, referitor la om, veșnicia are început, dar nu are sfârșit.

Ideile de veșnicie, de nemurire, de viață viitoare sunt inerente spiritului omenesc și împreună constituie însușirea esențială a omenirii din toate timpurile și din toate locurile, începând de la primii oameni și trecând prin toate gradele de dezvoltare intelectuală a ființei umane. Este adevărat că, înainte ca lumina religiei creștine să fi luminat omenirea, ideile de veșnicie, de nemurire și de viață viitoare se prezentau sub forme primitive și adeseori false. Activitatea spiritului și aspirația inimii tindeau permanent să lămurească aceste adevăruri, mormintele popoarelor preistorice conținând mărturii în acest sens. Toate credințele oglindesc conștiința pe care o are omul în ființa sa, toate promit omului nemurirea sufletului, veșnicia și existența viitoare, pline de fericire sau de suferință. Prin urmare, viața viitoare, fiind o continuare a vieții actuale, depinde cu totul de aceasta din urmă. Raporturile în care sufletul se găsea pe pământ cu Iisus Hristos se păstrează veșnic, după învățătura Domnului: „Cel ce crede începe viața sa veșnică pe pământ și va trăi veșnic, iar cel ce nu crede e condamnat pe pământ pentru necredința sa și e deja mort pentru viața veșnică." Înclinările sufletului, bune sau rele, care și-au avut începutul și dezvoltarea pe pământ, vor continua să se dezvolte în veșnicie. Cu toate acestea, situația de dincolo de mormânt a unor suflete, a căror soartă nu este definitiv fixată la judecata individuală depinde mult de viața pământească a celor vii. Așadar,

de viața pământească a repausatului și de viața celor care au rămas pe pământ depinde viața de dincolo de mormânt a repausaților nedesăvârșiți.

Veșnicia, nemurirea sufletului, și, prin urmare, și viața de dincolo de mormânt sunt idei inerente spiritului omenesc, care aparțin întregii omeniri, fiind asemănătoare cu cele ale religiilor altor popoare, din toate timpurile și din diferite grade de civilizație. Diferitele popoare din diferite timpuri aveau despre viața de dincolo de mormânt ideile cele mai diverse, în funcție de gradul dezvoltării lor spirituale și morale. Popoarele care se află pe cea mai joasă treaptă a civilizației își reprezintă viața de dincolo de mormânt sub formele cele mai grosolane, în speță, ca o continuare a vieții pământești însoțite de toate plăcerile simțurilor și de desfătările acestei lumi; altele își închipuie viața viitoare mai puțin plăcută decât viața actuală și lipsită de bucuriile pământești. Prin urmare, după reprezentările lor, viața viitoare ar fi compusă din lumea actuală, reală, adică din cei vii, și din lumea umbrelor. Aceasta este credința vechilor greci referitoare la această temă și, după Homer de exemplu, sufletele repausaților sunt umbre ce rătăcesc în spațiu fără nici un scop precis. Și în zilele noastre sunt popoare mai puțin civilizate – cum ar fi locuitorii din Kamceatka, din Groenlanda sau din Laponia –, care exprimă, prin obiceiurile lor, credința într-o viață viitoare asemănătoare celei pământești.

Fiecare dintre acești sălbatici, după moarte, merge să se unească cu părinții săi în țara umbrelor. Cei vii nu-i uită pe morți și dedică anumite zile amintirii lor.

Iată, de exemplu, rezumatul unei descrieri din 1878 a serbărilor morții la Nagasaki: „La apusul zilei, locuitorii din Nagasaki se duc în procesiune la diferite cimitire. Acolo depun pe morminte felinare de hârtie și în câteva minute acele locuri de repaus sunt iluminate feeric. Rudele și prietenii repausaților aduc diferite mâncăruri și mai cu seamă fructe destinate celor repausați; o parte din acele bucate este mâncată de cei vii, cealaltă parte rămâne pe morminte. Mâncărurile, de un gust deosebit și destinate exclusiv celor morți, sunt depuse în vase mici pregătite în acest scop și lăsate pe cursul apei, care le va duce către locuințele repausaților, căci, după credința acestui popor, dincolo de ocean se găsește raiul".

Sălbaticii, crezând cu tărie în viața viitoare, nu sunt foarte cruzi cu prizonierii lor de război tocmai pentru a asigura odihna morților lor, răzbunând sângele prin sânge. Moartea nu-l înspăimântă deloc pe primitiv, căci el crede cu tărie în viața de dincolo de mormânt.

Toate ceremoniile și obiceiurile funerare, atât de numeroase la toate popoarele din timpurile vechi și din cele de astăzi, explică, mai mult sau mai puțin lămurit, credințele, reprezentările și speranțele omului referitoare la soarta sa viitoare. Ce-ar putea dovedi totuși faptul că sălbaticii cred în nemurirea sufletului și în viața viitoare? Să citățm, ca răspuns la această întrebare, istorisirile unor călători referitoare la acest subiect: popoarele sălbatice din Daique iau visurile drept realitate. Ele cred că sufletul, în timpul somnului, se desparte de trup și călătorește departe. Însă, fie că sufletul rămâne în trup, fie că s-a separat de trup,

el este întotdeauna viu: el vede, aude, vorbește și are chiar darul profeției.

Leșinurile reprezintă, după credința lor, despărțirea temporară a sufletului de trup. Nu numai cei din Daique, ci și multe alte popoare primitive iau visurile drept fapte reale întâmplate sufletului în timpul despărțirii sale temporare de trup.

Adevărul despre nemurirea sufletului și viața sa de dincolo de mormânt, precum și adevărul legăturii interioare, al raportului și al comunicării tainice între lumea de dincolo de mormânt și lumea pământească, a fost exprimată de reprezentanții spirituali ai diferitelor popoare, precum Socrate, Platon, Cicero, cât și de scriitorii din Evul Mediu. Popoarele primitive cred că sufletele morților rătăcesc sub formă de umbre în jurul locuințelor lor și cred că aud în vuietul vântului gemetele acelor umbre rătăcitoare. Poeții din antichitate, de exemplu Virgiliu, afirmau că sufletele repausaților, purtate de vânturi, se curățau în călătoriile lor pământești. Crezând în viața de dincolo de mormânt, cea mai mare parte dintre popoarele primitive și-o imaginau cu totul senzorială și credeau că sufletul simte nevoia satisfacerii acestor dorințe pur senzoriale. De aceea, ei depuneau în mormântul repausatului hrană, băuturi, arme și obiecte pentru ca acesta să-și împlinească dorințele. Pentru ca sufletele de dincolo de mormânt să nu rămână cu totul singure, fără familie, fără sclavi, fără cai și să nu se lipsească și de alte trebuințe ale vieții, se înjunghiau sclavi pe morminte, se ucideau, uneori prin ardere, soțiile repausaților etc. Pe mormintele copilașilor mamele răspândeau lapte.

Popoarele din Groenlanda ucid un câine la moartea unui copil și îl depun pe mormântul pruncului pentru ca inteligentul animal să poată servi de călăuză copilului fricos și fără experiență. Cu toată primitivitatea lor, popoarele din vechime și sălbaticii din timpul nostru au conștiință morală și, prin urmare, nu le este străină nici ideea de răsplată pentru faptele bune sau rele ale oamenilor. Credința în nemurire și în răsplata de dincolo de mormânt este foarte veche. „Chiar la sălbaticii cei mai primitivi, scrie D. Carol, această credință ne uimește prin finețea simțului moral, pe care nimeni nu se poate abține a-l admira". Locuitorii din Insulele Fidji, pe care călătorii ni-i prezintă drept poporul cel mai înapoiat de pe glob, sunt convinși că sufletul după moarte este judecat după faptele sale. Majoritatea mitologiilor prezintă, în istorisiri mai mult sau mai puțin senzaționale, încercările pe care le traversează sufletul înaintea judecății. După credința huronilor, Parkam spune că „sufletele repausaților trebuie să facă o călătorie plină de greutăți și primejdii. Ele trebuie să treacă peste o apă pe o scândură subțire, aruncată de pe un țărm pe altul. Un câine fioros, care stă pe țărmul opus le împiedică să înainteze și se străduiește să le facă să alunece în apă. După aceea, sufletele trebuie să urce o cărare care șerpuiește în jurul unor stânci aplecate care, uneori, se rostogolesc asupra acelor călători care nu știu să scape de primejdie". După credința unui popor din Africa – animanii –, sufletele oamenilor virtuoși sunt supuse, în drumul lor către divinitate, urmăririlor spiritelor rele numite Dinis, ceea ce explică obiceiul acestui popor de a le

aduce jertfe în sprijinul repausaților. În mitologia grecilor, la porțile iadului stă câinele cu trei capete, Cerberul, pe care trebuie să-l îmblânzești prin ofrande. Negrii din Guineea sunt convinși că două spirite – unul bun și unul rău – însoțesc sufletul care a părăsit trupul. Pe drum, el întâlnește un perete care îi oprește trecerea. Sufletul virtuos, cu ajutorul spiritului bun, trece cu ușurință obstacolul, în vreme ce sufletul rău se zdrobește de perete. Această credința amintește celebra punte Al-Shirat a mahomedanilor. Toate religiile păgâne propovăduiesc existența locurilor de răsplată și de pedeapsă după moarte.

Până în momentul în care adevărata lumină a credinței creștine a luminat omenirea, viața de dincolo de mormânt se prezenta sub formele cele mai întunecoase și neclare. Numai credința creștină a recunoscut întotdeauna forma completă și vie a nemuririi individuale. De aceea, ori de câte ori problema vieții trecea din domeniul religiei în cel al filosofiei, aceasta din urmă nu putea să-și imagineze o soartă mai bună pentru suflet decât unirea cu divinitatea sau cu spiritul Universului, ceea ce exclude în mod firesc ideea de personalitate sau de individualitate a omului după moarte. Toate popoarele credeau că sufletul continuă să trăiască dincolo de mormânt și că el rămâne în comunicare cu cei vii de pe pământ. Și fiindcă cei din vechime își imaginau viața de dincolo de mormânt într-un chip neclar și tainic, sufletele care trecuseră în acea lume misterioasă inspirau celor vii un fel de neîncredere și frică. Crezând în trăinicia legăturii spirituale ce unește morții cu viii și în influența pe care repausații

o pot avea asupra celor vii, oamenii întrebuințau diferite mijloace pentru a-și atrage bunăvoința locuitorilor lumii de dincolo de mormânt. Aceste mijloace, cunoscute încă din antichitate, sunt: respectul pentru strămoși, jertfele, ceremoniile religioase individuale, necromanția (practica de a invoca spiritele morților pentru aflarea viitorului).

Omenirea, de la originile sale și până în zilele noastre, și-a întemeiat credința în nemurire și în viața de dincolo de mormânt pe următoarele principii: 1. revelația divină, conținută în Sfânta Tradiție și în Sfintele Scripturi ale Vechiului și Noului Testament; 2. slăvita Înviere a lui Iisus Hristos; 3. învățătura Bisericii; 4. învățătura Sfinților Părinți și dascăli ai Bisericii; 5. conceptele de Dumnezeu, suflet și natura Sa; 6. concluziile rațiunii omenești; 7. mărturisirea scriitorilor laici.

Omenirea, de la originile sale și până în zilele noastre, și-a întemeiat credința în nemurire și în viața viitoare pe adevărurile revelate în Sfânta Tradiție și în Sfintele Scripturi. Noi știm că, multă vreme după primul nostru părinte Adam, meșteșugul de a scrie rămăsese necunoscut oamenilor; de aceea adevărurile, principiile și în general toată știința din acele vremuri se transmitea prin viu grai. Astfel, adevărurile religioase, trecând din generație în generație, au ajuns până la Noe, care le-a transmis fiilor săi, iar aceștia – urmașilor lor, pentru noua generație de după Potop. Popoarele coborâtoare din fiii lui Noe au păstrat adevărul despre viața viitoare în tradițiile lor, până când fiecare popor le-a înscris în cărțile lui religioase.

Prin urmare, adevărul despre memoria sufletului și a vieții sale de dincolo de mormânt se păstrează în tradiție până la Moise care, cel dintâi, a vorbit despre aceasta în scrierile sale insuflate de Dumnezeu.

Astfel, dacă adevărul despre viața de dincolo de mormânt nu s-a păstrat până la Moise decât prin tradițiile verbale, din generație în generație, ceea ce era înlesnit de vârsta pe care o atingeau primii oameni, ne întrebăm în mod firesc, oare primii noștri părinți știau că erau nemuritori și aveau oare noțiuni despre viața viitoare? Auzind din gura lui Dumnezeu cuvântul „moarte", Adam și Eva au înțeles imediat că ei fuseseră creați nemuritori. Osândiți la moarte, ei au aflat curând că Răscumpărătorul lor îi va scăpa din păcat, din osândă și din moarte. Prin urmare, ideile de nemurire și de viață viitoare nu erau nicidecum străine lui Adam. Din această cauză, acest adevăr revelat a început să se transmită din generație în generație, astfel încât toate popoarele din antichitate cuprindeau în tradiția lor ideea despre viața viitoare, însă și-o reprezentau într-un mod diferit. Sfântul Ioan Hrisostom mărturisește că ideea despre viața viitoare a fost tot timpul comună întregii omeniri: „Credința noastră în răsplata după faptele fiecăruia în viața viitoare este împărtășită de elini și de barbari, de filosofi și, în general, de tot neamul omenesc" („Cuvânt I, 10 asupra Epistolei a doua către Corinteni"). Această mărturisire a unui scriitor creștin referitoare la existența credinței în viața viitoare în tradițiile întregii omeniri este confirmată prin mărturisirea filosofului păgân Socrate: „Sunt convins că tot omul își are soarta ce îi este des-

tinată după moarte și că această soartă, după credința veșnică a întregii omeniri, este mai bună pentru cei buni decât pentru cei răi".

Revelația divină conținută în scrierile Vechiului și Noului Testament a făcut cunoscut omului adevărul despre existența sa individuală în viața de dincolo de mormânt. Cuvântul lui Dumnezeu, fiind adevărul absolut, este și trebuie să fie izvorul tutror cunoștințelor noastre, care trebuie să se bazeze pe cuvântul Lui și să fie conforme cu El în toate privințele. Toată știința noastră trebuie să izvorască dintr-un adevăr fundamental: „Eu sunt Lumina lumii, cel ce Îmi urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții" (*Ioan* VIII, 12), adică va fi luminat spiritual. Toate științele luminează partea morală a omului – sufletul, iar nu partea fizică – trupul. Astfel, cel dintâi scriitor al revelației divine, Moise, vorbește în mai multe rânduri despre acest adevăr, deși într-un mod mai puțin clar decât în Noul Testament. Iată cuvintele folosite de Moise pentru a exprima dogma vieții viitoare, cuvinte adresate lui Avraam: „Iar tu vei trece la părinții tăi în pace" (*Facere* XV, 15).

Știm că trupul lui Avraam a fost îngropat în Canaan, în țarina lui Efron, fiul lui Țohar Heteeanul, cel al părintelui său – la Haran, iar trupurile coborâtorilor lui Avraam – la Ur. Trupurile se odihnesc în diferite locuri și cu toate acestea Dumnezeu îi spune lui Avraam: „Vei trece la părinții tăi", adică sufletul tău se va uni dincolo de mormânt cu sufletele strămoșilor tăi, care sunt în Scheol. Și Moise scrie mai departe: „Avraam a

murit la bătrâneți adânci, sătul de zile și s-a adăugat la poporul său" (*Facere* XXV, 8).

În același fel arată Moise moartea lui Isaac zicând și de dânsul că s-a așezat lângă neamul său. Patriarhul Iacov, lovit de durere la aflarea morții fiului său mult iubit, strigă: „Mă voi pogorî în locuința morților la fiul meu" (*Facere* XXXVII, 35). Aceste cuvinte exprimă dogma nemuririi sufletului și a continuării existenței individuale dincolo de mormânt. Cuvântul „mormânt" întrebuințat de Iacov desemnează aici locuința misterioasă a sufletelor după moarte. Iacov, simțind moartea sa apropiată, a zis: „Eu am să trec la poporul meu" (*Facere* LIX, 29). Dumnezeu i-a poruncit lui Aaron să se pregătească de moarte în termenii următori: „Aaron va fi adăugat la poporul său... și Aaron să se ducă și să moară acolo" (*Numerii* XX, 24, 26). După aceea, Domnul zise: „Iar după ce-l vei vedea, te vei adăuga și tu la poporul tău" (*Numerii* XXVII, 13). Și Domnul zise lui Moise: „Răzbună-ți pe Madianiți pentru fiii lui Israel, și apoi te vei adăuga la poporul tău" (*Numerii* XXXI, 2). Toți oamenii lui Coré, după cuvântul lui Moise, au fost înghițiți de pământ și s-au coborât de vii în iad (*Numerii* XVI, 30). Domnul i-a zis lui Moise: „Și mori pe munte și te adaugă la poporul tău, cum a murit și Aaron, fratele tău, pe muntele Hor și s-a adăugat la poporul său" (*Deuterenomul* XXXII, 50). Domnul a zis împăratului Iosia: „Iată, Eu te voi adăuga pe tine la părinții tăi..." (*IV Regi* XXII, 20). „Pentru ce n-am murit în pântece?" striga Iov în mijlocul încercărilor sale, „Și de ce am ieșit din pântece căci n-am murit îndată? Pentru ce m-a pus pe genunchi și

pentru ce am supt țâța maicii mele? Acum dormind (în mormânt) aș tăcea și zăcând m-aș odihni. Cu împărații și sfetnicii pământului, care se semețeau întru sabie, sau cu boierii care au mult aur, care au umplut casele lor de argint, sau ca o lepădătură care iese din mitrasul mumei sale sau ca pruncii care n-au văzut lumina. Acolo credincioșii au ars iuțimea mâniei, acolo au odihnit cei osteniți cu trupul. Și împreună cei veșnici n-au auzit glasul celui ce scoate birul. Mic și mare acolo este și sluga lui se teme de domnul său" (*Iov* III, 11-19). „Știu, zice Iov, că veșnic este Cel ce mă va risipi și care va scula pe pământ pielea mea care suferă aceasta. De la Domnul mi s-au săvârșit acestea. Care ochiul meu le-a văzut și nu altul și toate mie mi s-au săvârșit în sân" (*Iov* XIX, 25, 26, 27). Nu găsim oare și în Psalmii Regelui David ideea despre viața viitoare veșnică, dincolo de mormânt? De aici vine tânjirea după cele cerești față de cele pământești, dorința comunicării veșnice cu Dumnezeu, care este totul pentru om. La această idee se referă imaginile profetice despre Răscumpărătorul neamului omenesc – Hristos-Omul (*Psalmii* XV, 11; XV, 17; XLVIII, 16; LXXII, 23 și alții).

Proorocul David afirmă că starea repausaților poate fi îmbunătățită prin bunăvoința celor vii și că repausații nu pot nimic pentru propria lor mântuire (*Psalmul* VI, 6). „Și mai înainte de a se întoarce țărâna în pământ precum a fost și Duhul Se va întoarce la Dumnezeu, la Cel ce L-a dat pe El" (*Ecclesiastul* XII, 7). Toate aceste versete și altele asemenea acestora cuprind în ele ideea veșniciei. Iov mai spune: „Mai îna-

inte de voi merge, de unde nu mă voi întoarce, în pământul întunecos și neguros, în pământul celui veșnic, unde nu este lumină, nici nu se vede viața muritorilor" (*Iov* X, 21, 22). Pasajele din vechiul Testament citate mai sus pot servi drept contraargument părerilor unor scriitori care afirmă că în Vechiul Testament nu se face mențiunea despre nemurirea sufletului și despre viața sa individuală dincolo de mormânt. Aceast aspect a fost total dezmințit de Henri Martin și de profesorul Hrolson, care au făcut un imens serviciu acestei cauze prin descoperirea în Crimeea a unor morminte și inscripții de pe mormintele evreilor morți înainte de Hristos. Aceste inscripții demonstrează credința vie a evreilor în nemurirea sufletului și în viața de dincolo de mormânt. De asemenea, această descoperire contrazice afirmația, puțin întemeiată, a lui Renan, care pretindea că evreii au împrumutat de la greci ideea despre nemurirea sufletului.

Toate textele vetero-testamentare citate mai sus și care se referă la nemurirea sufletului, la viața sa individuală și conștientă de dincolo de mormânt, arată limpede rătăcirea celor ce afirmă că în Vechiul Testament nu este pusă problema nemuririi sufletului și nici a vieții viitoare. Acești contestatari ai Vechiului Testament afirmă că cele citate de noi nu sunt nici mai mult, nici mai puțin decât niște metafore. Întemeietorul Noului Testament, Domnul nostru Iisus Hristos, care este totodată și întemeietorul Vechiului Testament, ne prezintă în mai multe dintre parabolele Sale un tablou viu al vieții de dincolo de mormânt, cum ar fi, de exemplu, parabola nunții fiului de împărat (*Ma-*

tei XXII, 2-14). Oare ce reprezintă societatea meseni-lor, intrarea împăratului și izgonirea celui ce n-avea haine de nuntă, sau ce înseamnă parabola celor zece fecioare sau cea a bogatului nemilostiv? Oare nu umple învățătura lui Hristos cerul și pământul? Cuvântarea Sa de pe munte, precum și convorbirea cu saducheii, nu reprezintă oare o mărturie despre viața viitoare de dincolo de mormânt, asemenea vieții îngerilor? Cel ce ne-a descoperit adevărurile în Vechiul Testament, pregătind Noul Testament, a ridicat vălul, nestrăbătut până atunci, ce despărțea viața de dincolo de mormânt de viața actuală. Iisus Hristos, citând adeseori cuvintele din Vechiul Testament care se referă la viața viitoare, a demonstrat adevărul pe care îl cuprindeau, înviind mai mulți morți, așa cum au fost fiul văduvei din Naim, fiica lui Iair și Lazăr cel mort de patru zile. Și nu este oare un fapt doveditor al existenței vieții de dincolo de mormânt apariția lui Ilie și a lui Moise în momentul Schimbării la Față pe Muntele Taborului?

Relevând omului nemurirea sufletului, tainele vieții viitoare, taina drepților și a păcătoșilor (*Matei* VII, 11-12), Domnul, prin învățătura Sa, prin viața Sa, prin suferințele Sale, prin răscumpărarea omenirii și, în fine, prin învierea Sa a dovedit cu prisosință nemurirea sufletului și, prin urmare, existența unei vieți de dincolo de mormânt. Mărturisirea și dovedirea neîndoielnică a nemuririi sufletului și a vieții viitoare sunt Iisus Hristos Însuși și Învierea Sa. Ca un nou Adam, întemeietorul unei noi generații de oameni, El a înviat din morți și a dat prin aceasta întregului Univers o

probă vizibilă asupra unei existențe veșnice. Toate încercările unui spirit trufaș de a nega aceste adevăruri ar putea avea un oarecare temei dacă învierea lui Hristos n-ar fi o dovadă cât se poate de limpede. Numai în acest caz materialiștii, ateii, nihiliștii și alții ar putea cu înlesnire să rătăcească în întunericul lor. Ideea dominantă a Noului Testament este reconstituirea pentru veșnicie a legăturilor rupte între Dumnezeu și om în perspectiva vieții veșnice, adevărate, care nu începe, pentru omul hărăzit fericirii, decât dincolo de mormânt.

Moartea nu există pentru aceia care cred în Iisus Hristos. Triumful morții e distrus și viața viitoare găsește expresia sa vizibilă în mormântul fiecărui creștin. Ce înseamnă, de exemplu, crucea pe un mormânt? Este un semn vizibil al credinței noastre că cel ce se odihnește sub acea cruce nu este mort, căci chiar prin acest semn al crucii moartea a fost distrusă și viața veșnică i-a fost dăruită. Oare se poate lua viața celui ce este nemuritor? Și Domnul nostru Iisus, Însuși Domnul nostru Iisus Hristos, arătându-ne adevărata menire a sufletelelor noastre, spune: „Nu vă temeți de cei ce ucid trupul, iar sufletul nu pot să-l ucidă" (*Matei* X, 28) – așadar sufletul este nemuritor. Această nemurire este iarăși arătată de El în parabola bogatului și săracului Lazăr, unde sufletul unuia și al celuilalt există după despărțirea lor de trup. Sau, în altă parte: „Nu este Dumnezeu al morților, ci al viilor". Aceasta este învățătura Domnului referitoare la nemurirea sufletului. „Și dacă trăim, și dacă murim, ai Domnului suntem", spune Apostolul Pavel (*Romani* XIV,

8). Fiindcă suntem ai Domnului și fiindcă Domnul este Dumnezeul viilor și nu al morților, toți suntem vii înaintea lui Dumnezeu, atât cei ce sunt pe pământ, cât și cei ce sunt în lumea de dincolo de mormânt. Cei din urmă sunt vii pentru Domnul, căci ei sunt mădularele vii ale Bisericii: „cel ce crede în Mine să nu rămână în întuneric" (*Ioan* XII, 47) și iarăși: „chiar dacă va muri, va trăi" (*Ioan* XI, 25), învață Iisus Hristos. Dacă morții sunt vii pentru Biserică, ei sunt de asemenea vii pentru duhul și pentru inima noastră. Sufletul trece în lumea de dincolo de mormânt cu înclinările sale, bune sau rele, așa cum au fost ele pe pământ. Acela ce este plin de iubire continuă să-i iubească în împărăția iubirii pe aceia care au rămas pe pământ și nu-l pot uita.

Sfinții Apostoli, ucenicii lor, precum mulți alți sfinți care învață despre nemurirea sufletului, n-au mărturisit oare prin fapte adevărul învățăturii lor? Ei înviau morții, le vorbeau ca unor ființe vii, le adresau întrebări, așa cum a făcut de exemplu Sfântul Toma, care a întrebat pe fiul ucis al preotului păgân despre numele ucigașului său și astfel a căpătat răspuns de la el. Toate aceste minuni, demonstrând dumnezeirea lui Iisus Hristos, mărturiseau în același timp despre nemurirea sufletului și despre viața sa de dincolo de mormânt. Toți dascălii Bisericii au avut întotdeauna în centrul învățăturii lor viața viitoare, pentru a-i salva pe oameni de la pierzania veșnică.

Citâm în continuare pasajele din Noul Testament care mărturisesc despre viața viitoare și asupra cărora am făcut o analiză mai lărgită. *Despre viața de dinco-*

lo de mormânt (I *Corinteni* XV; *Evrei* IX, 27; *Luca* XX, 38), învățătură care demonstrează că repausații viețuiesc și după moarte; *Asupra legăturii între vii și morți* (*Matei* XXII, 32; *Luca* XX, 38; *Ioan* XII, 24; *Efeseni* II, 19,20); *Despre rai și iad și diferitele grade de fericire și chinuri* (*Luca* XII,47, 48; XVI, 24; XXIV, 47; *Ioan* III, 3; XIV, 2; *Romani* II, 6; I, *Corinteni* II, 9; XV, 39-42; I *Petru* I; 8-10; *Marcu* IX, 43-49; *Matei* V, 22,29,30; XIII 42, 43; XIX, 28; *Apocalipsa* XIV, 10; *Iuda* 6,7 ș.a.m.d.); *Despre învierea și împreună-locuirea veșnică* (*Tesaloniceni* IV, 11; XIII, 30; XXIV, 31; *Luca* XIII, 28, 29; *Romani* VIII, 11; *Filipeni* III, 20, 21 ș.a.m.d.); *Despre răsplata parțială în prima perioadă dincolo de mormânt și despre răsplata deplină în ziua Judecății de Apoi* (*Apocalipsa* XI, 18; VI, 11; II *Corinteni* V, 10; *Timotei* IV, 8; *Coloseni* III, 4 ș.a.m.d); *Despre moartea apropiată și despre venirea lui Iisus Hristos care va veni să judece viii și morții și despre sfârșitul lumii; la ziua judecății tot ce este ascuns se va arăta* (*Matei* XXIV, 42-44; XXV, 13; *Marcu* XIII, 2; I *Corinteni* IV, 5 ș.a.m.d); *Despre Judecata de Apoi, despre pedepsele și fericirea veșnică* (*Matei* XXII, 11-14; XXV: *Marcu* XVI, 16; *Luca* XVI, 23-26; *Ioan* III, 36; *Apocalipsa* XIV, 11; II, *Tesaloniceni* I, 8-9); *Despre sfârșitul lumii, despre unirea, împreună-locuirea și raporturile dintre suflete dincolo de mormânt* (I *Ioan* 11, 18; *Apocalipsa* I, 3; VI, 9; VII, 9, 10; *Matei* XXIV; *Luca* XVI, 31 ș.a.m.d.); *Învățătura* care afirmă că sufletul, imediat după judecata individuală, intră în locul care i-a fost destinat, unde continuă a se dezvolta în bine (în rai) sau în rău (în iad), adică continuă a se

dezvolta starea morală cu care sufletul a păşit pragul mormântului (*Luca* XVI, 19-31; XXIII, 43 ş.a.m.d.)

Descrieri despre diferitele situaţii în care se găseşte sufletul dincolo de mormânt sau ale locurilor unde vor sta sufletele dincolo de mormânt

Toate spiritele înalte ale antichităţii, precum Platon, Socrate şi alţii aveau conştiinţa şi presentimentul nemuririi lor şi al existenţei unei vieţi de dincolo de mormânt, însă ei nu puteau, cu toate eforturile cugetului lor, să-şi imagineze complet viaţa de dincolo de mormânt. Se înţelege de la sine că omul de pe primele trepte ale dezvoltării intelectuale nu ştia încă unde trebuia să situeze sufletele repausatilor şi-şi imagina că acele suflete – asemeni sălbaticilor din timpul nostru – rătăceau în jurul locuinţelor sub forme imprecise şi aeriene.

Treptat, gândirea şi imaginaţia au creat locuri precis determinate pentru locuinţele sufletelor; aceste locuri poartă numele de: *ţară, câmpiile sufletelor, insulele fericiţilor* şi altele. Apoi, urmând principiile binelui şi răului, după dreptate şi răsplată, acele locuri s-au împărţit în două teritorii care reamintesc prin înfăţişarea lor, în mod confuz, reprezentările noastre despre rai şi despre iad.

Sufletul, despărţindu-se de trup, vieţuieşte şi simte în continuare. El trece în ţara unor fiinţe asemenea lui prin natură, în ţara unor fiinţe spirituale, în împărăţia

îngerilor. După felul vieţuirii sale pământeşti, se uneşte cu îngerii buni – în rai, sau cu îngerii răi – în iad. Acest adevăr a fost afirmat de însuşi Domnul nostru Iisus Hristos. Tâlharul cel bun şi săracul Lazăr, au intrat în rai imediat după moartea lor, în timp ce bogatul a fost dus în iad (*Luca* XXII, 43; XVI 19-31). „Noi credem, spun patriarhii din Orient în «Mărturisiri despre credinţa ortodoxă», art 18, că sufletele repausaţilor sunt în bucurie sau în suferinţă după faptele lor. Despărţite de trupurile lor, ele trec imediat la bucurie sau la chinuri şi suferinţă, însă nu simt toate acestea pe deplin, nici bucuria, nici suferinţa; căci fericirea sau suferinţa absolută nu vor fi cunoscute decât după învierea cea de obşte, când sufletul se va uni cu trupul, în care el a dus o viaţă virtuoasă sau o viaţă plină de păcate".

O cercetare atentă a cuvântului lui Dumnezeu ne demonstrează că situările sufletelor dincolo de mormânt nu sunt aceleaşi în toate cazurile. Aceste situări sau locuri unde sunt aşezate sufletele poartă, după caracterul lor, diferite denumiri. Locul unde stau aleşii poartă în Sfintele Scripturi nume diferite cum ar fi: *împărăţia cerurilor* (*Matei* VIII, 11), *împărăţia lui Dumnezeu* (*Luca* XIII, 20, 29; I *Corinteni* XV, 50), *raiul* (*Luca* XXIII, 43), *casa Părintelui Ceresc* (*Ioan* XIV, 2; *Matei* XIX, 2; *Luca* XII, 33; *Evrei* IV, 10; X, 34; XIII, 14) ş.a.m.d.. Cât priveşte situaţia osândiţilor sau locul unde stau ei, acesta se numeşte *gheena focului*, unde viermele nu doarme şi focul nu se stinge (*Matei* V, 22, 29, 30; X, 28; XVIII, 8, 9; XXV, 41, 46; *Marcu* IX, 42, 43, 47), *cuptorul cel de foc unde va fi plânsul*

și scrâșnirea dinților (*Matei* XIII, 50), *iezerul cel de foc care arde cu piatră pucioasă* (*Apocalipsa* XIV, 10; XIX, 20; XX, 9, 14; XXI, 8), *întunericul cel mai din afară* (*Matei* XXII, 13; XXV, 30), *adâncul care înspăimântă chiar duhurile răului* (*Luca* VIII, 31), *legăturile întunericului în iad* (II *Petru* II, 4), *pământul întunericului unde locuiește umbra morții* (*Iov* X, 22), *iadul* (*Isaia* XIV, 15; *Matei* XI, 23; *Osea* XIII, 14; *Apocalipsa* XX, 13, 14), *temnița duhurilor* (I *Petru* III, 19), *laturile cele mai de jos ale pământului* (*Efeseni* IV, 9), *cele mai de dedesubt ale pământului* (*Apocalipsa* V, 3, 4), *fântâna adâncului* (*Apocalipsa* IX, 2).

Perioadele vieții de dincolo de mormânt. Vârsta. Viața intelectuală, conștientă și activă

Pentru fiecare om, viața de dincolo de mormânt este împărțită în două perioade: 1) înaintea învierii morților și a judecății generale – *viața sufletului* și 2) după Judecata cea de Apoi – *viața omului complet.* În a doua perioadă a vieții viitoare, după cuvântul lui Dumnezeu, toți vor fi de aceeași vârstă.

Iisus Hristos Însuși a formulat învățătura Sa asupra vieții viitoare, atunci când s-a adresat saducheilor în următorii termeni: „Nu este Dumnezeul morților, ci al viilor, căci toți viețuiesc întru El". Aceasta este o mărturisire despre continuarea unei existențe individuale dincolo de mormânt. Toți oamenii, atât cei ce sunt pe pământ, cât și cei de dincolo de mormânt, drepți și nedrepți deopotrivă, au o viață veșnică, ne-

sfârșită, fiind hărăziți a fi martorii gloriei veșnice a lui Dumnezeu, atotputerniciei și dreptății Sale. Domnul nostru ne învață că Dumnezeu nu este Dumnezeul morților, ci al viilor. „Iar cei ce se vor învrednici să dobândească veacul acela și învierea cea din morți, nici nu se însoară, nici nu se mărită" (*Luca* XX, 35). Spunând Domnul că sufletele vor fi asemenea îngerilor, noi înțelegem prin aceasta că viața sufletului dincolo de mormânt este o viață conștientă și activă precum ne învață Biserica noastră Ortodoxă, iar nu inconștientă și somnolentă, așa cum gândesc unii filosofi. Învățătura greșită asupra situației somnolente, inconștiente și, prin urmare, inactive a sufletului în prima perioadă a vieții de dincolo de mormânt, este nepotrivită cu revelația Vechiului și Noului Testament și cu rațiunea omenească: această interpretare a luat naștere în secolul al III-lea în societatea creștinilor, ca urmare a unei tâlcuiri greșite a unor pasaje din Sfânta Scriptură. Astfel, niște savanți arabi numiți „psihopanichiți", învățau că sufletul omenesc, în timpul somnului, ca și după despărțirea sa de trup, în prima perioadă a vieții sale de dincolo de mormânt, înaintea unirii sale cu trupul, se găsește într-o stare de somnolență, de inconștiență și inactivitate, la fel ca instrumentul activității sale, care este trupul. Această învățătură greșită a apărut din nou în Evul Mediu și chiar Luther admitea câteodată existența aceastei stări somnolente și inconștiente a sufletului de dincolo de mormânt. În timpul reformei, principalii reprezentanți ai acestei teorii au fost anabaptiștii, sectă care a luat naștere în Frisa, la anul 1496. Această învățătură a fost

în continuare dezvoltată și răspândită de socinieni, niște eretici ce negau Sfânta Treime și dumnezeirea lui Iisus Hristos, și de către unii arminieni, discipoli ai lui Armilius, care trăiau la Amsterdam în secolul al XVII-lea. Și în timpul nostru această falsă doctrină continuă să se dezvolte.

Revelația Vechiului și Noului Testament ne înfățișează dogma vieții de dincolo de mormânt și ne învață în același timp că această stare este individuală, independentă și activă. Dacă ar fi altfel, Sfânta Scriptură nu ar putea să ne prezinte ființe somnolente ca lucrând în deplină cunoștință. Astfel, în Vechiul Testament proorocul Isaia (cap. XIV) ne prezintă un tablou profetic al intrării regelui Babilonului în iad. Această descriere este plină de poezie, însă ea exprimă în același timp perfecta încredințare a viilor despre viața individuală conștientă și activă de dincolo de mormânt a sufletelor despărțite de trupurile lor: „Iadul se mișcă în adâncurile sale, ca să iasă întru întâmpinarea ta. Pentru tine el deșteaptă umbrele, pe toți stăpânitorii pământului; el ridică de pe jilțurile lor pe toți împărații pământului. Toți iau cuvântul și îți spun: «Și tu ești slab ca noi și te asemeni nouă». (...) Cei ce te văd își întorc privirea înspre tine și se uită cu luare-aminte zicând: «Oare acesta este omul de care tremura pământul și împărățiile se cutremurau?»" (*Isaia* XIV, 9-10, 16). Proorocul Iezechiel ne prezintă de asemenea o descriere plină de poezie, așa cum arăta iadul la sosirea lui Faraon și a celorlalți împărați morți și coborâți în iad înainte de dânsul, venind întru întâmpinarea sa: „Cu ce ești tu mai bun? Coboară-te și zaci împreună cu cei

netăiați împrejur! Aceia au căzut printre cei uciși de sabie; și el este dat sabiei; târâți-l pe el și toate mulțimile lui! În mijlocul locuinței morților se va vorbi de el și de cei ce-l sprijineau, cei mai vestiți dintre eroi; aceia au căzut și zac printre cei netăiați împrejur, răpuși de sabie. Acolo este Asiria și oamenii ei de război, împrejurul mormântului ei; toți uciși, căzuți sub sabie, ei care împrăștiaseră groaza în pământul celor vii. Acolo este Elam cu toată armata lui împrejurul mormântului său; toți cei uciși, căzuți sub sabie, ei care împrăștiaseră groază pe pământul celor vii, iar acum își poartă rușinea cu cei ce s-au coborât în mormânt. (...) Acolo sunt Meșec și Tubal cu toată mulțimea lor de popor și mormintele lor sunt împrejurul lor; toți acești netăiați împrejur au murit de sabie, pentru că au împrăștiat groază pe pământul celor vii. Nu trebuiau oare să zacă și ei printre vitejii căzuți dintre cei netăiați împrejur, care cu armele lor de război s-au coborât în locuința morților și săbiile lor și le-au pus sub cap și fărădelegea lor a rămas pe oasele lor, pentru că ei, ca niște puternici, au fost o spaimă pe pământul celor vii?... Acolo Edom și regii lui și toate căpeteniile lui, care cu toată vitejia lor au fost așezați printre cei căzuți de sabie și zac cu cei netăiați împrejur, care s-au coborât în mormânt. Faraon îi va vedea și se va mângâia la vederea acestei întregi mulțimi, ucise de sabie, Faraon și toată armata lui, spune Domnul. Căci voi împrăștia frica Mea peste pământul celor vii și Faraon cu toată mulțimea lui va fi pus printre cei netăiați împrejur cu cei căzuți de sabie, zice Domnul Dumnezeu" (*Iezechiel* XXXII, 19-32).

Idea de nemurire, de viață individuală a sufletului dincolo de mormânt, conștientă și activă, iar nu de o somnolență nesimțitoare, aparține omenirii din toate vremurile, din toate locurile și din toate gradele de civilizație. Orice om, bun sau rău, continuă dincolo de mormânt existența sa individuală, așa cum ne învață Sfânta noastră Biserică. Sufletul, trecând la veșnicele locașuri, duce cu el pasiunile sale, obișnuințele sale, manifestările sale, aplecările sale spre bine și spre rău. Toate facultățile de care el a dat dovadă pe pământ îl însoțesc dincolo de mormânt.

PRIMA PERIOADĂ A VIEȚII DE DINCOLO DE MORMÂNT

Definiția acestei perioade

Sufletul, după ce s-a despărțit de trup, continuă singur existența sa dincolo de mormânt în timpul primei perioade. Spiritul și sufletul continuă a vieții dincolo de mormânt și intră în fericire sau în chinurile iadului din care mai pot fi scăpate prin rugăciunile Sfintei Biserici. Astfel, această primă perioadă a vieții de dincolo de mormânt admite încă pentru unele suflete posibilitatea de a fi scăpate de suferințele iadului până în ziua Judecății de Apoi. A doua perioadă nu înfățișează decât fericirea sau chinurile veșnice. Viața de dincolo de mormânt din prima perioadă este o epocă a dezvoltării sufletului, după calitățile pe care le-a câștigat pe pământ, spre o perioadă înnoită și definitivă. Prima perioadă a vieții de dincolo de mormânt ne înfățișează viața sufletului imediat după despărțirea sa de trup și existența sa în lumea de dincolo de mormânt până ce se va uni cu trupul înviat, pentru a primi răsplata ce-i este rezervată, după felul vieții sale pământești.

Viața și lucrarea sufletului și însușirile sale dincolo de mormânt

Sufletul și organul activității sale – trupul. Nemurirea sufletului și a trupului. Lucrarea sufletului pe pământ și dincolo de mormânt. Lucrarea interioară și exterioară

Dacă omul n-ar fi fost decât opera naturii, așa după cum îl prezintă materialiștii, care nu recunosc în om decât partea materială a naturii sale și neagă totodată partea sa principală – spirituală, atunci pentru ce în lucrarea sa surprinzătoare, alături de funcțiuni specific animale, vedem lucrări ce nu pot veni decât de la spirit? Prin funcțiile sale vitale precum: foamea și setea, somnul, funcțiile organelor genitale și altele, poate fi pus în rândul animalelor și poate fi privit numai ca o ființă materială, fiind o producție a pământului; însă mila, aspirațiile spre frumos, spre adevăr și bine dovedesc că el este în același timp o ființă spirituală.

Omul, fiind o lucrare a mâinilor lui Dumnezeu, hărăzit a fi martorul gloriei și puterii Creatorului său, nu poate fi o ființă muritoare nici prin suflet și nici prin trup. Dumnezeu n-a creat pentru ca lucrarea Sa să fie distrusă. Sufletul și trupul sunt lucrările lui Dumnezeu și, prin urmare, sunt nemuritoare. Sufletul, după despărțirea sa de trup, viețuiește în lumea spirituală, în timp ce trupul se întoarce în pământ. Omul, aflat între lumea spirituală și lumea materială, între lumea văzută și lumea nevăzută, viețuiește și lucrează atât în una, cât și în cealaltă: prin trupul său aflat pe

pământ și prin spiritul său și inima sa – în afară de pământ, în cer sau în gheenă. Legătura ce unește sufletul de trup este atât de tainică și influența lor reciprocă este atât de puternică încât toată activitatea omului pe pământ, aspirând la adevăr, la frumos și la bine, este necontenit împiedicată și slăbită prin trup: „Căci duhul este osârduitor, iar trupul neputincios" (*Matei* XXVI, 41), spune Iisus Hristos.

Nu așa a fost imediat după crearea omului, căci atunci totul era perfect. Nu era nepotrivire între trup și suflet; trupul trebuia să fie, după cum și este în realitate, instrumentul sufletului invizibil și divin, al puterniciei sale. „Duhul este osârditor, iar trupul neputincios", iată cauza acestei lupte necontenite pentru adevăr, luptă care slăbește sufletul și în care sufletul cade adeseori moralicește odată cu trupul, depărtându-se de la adevăr, de la scopul său, de la menirea vieții sale, de la lucrarea ce-i este naturală, mai fără voie, aproape în ciuda lui însuși. „Căci nu săvârșesc ceea ce voiesc, ci fac ceea ce urăsc", striga cu durere vasul alegerii Sfântului Duh, Apostolul Pavel (*Romani* VII, 25). „Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia?" (*Romani* VII, 24).

Lucrarea sufletului pe pământ reprezintă întotdeauna, într-o măsură mai mare sau mai mică, amestecul binelui și al răului, al adevărului și al minciunii. Trupul este o piedică în lucrarea sufletului pe pământ, însă dincolo de mormânt, în prima perioadă, această piedică dispărând, sufletul va putea lucra liber înspre aspirațiile și însușirile sale, bune sau rele, pe care le-a câștigat pe pământ. În a doua perioadă a vieții sale de

dincolo de mormânt, sufletul va fi din nou sub influența trupului cu care se va uni, însă această influență a unui trup transformat, devenit spiritual și nestricăcios, nu poate decât să-i fie favorabilă în lucrarea sa, căci, fiind scăpat de nevoile trupești care-i erau proprii în timpul vieții sale pământești, el va fi înzestrat cu noi însușiri, cu totul și cu totul spirituale. Și apoi, Duhul lui Dumnezeu, care locuiește în sufletele și trupurile celor ce-L iubesc, desigur nu va părăsi acele suflete bune în dezvoltarea lor dincolo de mormânt, nici toate înzestrările acestor suflete, ci ele vor ajunge sub influența binefăcătoare a Sfântului Duh, de fapt exact la ceea ce ele aspiră, și vor fi pline de bucurie și de mulțumirea care vine din împlinirea dorinței. Iar atunci sufletul va ajunge la fericire, care este scopul său definitiv. Pe pământ, lucrarea sufletului în zborul său către adevăr este întotdeauna împiedicată de felurite dificultăți și necazuri: „În lume necazuri veți avea" (*Ioan* XVI, 33). Aceasta e soarta omului pe pământ după căderea sa din rai, soartă care a fost o dată pentru totdeauna destinată de Dumnezeu întregii omeniri în persoana lui Adam, iar Hristos a repetat această sentință pentru noul om spiritual. Numai sârguința – adică biruința asupra piedicilor – este cea care aduce împlinirea dorinței și, prin urmare, fericirea. Orice act de virtute – cu toate obstacolele ce împiedică îndeplinirea sa – aduce celui ce-l săvârșește o bucurie spirituală și cerească la care trupul nostru infirm ia parte mai mult sau mai puțin activ, iar omul se simte fericit. Deci dincolo de mormânt acel trup va fi transformat la timpul hotărât și va înlesni activitatea sufletului în

menirea sa. Răul în care a fost și în care este încă lumea nu va mai exista acolo și omul se va bucura de o fericire veșnică, adică sufletul își va atinge scopul definitiv. Dacă adevărata fericire pe pământ a fost dobândită prin triumful sufletului asupra celor trei păcate principale: mânia, desfrânarea și lăcomia, acolo, dincolo de mormânt, nemaifiind în luptă contra răului, de care este cu totul scăpat, sufletul se va bucura de o fericire veșnică, liber de robia păcatului, dacă totuși, în timpul vieții sale pământești, el s-a opus pe cât posibil acestei robii pentru libertatea fiilor lui Dumnezeu sau dacă, disprețuind răul și trupul pentru greșelile sale, el a așteptat cu răbdare și resemnare ca Dumnezeu să-l scape prin moarte.

Activitatea vizibilă a omului pe pământ are ca motivație lucrarea interioară, spirituală a sufletului așa încât viața actuală și vizibilă a omului este o imagine fidelă a sufletui său și a facultăților acestuia. Dacă sufletul, după dorința Creatorului, este nemuritor, adică dacă el continuă a vieții dincolo de mormânt – activitatea fiind expresia vieții –, va fi justificat să spunem că acolo unde este viață este activitate și unde este activitate este viață. Prin urmare, sufletul continuă lucrarea sa dincolo de mormânt. Dar care este această lucrare? Aceeași care a fost și pe pământ. Este manifestarea colectivă și simultană a tuturor însușirilor sufletului, iar acele însușiri se vor manifesta dincolo de mormânt așa după cum s-au manifestat pe pământ.

Viața sufletului este conștiința pe care el o are despre existența sa și constă în îndeplinirea îndatoririlor sale spirituale și morale. Ceea ce constituie lucrarea

conștiinței este, în fapt, lucrarea diferitelor însușiri ale sufletului, adică lucrarea cugetării, dorinței și simțirii. Sufletul, în prima perioadă de dincolo de mormânt, duce o existență pur spirituală și interioară; totodată, el se coboară în adâncurile cele mai profunde ale ființei sale, revine în sine și câștigă prin aceasta cunoștința de sine însuși. Despărțit de trup și de lumea materială, el nu mai este tulburat de nimic pământesc și atunci însușirile sale se eliberează de tot balastul, spre a se înălța către adevăr. Astfel, Domnul nostru Iisus Hristos face o descriere vieții și lucrării sufletului în timpul primei perioade a vieții de dincolo de mormânt. Parabola bogatului și a săracului Lazăr ne prezintă viața interioară, precum și actele exterioare a două suflete: acela al dreptului și acela al păcătosului. Ele cugetă, doresc, simt. Dacă viața viitoare este o continuare, o dezvoltare a vieții pământești, atunci sufletul, părăsind pământul cu întinările sale, cu deprinderile sale, cu pasiunile sale și cu toate însușirile ce-l caracterizează, continuă dezvoltarea sa dincolo de mormânt, adică el persistă în bine sau în rău, după caracterul vieții sale pământești. Lucrarea sufletului pe acest pământ nu este decât începutul lucrării sale în viața viitoare.

Este adevărat că sufletul, pe această lume, poate părăsi calea binelui pentru a intra în cea a răului (și invers), însă el va continua să meargă în eternitate pe aceea pe care se afla când a păsit pragul mormântului. Scopul activității sufletului pe pământ, precum și în lumea de dincolo de mormânt, este totdeauna același – aspirația spre adevăr, care, de altfel, trebuie să

fie obiectul esențial și înnăscut al lucrării interioare, precum și al lucrării exterioare a sufletului.

Trupul, cu toate mădularele sale, ascultă de voința sufletului. Aceasta este menirea esențială și scopul activității sale. Sufletul, fiind invizibil, nu poate acționa decât prin intermediul organelor trupului, care, prin ele însele, nu sunt decât niște instrumente inerte. Ei bine, dacă este așa, sufletul lipsit de organele trupului ar putea să înceteze a fi ceea ce a fost? Sufletul este cel care dă viață trupului, iar nu trupul învie pe suflet; prin urmare, sufletul n-are nici o nevoie de instrumentele sale exterioare spre a păstra dincolo de mormânt forțele și însușirile pe care le-a avut în timpul petrecerii sale pe pământ.

Diferența constă numai în aceea că lucrarea sufletului în viața viitoare va fi incomparabil mai bună decât a fost pe pământ, iar despre aceasta avem mărturii în înseși cuvintele lui Iisus Hristos, care ne spune cum, cu toată prăpastia ce-i despărțea, bogatul din fundul iadului i-a văzut și recunoscut pe Lazăr și pe Avraam, locuind în rai, dar încă îi vorbea. Așadar, lucrarea puterilor sufletești în viața viitoare va fi mult mai mare și substanțial îmbunătățită față de cea manifestată pe pământ.

Pe pământ, cu ajutorul binoclului, noi vedem obiectele la o mare distanță, iar cu toate astea avem limite în vederea noastră, pe care nu le vom putea trece niciodată. Dincolo de mormânt, nici cea mai adâncă prăpastie nu-i va putea împiedica pe drepți de a-i vedea pe păcătoși și pe păcătoși de a-i vedea pe drepți. Au existat drepți care, prin mijlocirea unei vieți

creștinești sfinte, au ajuns chiar în această lume la o asemenea limpezire a simțurilor lor, încât au atins desăvârșirea primilor oameni înainte de păcat și au văzut mult mai departe de limitele lumii văzute. Ei înțelegeau, vedeau și aveau intuiția lucrurilor lumii spirituale; ei erau în comunicare cu spiritele și cu sufletul.

După atâtea probe și atâtea exemple, putem noi oare acum să ne îndoim sau, mai bine zis, putem să nu sperăm în viața viitoare unde vom fi toți adunați în veșnicie, unde vom învăța a ne cunoaște pe deplin, unde ne vom vedea necontenit? Pe pământ era sufletul, iar nu ochiul care vedea oamenii și lucrurile; sufletul, iar nu urechea auzea sunetul; mirosul, gustul, pipăirea erau simțuri ale sufletului iar nu ale membrelor trupului. Prin urmare, sufletul păstrează toate forțele si însușirile sale în viața de dincolo de mormânt, căci el este răsplătit sau pedepsit ca o ființă vie, ce are noțiunea și sentimentul răsplatei și pedepsei.

Întreaga activitate a sufletului trebuie să aibă drept temei dragostea, care este substanța esențială a spiritelor celor mai curate și mai sănătoase; ea trebuie să fie întru totul alimentată de iubirea dezinteresată, creștină, îndreptată numai prin ea. Scopul definitiv al întregii lucrări trebuie să fie Împărăția cerurilor după cum ne învață Domnul nostru Iisus Hristos, care porunceste de: „a căuta Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Sa". Numele lui Dumnezeu trebuie să sfințească toate acțiunile omului, care trebuie să fie numai expresia voinței dumnezeiești. Aceasta este lucrarea naturală a sufletului și chiar scopul existenței sale; contrar lucrării naturii sale, nu se împlinește voința lui

Dumnezeu, ci se urmează voința arbitrară și rea a omului. Așadar, menirea naturală și esențială a sufletului este căutarea adevărului pe pământ. De aceea dorințele noastre, aspirațiile noastre către frumos și adevăr fiind nesfârșite, se prelungesc în mod firesc în veșnicie. Păgânii chiar atestau această destinație a activității sufletului căci filosoful Platon spune că „scopul unic al vieții omului trebuie să fie aflarea adevărului". Așadar această cugetare este o cugetare înnăscută a spiritului omenesc!

Dacă spiritul, dincolo de mormânt, are o viață individuală și independentă, lucrarea sa se împarte în: 1) acțiuni către Dumnezeu; 2) acțiuni către aproapele; 3) acțiuni către sine însuși.

Toate puterile sau însușirile sufletului, lucrând simultan, constituie activitatea sa; aceste însușiri nu există separat și nu pot lucra în afara sufletului. Însușirile sufletului, lucrând pe pământ în timpul vieții omului, lucrează și dincolo de mormânt, după moartea sa. Astfel, sufletul bogatului de care Mântuitorul vorbește în Evanghelie se coboară în iad după moartea sa. Acolo în iad activitatea sufletului este reprezentată de Iisus Hristos pe toată întinderea sa. Toate însușirile sufletului lucrează deodată: rațiunea arată cauzele nenorocirii actuale inevitabile; activitatea simțurilor interioare și exterioare produce un chin grozav, voința sufletului aspiră zadarnic la alinarea situației sale și, în fine, memoria, îi reprezintă amintirea fraților săi rămași pe pământ, îl face să cugete la soarta lor după moarte, ceea ce probează activitatea simțământului și a spiritului.

Dacă sufletul este sortit a vieţui în compania unor fiinţe ce sunt asemenea lui şi dacă acele fiinţe (sufletele) sunt unite pe pământ de Dumnezeu Însuşi cu legătura unei iubiri nemuritoare, atunci forţa acestei iubiri face ca sufletele dincolo de mormânt să vieţuiască după învăţătura sfintei Biserici, adică în compania spiritelor şi a sufletelor. Este imensa familie a unui singur Părinte ceresc ai cărei membri sunt fiii lui Dumnezeu; este împărăţia nemărginită a Împăratului cerurilor, ai cărei membri sunt adeseori chemaţi de Biserică „cetăţeni ai împărăţiei cerurilor". Însă fiii unei familii, precum şi cetăţenii unui stat, sunt în diferite raporturi unii cu alţii.

Sufletul, vieţuind în societate, vieţuieşte 1) pentru Dumnezeu, 2) pentru sine, 3) pentru aproapele, pentru fiinţele asemenea lui. După aceste raporturi ale sufletului cu Dumnezeu, cu sine şi cu celelalte suflete, lucrarea sufletului se împarte în lucrarea interioară şi lucrarea exterioară. Lucrarea interioară a sufletului se compune din raporturile sale către Dumnezeu şi către sine; în vreme ce lucrarea sa exterioară constă în relaţiile cu semenii şi, în general, cu tot ceea ce-l înconjoară, fie în viaţa sa actuală, pe pământ, fie în viaţa sa dincolo de mormânt. Aceasta este dubla lucrare a sufletului pe pământ şi dincolo de mormânt. Cugetarea, ştiinţa, simţământul, dorinţa, toate acestea sunt elemente ce constituie lucrarea interioară şi individuală a sufletului în timp ce lucrarea exterioară se compune din diversele sale acţiuni referitoare la ceea ce ne înconjoară: fiinţe şi lucruri.

Viața interioară, activitatea interioară

Simțământ, spirit, memorie, voință, conștiință. Lucrarea însușirilor sufletului dincolo de mormânt

Lucrarea simțirilor interioare și exterioare constituie primul grad sau, mai bine zis, temeiul lucrării sufletului. Forța simțirii ca însușire a sufletului primește informația prin mijlocirea organelor exterioare pe care își sprijină activitatea. Sunt șase simțuri interioare cu organele lor; acestora le corespund trei simțuri exterioare.

Simțuri	
Interioare	*Exterioare*
Senzația	Atenția
Mirosul	
Pipăitul	Memoria
Gustul	
Vederea	Imaginația
Auzul	

Sufletul, având o conștiință morală, trebuie să ducă o viață conformă naturii sale spiritual-morale; de aceea, toată lucrarea sa, precum și lucrarea fiecăreia dintre însușirile sale, trebuie să aibă un scop moral. Prin urmare, simțământul, ca una dintre activitățile sufletului, trebuie să-și întemeieze activitatea sa morală pe datoriile morale ce-i sunt naturale. Ceea ce consti-

tuie lucrarea sufletului pe pământ și dincolo de mormânt este îndeplinirea acestor datorii morale. Îndeplinirea unei datorii naturale și morale sau a unei legi este binefacere pentru om, pentru sufletul său și pentru fiecare dintre însușirile sufletului, căci omul este menit să fie fericit. Așadar, acțiunea tuturor simțurilor interioare și exterioare constituie – pentru simțire în particular și pentru lucrarea sufletului în general – fericirea.

Astfel, nu se poate ajunge la fericire decât prin îndeplinirea legii morale și a datoriei morale. Dacă vrem să câștigăm dincolo de mormânt o situație bună pentru suflet, să ne silim să ne punem sufletul în această situație încă de pe pământ și să-i îndreptăm toate însușirile spre lucrarea pentru care e hărăzit în lumea de dincolo de mormânt. Astfel, simțirile au o lege morală care călăuzește lucrarea lor, iar noi trebuie să împlinim toate acțiunile noastre în această lege.

Singura menire naturală a lucrării simțurilor este căutarea adevărului, aspirația la bine, la frumos, la adevăr. Simțurile noastre nu trebuie să vadă în toată creația decât slava lui Dumnezeu, în timp ce tot ceea ce ne-ar putea îndrepta spre o lucrare contrară menirii lor și să ne atragă în acțiuni vinovate, cum ar fi păcatul, trebuie respins ca un lucru contrar naturii sufletului. Simțurile, obișnuite a funcționa după menirea lor naturală, se bucură de tot ceea ce se referă la slava lui Dumnezeu: a vedea, a auzi, a simți pe Dumnezeu, Creatorul tuturor lucrurilor, în tot ceea ce există, a găsi plăcere și rațiune în tot ceea ce este conform legii Sale și a disprețui tot ce este contrar menirii natu-

rale a simțurilor. Iată deci caracterul lucrării simțurilor care se va prelungi dincolo de mormânt, în împărăția gloriei dumnezeiești, unde destinul natural al simțurilor va găsi împlinirea sa completă. Lucrarea simțurilor își atinge scopul și aceasta constituie fericirea sufletului. Obiectele materiale, vizibile, precum și lucrurile invizibile, spirituale, sunt cauza senzațiilor plăcute sau neplăcute ale sufletului. După cuvintele Apostolului Pavel, simțurile vor întâlni dincolo lucruri pe care ochiul niciodată nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit și care niciodată nu s-au reprezentat spiritului. Numai atunci va începe pentru simțuri o mulțumire neîntreruptă și prin urmare nesfârșirea dorințelor. Astfel, lucrarea simțurilor și lucrarea voinței constituie temeiul primei lucrări a sufletului. Aceste două lucrări – cea a simțurilor și cea a voinței – constituie lucrarea principală a sufletului și lucrarea spiritului (cugetare, știință). Căci lucrare a spiritului sunt toate acțiunile sufletului, împreună cu activitatea cunoștinței de sine (a conștienței). Așadar, pentru ca sufletul dincolo de mormânt să se poată bucura de fericire sau să îndure suferințele iadului, trebuie ca el să-și manifeste însușirile fără de care viața lui este imposibilă.

Primul dintre simțurile interioare este vederea; despre funcționarea sa – conformă sau neconformă Legii lui Dumnezeu și prin urmare, făcând bine sau rău sufletului – Domnul nostru Iisus Hristos spune următoarele: „Că oricine se uită la femeie, poftind-o, a și săvârșit adulter cu ea în inima lui" (*Matei* V, 28). O astfel de lucrare a văzului este contrară legii lui Dumnezeu, depărtează pe om de Creator și-l face să pierdă

fericirea de dincolo de mormânt. Bunăoară, episcopul Nonus, la vederea frumuseții Pelaghiei, se puse pe plâns, căci el avea mai puțină grijă de sufletul său decât avea ea de frumusețea sa. Aceasta este lucrarea văzului conformă legii morale.

Aspirația spre adevăr, spre lumină, risipește întunecimile necurăției. Nu trebuie să fie decât o singură lege în toată lucrarea sufletului: căutarea adevărului, care este totdeauna unit cu bucuria spirituală și cerească, fruct al unei activități conforme legii morale; aceeași lege se referă în particular la fiecare dintre activitățile sufletului. Ea servește prin urmare drept temei lucrării tuturor simțurilor și, implicit, și celui al văzului, care trebuie să aibă ca obiect al lucrării sale pe pământ tot ceea ce lucrează spre slava lui Dumnezeu, spre lauda numelui Său. A contempla veșnic fața lui Dumnezeu, pe sfinții îngeri, pe toți sfinții și pe toți drepții ce au fost pe pământ și cu care eram uniți prin Dumnezeu cu legătura de nedezlegat și veșnică a unirii, a contempla toate frumusețile raiului, iată ce izvor nesecat de plăceri pentru văz, pentru lucrarea acestui simț! Amestecarea răului cu binele după căderea primului om trebuie să ne facă să fim cu grijă și să ne ferim a da drept obiect activității simțurilor noastre în general, și celui al văzului în particular, toate lucrurile de-a valma, care pot ucide sufletul. Trebuie să îndepărtăm vederea a tot ceea ce pricinuiește scandal (*Matei* XVIII). Vederea va căuta dincolo de mormânt aceleași obiecte care i-au făcut plăcere pe pământ. Lucrarea văzului, cântând pe pământ binele, frumosul și adevărul, va continua să se dezvolte dincolo de mor-

mânt în aceeași direcție toată veșnicia, în împărăția adevărului, a binelui și a frumosului, în împărăția Aceluia care a zis despre El Însuși: „Eu sunt, Adevărul" (*Ioan* XIV, 6). Însă acela care, pe pământ fiind, a obișnuit văzul la o acțiune contrară naturii și menirii sale, acela care găsea plăcerea în a privi lucrurile contrare adevărului, la ce continuare a plăcerii poate el să se aștepte dincolo de mormânt? Tot ce este contrar naturii este rău; prin urmare, toată lucrarea contrară legii morale, distrugând binele, va face ca lumea de dincolo de mormânt să fie lipsită de contemplarea lucrurilor cu care era obișnuită a se bucura pe pământ. Chiar dacă pe pământ pierderea acestei simțiri este o mare nenorocire pentru om, ce chin trebuie să fie oare în lumea de dincolo de mormânt unde pierderea văzului după învățământul lui Dumnezeu Însuși, va fi cea dintâi dintre pedepse, într-o viață care este pentru păcătos plină de privațiuni, ce vor fi pentru el plata păcatelor?! Biserica învață că în iad, în întunericul focului ce-i macină, nenorociții nu vor putea să se vadă unul pe altul, păcătoșii fiind lipsiți în iad de puterea de a vedea. Astfel, pentru fericirea drepților, simțul văzului este indispensabil sau, altfel spus, fericirea este imposibilă fără văz. Noi încheiem spunând că atât pentru fericire, cât și pentru osândă, simțurile sunt de neînlocuit.

Vechiul și Noul Testament, vorbind despre viața de dincolo de mormânt, ne prezintă suflete înzestrate cu simțul vederii. Bogatul și Lazăr se văd reciproc. Prin urmare, în rai, toți fericiții se văd. În iad, în timpul primei perioade, înaintea judecății definitive păcătoșii

sunt lipsiți de bucuria de a se vedea însă ei văd în schimb, spre marele lor chin, pe sfinții din rai. Vederea este, în învățătura Sfintelor Scripturi, simțul cel mai înalt al sufletului, un simț care, mai mult decât celelalte, îmbrățișează toată viața psihică a omului, care pătrunde în adâncimile sale cele mai ascunse și se manifestă în raporturile sale cu lumea vizibilă, materială, și în lumea invizibilă, spirituală, un simț ce servește la primirea și păstrarea impresiilor produse de faptele exterioare.

Menirea naturală a activității auzului, precum și a văzului, este căutarea adevărului. Dacă urechea Evei ar fi fost deschisă la porunca lui Dumnezeu și închisă la vorbele amăgitorului, lucrarea auzului său ar fi fost naturală și conformă legii lui Dumnezeu, iar ea n-ar mai fi pierdut fericirea. Așadar, menirea simțului auzului pe pământ este de a fi aplecat spre tot ceea ce este natural, bun și frumos și totodată de a produce sufletului senzații mântuitoare și morale. Folosind auzul destinației lui esențiale și salvatoare pentru suflet, noi suntem siguri că dincolo de mormânt acest simț va găsi un izvor nesfârșit de fericire pentru lucrarea sa. Acolo unde răsună neîncetat cântările de veselie ale fericiților, unde lucrarea văzului va fi totdeauna veselă, urechea va auzi ceea ce niciodată nu a auzit pe pământ. Nimic nu va putea atunci împiedica fericirea auzului, fericire care depinde și provine din întreaga stare preafericită a sufletului. Fericirea sufletului necesită o acțiune continuă și preafericită a tuturor însușirilor sale și, prin urmare, și lucrarea preafericită a simțului auzului. Vechiul și Noul Testament, vorbind de via-

ța viitoare, ne prezintă suflete înzestrate cu simțul auzului. Bogatul din Evanghelie, precum și Avraam – după mărturisirea Domnului Hristos – nu sunt nicidecum lipsiți de acest simț.

Scopul manifestării rațiunii este căutarea adevărului, altfel spus, cunoașterea Creatorului, a originii tuturor lucrurilor, a Autorului existenței lucrurilor văzute și nevăzute – deci a lui Dumnezeu. Căutarea adevărului este o aspirație proprie spiritului întregii omeniri. Ideea divinității, inerentă și esențială, este proprie spiritului uman și aparține lumii întregi, din toate timpurile și locurile. Pe de altă parte, obiectul căutărilor spiritului omenesc este conștiința naturii văzute și nevăzute; în sfârșit, obiectul principal al activității spiritului este conștiința de sine însuși, conștiința completă a propriilor sale însușiri, conștiința de sine ca de o ființă individuală, personală și independentă. Așadar, lucrarea spiritului sau, cum se mai spune, lucrarea conștiinței de sine, se compune din conlucrarea diferitelor activități ale spiritului, precum: cugetarea, știința, senzațiile și dorința.

Cunoașterea binelui și a răului va fi totdeauna limitată pe pământ, după cum spune Apostolul Pavel: „Cunoștința în parte"; așadar, cu toate eforturile sale, spiritul omenesc nu poate ajunge pe pământ la deplina sa dezvoltare și, după legea vieții veșnice, lucrarea spiritului omenesc va continua dincolo de mormânt. Atunci, spune Apostolul, aceste cunoștințe vor fi perfecte: „Ceea ce este în parte se va strica" (I *Corinteni* XIII, 11). „Întru Împărăția Ta, Doamne, vom vedea lumina...", în spiritul nostru și în conștiința noastră.

Lucrarea conștiinței este alcătuită din lucrarea diferitelor însușiri; fiind întunecată prin pasiuni, prin deprinderi, prin rele înclinări, ea nu este nicidecum naturală, iar lucrarea cunoștinței nu este întru adevăr. Cum otrava luată în cea mai mică doză produce o acțiune mai mult sau mai puțin vătămătoare asupra organismului, tot așa și minciuna, oricât de puțin importantă ar fi, acceptată de spirit, otrăvește tot organismul sufletului; astfel, toată lucrarea sufletului este lovită de o boală mortală. Deci, dincolo de mormânt, conștiința pe care fiecare om o are despre sine va prezenta sufletului, cu ajutorul diverselor sale însușiri, un tablou surprinzător și amănunțit, asupra activității sale pe pământ, bună sau rea. Toate acțiunile, toate vorbele, toate dorințele, toate simțurile se vor prezenta sufletului pentru a fi judecate prin prisma întregului univers moral.

Acțiunea principală a spiritului ce veghează cu asprime asupra stării sufletului, asupra lucrării diverselor însușiri ale spiritului omenesc, precum și convingerea profundă de propria sa slăbiciune, de fragilitatea sa, de nulitatea sa, iată ceea ce constituie pentru om cunoștința de sine însuși. Această umilă lucrare a spiritului întru căutarea adevărului, cu ajutorul celui ce a pronunțat legea veșnică pentru toți oamenii: „Fără de Mine nu puteți face nimic", este cea care conduce pe om la menirea sa definitivă, la viața veșnică și fericită chiar pe pământ cu Dumnezeu și în Dumnezeu, căci Iisus Hristos Însuși ne învață că împărăția lui Dumnezeu este „înlăuntrul nostru" și că noi putem cunoaște mai dinainte fericirea încă de aici, de pe

pământ, dar fericirea completă numai în Rai. Acolo continuă această lucrare a conștiinței despre care mărturisesc cuvintele drepților ce vor răspunde în ziua judecății viitoare: „Doamne! Când Te-am văzut flămând sau însetat?..." Despre aceasta avem exemplul bogatului, care fiind în iad, recunoaște explicația poziției sale nenorocite și care își exprimă dorința ca frații săi de pe pământ să se ferească de cauzele ce duc la pierzanie: „Rogu-te, dar, părinte, să-l trimiți [pe Lazăr] în casa tatălui meu; căci am cinci frați, să le spună lor acestea, ca să nu vină și ei în acest loc de chin" (*Luca* XVI, 28). Acestea sunt cuvintele nenorocitului bogat din iad, care mărturisesc activitatea conștiinței sale dincolo de mormânt precum: memoria, voința, simțirea.

Ceea ce constituie viața sufletului este conștiința de sine. Prin urmare, această conștiință, făcând din suflet o ființă individuală îi aparține și dincolo de mormânt. Viața și activitatea conștiinței sunt, după cum am mai spus-o, compuse din lucrarea diferitelor forțe sau facultăți ale sufletului care, luate aparte, nu există deloc și, prin urmare, nu lucrează deloc. Ele aparțin sufletului, iar sufletul le întrebuințează ca instrumente ale lucrării sale. Sufletul, cu toate însușirile sale, trece în locuințele veșnice și continuă acolo lucrarea sa, adică diferitele însușiri ale sufletului continuă și acolo să se manifeste. Să analizăm activitatea de dincolo de mormânt a diferitelor însușiri ale sufletului ce lucrează în comun. Activitatea conștiinței este compusă din: 1) lucrarea cugetării 2) lucrarea științei 3) lucrarea simțământului 4) lucrarea dorinței.

Obiectul lucrării cugetării pe pământ, ca și dincolo de mormânt, este adevărul.

Menirea principală a acestei lucrări a sufletului este aceea de a face ca sufletul să-și atingă scopul – viața veșnică. Tot ceea ce este plăcut lui Dumnezeu, tot ceea ce este conform sfintei Sale voințe reprezintă obiectul lucrării cugetării pe pământ, ca și dincolo de mormânt. Felul omului de a cugeta pe pământ arată societatea căreia el îi va aparține în viața viitoare, căci acolo, dincolo de mormânt, sufletul nu-și va părăsi deloc părerile ce și le făcuse pe pământ în înclinările sale spre bine și spre rău.

Obiectul lucrării științei este tot adevărul. Tot ce este adevărat, frumos și bun trebuie să fie obiectul căutărilor omului, al cărui suflet aspiră la cunoașterea tuturor lucrurilor importante. Omenirea pe pământ, cu toate dorințele și aspirațiile sale de a cunoaște toate lucrurile, nu poate cuprinde imensitatea științei, care este infinită; omul nu va poseda niciodată decât o mică parte din știință. De aceea, însușirea de a cunoaște și a căuta, aparținând sufletului său nemuritor, nu-l va părăsi dincolo de mormânt și va continua să lucreze în toată veșnicia. Numărul obiectelor care pot fi cunoscute este atât de mare, încât căutările se vor prelungi la infinit. Știința nu are sfârșit, căci altminteri sufletul ar trebui să se oprească în lucrarea sa progresivă, ceea ce este incompatibil cu nemurirea sa și cu natura sa veșnic activă.

Pretutindeni în Vechiul ca și în Noul Testament, unde se pune problema vieții viitoare, sufletul este reprezentat ca păstrând o amintire completă vieții sale

trecute de pe pământ, precum și o amintire a tuturor acelora cu care el era în relație pe pământ. Aceasta este învățătura sfintei noastre Biserici (*Teologia ortodoxă* a lui Macarie, Mitropolit de Moscova), învățătură perfect adevărată și conformă deducțiilor rațiunii, care ne reprezintă sufletul, în viața de dincolo de mormânt, înzestrat cu însușirile sale și, prin urmare, și cu memorie. Bogatul din Evanghelie își amintește de frații lui rămași pe pământ și se îngrijește de soarta lor dincolo de mormânt. Lucrarea sufletului fiind compusă din acțiunea diferitelor sale activități, acesta nu poate avea o conștiință absolută de sine (acțiune de spirit), nici nu se poate judeca cu totul (acțiunea conștiinței) fără ajutorul memoriei, care reprezintă trecutul atât de viu de parcă ar fi prezentul.

În prima parte a vieții de dincolo de mormânt atât sufletele din rai, cât și cele din iad rămân în unire, în relație și în comuniune cu cei vii de pe pământ; ele își amintesc de aceia care le erau scumpi pe pământ și îi iubeau. Cu toate acestea, aceia care au avut ură pentru aproapele lor pe pământ și care nu s-au vindecat de acest rău, continuă să urască și dincolo de mormânt, în gheena, unde iubirea nu există.

Voința este o forță care conduce lucrarea sufletului și a diverselor lui însușiri. Menirea esențială a acestei activități este aceea de a conduce lucrarea sufletului și a însușirilor sale după exigențele legii lui Dumnezeu și ale conștiinței. Voința trebuie să conducă lucrarea sufletului astfel încât să-și poată împlini menirea sa esențială – îndeplinirea voinței lui Dumnezeu. Actele voinței pot fi conforme sau neconforme legii lui Dum-

nezeu și conștiinței. Această conformitate sau neconformitate de pe pământ se transformă dincolo de mormânt fie într-o identitate completă cu voința lui Dumnezeu, fie într-o perfectă unire cu vrăjmașul adevărului, în dușmănie cu Dumnezeu.

Lucrarea simțurilor și a dorințelor este baza activității cugetării și științei; câtă vreme cunoștința de sine însuși nu poate fi luată sufletului dincolo de mormânt, încheiem spunând că lucrarea simțurilor și a dorințelor, care sunt temeiul științei, există deopotrivă și în lumea de dincolo de mormânt.

Acolo unde nu există o activitate a simțurilor n-ar putea fi nici dorință, nici știință, deci n-ar fi viață; de aceea credem că sufletul dincolo de mormânt se bucură de manifestarea simțurilor sale, fără de care răsplata ar fi imposibilă. Această credință este afirmată prin cuvântul lui Dumnezeu, ca de altfel și prin rațiune.

Proprietatea esențială și naturală – acțiunea, aparținând unui obiect oarecare, determină caracterul lui și servește spre a-l distinge din toate celelalte. Astfel, observăm că legea lui Dumnezeu nu este o silnicie, o violentare, ci o exigență naturală, a cărei împlinire este ușoară și necesară, și este totodată o binefacere pentru aceia care o îndeplinesc. Așa, spre exemplu, iubirea este un simțământ înnăscut în spiritul omului, care, dus la cel mai înalt grad al său, nu-i aparține decât lui; dezbrăcat de facultatea de a iubi, el nu mai are importanță, nu ajunge la scopul menirii sale și își falsifică natura. Iubirea este o lege pentru om și această lege este o binefacere pentru el, aducându-i fericirea pe pământ și dincolo de mormânt. Ascultând de legea

pe care i-o impune natura, omul îndeplinește cerințele conștiinței sale, care este însăși acea lege interioară despre care vorbim: vocea lui Dumnezeu Însuși, ce umple inima servitorului său de o bucurie cerească încă de pe pământ. Dacă a îndeplinit legea, omul a atins menirea sa, care este odihna, bucuria, fericirea, căci Domnul nostru Iisus Hristos Însuși a zis: „Fiți buni și smeriți cu inima si veți afla odihna sufletelor voastre" (*Matei* XI. 29).

Prin urmare, odihna promisă de Dumnezeu pe pământ este situația conștiinței ce aduce inimii liniștea, în timp ce, dacă ne abatem de la menirea noastră naturală, de la exigențele naturii noastre spiritual-morale, conștiința va produce situația contrară, adică tulburarea inimii. Sunt mijloace pe pământ de a vindeca ceea ce este bolnav; însă acum, dincolo de mormânt, cine poate da pace și repaus? Pe pământ, lucrarea conștiinței, precum și a celorlalte facultăți, nu e decât începutul lucrării lor în viața viitoare. Simplitatea sufletului și curăția inimii provoacă omului o fericire ce corespunde vieții fericite a raiului.

Așadar, lucrarea spiritului, a voinței și a conștiinței constă în a respecta legea lui Dumnezeu și în a aspira continuu către aceasta.

Lucrarea conștiinței dincolo de mormânt constituie, mai presus de orice, viața interioară și lucrarea sufletului. Lucrarea conștiinței pe pământ ca și dincolo de mormânt este rezultatul judecății, al osândirii, după care urmează odihna sau remușcarea, absența păcii din suflet ca urmare a judecării conștiinței. Cunoștința de sine (rezultat al lucrării spiritului) și judecata de

sine (efectul conștiinței) reprezintă viața interioară și spirituală, deci lucrarea sufletului dincolo de mormânt. Cine n-a simțit asupră-și efectul conștiinței încă de aici, de pe pământ? După faptele de milostenie care se reflectă în conștiință, inima se umple de o bucurie cerească, în timp ce, după săvârșirea faptelor rele, după călcarea legii lui Dumnezeu, omul pierde liniștea inimii și cade într-o stare de frică, care se transformă curând în împietrirea inimii și disperare, dacă sufletul nu se vindecă la timp de răul făcut, prin căile oferite omului de Dumnezeu. Acestea sunt cele două situații contrare ale sufletului, ca efect al lucrării conștiinței. Aceste două situații se vor dezvolta dincolo de mormânt sub judecata conștiinței, care pedepsește sau răsplătește, după starea morală în care se găsea sufletul pe pământ.

Conștiința este vocea legii, vocea lui Dumnezeu în om, făcut după chipul Domnului; ea este o însușire înnăscută a sufletului și nu-l părăsește niciodată, oriunde s-ar afla. Efectele lucrării sale – judecata și osândirea – sunt hotărâri veșnice, care nu se schimbă niciodată. Lucrarea conștiinței nu încetează nici pentru sfinții din rai, nici pentru osândiții din iad. Judecata conștiinței, ca judecată a vocii lui Dumnezeu în om, este grozavă; de aceea, sufletele urmărite încă de pe pământ de mustrările conștiinței, neștiind să le slăbească prin pocăință, așa cum au făcut fiul risipitor, vameșul, Apostolul Petru sau femeia adulteră, și dorind să se ferească de condamnarea și chinurile acesteia, recurg la sinucidere, crezând că pot găsi alinarea lor în moarte. Însă sufletul nemuritor nu face decât să

treacă la starea de dincolo de mormânt, stare ce corespunde celei de dinainte de moarte; de aceea, sufletul chinuit de căință trece dincolo de mormânt în aceeași stare a osândirii de sine și a reproșului veșnic al conștiinței.

Eliberat din trup, sufletul intră în viața ce corespunde naturii sale, unde nimic nu-l mai poate tulbura. Cunoștința de sine, conștiința deplină a vieții pământești, unită cu lucrarea memoriei care-i va aminti permanent viața sa pământească, ca temei al stării de dincolo de mormânt cu fericiții sau cu osândiții, va fi viața sufletului, cunoștința de sine, în timp ce lucrarea cunoștinței care judecă va umple această viață de un repaus veșnic sau de regrete nesfârșite ce nu vor lăsa nicidecum loc odihnei, căci aceasta nu poate fi decât acolo unde nu este nici regret, nici mustrare, nici pedeapsa legii.

Viața exterioară și manifestarea exterioară

Unirea, legătura, raporturile mutuale și comunicarea între lumea de dincolo de mormânt și lumea actuală și între sufletele de dincolo de mormânt

Deoarece nemurirea sufletului, vieța interioară, este expresia activității sale interioare, și fiindcă plenitudinea vieții sale interioare sau menirea acesteia se manifestă nu în singurătate, ci în tovărășia unor ființe asemănătoare, așa cum ne învață Domnul nostru Iisus

Hristos, noi înțelegem că pentru această viață socială sufletul simte nevoia de a-și desfășura viața exterioară dincolo de mormânt, activitate care exprimă raporturile mutuale între ființele spiritual-morale – îngerii și sufletele –, precum și raporturile cu cei din jurul lor. Prin urmare, manifestarea exterioară, viața sufletelor de dincolo de mormânt, este alcătuită din unirea, din legătura, din raportul și comunicarea cu cei ce sunt pe pământ și cu sufletele de dincolo de mormânt în prima perioadă a vieții viitoare. În a doua perioadă, aceste raporturi nu vor mai exista decât între locuitorii împărăției cerurilor, singura împărăție a gloriei ce va exista. Unirea, legătura, raportul și comunicarea sufletelor dincolo de mormânt determină influențarea lor reciprocă în viața de dincolo de mormânt din prima perioadă; însă, în a doua perioadă, după ce drepții vor fi despărțiți de osândiți, orice relație între ei va înceta.

Raporturile mutuale în rai vor continua veșnicia căci fără ele fericirea este imposibilă; însă în iad ele au încetat cu totul de la învierea lui Iisus Hristos, când Domnul i-a scos din iad pe drepți. Nu sunt deci raporturi mutuale între păcătoși, deoarece ei sunt lipsiți de această fericire în iad. Ei nu se văd deloc unii pe alții și nu văd decât spiritele răului.

Ființele spiritual-morale, spiritele (bune și rele) și sufletele, atât cele ce locuiesc în trupurile lor pe pământ, cât și cele ce au trecut la veșnicele locașuri, corespunzătoare naturii lor, lucrează mutual unele asupra altora oriunde s-ar afla, așa cum am văzut în partea a doua a lucrării noastre intitulate „Legătura interioară și raportul mutual între vii și morți".

Lumea spirituală de dincolo de mormânt și lumea actuală exercită una asupra celeilalte o influență mutuală. Prin urmare, sufletele, ființe spiritual-morale, lucrează unele asupra altora în lumea de dincolo de mormânt. Cuvântul lui Dumnezeu ne descoperă că îngerii nu viețuiesc singuri, ci sunt întotdeauna în comunicare unii cu alții. Iisus Hristos afirmă că sufletele, în împărăția Sa, vor fi ca îngerii; din aceasta înțelegem că natura sufletului este asemenea celei a îngerilor și că, prin urmare, sufletele sunt în comunicare permanentă.

Caracterul sociabil este o calitate esențială a sufletului, fără de care el nu-și poate atinge scopul, adică fericirea; numai prin comunicare și influență mutuală sufletul poate să evite această stare contrară naturii sale, despre care Creatorul a zis „Nu e bine ca omul să fie singur" (*Facere* II, 18) atunci când omul era încă în rai, bucurându-se de fericire. Pentru deplina fericire a omului nu lipsea decât o ființă asemenea lui, cu care să fi fost în comunicare și în împreună-locuire.

Însuși Dumnezeu a afirmat acest adevăr în rai și Sfântul Duh l-a rostit prin gura profetului David: „Iată acum ce este bun și ce este frumos, decât numai a locui frații împreună" (*Psalmul* CXXXII, 1). Prin urmare, împlinirea fericirii necesită împreuna-petrecere cu sufletele virtuoase, ceea ce oferă fericirea după cuvântul proorocului David. El ne sfătuiește însă de a nu ne depărta de societatea oamenilor în general, ci a fugi numai de cei răi: „Fericit bărbatul care n-a umblat în sfatul necredincioșilor, și în calea păcătoșilor nu a stat, și pe scaunul hulitorilor n-a șezut" (*Psalmul* I, 1). Din aceasta reiese clar că fericirea presupune influența re-

ciprocă și comunicarea între oameni; iar, după cum am mai spus-o, influența reciprocă este chiar comunicarea întemeiată pe unire, legătură și raporturi mutuale.

Sufletul, părăsind trupul, continuă lucrarea sa ca o ființă vie și nemuritoare. Dacă comunicarea cu ființele asemenea lui este o necesitate esențială a sufletului, fără de care fericirea este cu neputință, această necesitate va găsi o completă mulțumire dincolo de mormânt, în societatea aleșilor lui Dumnezeu – în împărăția cerurilor. După mărturisirile revelației divine referitoare la viața comună și comunicarea sfinților în rai, rațiunea noastră ne aduce la aceeași concluzie. Domnul nostru Iisus Hristos ne prezintă, în parabola bogatului și a lui Lazăr, acest raport mutual al sufletelor în prima perioadă de dincolo de mormânt.

Despre legătura și comunicarea între lumea de dincolo de mormânt și lumea actuală

În partea a doua a lucrării noastre: „Legătura interioară și raportul tainic între vii și morți", am redat învățătura Bisericii Ortodoxe referitoare la legătura, unirea, raportul și comunicarea lumii văzute, actuale cu lumea nevăzută de dincolo de mormânt, și am atras atenția cititorilor asupra elementelor ce alcătuiesc legătura, unirea, raportul și comunicarea referitoare la cei vii. În partea a treia a lucrării noastre, intitulată „Învățătura Bisericii", referitoare la mijlocirea viilor pentru morți, am vorbit despre modul în care viii exprimau și exprimă prin semne văzute unirea,

legătura, raportul și comunicarea cu lumea de dincolo de mormânt. Capitolul prezent are drept scop acela de a arăta în ce consistă legătura, unirea, raportul și comunicarea repausaților, a acelora în privința cărora sentința definitivă n-a fost încă pronunțată, cu viii de pe pământ; s-a făcut deja o scurtă mențiune despre unirea, legătura, raportul și comunicarea îngerilor buni și a demonilor, a sfinților aleși ai lui Dumnezeu și a osândiților pierduți pentru împărăția cerurilor cu viii, în a doua parte a lucrării, intitulată: „Legătura interioară și raportul tainic între vii și morți". Legătura strânsă a părților din această carte și claritatea subiectului ne vor obliga să revenim în acest capitol la ceea ce am mai spus.

În capitolul precedent am arătat viața interioară a sufletului dincolo de mormânt și lucrarea însușirilor sale, spunând că, pentru deplina sa fericire, sufletul, după mărturisirea Creatorului său, care a zis: „Nu e bine să fie omul singur pe pământ", are nevoie de comunicarea cu ființele spiritual-morale, cu semenii săi în împărăția spiritual-morală, care se întinde pe întreg pământul și în afară de el; de aceea, sufletele în privința cărora nu a fost pronunțată o sentință ultimă sunt în raporturi mutuale cu sufletele ce sunt încă pe pământ, precum și cu acelea ce sunt în rai. Însă sufletele osândiților nu pot comunica nici cu sfinții, nici cu sufletele păcătoșilor care nu sunt cu totul pierdute pentru împărăția cerurilor, căci aceste suflete osândite pentru veșnicie n-au avut, în timpul vieții lor pământești, nici o comunicare cu sufletele virtuoase ale sfinților, nici cu sufletele nedesăvârșite.

Viața exterioară – lucrarea sufletelor celor aleși și a sufletelor nedesăvârșite – este condusă de aceeași lege care unește toate ființele spiritual-morale cu Creatorul lor și între ele însele. Această lege a nemuririi este iubirea veșnică.

Manifestarea exterioară a sfinților către cei care sunt pe pământ prezintă perfecțiunea, în comparație cu manifestarea exterioară a sufletelor nedesăvârșite. Sufletele care aparțin acestor două stări de dincolo de mormânt – aceea a mântuiților și aceea a nedesăvârșiților – și care au fost unite pe pământ prin legături de prietenie, de rudenie, de iubire, continuă să iubească în mod sincer și cu mai multă putere decât în timpul vieții lor pământești. Pentru că ele își amintesc de aceia care au rămas pe pământ și continuă să-i iubească. Cunoscând viața celor vii, repausații iau parte la ea, se amărăsc de necazurile lor și se bucură de bucuria lor. Având un singur și același Dumnezeu, cei care au trecut la veșnicele lăcașuri speră în rugăciunile și mijlocirea celor vii și doresc mântuirea atât pentru ei înșiși, cât și pentru aceia ce trăiesc încă pe pământ, așteptând în fiecare clipă odihna din patria cerească. Ei știu că datoria oricărui suflet viu este de a fi gata de moarte în fiecare oră a zilei și a nopții.

„Dumnezeu este iubire" (*Ioan* IV, 8), iar Domnul a zis că *El este viața*, deci viața este iubire, iar iubirea este viață.

Deoarece viața este veșnică ca și Dumnezeu, și iubirea trebuie să fie veșnică. De aceea Apostolul Pavel învață că „dragostea nu se sfârșește niciodată", ea fiind păstrată în lumea de dincolo de mormânt de su-

fletul căruia îi este necesară ca și viața, pentru că el este nemuritor. Prin urmare, iubirea este pentru sufletul viu o însușire esențială, fără de care sufletul este mort, așa după cum mărturisește cuvântul lui Dumnezeu: „Cine nu iubește pe fratele său, rămâne în moarte" (I *Ioan* III, 14). Așadar, iubirea urmează sufletul în împărăția cerească, acolo unde fără de ea nimic nu poate pătrunde. Iubirea, sentiment dumnezeiesc sădit în sufletul nemuritor, îl însoțește pe acesta, după învățătura Sfântului Apostol Pavel, dincolo de mormânt. Iubirea pentru aproapele, aprinsă în inima celui curățat prin credință, continuă și dincolo de mormânt, fiind din Dumnezeu.

Dacă noi, creștinii, suntem cu toții uniți, sub diferite raporturi, prin legăturile sfinte ale iubirii nemuritoare, inimile pline de această iubire continuă să ardă dincolo de mormânt pentru Dumnezeu și aproapele, și mai ales pentru aceia cu care eram uniți prin legături de rudenie. Astfel, pe lângă porunca divină a iubirii, poruncă ce a fost dată sufletului și nu trupului: „Iubiți-vă unii pe alții, precum Eu v-am iubit pe voi", se manifestă și alte forme ale iubirii, printre care cea dintre rude. „Cel care petrece întru dragoste, întru Dumnezeu petrece", învață Sfântul Ioan, Apostolul iubirii. Prin urmare, aceia dintre repausați care petrec întru Dumnezeu îi iubesc pe cei vii. Nu numai aceia dintre ei care au ajuns la desăvârșire, ci și aceia care nu sunt depărtați de Dumnezeu pentru totdeauna păstrează sentimentul de iubire către cei vii rămași pe pământ. Numai sufletele osândite pentru veșnicie, care sunt cu totul străine de acest sentiment, aceia ale

căror inimi au fost totdeauna pline de ură, numai aceştia sunt cei care nu-şi iubesc aproapele dincolo de mormânt. Ceea ce sufletul a dezvoltat în el pe pământ, iubirea sau ura, aceea va duce cu sine în viaţa viitoare. O mărturie despre veşnicia iubirii este parabola bogatului nemilostiv şi a săracului Lazăr. Domnul ne spune lămurit cum că bogatul, fiind în iad şi cu toate chinurile pe care le îndura, şi-a amintit de fraţii săi rămaşi pe pământ şi se îngrijea de soarta lor în viaţa viitoare, ceea ce înseamnă că el încă îi mai iubea. Dacă este aşa, cu ce iubire părintească iubesc părinţii pe copiii lor rămaşi orfani pe pământ?! Cât de arzătoare trebuie să fie iubirea soţilor sau a soţiilor pentru cei rămaşi văduvi! Cu ce iubire îngerească iubesc copiii repausaţi pe părinţii lor rămaşi pe pământ! Ce iubire sinceră trebuie să aibă fraţii, surorile, prietenii şi toţi adevăraţii creştini pentru fraţii lor, surorile şi amicii care au rămas pe pământ şi pentru toţi aceia cu care ei sunt uniţi prin credinţa creştină!

Sfântul Apostol Petru, părăsind această viaţă, promite prietenilor săi că-şi va aminti de ei după moarte: „Dar mă voi sili ca, şi după plecarea mea, să vă amintiţi necontenit de acestea" (II *Petru* I, 15). Aşadar, chiar aceia care sunt în iad ne iubesc şi se ocupă de soarta noastră, în timp ce aceia ce sunt în rai se roagă pentru noi. Dacă iubirea este viaţă, ceea ce este un adevăr de netăgăduit, putem noi admite că repausaţii noştri nu ne iubesc? Se întâmplă adeseori să judecăm pe alţii prin noi înşine. Dacă nu iubim pe aproapele nostru, noi credem că astfel trebuie să fie pentru toţi ceilalţi; însă o inimă iubitoare nu e niciodată înclinată

a vedea răul, ura și vicleșugul în inima altora, ci ea găsește prieteni chiar în dușmani. De aceea, cei care se îndoiesc de iubirea repausaților pentru cei vii dovedesc prin aceasta că au o inimă rece, unde nu arde flacăra dumnezeiască a iubirii, o inimă care nu viețuiește în spirit și care e departe de Mântuitorul său, căci Domnul a unit pe toți membrii Bisericii Sale, fie ei de pe pământ sau de dincolo de mormânt, printr-o singură legătură a iubirii nemuritoare.

Omul nu iubește chiar tot ce-și aduce aminte; însă de ceea ce iubește își amintește cu drag și, cum nu poate uita cât timp iubește, și iubirea este nemuritoare. Memoria este o forță, o însușire a sufletului. Fiindcă manifestarea memoriei este necesară lucrării sufletului pe pământ, pentru ce dar sufletul ar fi lipsit de ea dincolo de mormânt? Aducerea aminte de viața pământească poate aduce sufletului odihna sau a-l arunca judecății conștiinței. Dacă admitem absența memoriei dincolo de mormânt, cum ar putea sufletul să învețe a se cunoaște și a se judeca – două acțiuni fără de care nu ne-am putea reprezenta viața viitoare, cu răsplata și pedeapsa sa? Parabola bogatului și a lui Lazăr, precum și propria noastră rațiune, ne spun că repausații își amintesc de cei vii, căci bogatul în iad își amintește, cu toate suferințele, de cei cinci frați rămași pe pământ. Prin urmare, repausații dragi inimii noastre își aduc aminte de noi, cei care rămânem pentru încă un timp oarecare pe această lume.

Activitatea fizică a omului este alcătuită din cugetare, dorință și sentiment. Sufletul fiind nemuritor, lucrarea sa este infinită. Lucrarea sufletului, bună sau rea,

către aproapele său continuă dincolo de mormânt. Sufletul cu bune sentimente are grijă de mântuirea aproapelui său și a tuturor oamenilor în general, în timp ce sufletul celui rău nu cugetă decât la a-i pierde. Sufletul virtuos cugetă: „Ce păcat că aceia care sunt încă pe pământ nu cred îndeajuns sau deloc, că nu cugetă îndestul sau deloc la ceea ce Dumnezeu a pregătit omului în viața viitoare." Bogatul din Evanghelie aflat în iad și iubind pe frații săi își amintește de ei cu un viu interes. Învierea morților, de când Domnul nostru Iisus Hristos a murit pe cruce, este un exemplu al interesului pe care morții îl poartă vieții vii-lor (vezi „Legătura interioară și raportul tainic între vii și morți").

Fiindcă repausații își amintesc de noi și ne iubesc, este natural ca ei să aibă un viu interes pentru soarta noastră. Ei acum văd lămurit roadele activității noastre pământești și iau parte activă la viața noastră. Ei se întristează și se bucură cu noi.

Repausații pot oare cunoaște viața viilor direct sau indirect? Pentru ce cere bogatul de la Avraam să-i trimită pe cineva din rai la frații săi, ca să-i prevină de trista soartă care îi aștepta dincolo de mormânt? Această rugăciune ne arată lămurit că el cunoaște perfect viața nepăsătoare a fraților săi.

Mântuitorul ne învață prin această parabolă că viața noastră pământească nu este indiferentă vieții repausaților. Ce îngrijorare producea bogatului în iad viața fraților săi! El se întrista de viața lor nelegiuită. Domnul nu ne spune dacă frații lui se îngrijeau de soarta repausatului, cu toate că și acesta din urmă

avea mare nevoie de ajutorul lor. Două motive l-au împins pe nenorocitul bogat să-l roage pe Avraam de a-i călăuzi pe frații săi la o viață virtuoasă și plăcută lui Dumnezeu. Niciodată pe pământ el nu cugetase la mântuirea sa, nici la cea a fraților săi. Neiubindu-se decât pe sine, el nu trăia decât pentru sine, în timp ce acolo, în iad, văzând pe săracul Lazăr în gloria sa și văzându-se în umilință și suferință, poate că un sentiment de gelozie și de mândrie l-a îndemnat să-l roage pe Avraam să trimită pe cineva dintre repausați pe pământ. Pe de altă parte, mântuind pe frații săi, el spera să se mântuiască și pe sine prin mijlocirea lor. Desigur, dacă ei și-ar fi schimbat felul lor de viață, și-ar fi amintit de el și ar fi luat parte la soarta lui prin rugăciuni și jertfe către Dumnezeu. Viața virtuoasă a viilor este o bucurie pentru repausați, în timp ce necredința lor le pricinuiește întristare. Noi citim în Sfânta Scriptură dovada că nenorocitul bogat cunoștea viața fraților săi de pe pământ după propria lui situație de dincolo de mormânt, căci este spus că mare bucurie este în cer pentru un păcătos care se pocăiește. De aceea, toată mulțimea îngerilor și toată mulțimea nenumărată a drepților se bucură în cer. Cauza acestei bucurii în cer este pocăința unui păcătos de pe pământ. Locuitorii cerului triumfă, însă la acest triumf se mai adaugă bucuria mântuirii noastre, când, viețuind încă pe pământ, noi părăsim tot ce este zadarnic, temporal și material și începem să recunoaștem cât ne-am depărtat de menirea noastră, cât suntem de departe de Dumnezeu.

Punând limită necredinței și nedreptății, noi începem într-o activitate nouă, întemeiată pe învățătura Domnului nostru Iisus Hristos. Astfel, viața noastră pământească în Iisus Hristos și pentru Iisus Hristos, o viață plăcută și virtuoasă, bucură pe locuitorii împărăției cerurilor. Deci, nu numai sfinții și îngerii se bucură, ci și aceia dintre repausați care n-au atins încă perfecțiunea, ba chiar osândiții, care, după mărturisirea pe care un craniu al unui preot păgân i-a făcut-o Sfântului Macarie Egipteanul, simt alinare ca urmare a vieții pământești a viilor care au frică de Dumnezeu și ale căror rugăciuni ajung până la El. Repausații văd atunci în noi pe binefăcătorii lor, care lucrează la alinarea stării lor de dincolo de mormânt. Este clar acum că nenorocitul bogat nu putea să se bucure în iad de viața pământească a fraților, căci el, după mărturisirea Evangheliei, suferea mai mult pentru că nu putea să se bucure de căința și de pocăința fraților, care ar fi putut prin viața lor să îmbunătățească soarta nenorocitului frate. Convorbirea Sfântului Macarie cu craniul ne arată că bogatul din iad cunoștea viața pământească a fraților săi. „Când tu te rogi pentru noi, zise craniul, noi simțim o mare alinare"... Prin urmare, bogatul din Evanghelie putea să judece viața fraților săi prin propria sa stare din iad. Nesimțind nici o alinare, el a înțeles situația lor nelegiuită. Dacă ei ar fi dus o viață mai mult sau mai puțin virtuoasă, și-ar fi amintit de repausatul lor frate, i-ar fi venit în ajutor, și atunci repausatul ar fi putut zice, ca și craniul preotului păgân, că rugăciunile lor îi aduceau oarecare alinare. Iată deci motivul principal pentru care repausații cunosc

viața pământească bună sau rea, pentru că ea influențează starea lor de dincolo de mormânt.

Pe de altă parte, lucrarea sufletului fiind în trup, ea este mult împiedicată de acest trup material și imperfect. Orizontul activității sufletului, prin unirea sa intimă cu trupul, supus condițiilor de timp și spațiu, depinde în mod necesar de aceleași condiții. De aceea, lucrarea sufletului locuind în trup nu e decât activitatea omului în calitatea sa de făptură trupească. Însă după ce a scăpat din acest trup, nemaifiind supus legilor timpului și spațiului, sufletul, ca ființă delicată, nematerială, începe o lucrare ce depășește limitele lumii materiale. El concepe și vede ceea ce-i ascundea odinioară materialitatea trupească. Sufletul intră în starea ce-i era naturală, începe a lucra după natura sa, simțirile funcționează conform menirii lor naturale, căci situația actuală a simțurilor nu e nicidecum naturală, ele fiind în stare de boală, ca urmare a păcatului originar.

După despărțirea sa de trup, sufletul intră în limitele naturale ale lucrării sale, unde timpul și spațiul nu există. Dacă sfinții cunosc (văd și simt) situația de dincolo de mormânt a sufletelor nedesăvârșite (cu toată distanța imensă ce desparte pe Avram și pe bogatul) și intră în comunicare cu ele, noi trebuie să înțelegem din aceasta că sfinții cunosc și viața noastră pământească, cu tot spațiul infinit ce desparte cerul de pământ. Și fiindcă sufletele nedesăvârșite cunosc (văd și simt) situația sfinților, pentru ce, cei dintâi, care sunt în iad, n-ar putea cunoaște situația celor vii, după cum

bogatul din iad cunoștea situația celor cinci frați ai săi de pe pământ?

Și apoi, este oare cu putință ca repausații, fiind uniți cu noi în spirit, să nu cunoască viața noastră pământească? Astfel, cunoașterea pe care repausații o au despre viața viilor este întemeiată pe propria lor situație de dincolo de mormânt, pe perfecțiunea simțurilor dincolo de mormânt, pe simpatie. Ceea ce este cu adevărat frumos vedem în creația lui Dumnezeu. Creatorul a zis despre creația Sa că totul este „bun". Viața lumii spirituale, a lumii morale și a lumii materiale se dezvoltă paralel, după o lege neschimbată dată de Creatorul. Starea întregului se reflectă asupra fiecăreia din părțile sale și, la fel, schimbarea situației părților exercită o influență mai mare sau mai mică asupra întregului. Starea părților întregului, influențându-se una pe cealaltă, produce armonie și înțelegere în Univers. Această armonie se numește simpatie, căci simpatizând cu altul te simți fără voie chiar în aceeași situație. În împărăția lui Dumnezeu, între ființele morale – precum îngerii și sufletele, care n-au decât o singură natură și un singur scop al existenței – domnește o conformitate a simțămintelor, având la bază iubirea ce unește toate ființele morale.

Existența, viața îi sunt date sufletului nu numai pentru el însuși, ci și pentru Creatorul și aproapele său. Eva a fost creată pentru Adam și sufletul său există nu numai pentru ea însăși, ci ea completează existența lui Adam. Așadar, situația unui suflet depinde de situația sufletelor care-l înconjoară și cu care el este într-o anumită relație. Căderea Evei s-a reflectat

asupra lui Adam. Egoismul nu este nicidecum propriu sufletului, plinătatea sufletului depinde de raporturile sale cu Dumnezeu și cu semenii săi. Viața sufletului este intim legată de viața semenilor săi, de aceea nu putem admite că același spirit care îi însuflețește să nu fie îndrumătorul ce conduce sufletele la simpatie, sub toate raporturile, în bucurie, în întristare și în alte situații asemănătoare. Bucuria, scârba sau orice altă situație a sufletului pentru care un alt suflet are un interes – iată ce se numește simpatie. Simțămintele, presentimentele, simpatiile, precum și bucuria și scârba sunt moduri de manifestare ale inimii.

Este o zicere populară care nu e lipsită de adevăr și care spune: „o inimă trimite o veste unei alte inimi". Oare nu această expresie desemnează simpatia? Simpatia este o însușire naturală a sufletului și e natural ca sufletul să plângă și să se bucure cu semenii săi. Puterea morală a omului a denaturat calitățile esențiale ale sufletului, iar iubirea și ura au început să lucreze contrar menirii lor. Slăbirea credinței și a dragostei, sofismul, corupția inimii, au schimbat simpatia în antipatie. Omul știe atât de puțin comparativ cu ceea ce Dumnezeu i-a permis să știe, încât știința sa e aproape nulă. Acest adevăr incontestabil a fost confirmat de Sfântul Apostol Pavel. Câte taine nu sunt în natura omului care e alcătuită din trup, suflet și spirit! Sufletul și trupul simpatizează mutual, de aceea starea sufletului influențează trupul, iar starea trupului se reflectă asupra situației sufletului. Așadar, pentru ființele spiritual-morale, simpatia este un simțământ esențial, căci ele toate nu formează decât un trup și un spi-

rit. Simpatia membrelor trupului nostru ne face să înțelegem că există și simpatie între membrii marelui trup al Bisericii lui Hristos, al împărăției lui Dumnezeu, care este „bună", căci numai acolo se află adevărul, pacea, bucuria, frumosul și binele.

La început moartea produce întristare, determinată de despărțirea vizibilă de o persoană iubită. Forța, gradul de întristare, depind de puterea afecțiunii ce unește două ființe și de raporturile lor mutuale. O asemenea întristare resimțită de suflet se manifestă vizibil prin plângeri, prin lacrimi. Se spune, în general, că lacrimile alină sufletul, în timp ce întristarea fără lacrimi îl face să sufere cumplit.

Sufletul fiind strâns legat de trup, acesta din urmă îi servește drept instrument pentru manifestarea vizibilă a simțurilor sale; așa de exemplu, lacrimile exprimă întristarea inimii. De aceea lacrimile, plângerile sunt nevoi ale firii, deși credința nu permite decât să plângem moderat și cu oprire. Astfel, firea provoacă plângerile, lacrimile, în timp ce credința mângâie, dovedind că legătura spirituală ce ne leagă cu răposatul nu e nicidecum ruptă prin moarte, că repausatul este cu noi în spirit, că el trăiește. Simpatia constă în aceea că lacrimile unuia produc întristare în sufletul altuia, adeseori zicându-se: „Lacrimile tale, întristarea ta mă mâhnesc". Acela care se duce într-o lungă și îndepărtată călătorie îi roagă pe cei carte rămân să nu plângă, ci să se roage lui Dumnezeu pentru el.

În acest caz, repausatul este întru totul asemănător celui care pleacă în călătorie, cu singura deosebire că despărțirea de cel repausat este poate mai scurtă și că

fiecare oră care urmează poate fi aceea a unei întâlniri fericite, după porunca Domnului de a fi gata în tot ceasul pentru a părăsi această lume.

De aceea, plângerile nechibzuite, nestăpânite, sunt zadarnice și vătămătoare celor ce s-au despărțit. Ele împiedică rugăciunea care face toate cu putință celui ce crede. Rugăciunea și căința sinceră că au păcătuit sunt deopotrivă folositoare celor ce s-au despărțit. Rugăciunea curăță sufletele lor de păcate. Acest adevăr a fost exprimat de Domnul nostru Iisus Hristos care a zis: „Nu plânge" (*Luca* VII, 13), iar într-altă parte El binecuvântează lacrimile zicând: „Fericiți cei ce plâng"!

Fiindcă iubirea pentru cei repausați nu se poate stinge și fiindcă avem poruncă să ne rugăm pentru ei ca pentru noi înșine, rezultă din aceasta că lacrimile și căința pentru greșelile comise Îl înduplecă pe Dumnezeu la milă pentru cel repausat, după făgăduința de a asculta rugăciunea celui care cere cu credință, rugăciune care provoacă, în același timp, o fericire cerească celui care se roagă. Acest adevăr – simpatia sufletului – se raportează tot atât de bine la sufletele repausaților. Murind, ei ne roagă să nu plângem pentru moartea lor, ci să ne rugăm lui Dumnezeu pentru ei, să nu-i uităm și să-i iubim. De aceea, plângerile nemângâiate pentru moartea cuiva sunt vătămătoare atât celui în viață, cât și celui repausat. Cu toate acestea, când cei vii plâng nu pentru că cei morți au trecut într-o lume mai bună, ci pentru că se întristează de păcatele lor, aceste lacrimi sunt plăcute lui Dumnezeu, ele sunt foarte folositoare sufletelor repausaților și le asigură în același timp răsplata dincolo de mormânt.

Dacă cei vii pot veni în ajutorul repausaților pentru mântuirea lor, ce folos ar putea să le aducă lacrimile și plângerile nemăsurate? Cum se va milostivi Dumnezeu pentru repausat, dacă cel viu nu se roagă pentru el ci numai plânge fără încetare, se lasă pradă întristării și poate chiar cârtește împotriva Domnului? De aceea, repausații, nesimțind efectele milei lui Dumnezeu, se întristează adânc de lipsa lor de grijă.

Repausații au înțeles prin propria lor experiență care este menirea omului, iar acelora ce sunt încă pe pământ nu le rămâne decât să aspire la îmbunătățirea soartei lor, după legea lui dumnezeu: „Căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu și adevărul său" și „Purtați sarcina unii altora". Viața noastră pământească poate fi de mare ajutor celor repausați, dacă ne interesăm într-adevăr de situația lor. Pentru ca omul să poată să-și facă o idee limpede despre viața viitoare și pentru a-l opri de la rău, cuvântul lui Dumnezeu spunea în Vechiul Testament să ne aducem aminte necontenit de moarte, de trecerea la o altă viață. Având întotdeauna viața viitoare în memorie, noi suntem în același timp alături de repausați și, depărtându-ne de asemenea de tot ce este pământesc și supus păcatului, ne lipim la viața de dincolo de mormânt. Și pentru că toți sunt păcătoși înaintea lui Dumnezeu, cei vii ca și cei morți, noi dorim în mod firesc să luăm parte la soarta repausaților, soartă ce ne este deopotrivă rezervată după moarte. Situația repausaților fiind situația noastră viitoare, ea trebuie în mod firesc să ne trezească un viu interes. Tot ce poate îndulci soarta nefericită a repausaților este plăcut acestora din urmă și folositor nouă

înșine. Iisus Hristos a poruncit să fim gata de moarte în orice oră și, prin urmare, să fim necontenit în unire și comunicare cu aceia care au plecat înaintea noastră în viața de dincolo de mormânt.

Nu se poate îndeplini această poruncă – să ne aducem aminte de moarte, să ne gândim la judecată, rai, iad, veșnicie – fără a ne aduce aminte de locuințele repausaților. Deci, vedem că aducerea aminte de cei repausați este strâns legată de îndeplinirea acestei porunci. Noi nu ne putem reprezenta judecata, raiul, iadul, fără a cugeta la sufletele părinților noștri, prietenilor, rudelor noastre repausate; ce inimă, deci, ar putea să nu se înduioșeze de situația păcătoșilor dincolo de mormânt? Uneori fără voia noastră, noi întindem mâna celui ce se îneacă; de asemenea, închipuindu-ne soarta repausaților păcătoși, căutăm mijloacele de a-i mântui. Așadar, fiindcă ne este poruncit să ne amintim de moarte, de asemenea ne este poruncit să ne amintim de repausați.

Dacă, văzând pe un om care se îneacă, noi rămânem plângând și privindu-l, în loc să căutăm mijloacele de a-l scăpa, l-am scoate oare din pericol prin lacrimile noastre? Și Mântuitorul a zis referitor la lacrimile nefolositoare ale văduvei din Nain care pierduse pe unicul său fiu, sprijinul bătrâneții sale, mângâiere văduviei sale: „Nu plânge!" Apostolul Pavel confirmă acest adevăr zicând credincioșilor ce plângeau pe morții lor: „Nu vă întristați". Din aceasta noi înțelegem că nu ne este oprit decât ceea ce este zadarnic și nu ne este poruncit decât ceea ce este folositor. Dumnezeu oprește lacrimile, dar El poruncește să avem milă

în suflet. Iisus Hristos a explicat de ce sunt plângerile nefolositoare zicând Martei, sora lui Lazăr, că fratele său va învia, iar lui Iair că fiica sa n-a murit, ci doarme. El învață, în alt loc, că Dumnezeu nu este Dumnezeul morților ci al celor vii; prin urmare, cei ce au trecut la lumea de dincolo de mormânt viețuiesc. Pentru ce am plânge noi, deci, pentru niște vii cu care ne vom întâlni peste puțin timp? Sfântul Ioan Hrisostom învață că trebuie să cinstim un mort, nu prin lacrimi și suspinuri, ci prin cântarea psalmilor și a cântărilor și printr-o viață virtuoasă. Ce bine pot face repausaților plângerile și suspinurile neîncetate? Astfel de plângeri sunt interzise de Domnul, care a zis: „Nu plânge!". Numai lacrimile ce se revarsă pentru păcatele repausatului pot să-i procure celui ce plânge fericirea veșnică, și Dumnezeu le încurajează, căci Dumnezeu promite mântuirea celui ce a obținut prin lacrimile sale mântuirea aproapelui: „Fericiți cei ce plâng!" Lacrimile disperate, lacrimile lipsite de credință în viața viitoare, sunt interzise de Dumnezeu și de Apostolul Pavel.

Sfântul Ioan Hrisostom îi roagă pe credincioși să nu imite pe necredincioșii care, necunoscând învățătura creștină, învierea făgăduită și viața viitoare, își rup hainele de pe ei, își bat piepturile, își smulg părul din cap și se dedau la tot felul de neorânduieli, căci prin aceasta n-ar face decât rău repausatului și lor înșiși. Aceste cuvinte arată că repausații simpatizează cu vii și mai arată cât sunt de stânjenitoare și neplăcute repausaților lacrimile deșănțate ale viilor. O femeie repausată a apărut în vis preotului bărbatului ei și a des-

coperit astfel cât este de neplăcută repausaților viața noastră nelegiuită și cât doresc aceștia din urmă ca noi să ducem o viață creștină, așteptând învierea și viața viitoare.

Așadar, dacă în iad sufletele a căror soartă nu este cu totul hotărâtă își amintesc, cu toată trista lor situație, de aceia care le sunt scumpi pe pământ și cugetă la soarta lor dincolo de mormânt, ce trebuie noi oare să înțelegem despre acei ce gustă de la început fericirea și ce trebuie să credem despre grija lor pentru aceia care trăiesc încă pe pământ? Iubirea lor, nefiind nicidecum tulburată de suferințe sau întristări, e încă și mai vie, iar odihna lor este tulburată numai de afectuoasa lor grijă pentru soarta pelerinilor pământești. „Asigurați de mântuirea lor, spune Sfântul Ciprian, ei au grijă de mântuirea acelora ce locuiesc încă pe pământ" („Cuvânt de îmdemnare a mucenicilor").

Sufletul omenesc, având origine dumnezeiască, îi aduce omului liniștea prin încredințarea că va căpăta de la Dumnezeu ceea ce cere și dorește: nădejdea de mântuire în Dumnezeu. Așadar, nădejdea este repausul inimii în Dumnezeu, încredințarea că va căpăta ceea ce dorește și ceea ce cere. Nu există și nu a existat niciodată un popor fără nici o credință. Numai la popoarele sălbatice religia nu reprezintă ceea ce reprezintă ea pentru popoarele civilizate. Dacă credința este în mod natural înnăscută în om, înțelegem din aceasta că nădejdea este o proprietate ce aparține lumii întregi. Încredințarea pe care inima o are că va căpăta ceea ce dorește se cheamă speranță. Oamenii pe pământ sunt atât de strâns legați între ei, încât în

orice împrejurare ei nădăjduiesc unii în alții pentru ajutor, consolare, apărare. O astfel de speranță nu este deloc contrară voinței lui Dumnezeu, dacă speranța în om nu e mai mare decât speranța în Dumnezeu. Iubirea este baza nădejdii și, uniți prin iubire, noi nădăjduim unii în alții. Cugetările, dorințele și simțămintele constituie activitatea invizibilă a sufletului, activitate ce poartă în ea pecetea nematerialului. Este firesc ca sufletul să spere în Dumnezeu și în semenii săi cu care el este în relații diverse. Despărțit de trupul său și intrat în viața de dincolo de mormânt, sufletul își păstrează toate facultățile sale, precum și nădejdea în Dumnezeu și în cei de aproape ai săi, care au rămas pe pământ. Sfântul Augustin scrie: „Repausații speră să obțină de la noi ajutorul, căci timpul lucrului a trecut pentru ei". Sfântul Efrem Sirul atestă această idee zicând că repausații își pun speranța lor în cei vii: „Dacă pe pământ, trecând dintr-o țară în alta, avem nevoie de o călăuză, cu cât mai vârtos ne este necesară o călăuză pentru a trece de la această viață la viața veșnică!".

Nădejdea este o însușire a sufletului nemuritor. Noi sperăm ca prin mijlocirea sfinților să ne bucurăm de binecuvântarea lui Dumnezeu și să căpătăm mântuirea; prin urmare, avem nevoie de ajutorul lor. De asemenea, și repausații care nu au ajuns la perfecțiune au nevoie de ajutorul nostru și nădăjduiesc în noi.

Am spus deja că sufletul, trecând în lumea de dincolo de mormânt, păstrează toate însușirile sale, toate obișnuințele sale, toate manifestările sale și, fiind nemuritor, continuă dincolo de mormânt lucrarea sa spi-

rituală, ce constă în funcționarea colectivă a tuturor însușirilor sale. Prin urmare, dorința fiind o însușire a sufletului, continuă și ea a se manifesta. Această lucrare a dorinței are drept scop adevărul, aspirația către frumos, către bine, către pace și bucurie, aspirația la dezvoltarea și la perfecționarea vieții. Dorința vieții sau aspirația către izvorul vieții este o însușire esențială a sufletului. Însă numai dorința păstrării vieții este un simțământ comun tuturor ființelor vii.

Dorințele pe care sufletul le-a manifestat pe pământ nu-l vor părăsi deloc dincolo de mormânt. Noi dorim, fiind încă vii, ca el să se roage lui Dumnezeu pentru noi și de asemenea ca, după moartea noastră, să nu ne uite. Fiindcă noi dorim aceasta acum, ce va putea să ne împiedice să o dorim dincolo de mormânt? Oare ne va lipsi după moarte această însușire a sufletului? Ce va deveni ea? În parabola bogatului și a lui Lazăr nu vedem oare diferite dorințe manifestate de bogat: de a-și potoli setea, de a înștiința pe frații săi vii de pe pământ? Și Apostolul Pavel, care fusese deja în rai, murind, nu cere el credincioșilor să se roage pentru el? (*Efeseni* VI, 18-19). Și dacă vasul alegerii Sfântului Duh dorea ca ei să se roage pentru el, ce trebuie să gândim despre repausații nedesăvârșiți? Desigur, și ei doresc ca să nu-i uităm, ci să ne rugăm lui Dumnezeu pentru ei și să le venim în ajutor, pe cât este în puterea noastră. Ei doresc acest lucru, așa cum și noi dorim ca sfinții să se roage pentru noi.

Dorind rugăciunile noastre și mijlocirea noastră înaintea lui Dumnezeu, repausații nedesăvârșiți vo-

iesc, în același timp, mântuirea noastră și îndreptarea vieții noastre pământești; noi înțelegem aceasta din grija pe care o mărturisea bogatul în iad pentru soarta fraților săi rămași pe pământ. Această dorință a repausaților, ca noi să ne rugăm pentru ei, reprezintă primul lor raport cu noi. Sfânta Biserică, cunoscând situația lor de dincolo de mormânt, știind că noi suntem păcătoși înaintea lui Dumnezeu și dorind a lucra într-un chip mai simțitor asupra inimilor celor vii, se adresează lor prin următorii termeni ce exprimă situația repausaților dincolo de mormânt: „Rugați-vă pentru noi; niciodată rugăciunile voastre nu au fost atât de necesare ca în acest moment, când noi mergem către judecătorul ce nu cunoaște nedreptatea; cerem de la toți și ne rugăm: rugați-vă pentru noi Domnului nostru Iisus Hristos ca să ne arunce după păcatele noastre din locul cel de muncă și să ne așeze locuințele unde lucește lumina vieții, unde nu este întristare, nici suspinare, ci viață fără de sfârșit". Aceasta este trebuința comună a tuturor sufletelor adormite și Biserica ne-o face cunoscută pentru ca noi să avem milă de ele. Ca răsplată pentru simpatia noastră, pentru rugăciunile noastre, repausații ne trimit binecuvântarea lor din cealaltă lume. Iubindu-ne cu adevărat, ei se îngrijesc de noi și se tem să nu ne pierdem credința și iubirea.

Noi suntem mulțumiți când vedem că se îndeplinesc dorințele noastre. Tot așa și repausații, murind, ei însărcinează pe unul dintre cei ce rămân pe pământ să îndeplinească voința lor. Astfel, repausatul lucrează prin mijlocirea celui viu în același chip în care cel mai

în vârstă lucrează asupra celui mai tânăr, stăpânul asupra servitorului, bolnavul prin cel sănătos, absentul (repausatul) prin cel ce rămâne. Două persoane iau parte la această acțiune: cel care lasă testamentul și executorul testamentar. Roadele activității aparțin incontestabil celui ce le-a produs, oriunde se află el; lui i se cuvin gloria, recunoștința și răsplata. Respectarea unui testament creștin duce la mântuirea testatorului, deci a celui care l-a făcut, căci rugăciunile sunt adresate lui Dumnezeu, pentru odihna sa veșnică. Neîndeplinirea unui asemenea testament lipsește pe testator de repaus, căci îl tratează atunci ca pe cineva care a încetat de a lucra pentru binele comun și pentru acela al aproapelui. Cel ce nu respectă executarea testamentului este supus judecății lui Dumnezeu ca asasin, ca unul care a ascuns testatorului mijloacele de a-l scoate din iad și de la moartea veșnică. El a furat viața repausatului, el îi răpește șansa mântuirii, neîmpărțind averea sa săracilor. Cuvântul lui Dumnezeu mărturisește că milostenia scapă de la moarte – deci acest om este un asasin. Este adevărat că el se face vinovat ca un asasin, dar în plus noi trebuie să ne gândim că sufletul repausatului n-a meritat iertarea lui Dumnezeu, căci jertfa sa n-a fost primită.

În general, toate nedreptățile noastre față de repausați nu rămân fără urmări tragice. Există o vorbă în popor care spune: „Mortul nu rămâne la ușă, ci-și va relua oricum ceea ce este al lui". Acest proverb explică, probabil, urmările neplăcute ale proastelor raporturi dintre vii și repausați. Nu putem disprețui pro-

verbele populare, căci ele conțin totdeauna o parte de adevăr.

Acum însă, până la judecata de pe urmă, nici chiar drepții în rai nu sunt scutiți de întristarea ce provine din afecțiunea lor pentru păcătoșii ce sunt încă pe pământ și pentru cei ce sunt în iad; starea sufletelor din iad este îngreunată de viața noastră plină de păcate. Repausatul, oriunde se află, voiește să i se îndeplinească ultimele sale dorințe cu exactitate, mai cu seamă dacă această împlinire a lor poate îmbunătăți situația sa dincolo de mormânt. Dacă însă repausații sunt lipsiți de ajutor ca urmare a lipsei noastre de grijă, dacă noi ascundem drepturile și averea lor, ei pot ruga pe Dumnezeu să-i răzbune; atunci Dreptul Judecător nu va întârzia îndeplinirea dorinței lor și pedeapsa Sa îi va ajunge curând pe vinovați. Averea ascunsă a repausatuului și bunurile necredincoisului care și le-a însușit sunt în curând „date flăcărilor și aduse în cenușă". Mulți au suferit și suferă încă și acum pentru nerespectarea onoarei, averii și a drepturilor unui repausat vătămat. Suferințele sunt nesfârșit de variate. Oamenii suferă câteodată fără a cunoaște cauza suferinței lor sau, mai bine spus, nu voiesc să-și recunoască greșeala lor, lipsa de iubire către aproapele.

Cei ce s-au dus înainte de noi la viața viitoare, se interesează de soarta noastră și ne așteaptă în locuințele lor. Părinți noștri, mamele noastre, frații noștri, surorile noastre, soții și soțiile noastre, prietenii noștri care gustă fericirea în lumea de dincolo de mormânt ne așteaptă acolo, căci ei doresc să ne revadă. Ce mulțime de suflete ne așteaptă acolo sus! Noi nu suntem

decât călători. Cât ne-am dori și noi să ajungem la patria noastră, să atingem țelul călătoriei noastre și să ne odihnim într-un loc unde ne așteaptă toți cei ce s-au dus înaintea noastră! (vezi Sfântul Ciprian – „Despre nemurirea omului"). Și noi, de asemenea, ne vom întruni cu ei mai curând sau mai târziu și vom fi cu ei față către față, veșnici, după cuvintele Apostolului Pavel: „Și așa pururea cu Domnul vom fi" (I *Tesaloniceni* IV, 17) – prin urmare cu toți acei ce s-au făcut plăcuți lui Dumnezeu. Iată ce spune Sfântul Ioan Hrisostom despre mângâierea părinților întristați de situația pruncilor dincolo de mormânt: „Nu plângeți. Moartea noastră și trecerea vămilor, întovărășiți de îngeri, a fost ușoară. Diavolii nu au găsit nimic la noi și din mila Domnului Dumnezeului nostru noi ne găsim acum cu îngerii și sfinții și ne rugăm lui Dumnezeu pentru voi" („Cuvânt la sâmbăta sexagesimei"). Așadar, ei se roagă fiindcă își aduc aminte de părinții lor și îi iubesc.

Unirea și comunicarea sufletelor în lumea de dincolo de mormânt

Sufletul, locuind în trup pe pământ, lucrează prin toate însușirile sale, în mijlocul semenilor săi; trecând la locuințele veșnice, fiindcă este nemuritor, el continuă a viețui, după învățătura Sfintei Biserici, în mijlocul semenilor săi, a spiritelor și a sufletelor și, prin urmare, el lucrează având toate însușirile sale, așa cum a făcut în timpul vieții sale pământești. Dacă viața pământească – după cum a spus Mântuitorul Însuși –

trebuie să fie o pregătire pentru viața de dincolo de mormânt, lucrarea sufletului dincolo de mormânt va fi o continuare a lucrării sale de pe pământ, lucrare bună sau lucrare vinovată. Unii cred în mod greșit că sufletul dincolo de mormânt viețuiește într-o stare de somnolență, de inactivitate; o astfel de părere este cu totul contrară învățăturii Bisericii și este contrară adevărului pe care noi îl știm despre însușirile sufletului. A lipsi sufletul de lucrarea sa este a voi ca el să nu mai fie ce este, să-și trădeze natura sa nemuritoare și neschimbătoare. Nemurirea și lucrarea continuă sunt proprietăți esențiale ale sufletului, căci dincolo de mormânt el continuă să se dezvolte, printr-o perfecționare continuă, în trecerea de la o stare de conștiință la alta sau de la o situație la alta, în bine (în rai) și în rău (în iad). Așadar, sufletele dincolo de mormânt continuă să lucreze precum făceau pe pământ.

Pe pământ există o oarecare influență între suflete, adică chiar aici, cu toate numeroasele obstacole și opintiri pe care trupul le pune sufletului, cu toată legătura ce le unește și influența mutuală sufletele pot, după menirea sa mutuală să lucreze asupra altor suflete și un suflet prin influența sa asupra altui suflet poate să-și atingă scopul ce și l-a propus pe cât îi permit însușirile sale îngreunate de acest trup material. Acum noi trebuie să cugetăm cum o să fie dincolo de mormânt când sufletul va fi scăpat de trupul care-i împiedică lucrarea sa pe pământ? Dacă aici pe pământ el nu cunoștea și nu simțea decât în parte, după expresia Apostolului Pavel, acolo, dincolo de mormânt, lucrarea sa va fi perfectă, iar sufletele exercitând o in-

fluență mutuală unele asupra altora, se vor cunoaște și se vor simți pe deplin; ele vor vedea, vor auzi și vor convorbi într-un chip pe care noi nu îl putem înțelege acum, după cum, pe pământ fiind, noi nu putem avea o imagine exactă asupra lucrării sufletului, activitate primordială, fundamentală, invizibilă și imaterială care constă în cugetări, dorințe și senzații și care, cu toate astea, a fost văzută, auzită și simțită de alte suflete, deși acestea locuiau încă în trupurile lor, duceau o viață spirituală după poruncile lui Dumnezeu. Viața pământească a tuturor sfinților poate servi drept mărturie la aceasta: viața interioară, spirituală, și lucrarea invizibilă și misterioasă a celorlalte suflete – nimic nu le era ascuns. La cugetările, dorințele și simțămintele altuia, sfinții răspundeau prin fapte. Oare nu este dovada cea mai evidentă despre aceea că sufletele vor exercita o influență mutuală unele asupra altora în viața viitoare și că ele nu vor avea nevoie pentru aceasta de organele lor exterioare? Tot așa sfinții vedeau, auzeau și simțeau starea interioară a altui suflet fără ajutorul acestor organe. Viața sfinților și influența lor tainică sunt o pregătire pentru viața viitoare. Ei lucrează unii asupra altora uneori fără ajutorul organelor exterioare, alteori cu ajutorul acestora. Aceasta este între altele cauza pentru care ei, în general, aveau atât de puțină grijă pentru trupurile lor, considerând că acestea din urmă sunt nefolositoare vieții lor spirituale. Dacă știința întemeiată pe experiență poate confirma o situație sau alta, cei ce doresc să se convingă de aceste adevăruri, în virtutea probelor date de viața însăși, după poruncile lui Dumnezeu, pot atinge acel

scop și să se convingă, supunând trupul spiritului și constrângând rațiunea și inima la urmarea credinței, astfel încât lucrarea sufletului pe pământ să fie începutul vieții viitoare și al lucrării de dincolo de mormânt.

Adesea se spune că somnul este icoana morții. Dar ce este somnul? Este o stare a omului în care activitatea trupului și a organelor sale exterioare încetează, comunicarea între om și lumea vizibilă este întreruptă; numai viața organică este cea care funcționează, căci ea nu-l părăsește pe om decât la moartea sa. Însă lucrarea veșnică a sufletului nu e nicidecum întreruptă prin somn; trupul se odihnește, pe când sufletul lucrează, iar câmpul lucrării sale este cu mult mai mare decât în timpul cât trupul este treaz. În felul acesta sufletele exercită permanent unul asupra altuia o influență mutuală. Și fiindcă sufletul este misterios legat de trup, orice trăire a sufletului din timpul somnului se reflectă asupra trupului, deși influența reciprocă a sufletelor în timpul somnului are loc independent de trupurile lor. Este adevărat că în timpul somnului activitatea sufletului, în general inconștientă, nu depinde nicidecum de trup, deși ea suferă câteodată influența sa.

Nu este vorba aici decât despre o activitate a sufletelor, activitate ce are loc într-o perfectă cunoștință și pentru care ora somnului a fost fixată mai dinainte. Alte experiențe, cum ar fi somnambulismul sau interpretarea viselor, dovedesc faptul că activitatea sufletului în timpul somnului e mult mai intensă căci atunci sufletul este eliberat din timpul său. Astfel, noi știm, de exemplu, că multe idei măreațe s-au arătat în sufletele oamenilor de geniu pe durata somnului lor, adică

în timpul lucrării complete a sufletului și tuturor însușirilor sale. Chiar Apostolul Pavel spune că lucrarea sufletului și a însușirilor sale nu va ajunge la perfecțiune decât dincolo de mormânt: fără trup în prima perioadă, dar cu trup într-a doua, însă cu un trup care nu va mai fi un obstacol, ci ajutor sufletului în lucrarea sa; căci trupul și sufletul, în a doua perioadă a vieții de dincolo de mormânt, vor fi într-o absolută armonie, nu așa cum au fost pe pământ, unde erau într-o continuă luptă.

Oare dialogurile Mântuitorului nostru cel Înviat, cu ucenicii Săi nu sunt o mărturisire directă despre faptul că sufletele – atât în prima, cât și în a doua perioadă – se cunosc, se văd și comunică între ele? Apostolii și toți cei ce L-au văzut pe Hristos suindu-Se la cer mărturisesc despre unirea și comunicarea sufletelor în lumea de dincolo de mormânt. Toate exemplele despre comunicarea sufletelor în lumea vizibilă și invizibilă, între sufletele ce sunt încă pe pământ și cele ce sunt în lumea de dincolo de mormânt nu sunt ele dovada evidentă și de netăgăduit că ne vom vedea, ne vom cunoaște și vom locui toți împreună în viața veșnică, dacă vom fi vrednici, iar bucuria noastră sau chinurile noastre, după felul vieții noastre pământești, nu vor avea sfârșit?

Așadar, dacă există o influență reciprocă între sufletele ce locuiesc în trupurile lor pe pământ și acelea ce sunt deja în lumea de dincolo de mormânt, cum vom putea noi să negăm adevărul acestui fapt în viața viitoare, când toate sufletele vor fi ori dezbrăcate de trupurile lor imperfecte, în prima perioadă a vieții lor

de dincolo de mormânt, ori vor locui în trupurile lor noi, spirituale, în cea de-a doua perioadă?

Vom începe acum descrierea vieții viitoare în ambele situații, viața în rai și viața în iad, bazându-ne pe învățătura Sfintei Biserici referitoare la cele două situații diferite ale sufletelor după moarte. Cuvântul lui Dumnezeu ne spune că este posibilă izbăvirea unor suflete din iad prin rugăciunile Bisericii. Deci, unde se găsesc aceste suflete până la mântuirea lor, fiindcă nu este alt loc de trecere între rai și iad? Ele nu pot fi în rai, deci ele sunt în iad. Semnificația iadului și starea sufletelor a căror soartă nu este definitiv hotărâtă arată faptul că iadul conține suflete în ambele stări: suflete osândite, pierdute pentru totdeauna pentru împărăția cerurilor, și suflete ce pot încă spera la mântuire. Dar pentru ce soarta unor suflete n-a fost definitiv hotărâtă la judecata individuală? Pentru că ele nu sunt pierdute pentru împărăția lui Dumnezeu și mai pot avea încă speranță de mântuire, de viață veșnică cu Domnul.

Cuvântul lui Dumnezeu ne învață că nu numai soarta omului, ci chiar și soarta îngerilor răi nu e încă definitiv hotărâtă. Despre aceasta avem mărturie în cuvintele pe care diavolul le-a adresat Domnului nostru Iisus Hristos, zicându-I că El a venit pentru a-i munci mai înainte de vreme și rugându-L de a nu-i trimite în gheenă. Numai după judecata generală a lui Hristos ambele stări de dincolo de mormânt vor fi definitiv hotărâte – fericirea sau muncile veșnice. Biserica ne învață că în prima perioadă a vieții de dincolo de mormânt sufletele sunt sau în rai, sau în iad, neexistând nicidecum o stare de mijloc.

Cu toate acestea, în Vechiul Testament, deși aceste două situații existau laolaltă, toate sufletele, chiar și cele ale drepților, se coborau în iad. Conform Noului Testament, există două situații dincolo de mormânt: raiul și iadul. Drepții, cei care s-au făcut plăcuți lui Dumnezeu, merg, părăsind pământul, drept în rai, unde se întâlnesc cu drepții Vechiului Testament, pe care Dumnezeu i-a trecut din iad în rai la slăvita Înviere a Domnului Iisus Hristos; Dumnezeu nu i-a lăsat în iad decât pe cei care erau osândiți pentru toată veșnicia și al căror număr va crește necontenit până la judecata cea mare și se va completa cu cei care nu cred în Iisus Hristos. Nu numai cei care nu cred în Mântuitorul, dar chiar și acei credincioși care nu s-au pocăit pe pământ și care, prin urmare, sunt mai mult sau mai puțin împovărați de păcate, se vor pogorî în iad după moartea lor.

Deci, unde se găsesc sufletele a căror soartă n-a fost hotărâtă la judecata individuală? Înainte de a răspunde la această întrebare, să examinăm mai întâi ce înseamnă starea definitivă a sufletelor și iadul. Pentru a prezenta într-un chip cât mai clar răspunsul la această întrebare, să comparăm două situații similare pe care le întâlnim pe pământ: închisoarea și spitalul. Închisoarea este destinată a închide pe criminali, spitalul a primi pe bolnavi. Dintre criminali, unii, după gradul vinovăției lor și felul crimei lor, sunt condamnați la o închisoare temporală, alții pe viață. La fel se întâmplă și cu cei din spital, unde sunt primiți bolnavii incapabili de activitate. Aici unii pot să se vindece, în timp ce boala altora este incurabilă. De aceea unii

părăsesc spitalul după câtva timp, alții rămân acolo până la moartea lor. Deci, păcătosul nu e decât un om moralmente bolnav; sufletul său, trecând în viața viitoare, fiind de asemenea bolnav și purtând semnele păcatului, nu este, desigur, capabil de a locui în rai, unde nimic necurat nu ar putea pătrunde. De aceea, un astfel de suflet bolnav de păcat intră în iad ca într-o închisoare spirituală. De aceea, sufletele în iad, după gradul de vinovăție și după felul păcatelor lor, sunt reținute pentru un timp mai mult sau mai puțin lung. Acestea sunt sufletele care n-au pierdut nădejdea de a fi mântuite, dar care n-au avut timp de a face adevărată pocăință pe pământ. Ele sunt vindecate prin mijlocirea unei pedepse temporare în iad, de care nu pot fi scăpate decât prin rugăciunile Bisericii și nu prin răbdarea lor de a suferi pedeapsa, așa cum învață Biserica Catolică. Toate celelalte suflete rămân în iad până la Judecata de Apoi și nu ies decât pentru a intra în locul pregătit nu pentru om, ci pentru demon, adică în gheenă.

Așadar, în prima perioadă, raiul și iadul, după gradul și felul virtuții sau al viciului, prezintă diferite grade de fericire și de osândă și, prin urmare, diferite locașuri. Pe cât de numeroase sunt celulele închisorilor și saloanele aceluiași spital, pe atât de numeroase sunt locașurile în casa Părintelui ceresc. Însă judecata de pe urmă nefiind încă pronunțată și drepții nefiind încă definitiv separați de păcătoși, Domnul nostru Iisus Hristos prezintă în parabola bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr prima perioadă a vieții de dincolo de mormânt, arătându-ne că unirea, legătura, raportul

și comunicarea încă mai există între locuitorii raiului și cei ai iadului.

Sufletele sortite fericirii, rămânând temporar în iad, își pleacă genunchii în numele lui Iisus, la fel ca și cei care locuiesc în rai. Astfel, în iad sunt suflete care pleacă genunchii în numele lui Iisus și suflete care nu fac aceasta, adică sufletele sortite încă de pe pământ la osândă, la moarte veșnică.

În parabola bogatului nemilostiv Domnul nostru Iisus Hristos ne arată lămurit legătura și comunicarea ce există între cele trei situații diferite din prima perioadă a vieții de dincolo de mormânt. Reprezentanții celor trei situații sunt Avraam și Lazăr în rai, bogatul în iad și cei cinci frați pe pământ. Dacă este comunicare în prima perioadă între cei care pleacă genunchii în numele lui Iisus, adică între locuitorii raiului, și cei care nu-și pleacă genunchii, adică locuitorii iadului, această legătură este cu atât mai strânsă și mai trainică, cu cât este comunicarea mai puternică între cei care slăvesc pe Domnul nostru Iisus Hristos în rai și cei ce sunt vremelnic în iad. În această perioadă nu există încă nici împărăția cerurilor, nici gheena. Aceste două situații nu vor exista decât după Judecata de Apoi, însă locul acestor două stări este pregătit de la începutul lumii.

Sfântul Dimitrie de Rostov ne reprezintă tabloul comunicării între locuitorii lumii de dincolo de mormânt. Drepții impută greșelile lor păcătoșilor din iad, care i-au jignit (vezi mai departe „Viața în iad").

Și Biserica Catolică învață despre o stare de dincolo de mormânt care are o oarecare asemănare cu si-

tuația sufletelor a căror soartă nu e definitiv fixată, stare pe care catolicii o numesc „purgatoriu" și pe care teologii lor o explică în diverse feluri. După Biserica Ortodoxă, sufletele a căror soartă nu e decisă încă se găsesc în iad. (*Teologia dogmatică ortodoxă* de Macarie, Arhiepiscop de Harkov, tom II, p. 615.) Teologii catolici așază purgatoriul într-un loc deosebit de cer și de iad. Astfel, unii îl așază în vecinătatea cerului, alții în aer și alții lângă iad, în interiorul pământului. Alții înțeleg purgatoriul așa cum o face și Biserica Ortodoxă, adică ca pe un loc unde sufletele osândite la muncile veșnice pot să se curețe, așa după cum închisoarea pământească este locul de ispășire pentru cei condamnați la arestare temporară și pentru cei osândiți pe viață. Există asemănări și deosebiri între învățătura Bisericii Catolice referitoare la purgatoriu și dogma ortodoxă în ceea ce privește situația sufletelor nedesăvârșite. Asemănarea acestor dogme constă în acceptarea aceleiași calități a sufletelor ce aparțin acestei situații, iar deosebirea, în mijlocul de curățire. Catolicii cred că pedeapsa, dacă n-a fost dată pe pământ, este necesară pentru curățirea sufletului, în timp ce Biserica Ortodoxă învață că Hristos este curățirea însăși pentru cei care cred în El, căci El a luat asupră-Și păcatele noastre și urmarea lor – pedeapsa. Sufletele nedesăvârșite, care n-au fost pe deplin curățite pe pământ, sunt vindecate și înnoite prin harul lui Dumnezeu, ce mijlocește între Biserica luptătoare și cea triumfătoare pentru repausații ce sunt în iad. În aceste rugăciuni, Duhul lui Dumnezeu mijlocește El Însuși pentru oameni, templurile Sale. El in-

tervine pentru făptura Sa căzută, dar nicidecum întoarsă de la Dumnezeul său, Domnul Iisus Hristos.

Viața și activitatea în rai

Raiul, ca stare ce continuă viața pământească. Denumiri ale locașurilor lui Dumnezeu

Având libertatea morală a faptelor sale și locuind pe pământ, omul poate, după voința sa, să-și schimbe caracterul, starea sufletului său: din bun poate deveni rău sau din rău poate deveni bun. Dincolo de mormânt această schimbare este imposibilă: cel ce este bun rămâne bun, cel care este rău continuă a fi rău. Viața de dincolo de mormânt nu este decât continuarea dezvoltării stării morale a omului, dezvoltare ce nu are sfârșit și care se desfășoară fără încetare. Dincolo de mormânt, sufletul este o ființă lipsită de liber arbitru, căci el nu poate schimba cursul dezvoltării sale, chiar dacă ar dori aceasta. Avem mărturie cuvintele lui Iisus Hristos: „Legându-i mâinile și picioarele, aruncați-l în întunericul cel mai din afară...", precum și cele ale lui Avraam, pe care le adresează bogatului nemilostiv, spunându-i că raiul și iadul sunt despărțite printr-o prăpastie de netrecut și că trecerea de la rai la iad este imposibilă.

Dincolo de mormânt, fiind lipsit de liberul arbitru, sufletul nu este capabil de a începe o nouă activitate, nu-și poate schimba opiniile și sentimentele, deci nu poate să-și însușească un caracter contrar celui pe

care îl avea pe pământ și nu poate dezvolta decât ceea ce a fost în viața sa pământească. Cuvântul lui Dumnezeu ne spune că viața viitoare are ca temei viața pământească, căci Sfintele Scripturi numesc viața pământească timpul semănăturii, iar viața viitoare, timpul secerișului. Se culege ceea ce s-a semănat. Aceasta este semnificația vieții pământești: temei al vieții viitoare, fericite sau nefericite. Chiar în timpurile vechi, păgânii cunoșteau legea morală a cunoștinței de sine și a grijii de ceea ce îl așteaptă pe om după moarte. Sufletul este lipsit dincolo de mormânt de liberul arbitru, căci libertatea sa de acțiune depinde de trup, care este una din părțile esențiale ale omului. Altfel, viața actuală, după Sfântul Apostol Pavel, n-ar avea nici scop, nici preț fără viața viitoare: „Cel ce seamănă în Duhul, din Duh va secera viața veșnică" (*Galateni* VI, 8).

Dacă activitatea pământească a omului nu este întemeiată pe credința creștină și nu este călăuzită de ea, nici o virtute, nici un act de caritate n-ar putea să-l mântuiască. Sfânta credința creștină exprimată în viață și prin fapte constituie, după cuvintele lui Iisus Hristos, începutul vieții cerești pe pământ: „Cel ce crede va trăi și se va mântui în toată veșnicia".

Binele va crește în veșnicie în mod continuu. Această dezvoltare, ce constituie baza fericirii, este urmarea influenței binefăcătoare a binelui asupra sufletelor. Aceeași senzație continuă slăbește sensibilitatea sufletului, acesta devenind indiferent, nesimțitor la impresia pe care o produce același obiect. Or, această situație nu este conformă cu veșnicia sa. Aceeași plăce-

re nu mai are efect și, unde nu este bucurie, nu este fericire.

„Împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru", învață Mântuitorul. Cei care supun trupul spiritului, care lucrează în frica lui Dumnezeu, gustă din bucuria cerească, căci scopul existenței lor este Domnul Iisus Hristos, cerul, fericirea, viața viitoare laolaltă cu rudele și prietenii lor răscumpărați din păcat prin moartea Mântuitorului. Spiritul și inima lor sunt cu totul în Dumnezeu și în viața viitoare; pământul este nimic pentru ei. Nimic n-ar putea tulbura bucuria lor cerească: acesta este începutul, presimțirea fericirii ce îi așteaptă în viața viitoare. Sufletul ce se bucură în Dumnezeu va trece în veșnicie, față în față cu obiectul fericirii sale.

Așadar, pentru a conchide ceea ce am spus despre începutul fericirii cerești încă de pe pământ, să citățm mărturisirea cuvântului lui Dumnezeu, care spune că cel care are milă pe pământ față de aproapele, cel care iubește pe aproapele său cu o iubire creștină, curată, spirituală și cerească, locuiește în Dumnezeu și Dumnezeu locuiește în el. Viața și comunicarea cu Dumnezeu pe pământ este începutul vieții și comunicării cu Dumnezeu în rai. Iisus Hristos ne-a spus că moștenitorii împărăției lui Dumnezeu o au deja înlăuntrul lor încă din timpul vieții pământești, căci spiritul și inima lor au câștigat o stare contrară stării celorlalte suflete de pe pământ, o stare spirituală lipsită de pasiune, o stare de adevăr, de pace și de bucurie, care simte împărăția lui Dumnezeu, cu toate că trupul lor mai este pe pământ. Această stare spiritual-morală

a sufletului pe pământ trebuie să aibă o continuare dincolo de mormânt, în împărăția spiritual-morală a raiului. Dacă sufletul s-a lipit cu fermitate de Domnul, el, dincolo de mormânt, va fi fericit să fie împreună cu Hristos (*Filipeni* I, 23). Căci nu va veni oare sfârșitul lumii atunci când timpul va fi distrus moartea și când veșnicia se va face cunoscută în toată deplinătatea nesfârșirii sale?

Popoarele vechi, ca și sălbaticii din timpul nostru, suprapun ideeii de ființă supremă, de nemurire a sufletului, de viață viitoare, ideea de răsplată pentru viața din această lume. Această concepție este proprie oricărui om și oricărui popor care are cunoștință de drepturile și obligațiile sale.

Sufletul omului rău, după o concepție larg răspândită, este dus după moarte într-un loc de osândă ce constituie pentru el o situație particulară; un loc cu totul deosebit este destinat sufletului bun – un loc de răsplată, total diferit de cel dintâi. În general, ideile despre viața viitoare și despre răsplată n-au fost aceleași la feluritele popoare, în diferite epoci. Cu toate acestea, ideile de răsplată și de osândă au stat dintotdeauna la baza oricărei religii. În ce constă, deci, răsplata și osânda?

În această privință, concepțiile depind de gradul de dezvoltare intelectuală și morală al fiecărui popor și de împrejurările caracteristice vieții pământești. Prin urmare, necesitatea unei răsplăți dincolo de mormânt este urmarea firească a unei legi morale din străfundul ființei omenești – legea spiritului, care se mani-

festă într-un chip diferit la diverse popoare: grosolan, sensibil sau spiritual.

În timpul de dinaintea celei de-a doua veniri a lui Hristos pentru a judeca lumea, sufletele se găsesc în următoarele situații: 1. suflete ce sunt încă pe pământ și 2. suflete ce au trecut deja în lumea spirituală, adică în rai sau în iad. În iad sunt două categorii de suflete: suflete nedesăvârșite și suflete osândite.

Locul unde se duc drepții după judecata individuală și, în general, starea lor dincolo de mormânt, poartă diferite denumiri în Sfânta Scriptură. Numele cel mai întrebuințat și care se întâlnește adeseori este „rai". Starea fericită a drepților se mai numește și „sânul lui Avraam", „împărăția cerurilor", „împărăția lui Dumnezeu", „Casa Părintelui Ceresc", „Cetatea Dumnezeului celui viu", „Ierusalimul ceresc". Iisus Hristos a numit raiul „reședința drepților" în viața de dincolo de mormânt, atunci când a adresat tâlharului smerit de pe cruce cuvintele: „Astăzi vei fi cu mine în rai". Cuvântul „rai" mai poate însemna și o frumoasă grădină, plină cu arbori umbroși și cu flori frumoase, pentru că în țările din Orient, în timpul căldurilor tropicale ale zilei, grădina este într-adevăr un loc de bucurii și de odihnă. Cuvântul „rai" a devenit expresia cea mai întrebuințată pentru a desemna locul de fericire al drepților în lumea de dincolo de mormânt.

În altă parte, Domnul întrebuințează o expresie diferită pentru a desemna locul unde se găsesc fericiții după moarte: „sânul lui Avraam". Evreii erau ferm convinși că Avraam este un prieten al lui Dumnezeu și viețuiește în rai, precum și de faptul că îngerii duc

la cer sufletele drepților după moartea lor. Această credință a evreilor este confirmată de Domnul Iisus Hristos în parabola cu bogatul nemilostiv și săracul Lazăr. A vieții și a sta culcat la sânul unui prieten al lui Dumnezeu este deja o stare de fericire pentru sufletele ce sunt vrednice de ea.

Domnul nostru Iisus Hristos, predicând despre fericirea drepților în viața viitoare și enumerând virtuțile care ne fac vrednici de fericire, spune că cei săraci cu duhul și cei persecutați pentru dreptate sunt moștenitorii împărăției cerului (*Matei* V, 3-10). Aceasta este o a treia denumire pentru starea drepților sau pentru locul unde stau ei în viața viitoare. Pentru a infirma înfumurata părere a evreilor care credeau că numai ei, împreună cu păgânii trecuți la credința lor, vor intra în împărăția lui Mesia, Domnul spune că toți cei ce vor crede întru El, veniți de la răsărit și de la apus, vor fi la masă întru împărăția cerului cu Avraam, Isaac și Iacov (*Matei* VIII, 11).

Câteodată, Domnul numește reședința drepților din cer „împărăția lui Dumnezeu", așa cum face în cuvintele adresate osândiților: „Acolo va fi plângerea și scrâșnirea dinților, când veți vedea pe Avraam și pe Isaac și pe Iacov și pe toți proorocii în împărăția lui Dumnezeu, iar pe voi aruncați afară. Și vor veni alții de la răsărit și de la apus, de la miazănoapte și de la miazăzi și vor ședea la masă în împărăția lui Dumnezeu" (*Luca* XIII, 28-29). De asemenea, și Sfântul Apostol Pavel dă locuinței sfinților numele de „împărătia lui Dumnezeu", atunci când spune că sângele și carnea nu pot moșteni împărăția lui Dumnezeu (I *Corinteni*

XV, 50). Și iarăși spune Iisus Hristos: „Căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu și dreptatea lui și toate celelalte se vor adăuga vouă." Căutați, lucrați, sârguiți-vă, ca spiritul și inima voastră să fie preocupate de lucrurile cerești, de aspirația continuă de a ajunge la împărăția cerurilor. Căutați ceea ce este al cerului mai mult decât ceea ce este al pământului. Și când veți avea această grijă continuă pentru viața viitoare, această dorință constantă de a deveni un adevărat membru al împărăției lui Hristos, această năzuință de a îndeplini înainte de toate nevoile sufletului, veți vedea că toate lucrurile pământești vi se vor da cu prisosință și ca de la sine. Un asemenea râvnitor spre împărăția lui Dumnezeu primește drept răsplată pentru zelul său tot ceea ce are nevoie pentru trup. Cei care, fiind încă pe pământ, caută împărăția lui Dumnezeu n-au nevoie de multe bunuri; ei se mulțumesc cu puțin și sărăcia lor aparentă constituie pentru ei o perfectă îmbelșugare.

Prin imaginea Casei lui Dumnezeu cu mai multe locașuri se înțelege acea stare a drepților dincolo de mormânt, într-un loc în care Dumnezeu se arată tainic și într-un chip deosebit sfinților și unde Domnul Iisus Hristos locuiește întru slava Sa cu trupul Său biruitor. Sfântul Apostol Pavel numește această locuință fericită a drepților după moarte „cetatea Dumnezeului celui viu, Ierusalimul ceresc" (*Evrei* XII, 22; *Galateni* IV, 26).

Toate aceste denumiri, precum: „comoara care este în ceruri" (*Luca* XII, 33), „al treilea cer" (II *Corinteni* 12, 2), „cetatea Dumnezeului celui viu și Ierusalimul ceresc" (*Evrei* XII, 22), „viața veșnică" (*Matei* XIX, 29),

„cetatea viitoare" (*Evrei* XIII, 14), „vederea lui Dumnezeu" (I *Corinteni* XIII, 12), „viața cu Iisus Hristos" (*Ioan* XIV, 3), „domnirea cu Hristos" (II *Timotei* II, 12) nu sunt decât denumiri ale aceluiași loc: locuința spiritelor fericite, a îngerilor și a sfintelor suflete ale drepților (*Teologia dogmatică ortodoxă* a lui Macarie, Arhiepiscop de Harkov, tom II, p. 547).

Din toate aceste denumiri date locului unde se odihnesc drepții în lumea de dincolo de mormânt, unele, ca „paradis", „rai", „sânul lui Avraam" semnifică locul de fericire al sfinților în prima perioadă, în timp ce denumirea de „cer", precum și celelalte, se referă la locul de odihnă din a doua perioadă. În cuvintele Sfântul Apostol Pavel, găsim mărturisire despre diversitatea vieții de dincolo de mormânt: fiind răpit până la al treilea cer, el a auzit acolo cuvinte pe care omul nu le poate rosti; aceasta este prima perioadă a vieții de dincolo de mormânt, viață a cărei fericire este incompletă. Însă el ne învață că Dumnezeu a pregătit drepților o fericire așa cum ei nu au cunoscut pe pământ, „ce ochiul n-a văzut, urechea nu a auzit și la inima omului nu s-a suit", o fericire de care omul aici, pe pământ, nu poate avea nici măcar idee. Aceasta este a doua perioadă a vieții fericite de dincolo de mormânt – fericirea absolută. Deci, după cuvintele Apostolului, a doua perioadă a vieții în rai nu este în al treilea cer, ci într-un loc mai perfect: împărăția cerurilor, casa Părintelui ceresc.

Diferitele denumiri ale raiului, din care unele se referă la prima perioadă a vieții veșnice, iar altele la cea de-a doua perioadă, sunt confirmate de către mai mulți

sfinți părinți și dascăli ai Bisericii: Sfântul Atanasie cel Mare, Sfântul Ambrozie, Fericitul Augustin, Sfântul Grigorie cel Mare. Ei s-au exprimat prin aceste cuvinte: „Sufletele drepților erau conduse, imediat după judecata individuală, în sânul lui Avraam, în rai, ce nu se consideră decât intrarea cerurilor".

Locurile de repaus veșnic și de muncă veșnică sunt pregătite, după mărturisirea Domnului nostru Iisus Hristos, mai înainte de întemeierea lumii: cele dintâi, pentru cei care lucrează în Domnul, celelalte, pentru diavolul și pentru cei care lucrează pentru el. Moștenitorii vieții veșnice sau ai împărăției cerurilor se numesc în Sfânta Scriptură „îngeri pământești", „oameni cerești", „cetățeni ai cerurilor".

Situația și descrierea locuinței fericite din prima perioadă. Locuitorii raiului. Timpul când se intră în rai. Caracterul sfinților. Existența sexelor. Numărul sfinților

Chiar dacă pe pământ cei buni sunt foarte rar în comunicare cu cei răi, din cauza deosebirii caracterului lor, este natural ca dincolo de mormânt să nu fie comunicare între drepți și osândiți, ci numai mila este cea care-i face pe cei dintâi a-i compătimi pe ceilalți. După învățătura Domnului nostru Iisus Hristos, locurile unde se găsesc sfinții sunt separate printr-o prăpastie imensă de locurile unde se află sufletele nedesăvârșite și osândiții. Deci raiul se găsește într-un loc determinat, despărțit de iad și de gheenă. Dar

unde se găsește el, conform Sfintelor Scripturi? Locașurile viitoare vor fi conforme naturii spirituale a sufletelor. De aceea Biserica învață că natura raiului este conformă naturii sufletelor virtuoase. După cum apa conține toate elementele necesare vieții peștilor, așa și raiul cuprinde tot ce e necesar vieții, fericirii omului.

Însă unde se găsește acest loc de fericire, raiul? Unde este locul unde drepții viețuiesc după moarte? Cuvântul lui Dumnezeu nu răspunde în mod precis și direct la întrebarea privind situarea raiului în Univers. După învățătura Bisericii, raiul este un loc bine delimitat în cer, unde Dumnezeu se arată în mod misterios sufletelor fericite și aleșilor Săi, unde El li se arată în slava Sa veșnică, iar Domnul Iisus Hristos este de față cu trupul Său slăvit. În ce loc al cerului se găsește deci raiul? Căci cerul este imens! La această întrebare găsim un răspuns în revelarea dumnezeiască din *Facere*. Moise scrie că Dumnezeu a sădit o grădină în Eden, spre răsărit (*Facere* II, 8). Raiul este primul cer, locuința cerească cea mai aproape de pământ, după care urmează celelalte ceruri.

Sfânta Scriptură arată răsăritul ca locul unde se găsește raiul. Sfânta Teodora istorisește că, după ce sufletul său a ieșit din trup, ea s-a îndreptat însoțită de îngeri spre răsărit, pentru a ajunge la locașurile cerești (*Viața Sfântului Vasile cel nou*). Sfântul Simeon a văzut raiul la răsărit (*Viața sfinților*, 24 mai). Tot spre răsărit l-a văzut și Sfânta Eufrosina din Sozdal, în vedenia sa miraculoasă (*Viața* sfintei). Și, într-adevăr, răsăritul se deosebește întru totul de celelalte puncte cardinale și exercită asupra sufletului omenesc o influ-

ență tainică, umplând inima de o bucurie cerească. În toate vremurile, răsăritul soarelui a produs o impresie binefăcătoare asupra oamenilor și nu e, desigur, nici o inimă care să nu fie pătrunsă de razele luminoase ale bucuriei spirituale atunci când privește răsăritul soarelui. Simțind influența soarelui celui nevăzut asupra sufletelor lor, creștinii adresează rugăciuni de mulțumire Domnului nostru Iisus Hristos, care luminează creația Sa și Îi cântă: „Slavă Ție, Celui ce ne-ai arătat lumina!"... Dacă încă de pe pământ bucuria ce vine de la răsărit pătrunde sufletele oamenilor, presupunem atunci că în această parte trebuie să fie locașul fericit al sufletelor mântuite, locaș pregătit de Dumnezeu de la crearea lumii. Presentimentul nu înșală și niciodată nu l-a înșelat pe om.

Biserica Ortodoxă nu încearcă să afle unde este raiul, dar în rugăciunile sale și, cu deosebire, în acelea care se citesc în Sâmbăta Mare și în Duminica Paștilor, ea își exprimă părerea în ceea ce privește locul pe care îl ocupă raiul în cer. De exemplu, în laudele versetelor din psalmul 118: „Tu ai voit a Te coborî la iad și a ridica pe cei căzuți ai pământului în locașurile cerești, Iisuse. Chiar dacă Te-au văzut mort, Tu ești viu ca Dumnezeu, căci Tu ai ridicat pe cei căzuți ai pământului la locașurile cerești, Iisuse".

La utrenia Sfintelor Paști, după a șasea cântare a versetului sinaxarului, Biserica exprimă o altă părere referitoare la locul în care se situează raiul: „Locul raiului este arătat în cer. Slavă învierii Tale, Doamne! Raiul s-a deschis și Tu ne-ai arătat calea care duce la cer." Astfel raiul, după învățătura Bisericii, se găsește în cer.

Cuvântul lui Dumnezeu și propria noastră rațiune ne fac să credem că această denumire este înainte de toate numele locului pregătit de Dumnezeu pentru veșnicie sfinților îngeri și sfintelor suflete. Numai Dumnezeu nu se supune legilor timpului și legilor spațiului, fiind veșnic și nesfârșit. Restul, fiind opera sa, este supus legilor timpului și legilor spațiului, adică există într-un timp determinat și ocupă un anume loc în spațiu. Altfel nu se poate. Prin urmare, ființele spiritual-morale, îngerii și sufletele, sunt supuse legilor timpului – primind viața la un timp determinat – și legilor spațiului – ocupând un loc determinat în spațiu. Și pentru viața de dincolo de mormânt a sufletelor trebuie să existe, de asemenea, un loc determinat. Însă unde este acel loc? Unde este raiul? Vom răspunde la această întrebare prin cuvintele Sfântul Ioan Hrisostom, care spune că e mult mai de folos și mai necesar omului să știe că raiul există într-adevăr decât să cunoască locul unde se află el. E de ajuns pentru mântuirea omului să știe că raiul există. Tu întrebi unde este raiul. Eu presupun că el este în afară de lumea aceasta, dar mai bine să nu căutăm locul unde se află, ci mijloacele de a-l dobândi. Respingând curiozitatea privitoare la locul unde se află raiul, Sfântul Ioan Hrisostom nu oprește totuși mântuitoarele reflexii și cercetări asupra raiului, care îl conduc pe om la frica de Dumnezeu și-l întorc de la rău. Dimpotrivă, el ne îndeamnă a ne ocupa de aceasta, având necontenit în minte gândul la rai.

Raiul se dobândește ca răsplată a virtuților. Numai sufletele virtuoase sunt răsplătite dincolo de mormânt.

Lipsurile și necazurile vieții pământești nu vor exista nicidecum în viața fericită viitoare, unde nu va fi decât mulțumire și bucurie. Așa, de exemplu, eschimosul ce locuiește în regiunile polare, condamnat a-și petrece viața în mijlocul ghețurilor, al zăpezii și al frigului, sub jugul apăsător al naturii înconjurătoare, visează și speră într-o viață mai bună după moarte. Eschimoșii cred că vor trăi dincolo de mormânt într-o țară fericită și totdeauna caldă, cu soarele strălucind dincolo de ocean, acesta fiind pe pământ singurul izvor al existenței lor. Sărăcia alimentației lor este înlocuită în viața viitoare de abundență; neavând pe pământ niciodată hrană în cantitate îndestulătoare, peștele fiind pentru eschimos alimentul principal, el își închipuie că în rai va avea vânat și pește din belșug. Ideea care îl face să creadă că viața viitoare este mai bună decât viața actuală, că răbdarea de a suporta necazurile vieții pământești este răsplătită după moarte, se manifestă într-un mod simplist în viața eschimoșilor: ei suportă necazurile și lipsurile vieții pământești în speranța unei existențe mai bune ce-i așteaptă dincolo de mormânt. Raiul locuitorilor din Kamceatka este plin de plăceri gurmande. Acolo nu se simte niciodată lipsa de hrană, acolo este vânat și pește îndestulător. În raiul său nu sunt nici vulcani, nici mlaștini, nici cazaci, nici ruși. Tovarășul său de pe pământ, câinele, îl va însoți și în rai. Cea mai mare parte dintre primitivi crede că raiul se găsește în cer, iar Calea Lactee este drumul ce duce la rai.

Sălbaticii din locurile polare cred că, în jocul luminii și în tremurarea misterioasă a razelor Aurorei boreale, văd îngeri ce zboară în cer.

Biblia (*Facere* VIII, 8-14) ne prezintă raiul ca pe o grădină minunată și imensă, situată la răsărit, și acest aspect are o mare importanță în Biserica creștină. Astfel, altarele bisericilor sunt orientate către răsărit, morții se depun cu fața către acea parte a cerului, iar creștinii ortodocși își fac rugăciunile cu fața la răsărit. Mulți sfinți aparținând Bisericii Noului Testament au văzut raiul ca pe o grădină. Și, într-adevăr, așa este, însă substanța și natura lui corespund naturii locuitorilor săi, care sunt îngerii. De aceea, raiul este inaccesibil pentru simțurile noastre devenite rudimentare în urma gravei căderi morale.

La înmormântarea Sfintei Fecioare, Sfântul Apostol Ioan purta ramura de finic pe care o adusese Arhanghelul Gavriil din rai pe pământ. Sfântul Macarie cel Mare scrie despre cei care moștenesc raiul că sunt conduși în grădină la locuințele care li s-au pregătit de la începutul lumii, fiind îmbrăcați în haine strălucitoare („Omilia" 16, 8). Sfântul Grigore Sinaitul spune că raiul este primul cer, că arborii lui sunt tot timpul încărcați cu flori și fructe. În mijlocul raiului curge un fluviu care-l udă și care se desparte în patru râuri. Moise vorbește în *Facere* de acest râu (II, 10).

Toți Sfinții Părinți și dascăli ai Bisericii prezintă raiul ca pe o grădină de o frumusețe minunată, de nedescris, a cărei natură este în armonie cu natura tainică și diafană a sufletului, inaccesibilă naturii noastre mărginite. Și cu toate acestea, natura raiului, inaccesibilă

pentru unii, se deschide cu ajutorul Sfântului Duh pentru alții, mai cu seamă pentru aceia ale căror simțăminte sunt curățite prin credință vie și sub influența Sfântului Duh, până la acea stare a primilor oameni înainte de căderea lor.

Să terminăm această descriere a raiului, a primei perioade a vieții de dincolo de mormânt, prin cuvintele Sfântului Apostol Pavel care a fost acolo și a auzit cuvinte nespuse „care nu se cuvine omului să le grăiască". Învățătura Bisericii apusene privitoare la rai este foarte neclară. Cei mai buni teologi ai acestei Biserici (de exemplu, Bergier) ajung, fără voie, la concluzia că raiul se găsește în cer.

Sufletele drepților și ale păcătoșilor pocăiți merg în rai a patra zi după despărțirea lor de trup și după ce are loc judecata individuală. După învățătura Domnului nostru Iisus Hristos, numai credincioșii vor moșteni raiul, aceia care cred în Iisus Hristos și care prin botezul lor, ca printr-un semn vizibil, și-au mărturisit credința: „Cel ce va crede și se va boteza se va mântui" (*Marcu* XVI, 16). Prin urmare, credința activă este singurul drum ce duce la mântuire. Numai cei care cred în Iisus Hristos moștenesc împărăția cerului. Cu toate acestea, nu toți credincioșii și botezații ajung la mântuire (*Matei* XXV, 31-46), ci numai cei care vor trăi în credința lui Dumnezeu, după cuvântul lui Dumnezeu care a zis: „Și vor ieși cei ce au făcut cele bune spre învierea vieții" (*Ioan* V, 29), adică cei care au dat dovadă de credință prin faptele lor.

În cuvântarea Sa pe munte, Iisus Hristos a desemnat pe cei care pot deveni locuitori ai cerului: cei

săraci cu duhul, cei ce plâng pentru păcatele lor, cei blânzi, cei ce flămânzesc și însetează de dreptate, cei milostivi, cei curați cu inima, făcătorii de pace, cei persecutați pentru dreptate, cei năpăstuiți pentru Hristos etc. Apostolul Pavel scrie că în rai nu vor intra decât cei ce au viețuit în duhul creștin, exprimat prin cele nouă virtuți: dragostea, bucuria, pacea, îndelunga-răbdare, bunătatea, fidelitatea, blândețea, înfrânarea și curăția (*Galateni* V, 22-23). Acela care posedă aceste virtuți este moștenitor al raiului. Aceia care îndeplinesc faptele credinței, ale milosteniei, vor intra în rai. Deci, se va face milostenie celor care au fost buni și milostivi pe pământ. Aceia care sunt curați cu inima, milostivi, compătimitori, înfrânați, curați, reținuți, păstrători ai credinței și moralei pentru ei înșiși și pentru alții, vor intra în rai; „iar pe desfrânați îi va judeca Dumnezeu" (*Evrei* XII, 4). „Nici desfrânații, nici adulterii (...) nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu" (...) (I *Corinteni* VI, 9-10), dacă nu se vor pocăi. Prin urmare, aceia care sunt feciorelnici și cei care păzesc credința și curăția conjugală, precum și cei care păzesc văduvia ca pe un legământ de nedezlegat, vor moșteni raiul. Frumusețea virtuții și harul lui Dumnezeu strălucesc pe fețele bunilor îngeri; aceeași expresie este întipărită pe fețele locuitorilor raiului.

La început, reprezentanții ambelor sexe – Adam și Eva înainte de păcat – erau nemuritori cu trupul și cu sufletul. Prin urmare trupul, după înviere unit cu sufletul, va forma un nou om spiritual, aparținând unuia din cele două sexe. Fiul lui Dumnezeu făcut om și Maica lui Dumnezeu sunt reprezentanții celor două

sexe în lumea viitoare, în rai. Sfinții din cer au mărturisit celor vii în diferite moduri despre existența ambelor sexe dincolo de mormânt. Sufletele viețuiesc în rai precum îngerii, iar căsătoria, care era indispensabilă pe pământ pentru înmulțirea neamului omenesc, devine nefolositoare și chiar imposibilă.

Relațiile spirituale ce existau pe pământ între oameni continuă și în viața de dincolo de mormânt, așa cum au fost ele menite de la crearea lumii. Un frate își păstrează sentimentele sale firești către sora sa, dacă și ea participă la fericirea raiului. Femeia conservă sentimentele sale de soție către bărbatul său și drepturile sale asupra lui. Relațiile sale spirituale cu acesta sunt arătate de Însuși Dumnezeu. Dacă existența sufletului nu se sfârșește cu moartea trupului, dacă el trebuie să dea seamă de faptele sale, ca de exemplu de îndeplinirea îndatoririlor conjugale, atunci el trebuie de asemenea să-și păstreze sexul. Ar fi contrar bunului simț să credem că o ființă nedefinită ar putea să răspundă de fapte ce nu-i aparțin sau care nu-i sunt proprii.

Cuvântul lui Dumnezeu ne învață că la Înviere trupurile se vor uni cu sufletele. Prin urmare, tot sufletul se va uni cu trupul său pentru veșnicie. Trupul este organul sufletului, instrumentul activității sale exterioare. Ar fi o greșeală să credem că diferența sexelor nu constă decât în deosebirea trupurilor.

Caracterul și însușirile fiecărui sex aparțin nu trupului, ci sufletului. Cu aceste calități esențiale, ce deosebesc sufletele unele de altele, fiecare suflet trece în lumea de dincolo de mormânt. Separat de trupul său,

bogatul în iad recunoaște pe Avraam și pe Lazăr, deopotrivă lipsiți de trupurile lor. El avea deci însușirea de a recunoaște pe Eva, Rebeca, Sara sau alte femei din rai și de a nu le confunda. Se spune adesea cu dreptate: cutare are un caracter de femeie sau cutare are un caracter de bărbat. În acest caz, nu se vorbește de o asemănare oarecare a înfățișării, așa cum se întâmplă câteodată ca un bărbat să aibă înfățișare de femeie, iar o femeie să aibă înfățișare de bărbat, aceștia conservându-și fiecare sexul, caracterul esențial al sufletului.

Referitor la existența sexelor în viața viitoare, Fericitul Augustin scrie: „Numai ceea ce este inperfect va fi scos din trup, însă natura sa va rămâne aceeași". Deci sexul femeii nu este nicidecum un lucru nou (după cum credeau unii doctrinari din evul mediu referitor la imperfecțiunea sexului femeiesc), ci o natură care nu va mai zămisli, nici nu va mai naște – și de aceea căsătoria nu va mai exista -, ci va continua să-și păstreze însușirile nu pentru vechea lor întrebuințare, ci ca o podoabă ce nu va mai trezi niciodată pofta trupească a celui care o privește, ci, dimpotrivă, va fi un motiv în plus pentru a slăvi înțelepciunea și bunătatea lui Dumnezeu, care a creat odinioară ceea ce nu exista și care a păzit de stricăciune ceea ce a creat. Așadar, Acela ce a creat ambele sexe, le va păstra pentru veșnicie.

Numărul drepților, al sfinților este mult mai mic decât numărul osândiților. Domnul nostru Iisus Hristos a spus: „Nu te teme turmă mică" (*Luca* XII, 32), „căci mulți sunt chemați, iar puțini aleși" (*Matei* XXII, 14).

Și istoria sfântă ne dă asemenea exemple: Lot și familia sa sunt singurele persoane virtuoase în toată cetatea condamnată, Noe și familia sa – singurii drepți din toată omenirea etc. Și totdeauna vedem că numărul fiilor lui Dumnezeu este mai mic decât acela al fiilor oamenilor. La a doua venire a lui Hristos se vor găsi puțini credincioși, ne spune Mântuitorul.

Temeiul și definirea vieții fericite. În ce constă fericirea. Fericirea imperfectă.

În prima perioadă a vieții de dincolo de mormânt, temeiul fericirii în rai este vețuirea cu Domnul nostru Iisus Hristos, faptul de a-L vedea și de a fi în comunicare cu El, căci El a învățat că cei credincioși vor fi cu El și vor participa la slava Sa. După ce a zis că cei credincioși vor fi cu Domnul, spune apoi că aceștia vor privi fața lui Dumnezeu: „Fericiți cei curați cu inima că aceia vor vedea pe Dumnezeu". De aceea Sfântul Pavel spune, plin de nerăbdare: „Doresc să mă despart de trup și să fiu împreună cu Hristos" (*Filipeni* I, 23) și „fiind cu Hristos, a vedea pe Dumnezeu față către față" (I *Corinteni* XIII, 112). Numai sfinților le este dat

dea pe Dumnezeu (*Evrei* XII, 14).

El mărturisește în același timp că fericirea noastră dincolo de mormânt nu va fi completă decât prin împreună-locuirea cu îngerii și cu sufletele drepților, prin urmare, cu aceia care ne sunt scumpi pentru că

împărtășesc ideile noastre, „Și așa pururea vom fi cu Domnul" (I *Tesaloniceni* IV, 17).

Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan scrie credincioșilor: „Iubiților, acum fii ai lui Dumnezeu suntem și încă nu s-a arătat ce vom fi, ci știm că, atunci când se va arăta, asemenea Lui vom fi, că-L vom vedea pe El precum este" (*Ioan* III, 2).

Apostolii și ucenicii lui Hristos se mângâiau ei înșiși și-i mângâiau și pe alții prin speranța cerească a unirii veșnice cu Iisus Hristos și a unirii mutuale dintre ei (I *Tesaloniceni* IV, 13-18).

În prima perioadă, preaslăvirea drepților are loc în cer – în Biserica triumfătoare, iar pe pământ – în Biserica luptătoare.

Primul adevăr referitor la fericirea sfinților în rai, imediat după moarte, este exprimat de Iisus Hristos în parabola bogatului și a lui Lazăr, căci El spune că Lazăr a fost dus de îngeri imediat după moarte în sânul lui Avraam. Și în altă parte, Domnul spune: „În casa Tatălui Meu multe locașuri sunt. Iar de nu, v-aș fi spus. Mă duc să vă gătesc loc. Și dacă Mă voi duce și vă voi găti loc, iarăși voi veni și vă voi lua la Mine, ca să fiți și voi unde sunt Eu" (*Ioan* XIV, 2-3). Cuvintele „să vă gătesc loc" și „vă voi lua pe voi" vorbesc chiar despre moartea Apostolilor, după cum se va îndeplini făgăduința: „Că unde sunt Eu și voi să fiți". Domnul mărturisește prin aceste cuvinte că sfinții și drepții care s-au făcut plăcuți lui Dumnezeu intră în rai imediat după moartea lor și gustă de la început fericirea veșnică prin unirea strânsă și directă cu Domnul și prin participarea lor la slava Sa.

Aceste cuvinte ale Mântuitorului au fost adresate Apostolilor și ucenicilor care erau tulburați și întristați la apropierea aparentei despărțiri de mult iubitul lor, de Domnul Iisus Hristos, care trebuia în curând să Se înalțe cu trupul la cer. Însă legătura spirituală și invizibilă trebuia, prin pogorârea Sfântului Duh, să unească mai strâns și pentru totdeauna pe ucenicii lui Hristos și pe toți aceia ce-I sunt credincioși. „Astăzi vei fi cu Mine în rai", a zis Domnul tâlharului pocăit pe cruce. Aceste cuvinte înseamnă: din minutul când vom trece în lumea de dincolo de mormânt, tu vei fi veșnic cu Mine în rai și vei lua, prin urmare, parte la slava Mea.

Înaintea patimei Sale de pe Cruce, Iisus se roagă Părintelui Său pentru Sine Însuși, pentru Sfinții Săi ucenici și, în general, pentru toți aceia care cred cu adevărat în El: „Părinte, voiesc ca, unde sunt Eu, să fie împreună cu Mine și aceia pe care Mi i-ai dat" (*Ioan* XVII, 24). Aceasta este dorința, voința, ca să spunem așa testamentul Domnului nostru Iisus Hristos, rugăciune în deplin acord cu voința Părintelui ceresc și o mărturie evidentă pentru toată Biserica lui Hristos, adică pentru toți adevărații săi membri, despre faptul că imediat după moarte, după trecerea în lumea de dincolo de mormânt, ei vor fi cu Domnul în cer, în rai, participând la slava Sa. Aceia care sunt vrednici de împărăția cerurilor intră în ea imediat după moarte și sunt împreună cu Domnul, care este acolo ca Dumnezeu-om, adică cu trupul Său glorios.

Lumea de dincolo de mormânt, viața viitoare, este revelată de Dumnezeu omului încă de pe pământ, în măsura în care aceste lucruri sunt la îndemâna spiritu-

lui său mărginit. Iată deci care este starea drepților dincolo de mormânt în prima perioadă a vieții veșnice. Ei sunt în rai cu Domnul Iisus Hristos, împreună moștenitori ai împărăției cerurilor și împreună slăviți cu El.

Sfinții Apostoli erau convinși de adevărul învățăturii lui Hristos referitor la petrecerea credincioșilor cu El în lumea de dincolo de mormânt, imediat după despărțirea sufletului de trup, care este depus în pământ ca o sămânță, în timp ce sufletul credincios se urcă spre Dumnezeu. Ei au mărturisit prin cuvântul și scrierile lor credința în acest adevăr neschimbat. Sfântul Apostol Pavel, înflăcărat de iubire pentru Domnul, scria despre el însuși: „Sunt strâns din două părți: doresc să mă despart de trup și să fiu împreună cu Hristos, și aceasta e cu mult mai bine. Dar este mai de folos pentru voi să zăbovesc în trup" (*Filipeni* I, 23-24). Iar în altă parte, el mărturisește în numele tuturor Apostolilor despre adevărul locuirii credincioșilor cu Hristos în viața viitoare: „Căci noi știm că dacă acest cort, locuința noastră pământească, se va strica, avem zidire de la Dumnezeu, casă nefăcută de mână, veșnică, în ceruri. (...) Avem încredere și voim mai bine să plecăm din trup și să petrecem la Domnul" (II *Corinteni* V, 1-8). Apostolul exprimă prin aceste cuvinte următoarea cugetare: noi știm că după moarte, după stricarea cortului acesta pământesc, adică a trupului nostru, avem imediat în ceruri o zidire nefăcută de mână, cu alte cuvinte, sufletul, îndată după despărțirea sa de trup, se urcă spre Domnul și locuiește veșnic cu Iisus Hristos. Îndemnând pe creștini a nu se

întrista de moartea celor dragi, el îi încredințează că sunt cu Domnul în locuințele Părintelui ceresc.

Sfântul Apostol Ioan a văzut în vedenia sa împlinirea făgăduinței lui Dumnezeu în ceea ce privește locuirea drepților cu Domnul imediat după judecata individuală. În cer, în jurul tronului, erau douăzeci și patru de scaune și pe aceste scaune stăteau douăzeci și patru de bătrâni îmbrăcați în haine albe, având pe capetele lor coroane de aur (*Apocalipsa* IV, 4). Și mai departe: „...am văzut, sub jertfelnic, sufletele celor înjunghiați pentru cuvântul lui Dumnezeu și pentru mărturia pe care au dat-o" (*Apocalipsa* VI, 9). Și mai văzu încă: „...m-am uitat și iată mulțime multă pe care nimeni nu putea s-o numere, din tot neamul și semințiile și popoarele și limbile, stând înaintea tronului și înaintea Mielului, îmbrăcați în veșminte albe și având în mână ramuri de finic. Și mulțimea striga cu glas mare, zicând: Mântuirea este de la Dumnezeul nostru, Care șade pe tron, și de la Mielul" (*Apocalipsa* VII, 9-10).

Învățătura Bisericii Ortodoxe referitoare la viața fericită a drepților imediat după moartea lor, unirea și comunicarea lor intimă cu Domnul Iisus Hristos, este exprimată în scrierile Sfinților Părinți și dascăli ai Bisericii. Această idee principală a operei lor este comună tuturor creștinilor, ca un adevăr ce nu are nevoie de a fi confirmat, fiind arătat de Hristos, repetat de Sfântul Apostol Pavel și revelat Sfântului Ioan Evanghelistul.

Bunurile interioare (ale sufletului și ale spiritului) și cele exterioare (ale trupului) ale vieții în rai au ca temei principal pe Dumnezeu, izvorul adevărului, al bi-

nelui și frumuseții, cu care, după mărturisirea Sfântului Apostol Pavel, drepții vor locui veșnic și pe care Îl vor vedea mereu față către față: „Și așa pururea cu Domnul vom fi". Așadar, a vieții cu Dumnezeu și a-L vedea neîncetat este o stare ce împlinește toate dorințele omului, așa că el nu mai are nimic de dorit. Toate simțămintele sale exterioare și interioare sunt împlinite în această stare. După învățătura Bisericii, fericirea sufletului în prima perioadă a vieții de dincolo de mormânt constă numai în împlinirea simțămintelor sale interioare, însă bucuria sa nu este absolută, pentru că trupul nu va lua parte la fericire decât după unirea sa cu sufletul. Proorocul David scrie de asemenea: „Sătura-mă-voi când se va arăta slava Ta" (*Psalmi* XVI, 15).

Pe lumea aceasta, chiar și atunci când toate dorințele noastre sunt îndeplinite, cu toate binecuvântările lui Dumnezeu, totdeauna lipsește ceva fericirii nostre, însă dincolo de mormânt, când vom fi împreună cu Domnul, când Îl vom vedea față către față, vom fi pe deplin mulțumiți de existența noastră și toate simțămintele noastre vor fi împlinite.

Un aspect al acelei fericirii este bucuria de a fi împreună cu cei care ne sunt dragi. De aceea Sfântul Dimitrie de Rostov scrie că drepții văd în locuința Părintelui ceresc și pe aceia pe care îi iubesc, iar inimile lor se umplu de o bucuirie veșnică și nespusă. Părintele se va bucura de mântuirea fiului său, iar fiul de mântuirea părintelui său; mama se va bucura pentru fiica sa și fiica pentru mama sa; bărbatul pentru femeia iubită și femeia pentru bărbat, frații și surorile se vor bucura pentru frații și surorile lor, rudele pentru rude și

prietenii pentru prieteni. Căci toți vor fi însuflețiți de o iubire unică și sinceră către Dumnezeu și către aproapele, de o iubire de nezdruncinat și nepieritoare (*Operele* Sfântul Dimitrie de Rostov, partea a V-a). Toți se vor bucura, însuflețiți de o simpatie reciprocă. Și nu poate fi altfel, căci aceasta este psihologia iubirii: a te bucura cu fericiții și a plânge cu nenorociții.

Viața și lucrarea sufletului sunt același lucru, pentru că unde este viață, este și activitate. Și acestea pot fi schimbate în fericire sau în chin. Fericirea veșnică constă în schimbarea permanentă a dorințelor noastre naturale, căci în năzuința ideilor și a sentimentelor noastre celor mai înalte se manifestă dorința de a ajunge la fericirea veșnică care, după Sfântul Apostol Pavel, poate fi exterioară și interioară.

În prima perioadă a vieții în rai, numai sufletul se bucură de fericire. Numai prin mijlocirea simțurilor simte sufletul fericirea sau întristarea. Dacă nu e simțire, nu poate fi nici fericire sau chin, iar acestea în mod necesar trebuie să fie interioare și exterioare. Sufletul este fericit când toate dorințele sale sunt împlinite prin mijlocirea bunurilor interioare și exterioare. Gustarea bunătăților interioare constituie fericirea interioară, în timp ce împărtășirea cu bunătățile exterioare formează fericirea exterioară. Fericirea interioară este alcătuită din: a) raporturile sufletului cu Dumnezeu și lucrarea sa pentru Dumnezeu și b) profunda cunoștință de sine, pătrunsă de acțiunea binefăcătoare a conștiinței ce răsplătește și justifică. Fericirea exterioară a sufletului este dată de raporturile sale cu tot ceea ce îl înconjoară sau se găsește în afară de sine, și anume: a) ra-

porturile sale cu ființele spirituale și cu sufletele sfinte ce-l înconjoară și b) raporturile sale cu toată natura raiului.

Răsplătirea drepților în prima perioadă este încă incompletă, după cum învață sfânta noastră Biserică Ortodoxă. (*Teologia ortodoxă* a lui Macarie, Arhiepiscop de Harkov, tom II, pag. 543). Numai sufletul drepților se bucură de fericire în prima perioadă. În această perioadă a vieții în rai, drepții strălucesc numai de slava sufletelor lor, după cum mărturisește Sfântul Ioan în vedenia sa: „Și fiecăruia dintre ei i s-a dat câte un veșmânt alb și li s-a spus ca să stea în tihnă, încă puțină vreme, până când vor împlini numărul și cei împreună-slujitori cu ei și frații lor, cei ce aveau să fie omorâți ca și ei" (*Apocalipsa* 6, 11).

Preaslăvirea lor în ceruri începe imediat după judecata individuală și va continua până la Judecata de Apoi, în ziua în care dreptatea deplină se va face omului complet, format din suflet și trup. Dacă drepții și păcătoșii ar fi obținut încă după judecata individuală răsplata completă, atunci la ce ar mai fi servit judecata generală? Pentru ce s-ar mai judeca cei ce au obținut o hotărâre definitivă? Din învățătura Bisericii, conform căreia Iisus Hristos va veni să judece viii și morții, noi înțelegem că morții trecuți în lumea dincolo de mormânt n-au fost încă supuși judecării de pe urmă și că hotărârea finală în ceea ce-i privește nu a fost încă rostită. Deci, până la Judecata de Apoi, nici drepții din rai, nici păcătoșii din iad n-au primit încă răsplata completă pentru faptele lor.

Fiindcă omul întreg este format din suflet și din trup, răsplata va fi acordată deopotrivă sufletului și trupului. Sfântul Apostol spune de asemeni că fiecare va primi după „faptele făcute în trupul său", adică sufletul și trupul vor fi pedepsite sau răsplătite împreună, ceea ce se va întâmpla după învierea trupurilor și unirea lor cu sufletele la Judecata de Apoi. Omul complet este cel ce va primi răsplata absolută. De aceea cuvintele Sfântul Apostol Pavel se referă la toți oamenii: „Toți trebuie să ne arătăm înaintea tribunalului lui Hristos ca fiecare să ia în trupul său ceea ce a făcut, bine sau rău". El repetă același lucru și în altă parte, vorbind de recompensa ce-l așteaptă pe el însuși în ziua judecății generale: „De acum mi s-a gătit cununa dreptății pe care Domnul mi-o va da-o în ziua aceea, El, Dreptul Judecător, și nu numai mie, ci și tuturor celor ce au iubit arătarea Lui" (II *Timotei* IV, 8). Aici Apostolul vorbește lămurit de o altă răsplată decât cea dintâi când spune: „ca ei să nu ia fără noi desăvârșirea" (*Evrei* XI, 40). Sufletele primesc răsplata imediat după judecata individuală, însă răsplata completă o vor primi în prezența tuturor, la Judecata de Apoi, la care se vor arăta toți oamenii.

Binele și răul se dezvoltă încă de pe pământ, iar aceia care le provoacă trebuie să primească răsplata pentru toate fructele pe care acestea le-au produs. Iată pentru ce cei care fac binele sau răul nu pot primi răsplata completă a faptelor lor decât atunci când viața pământească va fi încetat. Numai atunci fiecare va vedea cu proprii săi ochi ce enorme proporții a atins binele sau răul făcut în generația sa și fiecare va pu-

tea să spună atunci: „Autorul acestora sunt eu!". Numai atunci vom vedea că noi înșine am fost cauza mântuirii pentru unii și a pierzaniei pentru alții, după cum am fost cultivatorii binelui sau ai răului. De aceea Apostolul spune cu dreptate: „ca ei să nu ia fără noi desăvârșirea".

Așadar, absența trupului și dezvoltarea morală a propriilor fapte, ce nu este încă terminată, fac ca prima perioadă a vieții sufletului dincolo de mormânt să fie incompletă. Aceasta este învățătura Sfântului Grigorie Teologul și a Sfântului Ioan Hrisostom.

Noi vom răspunde nu numai de propria noastră viață și de propriile noastre fapte, ci și de viața și de faptele acelora ce dezvoltă ideile noastre și le urmează. Deci această viață pământească și urmarea ei nu se vor sfârși decât în cea din urmă zi a Universului. Câte blesteme vor auzi atunci unii din partea celor care au fost atrași la pierzanie pentru că au urmat calea răului semănat de aceia! Alții, dimpotrivă, vor primi binecuvântările celor care au urmat calea binelui. Numai atunci vor vedea în deplinătatea lor răul sau binele pe care fiecare îl va fi făcut, dacă totuși răul nu a fost șters prin adevărată pocăință și printr-o viață virtuoasă. Noi vom vedea binele și răul pe care le-a făcut fiecare, cu toate urmările lor, și aceia care le-au propovăduit vor gusta ei înșiși mai întâi din fructele lor. Astfel învățau și învață încă Sfinții Părinți și dascăli ai Bisericii referitor la fericirea incompletă a drepților în rai, în prima perioadă a vieții de dincolo de mormânt, ca și la chinul incomplet a osândiților din gheenă.

Fericirea incompletă și exterioară sau lucrarea sufletului în rai

În prima perioadă a vieții în rai, sufletul se bucură singur de fericire. Fiindcă lucrarea sufletului constă în lucrarea diferitelor sale însușiri, după cum am mai vorbit (vezi subcapitolul „Viața și activitatea sufletului și însușirile sale dincolo de mormânt"), este necesar pentru fericirea sufletului ca toate însușirile sale să lucreze într-un mod care să-i facă bucurie.

Conform celor trei însușiri principale ale sufletului – spiritul, voința și sentimentele –, fericirea interioară este compusă din lucrarea acestor trei însușiri: a iubi, a cunoaște și a slăvi pe Dumnezeu-Creatorul, pe Domnul Hristos – izvorul fericirii și al adevărului, căci El a spus că este Adevărul. Domnul Iisus Hristos devine pentru suflet scopul vieții și al existenței sale; de aceea Apostolul Pavel învață: „Noi viețuim și ne mișcăm în El", adică în El și pentru El este toată viața noastră pe pământ, ca și dincolo de mormânt. Prin urmare, scopul vieții și al activității sufletului dincolo de mormânt, în rai, a rămas același ca și în timpul vieții pământești: a iubi, a cunoaște și a slăvi pe Dumnezeu. În acestea stă fericirea omului. Iubirea, cunoștința și slăvirea lui Dumnezeu dau conținut vieții de dincolo de mormânt, în rai, și ele reprezintă lucrarea celor trei însușiri principale ale sufletului (spiritul, voința și sentimentele). Lucrarea acestor însușiri ce aspiră la adevăr, lucrare permanentă, completă și nesfârșită, constituie viața fericită a sufletului în rai.

Aceasta este fericirea interioară a sufletului sau lucrarea sa interioară în raport cu Dumnezeu, după cum ne învață Sfânta Biserică Ortodoxă.

Temeiul fericirii de care am vorbit mai sus este petrecerea și comunicarea cu Dumnezeu și contemplarea Sa, iar acestea produc fericirea tuturor însușirilor sufletului. O unire mereu mai desăvârșită se va dezvolta progresiv în veșnicie. Dorințele și împlinirea lor se vor succeda la nesfârșit. Toate însușirile sufletului își ating scopul în aspirarea lor continuă către adevăr, bine, frumos.

În acest fel noi vedem că iubirea pe care omul I-o poartă lui Dumnezeu și iubirea lui Dumnezeu pentru om este principiul fericirii. Iubirea aspiră în mod natural la cunoașterea obiectului său. Iubind și cunoscând, noi slăvim prin aceasta chiar obiectul iubirii noastre, iar sufletul se bucură în această stare de fericire. „Nu voi muri, ci voi fi viu" (*Psalmul* CXVII, 17), scrie proorocul David, plin de iubire pentru Dumnezeu. „Noi, cei vii, vom binecuvânta pe Domnul, de acum și până în veac" (*Psalmul* CXIII, 26). În această lume, ca și dincolo de mormânt, nu avem nimic altceva de făcut decât de a cânta pe Dumnezeu și de a lăuda numele Său.

Starea interioară a sufletului se manifestă prin semne exterioare, iar fericirea interioară este produsă de următoarele bucurii spirituale: a sta înaintea tronului Mielului, a-L slăvi și a-L servi (*Apocalipsa* VII, 9-17); a fi cu El (*Ioan* XVI, 3); a domni cu Hristos și a participa la slava Sa veșnică (II *Timotei* II, 11-12) și, în fine, a-L vedea pe Dumnezeu și a-L cunoaște absolut. Aici,

pe pământ, noi nu-L vedem deloc, ceea ce nu corespunde spuselor lui David: „Văzut-am mai înainte pe Domnul înaintea mea pururea" (*Psalmul* XV, 8). După învățătura Apostolului Pavel, noi nu-L vedem pe Dumnezeu decât imperfect, ca „prin oglindă, în ghicitură" (I *Corinteni* XIII, 12).

Toate acestea se rezumă în următoarele cuvinte: a fi, a vieții, a sta în comunicare, în unire intimă cu Domnul nostru Iisus Hristos, prin care trăim, ne mișcăm, mai întâi pe pământ și apoi dincolo de mormânt, în împărăția Sa. Această unire, această legătură, această comunicare veșnică cu Domnul este temeiul fericirii pentru cei drepți, prima etapă a binelui din care decurg celelalte bunuri interioare și exterioare și fără de care fericirea este imposibilă.

Bucuria în Domnul produce lucrarea fericită a tuturor însușirilor sufletului și ale trupului, după cum am spus atunci când am vorbit despre lucrarea sufletului și despre însușirile sale dincolo de mormânt.

Răul este izvorul tuturor necazurilor și al tuturor suferințelor și el nu este propriu omului. Ceea ce-i este propriu este binele și fericirea pentru care el a fost creat. Răul neexistând în rai, viața drepților în această perioadă este lipsită complet de orice suferință. „Și nu vor mai flămânzi, nici nu vor mai înseta, nici nu va mai cădea soarele peste ei și nici o arșiță; căci Mielul, Cel ce stă în mijlocul tronului, îi va paște pe ei și-i va duce la izvoarele apelor vieții și Dumnezeu va șterge orice lacrimă din ochii lor" (*Apocalipsa* VII, 16-17); și iarăși: „și moarte nu va mai fi; nici plângere, nici strigăt, nici durere nu vor mai fi, căci cele dintâi au tre-

cut" (*Apocalipsa* XXI, 4). Însă sfinții, văzând starea păcătoșilor din iad, îi plâng pentru soarta lor nenorocită. Ei simt o oarecare întristare ce le este folositoare, atât lor înșiși, precum și nenorocirilor din iad, căci această întristare îndeamnă pe sfinți a se ruga pentru prizonierii iadului ca, prin aceasta, și ei să dobândească mântuirea.

Odihna după ostenelile săvârșite pe pământ pentru împărăția cerurilor (*Evrei* IV, 3, 11) constituie starea principală a vieții fericite a sufletului în rai din această perioadă. În acest caz, sub numele de „odihnă" nu trebuie să se înțeleagă inactivitatea, căci ideii de suflet îi asociem ideea de activitate, care este expresia vieții sale. Sufletul fiind nemuritor, activitatea sa este infinită.

Așadar, prin odihna sufletului se înțelege o activitate care exclude tulburarea, pasiunea. O activitate care este plăcută sufletului, îl face liniștit, îi dă odihna morală. Starea lipsită de pasiune, care este de altfel proprie sufletului, prilejuiește încă de pe pământ, după mărturisirea Domnului, odihna sufletului însoțită de frica de Dumnezeu. „Fiți blânzi și smeriți cu inima și veți afla odihna sufletelor voastre" – acesta este începutul odihnei cerești încă de pe pământ, în așteptarea hotărârii definitive, care va fi rostită după judecata generală a lui Hristos. Atunci va fi începutul fericirii desăvârșite, de care sufletele se vor bucura veșnic.

Inimile drepților, pline de o iubire adevărată, au un viu interes pentru starea sufletelor din iad, a căror soartă nu este încă hotărâtă și pentru care intervine Biserica luptătoare, invitând la aceasta pe toți drepții ce nu rămân indiferenți. Membrii Bisericii triumfătoa-

re sunt în comunicare activă cu membrii Bisericii luptătoare datorită interesului pe care aceștia îl mărturisesc pentru frații lor ce sunt încă pe pământ și care lucrează în sânul acestei Bisericii. Ei își mărturisesc interesul prin rugăciuni către Dumnezeu, rugăciuni de mare ajutor și care fac dovada participării active a acestora la mântuirea celor de pe pământ. Noi citim în Apocalipsa că sfinții se roagă pentru cei vii, că ei strigă către Dumnezeu cerând dreptate și răsplată pentru drepții persecutați pe pământ (*Apocalipsa* XI, 18 și VI, 10). Sfinții contribuie la mântuirea celor vii prin numeroasele vedenii în care li se arată și prin propria lor protecție, lucruri de care este plină istoria Bisericii creștine. După cum pe pământ ei sfințeau prin faptele lor numele Domnului, de asemenea și în rai ei continuă a fi binefăcătorii oamenilor. Această activitate binefăcătoare este continuarea activității lor pământești. Iisus Hristos învață astfel despre viața sfinților: „Căci la înviere nici nu se însoară, nici nu se mărită, ci sunt ca îngerii lui Dumnezeu în cer" (*Matei* XXII, 30; *Luca* XX, 35-36; *Marcu* XII, 25), adică ei vor fi asemenea cu îngerii și vor trăi ca ei, căci încă de pe pământ ei fuseseră îngeri pământești, având îndeletniciri asemănătoare celor din cer. Această stare, după cuvintele lui Iisus Hristos, se va prelungi după moartea lor, în toată veșnicia.

Fiindcă viața sufletului constă în primul rând în cunoașterea propriului sine, existența în rai va conferi adevărata și completa cunoaștere de sine, dar aceasta numai cu ajutorul unui examen sever și atent al tuturor faptelor proprii.

Fericirea exterioară constă în: 1. comunicarea reciprocă și veșnică cu toți îngerii (*Evrei* XII, 22, 23; *Luca* XVI, 22); 2. locuirea împreună și comunicarea intimă cu toți sfinții (*Matei* VIII, 11; *Luca* XIII, 28-29) și 3. contemplarea frumuseții raiului, pe care Apostolul Pavel a văzut-o, răpit fiind până la al treilea cer. El a văzut toate minunile raiului, dar nu a găsit cuvinte în limba omenească pentru a le descrie. Și chiar dacă ar fi putut istorisi o parte din ceea ce văzuse, nimeni nu l-ar fi înțeles, după cum nici pruncii nu înțeleg multe lucruri care sunt clare adulților. Neputând înțelege frumusețea raiului, sofismul, care nu acceptă decât rezultatele științei experimentale, ar fi negat-o pur și simplu, după cum au făcut și fac pseudofilosofii lumii acesteia, ce nu recunosc nimic din ceea ce este supranatural, spiritual. Așadar, fericirea exterioară este dată de frumusețile nespuse ale raiului și de petrecerea în acest loc minunat, precum și de tovărășia îngerilor și a sfinților. Iată fericirea interioară și exterioară care îl așteaptă pe orice suflet virtuos imediat după judecata individuală.

Ne rămâne să citâm mărturisirea cuvântului lui Dumnezeu referitor la această viață de negrăit, la fericirea care face ca sfinții din rai să fie în unire și comunicare reciprocă. Îndată după apariția regelui Babilonului în iad, sufletele care se găseau acolo l-au recunoscut și au venit în întâmpinarea sa, mirându-se că un personaj atât de puternic s-a coborât la fel ca și ei în iad. Ei l-au recunoscut zicând: „Și cum tu te pogori în iad" (*Isaia* XIV, 15). Și el le-a recunoscut pe ele; despre aceasta avem mărturie în cuvintele lui Iisus Hris-

tos, care ne spune că bogatul recunoscuse pe Avraam și pe Lazăr. Patriarhul Iacov, întristat de pierderea lui Iosif, fiul său mult iubit, a fost gata să se coboare la iad pentru a-l vedea și a fi pururea cu el, adică el voia chiar să moară pentru aceasta (*Facerea* XXXVII, 35). Și Profetul David spera să revadă dincolo de mormânt pe fiul pe care-l avusese cu femeia lui Urie: „Mă voi duce la el" (II *Regi* XII, 23).

În Sfânta Scriptură găsim și alte mărturii ale acestei recunoașteri: Sfinții Apostoli Petru, Iacov și Ioan ce i-au recunoscut imediat pe Muntele Taborului pe Moise și pe Ilie care erau veniți din cealaltă lume, cu toate că nu-i văzuseră niciodată, ci numai știau de existența lor. Atunci ei i-au recunoscut imediat, fără a-i confunda cu alții, și le-au spus pe nume.

Viața sfinților ne arată că aceștia puteau să cunoască chiar de la prima vedere poziția pe care o ocupau unele persoane în societate, știau viața lor personală și le spuneau pe nume, toate acestea fără să le fi cunoscut mai înainte. Totul era accesibil simțurilor lor curățite și toate lucrurile tainice le erau cunoscute. De aceea, este firesc să conchidem, bazându-ne pe mărturisirea Sfintelor Scripturi, că aceste suflete, înzestrate cu simțuri excepționale încă de pe pământ, nu o vor pierde nicidecum această perfecțiune dincolo de mormânt. Simțurile vor avea o altă acuitate după ce sufletul va ieși din acest trup muritor, după cum spune Apostolul Pavel. Așadar, toți aceia care sunt demni de viața fericită din rai se vor vedea și se vor recunoaște unii pe alții.

Prin urmare, îi vom recunoaște pe toți aceia care ne sunt dragi pe lumea aceasta, iar ei, la rândul lor, ne vor recunoaște, dacă vor moșteni viața veșnică. Sfântul Apostol Pavel, pentru a mângâia pe creștinii din Tesalonic, despărțiți prin moarte de aceia care le fuseseră dragi, spunea că despărțirea de ei este vremelnică și că îi vor vedea fără îndoială pe prietenii lor răposați, pentru a nu se mai despărți de ei niciodată: „și așa pururea vom fi cu Domnul" (I *Tesaloniceni* IV, 13-17). Aceste cuvinte ne fac să credem că toți creștinii, și cu deosebire aceia pe care Domnul i-a unit prin legături de rudenie și de prietenie, vor fi totdeauna în unire și comunicare mutuală. Consolând pe creștinii din Tesalonic, Sfântul Apostol ne îndeamnă să facem asemenea, adică să ne mângâiem unii pe alții prin unirea noastră din viața viitoare: „Mângâiați-vă unii pe alții prin aceste cuvinte" (I *Tesaloniceni* IV, 18). Mângâierea pentru creștinii îndurerați de pierderea vremelnică a celor dragi se regăsește în cele două dogme ale religiei ortodoxe, exprimate în articolele 11 și 12 ale „Simbolului de credință" („Crezul"). Însă trebuie să credem fără să ne îndoim în nici un fel de aceste adevăruri: 1. învierea morților și 2. unirea preafericită cu repausații.

Numai acolo, în viața de dincolo de mormânt, în rai, se va cunoaște cu desăvârșire ființa umană și se va ști ce este omul: „Iubiților, acum suntem fii ai Lui și ce vom fi nu s-a arătat până acum. Știm că dacă El Se va arăta, noi vom fi asemenea Lui, fiindcă Îl vom vedea cum este" (I *Ioan* III, 2).

Deci, dacă cei ce vor fi în rai pururea cu Domnul, după cum învață Sfântul Apostol Pavel: „și așa pururea cu Domnul vom fi", dacă, după învățătura Mântuitorului, fiind cu El vom fi în același timp împreună, adică vom fi împreună cu alte suflete, ca ființe spiritual-morale, atunci e de la sine înțeles că vom fi în comunicare unii cu alții.

Dumnezeu, făcând pe om, a zis: „Nu e bine să fie omul singur" (*Facerea* II, 18). Aceste cuvinte ne spun că, în general, omul este menit să trăiască în tovărășia semenilor săi. În scopul unei vieți în comuniune, asemenea aceleia a îngerilor din cer, oamenii se unesc cu Dumnezeu prin legătura veșnică și sacră a iubirii dumnezeiești. Unindu-se cu Dumnezeu, ei se unesc între ei, prin voința lui Dumnezeu, cu aceeași legătură a milei. Domnul nu a unit pe oameni pe pământ prin legăturile spirituale ale iubirii pentru a-i despărți în lumea de dincolo de mormânt. Prin urmare, despărțirea sufletelor nu este nicidecum naturală în lumea de dincolo de mormânt. Din cuvintele nenorocitului bogat, precum și din mărturisirea întregii parabole evanghelice a bogatului nemilostiv și a lui Lazăr, se vede că Avraam și Lazăr nu sunt despărțiți în rai, ci sunt împreună, și prin urmare ei sunt acolo în unire și comunicare. Credincioșii vor fi totdeauna cu Domnul, așa după cum ne învață Iisus Hristos (*Ioan* XIV, 2, 3, 4; XVII, 24). Credincioșii vor fi cu El și prin urmare se vor vedea și vor exercita o influență reciprocă unii asupra altora. Și Sfântul Ioan Evanghelistul mărturisește despre aceasta (*Apocalipsa* IV, 4; VI, 9-11).

În parabola bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr este reprezentată atât starea de dincolo de mormânt a drepților în prima perioadă, cât și cea a păcătoșilor, până la învierea morților. Din această parabolă, Sfântul Ioan Hrisostom trage următoarea învățătură: oricât de mare era prăpastia dintre unii și alții, fie că se cunoșteau sau nu, noi înțelegem că nenorocitul bogat, fiind în iad, a recunoscut pe Avraam pe care nu-l văzuse niciodată mai înainte. Deci, după ce sufletul este despărțit de trup, simțurile sale păstrează sensibilitatea lor originară și acțiunea lor se lărgește. Locuitorii raiului văd și cunosc pe locuitorii iadului, iar locuitorii iadului văd și cunosc pe locuitorii raiului și ai pământului. Dacă bogatul nu ar fi văzut și nu ar fi cunoscut viața fraților săi de pe pământ, el nu s-ar fi rugat ca să fie trimis Lazăr la ei. Aceasta înseamnă că repausații, oriunde s-ar afla ei, în rai sau în iad, cunosc starea noastră, văd și aud, știu toată viața noastră, iar cugetările și sentimentele noastre secrete nu vor mai fi mult timp o taină pentru ei. Ochiul interior al sufletului va servi la această cunoaștere intimă a altora.

Sfântul Ioan Evanghelistul spune în Apocalipsa că toți vor vedea pe Domnul sosind pentru a judeca lumea. „Iată, El vine cu norii și orice ochi Îl va vedea" (*Apocalipsa* I, 7). Prin urmare, văzând pe Domnul, noi vom vedea, de asemenea, raiul și gheena cu toți locuitorii lor: îngerii și sufletele.

Iată cum relatează preafericita Teodora intrarea sa în rai: „Îndată ce mă văzură, toți se bucurară de mântuirea mea, veniră în întâmpinarea mea, mă îmbrățișa-

ră și lăudară pe Domnul, care mă scăpase din cursele vrăjmașului" (*Viața Sfântului Vasile cel Nou*, 26 martie).

Sfântul Pimen cel Mare îi spunea bătrânei sale mame, care voia să-l vadă: „Vrei a ne vedea (pe fiii tăi) în această lume sau cealaltă?" „De nu vă voi vedea aici, pot fi sigură că vă voi vedea acolo sus?" El răspunse: „Dacă te hotărăști a nu ne vedea aici, ne vei vedea sigur acolo sus."

Într-o zi, Avva Iosif, fiind bolnav, a trimis vorbă Avvei Teodor: „Vino la mine, ca să te văd înaintea despărțirii mele de trup." Era la mijlocul săptămânii, iar sfântul nu veni, ci îi transmise: „De vei trăi până sâmbătă, voi veni, iar de nu, ne vom vedea în cealaltă lume" (*Viețile Sfinților*).

Sfântul Vasile cel Mare, vorbind de unirea de dincolo de mormânt, se adresează păcătoșilor, zicându-le: „Oare nu în ochii tuturor vei fi judecat de Hristos, când aceia pe care i-ai nedreptățit te vor înconjura din toate părțile și vor striga împotriva ta și, ori încotro vei arunca privirile tale, vei vedea ivindu-se faptele tale cele rele: aici orfani, dincolo văduve și pretutindeni săracii pe care i-ai respins, servitorii pe care i-ai lovit, vecinii pe care i-ai întărâtat..."

Sfântul Ioan Hrisostom prezintă două adevăruri alinătoare pentru durerea celor care i-au pierdut pe cei dragi: „Dacă trupul este supus putreziciunii, zice el, noi nu trebuie să fim întristați de aceasta, ci să ne bucurăm, căci ceea ce este vremelnic se distruge prin moarte, dar nu esența trupului. Adu-ți aminte că această gură, acum închisă, va vorbi într-o zi mult mai bine și mai mult, că aceste picioare se vor urca într-o

zi pe nori, că acest trup pieritor se va îmbrăca cu nemurire și tu vei vedea pe rudenia ta." Auziți bine, voi, cei ce plângeți, veți vedea pe rudele voastre, deveniți mai buni și luminoși!" „Nu plângeți, spune Domnul, repausatul nu a murit, ci doarme." „Nu te întrista, spune Apostolul Pavel, ci crede cu tărie și vei vedea și vei rămâne pururea cu el." Și în fine, Sfântul Ioan Hrisostom adaugă iarăși: „Vei fi din nou cu rudenia ta."

Și în altă parte spune: „Nu numai că-i vom recunoaște pe cei pe care i-am cunoscut pe această lume, ci îi vom vedea chiar pe aceia care nu s-au înfățișat niciodată vederii noastre, căci deși tu nu ai văzut niciodată pe Avraam, nici pe Isaac, nici pe patriarhi, nici pe apostoli, nici pe mucenici, văzându-i la acel grozav triumf general, tu vei striga: «Aceștia sunt Avraam, Isaac și Iacov și ceilalți patriarhi. Aceștia sunt Petru și Pavel și toți apostolii; acesta este David, ceilalți sunt Sfântul Ioan Botezătorul și Sfântul Ștefan, întâiul mucenic, și iată un mare număr de sfinți»."

Marele dascăl ecumenic, Sfântul Grigorie Teologul, în cuvântările sale funebre fratele Cesarie și pentru sora Gorgonia, enumeră toate aceste bunuri interioare și exterioare, care constituie fericirea drepților în rai în prima perioadă. Astfel, el spune fratelui Cesarie: „Intră în ceruri, odihnește-te în sânul lui Avraam, privește corul îngerilor, slava preafericiților, sau mai bine unește-te cu corul lor și bucură-te!" (aici sunt amintite odihna, bucuria, raiul, viața cu îngerii și cu sfinții – fericirea exterioară). Și mai departe spune: „Înfățișează-te înaintea Marelui Împărat și fii plin de lumina cea de sus!" (fericirea extraordinară: a sta înaintea lui

Dumnezeu, a privi fața Sa și a participa la slava Sa). Adresându-se sorei Gorgonia, el spune: „Sunt convins că tu ești acum într-o stare mult mai bună decât starea vizibilă în care erai mai înainte: tu asculți glasul celor care se veselesc, tu vezi bucuria îngerilor, odihna cerească, slava dumnezeiască și, mai mult decât toate, strălucirea celei mai curate și celei mai perfecte lumini în care te scaldă Preasfânta Treime, ce nu se mai răpește spiritului, căci acesta, nemaifiind legat și răpit de simțuri, poate privi și pricepe cu totul Treimea care pătrunde sufletele noastre cu soarele divinității. Tu te bucuri de toate bunurile ale căror ramuri te atingeau deja pe pământ, spre răsplătirea sincerei tale aspirații către ele."

Sfântul Efrem Sirul mărturisește de asemenea despre unirea și împreună-locuirea sufletelor în viața viitoare cu rudele și prietenii lor.

Sfântul Atanasie cel Mare spune, în cuvântarea sa despre repausați: „Dumnezeu a permis celor ce sunt mântuiți să rămână împreună până la ziua Învierii și să se bucure, așteptând ca dreptatea dumnezeiască să li se facă definitiv. Însă păcătoșii vor fi lipsiți chiar de această bucurie, căci ei nu se vor mai cunoaște. Deci, la acea judecată publică, toate faptele lor vor fi descoperite în fața tuturor, după care va avea loc despărțirea definitivă și fiecare va merge la locul pe care și-a pregătit. Drepții vor merge cu toții la Dumnezeu, în timp ce păcătoșii, depărtați de Dumnezeu și de prietenii lor, se vor duce împreună în muncile veșnice, dar nerecunoscându-se unii pe alții, căci ei vor fi lipsiți chiar de această mângâiere. Ce rușine pentru păcătoșii

ale căror fapte vor fi cunoscute de toți, căci rușinea este mare pentru acela care este judecat în fața tuturor. Este un adevăr de netăgăduit și fără dubii că noi ne vom recunoaște cu desăvârșire unii pe alții, și atunci vina celor care au trăit rău pe pământ va fi cunoscută de toți."

Sfântul Ciprian spune: „Un mare număr de părinți, frați, copii ne vor primi acolo sus; o mulțime compactă și numeroasă, formată din cei care sunt deja siguri de mântuirea lor, dar care s-au îngrijit de aceasta, se vor grăbi să vină înaintea noastră spre a ne vedea și a ne face o bună primire. Ce imensă bucurie generală pentru ei și pentru noi!" („Cuvânt de îndemnare a mucenicilor").

Sfântul Ambrozie al Milanului scrie: „Ce altă mângâiere îmi rămâne decât de a spera să vin la tine curând, frate mult iubit; sper că despărțirea noastră nu va fi lungă, dar și tu, prin rugăciunile tale, poți să mă chemi degrabă, căci cine este acela care nu dorește ca acest trup stricăcios să fie îmbrăcat de nestricăciune și ca acest trup muritor să fie îmbrăcat de nemurire?" (*Operele* lui Ambrozie de Milan, partea a doua).

Sfântul Ioan Damaschin spune în „Cuvântarea despre repausați", referitoare la unirea noastră în viața veșnică: „Nimeni să nu creadă că nu va fi recunoscut în ziua Judecății de Apoi; într-adevăr, fiecare va cunoaște pe aproapele său nu prin ochii trupești, ci prin privirea pătrunzătoare a sufletului".

Sfântul Dimitrie de Rostov scrie de asemenea despre aceasta: „Toți se vor vedea unii pe alții"; aceasta se întâmplă în prima perioadă a vieții de dincolo de

mormânt, după învățătura Domnului nostru Iisus Hristos din parabola bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr, precum și la ziua Judecății celei de Apoi; toți se vor vedea până ce drepții se vor despărți de păcătoși. Dacă la Judecată toate se vor descoperi și se vor arăta înaintea ochilor a toată lumea spiritual-morală, dacă viața pământească a fiecăruia, cu faptele și secretele sale, va fi văzută de toți îngerii, sfinții și păcătoșii (*Luca* XII, 2-3), atunci este evident că toți se vor recunoaște unii pe alții. Imediat după ce sufletul va fi despărțit de trupul său, oriunde se va afla el, în rai sau în iad, el va fi îndată recunoscut de sfinți, și la ziua Judecății, chiar de păcătoși.

Așadar, Sfântul Dimitrie de Rostov spune: „Nu numai frații noștri ne vor privi, ci și toate cetele sfinților: proorocii, apostolii, mucenicii și drepții. (...) Acolo, dincolo de mormânt, împărații vor recunoaște pe supușii lor și supușii pe împărații lor, domnii și stăpânii vor vedea pe servitorii lor și aceștia din urmă pe stăpânii lor, nedreptățiții vor vedea pe asupritorii lor și asupritorii pe cei pe care i-au nedreptățit; prietenii și dușmanii se vor întâlni, după cum mărturisește Sfânta Scriptură: «Acesta este cel pe care-l aveam altă dată de batjocură» (*Înțelepciunea lui Solomon* V, 3). Judecătorii nedrepți îi vor vedea pe aceia pe care i-au acuzat și condamnat la moarte pe nedrept; tiranii vor vedea pe aceia pe care i-au martirizat fără milă. Ei toți îi vor vedea în slava lor și-i vor auzi strigând: «Judecă, Doamne, pe cei ce ne fac nouă strâmbătate, dă război celor ce se năpustesc contra noastră» (*Psalm* XXXIV, 1). Părinții vor vedea pe copiii lor și copiii pe părinții lor;

fraţi şi surorile, soţii, toţi se vor vedea; păcătoşii vor vedea pe drepţi şi drepţii vor vedea pe păcătoşi. Dincolo de mormânt, Cain va vedea pe Abel, Irod va vedea pe Sfântul Ioan Botezătorul, iar persecutorii creştinilor, precum Nero, Diocleţian, Maximian şi alţii, vor privi slava acelora pe care i-au martirizat pentru numele lui Hristos" (Sfântul Dimitrie de Rostov, tom. I, „Omilia din săptămâna Judecăţii de Apoi).

Sfântul Tihon scrie referitor la recunoaşterea şi la unirea de dincolo de mormânt: „Ei văd pe aceia pe care i-au batjocorit pe pământ, pe care i-au înjurat, persecutat, întărâtat, călcat în picioare, ei îi văd inundaţi de slavă şi de bucurie" (*Opere*, tom. I, cap. 2).

Astfel au descris Sfinţii Părinţi şi dascăli ai Bisericii viaţa drepţilor în rai în prima perioadă. Ei o arată în unire şi comunicare mutuală, în plină lucrare a sufletului şi a tuturor însuşirilor sale.

Aşadar, cuvântul lui Dumnezeu ne spune că în lumea de dincolo de mormânt, unde vom fi în foarte scurt timp, sufletele noastre, fiind în unire şi în comunicare cu Dumnezeu, vor fi de asemenea în unire şi comunicare între ele încă înaintea judecăţii generale şi cu atât mai mult după judecată. Numai Dumnezeu să aibă milă şi să ne primească în rai, unde unirea şi comunicarea sunt de nedezlegat, iar nu în gheenă, unde sufletele sunt lipsite de toată mângâierea.

Chiar cei mai buni şi mai înţelepţi din păgâni, călăuziţi numai de raţiune şi bun-simţ, au recunoscut existenţa vieţii de dincolo de mormânt şi credeau că vor vedea acolo pe ceilalţi oameni virtuoşi şi înţelepţi, din toate părţile lumii şi din toate timpurile, că se vor

uni cu ei și că împreună vor petrece într-o comunicare intimă și plăcută. Această credință în unirea și împreună-locuirea veșnică de dincolo de mormânt a fost o rază a soarelui mângâietor în mijlocul întunecimii păgânismului pentru toți aceia ale căror cuget și fapte se înălțau mai presus de viața obișnuită. Într-adevăr, de ce are omul legături atât de apropiate cu semenii săi încât el nu poate viețui sau nu poate fi fericit fără tovărășia lor? Să fie oare pentru că aceste legături atât de strânse se rup la un moment dat prea repede și se uită ușor toți aceia în tovărășia cărora am gustat bucuriile existenței? Să fie oare din cauza faptului că natura, în momentul nașterii fizice, și legea lui Dumnezeu, în momentul nașterii spirituale a omului, l-ar lega pe acesta, prin sentimente de dragoste cu totul particulare, de anumite persoane, i-ar da prilejul de a cunoaște pe pământ dulceața unor prietenii curate, plăcerea binefacerii și aceea a recunoștintei, iubirea părintească și filială, pentru ca, după ce a încercat aceste sentimente, să se lipsească de ele pentru totdeauna și să rupă toate legăturile care l-au unit cu ceilalți oameni pe această lume? Acestea sunt concluzii ale analizei rațiunii, ce privesc comunicarea mutuală a oamenilor în viața viitoare, după felul și natura sentimentelor și faptelor lor.

Astfel, însuși cuvântul lui Dumnezeu susține adevărul de netăgăduit al dogmei Bisericii Ortodoxe, care ne spune că în viața viitoare drepții vor fi cu drepții și cu Dumnezeu, iar păcătoșii cu păcătoșii, departe de Dumnezeu. Cei dintâi, fiind împreună se vor vedea, se vor cunoaște unii pe alții, vor în comuniune

și, după mărturisirea Vechiului și Noului Testament, vor putea să-și vorbească. Prizonierii iadului au venit înaintea regelui Babilonului, zicându-i: „Și tu de asemenea ai venit la noi etc". Avraam în rai a vorbit bogatului ce era în iad. Apostolul Pavel, răpit până la al treilea cer, a auzit acolo cuvinte de negrăit și a vorbit apoi despre limbajul îngerilor – limbaj ceresc. Relatările Sfintei Teodora, ale Fericitului și Sfântului Andrei. ale Sfântului Apostol Toma și ale multor altor sfinți ne spun că sufletele, după despărțirea de trupurile lor, comunică cu îngerii și unele cu altele. Toate acestea sunt mărturie a faptului că sufletele, în unire și comuniune, nu vor fi nicidecum izolate, ci vor avea darul de a se putea folosi de simțămintele lor, de cugetările și de dorințele lor, dar care vor fi în corespondență cu natura spirituală a sufletului.

Spre a ne face o oarecare idee de limbajul ființelor spirituale în lumea de dincolo de mormânt, să ne amintim că a vorbi înseamnă a împărtăși altuia din gândurile tale, din dorințele și sentimentele proprii sufletului tău. Noi o facem acum prin intermediul semnelor vizuale și auditive – literele și sunetele –, și acestea sunt necesare atât timp cât sufletul locuiește în trup. În viața sfinților găsim o mulțime de exemple despre faptul că ei citeau gândurile, dorințele și sentimentele altora, fără ca aceștia să le fi dezvăluit în vreun fel. Sfinții cunoșteau tainele sufletului și ale inimii și puteau cunoaște ideile, sentimentele și dorințele semenilor. Dacă încă de pe pământ unele suflete curățite pot citi gândurile altora, ce ar putea împiedica sufletele drepților de a vedea și a citi gândurile, do-

rințele și sentimentele altora în lumea de dincolo de mormânt? De când trupul spiritualizat, așa cum erau trupurile lui Adam și Evei înainte de greșeală, s-a materializat în urma căderii primilor oameni, comunicarea directă a sufletului nevăzut cu lumea deopotrivă nevăzută a fost ruptă, și pentru ca un suflet să poată fi înțeles de altul, este nevoie de semnele văzute. După cum închisoarea lipsește pe deținuți de comunicarea cu cei care sunt în libertate, tot așa trupul împiedică sufletul de a comunica direct cu celelalte suflete. Odată scăpat din trupul său, sufletul capătă din nou perfecțiunea simțurilor sale și nu mai există obstacole care să-l împiedice să vadă și să citească gândurile, dorințele și sentimentele altor suflete a căror schimbare constituie lucrarea interioară a sufletului. Cum puteau Avraam și nenorocitul bogat să-și vorbească, despărțiți fiind printr-un spațiu nemăsurat? De aceea putem trage concluzia că sufletele, indiferent de locul în care se află ele, în rai sau în iad, au numai în prima perioadă însușirea de a-și comunica gândurile și dorințele. Cu toate acestea, această facultate, după cum vedem din convorbirea lui Avraam cu bogatul nemilostiv, despărțiți fiind ei de o prăpastie imensă, nu se aseamănă însușirii de a vorbi pe care o au oamenii pe pământ. Posibilitatea de a vedea și de a citi cugetele, dorințele și, în general, starea interioară a unui alt suflet, este o proprietate a sufletului cu totul particulară și spirituală. Cuvântul lui Dumnezeu ne spune că această comunicare mutuală în lumea de dincolo de mormânt nu este caracteristică decât sufle-

telor drepților, ea reprezentând una dintre condițiile fericirii sufletului pe pământ, ca și dincolo de mormânt.

Adevărul revelat (în special creștinilor ce-și petrec viața în spiritul lui Hristos) îi asigură pe aceștia de moștenirea împărăției lui Dumnezeu, pregătită de la facerea lumii. Viața spirituală a omului pe pământ se manifestă mai întâi în viața de familie și apoi în viața socială. Membrii unei familii, ca și membrii unui stat, ai unei societăți, participă împreună la viața fericită din rai. Ei nu se mai despart după viața virtuoasă dusă pe pământ, ci viețuiesc împreună ca îngerii lui Dumnezeu. Soții, fiii lor și cei apropiați lor sunt în comunicare mutuală, exercită o influență unii asupra altora și nu se mai despart niciodată.

Căsătoria creștină nu mai este ceea ce era căsătoria din Vechiul Testament. Căsătoria noului om spiritual reprezintă o legătură intimă care-i unește pe soți. De aceștia Însuși Iisus Hristos a zis că cei care au fost uniți de Dumnezeu nu pot fi despărțiți nici pe pământ, nici dincolo de mormânt, căci iubirea este nemuritoare, după cuvintele Apostolului Pavel. Cei care sunt uniți prin iubire pe pământ nu se despart dincolo de mormânt, căci iubirea nu moare, ci unește pentru totdeauna pe cei pe care i-a legat pe pământ. Instituind taina nunții, Domnul a unit pe soți cu o legătură atât de solidă, încât nimic nu ar putea să o rupă. Prin urmare, El a unit pe soți printr-o legătură veșnică și de nedezlegat atât pe pământ, cât și în lumea de dincolo. Departe de a desface legăturile dintre soți, Domnul invită la ospățul Său, printre alții, chiar pe soți, vrând să arate că și aceștia vor moșteni împă-

rația cerurilor dacă, lucrând cu frica lui Dumnezeu, vor îndeplini datoriile care le-au fost impuse. Aceasta este învățătura Domnului nostru Iisus Hristos referitoare la viața fericită a soților în rai. După ce a arătat prin parabola Sa că soții sunt și ei chemați la viața veșnică, El întărește acest adevăr printr-un exemplu: în casa lui Zaheu fiind, El spune: „Astăzi s-a făcut mântuire casei acesteia" (*Luca* XIX, 9). Bineînțeles că această casă era formată din părinți, copii, rude și servitori. Dincolo de mormânt, soții sunt soți îngerești, însuflețiți de iubirea cea mai curată și cerească pentru Domnul și unul pentru altul. Bărbatul și femeia, spune Apostolul Petru, sunt moștenitorii vieții fericite din rai (I *Petru* 3, 7). În acest scop, Apostolii au stabilit pentru soți drepturi și datorii, pentru ca ei să nu formeze în realitate decât o singură ființă spirituală, ce poate moșteni viața veșnică. Încălcarea regulii morale conjugale le va atrage dincolo de mormânt o viață plină de suferință.

Cuvântul lui Dumnezeu ne asigură că moartea nu ne desparte și nu-i separă, prin urmare, nici pe soți. Prin această dogmă, Biserica preamărește pe soții creștini, așa cum găsim exemplu în cele două condace din 26 ianuarie, zi închinată memoriei Sfântului Xenofon și a soției sale Maria, cu fiii lor: „Tu, care ai viețuit după poruncile Domnului, care ai împărțit averea ta săracilor, în taină, cu soția ta și fiii tăi veți moșteni fericirea dumnezeiască... După ce au scăpat din acest ocean al vieții, Xenofon cel drept, sfânta sa soție și fiii săi se bucură în ceruri, mărind pe Hristos".

Soții nu se despart niciodată, după cum Iisus nu se desparte niciodată de credincioșii Săi: „Și iată, Eu cu

voi sunt în toate zilele, până la sfârșitul veacului" (*Matei* XXVIII, 20). Și Sfântul Pavel spune iarăși, vorbind despre viața viitoare: „Și așa pururea vom fi cu Domnul". Apostolul Pavel compară sfințenia și veșnicia tainei nunții cu copleșitoarea taină a legăturii veșnice și de nedezlegat dintre Hristos și Biserica Sa. De aceea înțelegem cu ușurință că soții nu sunt despărțiți în Hristos nici chiar după moarte, dar că, după învățătura Domnului, ei viețuiesc în cer ca îngerii lui Dumnezeu.

Prin însăși natura sa, sufletul, după mărturisirea Creatorului Său : „Nu este bine să fie omul singur", cere tovărășia ființelor ce-i sunt asemenea. Ce îi lipsea lui Adam în rai? Fericirea sa trebuia să fie absolută, căci el viețuia în intimitatea cea mai strânsă cu Dumnezeu, izvorul fericirii. Cu toate acestea, Creatorul spune: „Nu este bine să fie omul singur". Și i-a creat o soție pentru viață. Crearea misterioasă a Evei din coasta lui Adam ne demonstrează toată adâncimea legăturii care unește pe soți; deci această apropiere nu poate fi numai pe pământ, căci Dumnezeu n-a unit pe soți pentru a-i separa dincolo de mormânt! De aici înțelegem că toată omenirea, fiind rezultatul acestei uniri, este legată printr-o iubire nemuritoare, o iubire ce nu a fost creată numai pentru viața pământească. Desigur că nu! Nemurirea sufletelor, existența lor dincolo de mormânt se manifestă, după mărturisirea lui Hristos, prin împreună-locuirea sufletelor în lumea de apoi. Parabola bogatului și a lui Lazăr și aceea a ospățului la nuntă sunt mărturii asupra vieții comune dincolo de mormânt. „Nu e bine să fie omul singur"–

acest adevăr se manifestă și în cuvintele Domnului Iisus Hristos, care ne învață că drepții vor fi toți împreună în împărăția cerurilor, iar osândiții deopotrivă în gheenă.

Așadar, dacă viața sufletului din această lume atârnă de împreună-locuirea, de legăturile și raporturile cu celelalte suflete, este evident că viața de dincolo de mormânt, fiind mai presus de viata pamântească, presupune unirea și comuniunea sufletelor. Acestea se manifestă prin viața în comun si prin împreună-împărtășirea de fructele iubirii nemuritoare și dumnezeiești în împărăția iubirii, unde nici un suflet lipsit de iubire nu poate pătrunde. Prin urmare, soții creștini trec în lumea de dincolo de mormânt uniți pentru totdeauna prin legătura căsătoriei, căci „nu e bine să fie omul singur", ci să petreacă ca îngerii lui Dumnezeu, uniți cu o iubire cerească și curată.

Cu toate acestea, sunt cazuri în care soții, cu toată legătura ce-i unește pe pământ, se despart, și unirea lor este ruptă pentru totdeauna dincolo de mormânt. Cauzele acestei rupturi sunt diferența de religie, ca și diferența de păreri între cei doi soți.

Numai comuniunea de gândire și de religie la soții ce viețuiesc în Domnul nostru Iisus Hristos este singura speranță a creștinilor, singura bucurie pe pământ și dincolo de mormânt, și numai ea face unirea soților de nedezlegat.

Deci, dacă această condiție necesară a mântuirii ar lipsi unuia din soți, cu toată pietatea celuilalt, moartea îi va despărți pentru totdeauna și nu e dat decât aceluia dintre ei care este credincios să intre întru bucu-

ria Domnului. Necredința și nedreptatea celui ce este străin de făgăduința făcută credincioșilor îl târăsc pe acesta în țara căinților și a plângerilor veșnice. În general, creștinul ajunge la fericirea veșnică prin îndeplinirea datoriilor stabilite de Biserică. Prin urmare, soții creștini, fiind și membri ai Bisericii lui Hristos, moștenesc împărăția cerurilor prin îndeplinirea datoriilor lor sacre. Dar soții care nu respectă aceste datorii, precum și fiii lor și toți membrii familiei, deci fiecare creștin în parte, culeg fructele amare în viața de dincolo de mormânt. Așadar, toți aceia care își îndeplinesc datoriilor lor sunt despărțiți în viața viitoare de necredincioșii ce disprețuiesc legea lui Dumnezeu: „Și vor merge aceștia la osândă veșnică, iar drepții la viață veșnică" (*Matei* XXV, 46), spune Iisus Hristos în această privință.

Dacă este așa, atunci soții creștini sunt dincolo de mormânt sau împreună în rai, sau împreună în gheenă, sau despărțiți unul de altul pentru toată veșnicia. Sfințenia vieții conjugale pătrunsă de Duhul lui Hristos este temelia mântuirii soților. „Soții creștini și pioși, spune Sfântul Ioan Hrisostom, moștenesc în schimb pentru viața lor virtuoasă cununa și fericirea veșnică în viața viitoare („Comentariu asupra Evangheliei Sfântului Ioan", „Omilia" 69).

Așadar, soții într-adevăr creștini, precum și copiii lor crescuți în frica lui Dumnezeu, împreună cu slujitorii onești și credincioși, în general toți membrii unei familii, uniți pe pământ prin legătura iubirii creștine, nu se despart nicidecum după moarte. Ceea ce am spus se referă la familii întregi: strămoși, părinți, copii,

nepoți, deci la o întreagă semințe ai cărei membri sunt dincolo de mormânt, fie împreună în rai, fie despărțiți unul de altul, după felul lor de viață.

Regăsirea dincolo de mormânt poate fi excesiv de plăcută sau stânjenitoare. Împreună-locuirea veșnică în rai și vederea permanentă a celor pe care îi iubim ne provoacă o fericire atât de mare, încât nici o limbă omenească nu ar putea să o descrie. Această fericire o simt soții cu adevărat creștini și evlavioși, împreună cu copiii lor și cu toți membrii familiei lor, ca răsplată pentru viața virtuoasă ai cărei susținători au fost. Ce bucurie dumnezeiască va umple sufletele care au lucrat pe pământ cu frică si iubire pentru Domnul! Și, în schimb, ce-i așteaptă dincolo de mormânt pe soții necredincioși, pe copiii lor și pe membrii familiei lor care au sădit în urmașii lor necredința și indiferența pentru toate lucrurile sfinte?

Iadul este partea lor. Oare nu plângeri veșnice și regrete pentru ceea ce este pierdut fără speranță și pentru totdeauna, oare nu reproșuri, strigăte de indignare, de blesteme contra celor care au fost autorii pierzaniei acestor nenorociți, se vor auzi din toate părțile? Necredința părinților nu poate îndemna pe fii a vieții în frica de Dumnezeu, exemplul rău al principalilor membri ai familiei corupe pe ceilalți și iată că, dincolo de mormânt, torente de blesteme se vor răspândi asupra primilor autori ai răului. Femeia târâtă de bărbatul său la păcat nu va blestema ea oare ziua nașterii sale? Soții nu se vor blestema ei oare unii pe alții ca autori ai pierderii lor reciproce? Și oare copiii târâți la piezanie nu vor imputa părinților lor neglijența în ceea ce privește mântuirea lor?

Nu numai că ne vom recunoaște și ne vom vedea unii pe alții, dar încă, datorită naturii spirituale a sufletului liber, vom vedea toate secretele inimii. Ce fericire atunci când iubirea adevărată, curată și sinceră care ne-a unit pe pământ va face ca regăsirea să fie fără reproșuri, plină de o bucurie cerească, în împărăția păcii și a iubirii! Însă vai iubirii ipocrite dincolo de mormânt! Inima care a iubit pe ipocrit cu o iubire sinceră pe pământ se va întoarce de la el cu dispreț. Soți creștini, nu rupeți legăturile voastre pe pământ, ca să nu fiți despărțiți dincolo de mormânt! Pentru ca să vă revedeți cu bucurie, păziți până la moarte jurămintele pe care le-ați făcut în ziua cununiei.

Grozav de rușinoasă va fi dincolo de mormânt întrevederea cu aceia care ne-au iubit pe pământ și care, trecuți la veșnicele locașuri, își puneau nădejdea în cei care rămâneau, necunoscând ipocrizia lor și contând pe rugăciunile lor, pe mijlocirea lor, pe îndeplinirea testamentului pe care l-au lăsat! Înșelați în speranțele lor, care va fi primirea pe care ei o vor face autorilor nenorocirii lor? Nu vor vărsa oare aceștia lacrimi de părere de rău pentru puțina grijă pe care au avut-o pentru mântuirea celor adormiți? Sfântul Ioan Damaschin spune, în cuvântarea despre repausați: „La Judecata de Apoi și chiar înainte, noi ne vom vedea, după cum bogatul a văzut pe Avraam și pe Lazăr; ne vom cunoaște și această întâlnire nu va fi nicidecum veselă pentru necredincioși. Imputările, blestemele și lacrimile – iată primirea ce se va face nepăsătorilor".

Legăturile de prietenie și de rudenie sunt totdeauna rupte între osândiți. Părinții nu-și vor putea apăra copiii pierduți, nici copiii nu vor putea veni în ajuto-

rul părinților lor osândiți. Copiii cei răi vor blestema pe părinții lor pentru că nu i-au învățat credința și faptele bune, iar chinul părinților nepăsători se va dubla la vederea chinurilor copiilor lor. Membrii turmei pierdute vor plânge păstorilor lor pentru că nu le-au arătat calea unei vieți evlavioase, că nu le-au îndreptat greșelile, că nu le-au insuflat frica de Dumnezeu, că au fost indiferenți la neiertata lor slăbiciune.

Responsabilitatea ce apasă asupra păstorilor Bisericii este uriașă și teribilă. Ei trebuie să se gândească necontenit la mântuirea turmei lor, a fiilor lor duhovnicești, să-i pregătească pentru despărțirea de lumea pământească și să le conducă spiritul și inima către veșnicie. Dar vai păstorului nepăsător care va fi pierdut chiar și un singur suflet prin nepurtarea sa de grijă, când mântuirea acelui suflet atârnă cu totul de el și când acesta se va înfățișa înaintea Judecătorului suprem fără a se fi curățit de păcatele sale și fără să fi fost însoțit de ultimele sfaturi ale duhovnicului său, de pocăință și de împărtășirea cu trupul și sângele lui Hristos! Oare nu va blestema veșnic acest suflet pe păstorul său? Oare nu va apăsa o durere veșnică asupra sufletului acestui păstor nepăsător? Conștiința le va imputa veșnic păstorilor pierderea acelora pe care Dumnezeu i-a încredințat pe pământ.

Regăsirea prietenilor ce s-au îndemnat unii pe alții la păcat va fi foarte tristă și plină de blesteme. Cu toate acestea, aceia care nu au urmat exemplul rău de pe pământ vor fi pentru totdeauna despărțiți de aceia care nu au respectat legea lui Dumnezeu. Bărbații, femeile și copiii osândiți, precum și toți frații, surorile, prietenii și rudele acestora vor vedea cu rușine și

căință pe fericiții care au viețuit în aceleași condiții pe pământ și care, disprețuind păcatul, s-au curățit totuși printr-o căință sinceră și astfel, dincolo de mormânt, se numără în ceata aleșilor. Prin învățătura Domnului Iisus Hristos din parabola bogatului și a lui Lazăr, noi vedem că în prima perioadă a vieții de dincolo de mormânt, locuitorii raiului văd pe cei din iad și invers.

Astfel, unul din soți poate fi în rai și altul în iad. Necredința l-a pierdut pe cel din urmă. În prima perioadă a vieții de dincolo de mormânt și chiar în ziua Judecății de Apoi, când toți se găsesc încă în comunicare mutuală înaintea despărțirii definitive, regăsirea celor mântuiți este plină de o bucurie nespusă, în timp ce regăsirea osândiților este amestecată cu indignare, plângeri și blesteme: „Și vor merge aceștia în munca veșnică, iar drepții în viața veșnică". Starea osândiților va fi astfel încât nici înaintea lui Dumnezeu și nici înaintea lumii spiritual-morale ei nu vor putea cere iertare pentru răutățile lor. Între osândiți nu mai este nici o apărare, nici o mijlocire a unora față de alții. Referitor la viața preafericită a drepților și la frumusețea raiului în prima perioadă, să încheiem prin vorbele celui ce a văzut toate acestea, fiind răpit până la al treilea cer, dar care nu a fost în stare să spună pe pământ ceea ce a văzut și auzit acolo sus, mai întâi din cauza nedesăvârșirii limbajului omenesc, și apoi pentru că fiecare nivel de cunoștințe corespunde unei anumite vârste a omului. De aceea, chiar dacă Apostolul ar fi descris oamenilor viața preafericită a raiului, aceștia nu l-ar fi înțeles, după cum copiii nu înțeleg ceea ce este clar adulților. Cum s-ar putea învăța în

clasele mici științele ce se învață cu ușurință în clasele mai mari? Ceea ce este clar pentru elevii din clasele mari nu poate fi încă înțeles de aceia din clasele mici. Înțelegerea fiecărei științe corespunde unei anumite perioade din viața omului și de aceea și cunoștințele de dincolo de mormânt întrec cu mult, după mărturisirea Apostolului Pavel, cunoștințele pământești.

Dacă Însuși Iisus Hristos se servea de imagini și simboluri din viața pământească pentru a reprezenta evreilor viața de dincolo de mormânt, atunci trebuie să înțelegem că, într-adevăr, natura de pe pământ și frumusețea sa, tot ceea ce este frumos, adevărat și bun poate să ne servească drept simbol al unei vieți preafericite, al cărei germene este aici, pe pământ.

Dacă încă de pe pământ adevărul, oglindit în conștiință, umple sufletul și inima cu o bucurie tainică și cerească, care va fi oare situația sufletului virtuos în rai, gândind că bucuriile pământești nu sunt nimic în comparație cu bucuriile cerești? Dacă deja virtutea înveselea sufletul încă de aici, de pe pământ, oare cum va fi fericirea acestui suflet dincolo de mormânt, în rai?

Viața și lucrarea sufletului în iad și în gheenă

Începutul acestor două stări pe pământ

Dacă există pe pământ o starea a sufletului care-l depărtează pe acesta de împărăția cerurilor – dar care este în același timp departe de a fi iadul propriu-zis –, atunci aceasta este urmarea căderilor omului din

cauza slăbiciunii sale, a neștiinței și din alte pricini. Omul cade și se ridică, duhul și inima sa se înalță spre cer, însă trupul său îl leagă în același timp de pământ; câteodată, o bucurie dumnezeiască scaldă sufletul său după fapta bună săvârșită, alteori remușcarea îi roade conștiința din cauza greșelii făptuite. O astfel de situație a sufletului pe pământ este începutul stării temporare de dincolo de mormânt, când conștiința este chinuită de remușcare, iar sufletul este susținut de nădejde și credință.

Păcătosul care nu a negat totuși credința în Dumnezeu, dar care, răscumpărat fiind de Iisus Hristos, petrece timpul său de vindecare în iad, pentru că nu a făcut pocăință pe pământ, regretă amar că a mâniat pe Dumnezeu. Această căință este naturală în starea temporară, ea fiind imposibilă pentru osândiți.

Pe pământ, unii oameni, deși simt dezgust pentru rău, lucrează câteodată fără voia lor contra poruncilor lui Dumnezeu și dacă, dintr-un motiv oarecare, ei nu și-au șters greșelile prin rugăciuni, lacrimi, fapte bune și alte acte de pocăință, după moartea lor ei merg tot în iad; însă nelepădându-se de Domnul Iisus Hristos, ei își pleacă genunchi la numele Său, așa cum au făcut și pe pământ. Dacă, după mărturisirea lui Dumnezeu, numai cel care se roagă este ascultat, se înțelege de la sine că viață de dincolo de mormânt, plină de fericire sau de muncă, atârnă de viață noastră pământească.

Cel ce n-a dus o viață creștină pe pământ are parte dincolo de mormânt de gheenă; însă, din contră, acela care pe pământ a dus o viață plăcută Domnului, după poruncile Sale, are parte după moarte de rai. Deci starea temporară – iadul – corespunde unei vieți

care, deși creștină, a fost risipită și fără de grijă, pe care omul a dus-o fără să fi făcut fapte de adevărată pocăință.

Fiind înzestrat pe pământ cu liberul arbitru, omul poate în timpul vieții sale pământești să-și schimbe caracterul, starea sufletului său: din bun poate deveni rău sau din rău poate deveni bun. Dincolo de mormânt o astfel de schimbare este cu neputință. Viața de dincolo de mormânt, după cum am mai spus, nu este decât continuarea dezvoltării stării morale a sufletului – în bine sau în rău –, dezvoltare neîncetată ce se prelungește la nesfârșit. Dincolo de mormânt, nemaifiind o ființă liberă să lucreze după voia sa, sufletului îi este cu neputință să schimbe cursul dezvoltării sale, cu toată dorința de a o face. Despre aceasta avem mărturie chiar în cuvintele lui Iisus Hristos: „Legați-l de picioare și de mâini și aruncați-l în întunericul cel mai din afară" (*Matei* XXII, 13), precum și în cuvintele pe care Avraam le adresează bogatului nenorocit, spunându-i că o prăpastie mare desparte raiul de gheenă și că trecerea dintr-un loc în altul este imposibilă.

Așadar, sufletul dincolo de mormânt era lipsit de liberul arbitru, adică el nu poate începe liber un nou fel de lucrare. Sufletul nu poate schimba nici cugetele, nici sentimentele sale. În general, el nu-și poate schimba natura, spre a deveni ceva diferit față de ceea ce a fost pe pământ. El nu poate decât să continue dezvoltarea începută în timpul vieții sale pământești. Cuvântul lui Dumnezeu ne este o mărturie despre aceasta, și anume despre faptul că starea de dincolo de mormânt are la bază viața pământească, căci Sfân-

ta Scriptură dă vieții actuale semnificația unui timp al semănării, iar vieții viitoare, pe aceea a secerișului. Se culege ceea ce s-a semănat.

Aceasta este semnificația vieții pământești: fundament al vieții viitoare, fericită sau nefericită. Chiar din antichitatea păgână se cunoștea legea morală a cunoașterii de sine, a drumului pe care urmează să-l parcurgi în viață. Libertatea completă a sufletului depinde de trup ca una din părțile esențiale ale omului, altminteri viața actuală nu ar avea nici scop, nici preț. Sfântul Apostol Pavel ne învață: „Cel ce seamănă în trupul său însuși, din trup va secera stricăciune" (*Galateni* VI, 8). Domnul nostru Iisus Hristos ne-a învățat că cel care nu crede este deja osândit, prin urmare starea sufletului său, cât timp rămâne în necredință este începutul stării veșnice a gheenei, iar un astfel de păcătos, fiind deja osândit de pe pământ pentru necredința sa, după moarte el nu e supus judecății individuale a lui Hristos, ci intră direct în starea de moarte veșnică pe care a meritat-o.

Răul se va dezvolta continuu în veșnicie. Numai astfel se explică munca veșnică: urmare a unei acțiuni neîncetate, dureroase pentru simțuri. Aceeași senzație continuă amorțește simțurile, iar sufletul devine insensibil la ceea ce încearcă, această stare fiind nepotrivită cu nemurirea sa. Cu timpul, sufletul se obișnuiește cu scârba și cu pedeapsa care rămân neschimbate și astfel el nu mai simte senzația durerii. Deci, acolo unde nu este durere, nu mai este muncă. Din cuvintele lui Iisus Hristos știm că gheena, ca și împărăția lui Dumnezeu, poate fi înlăuntrul nostru. Sunt li-

niștiți aceia ce lucrează pentru pasiunile lor? Plăcerea pe care o dă pasiunea este momentană. Dacă pasiunea este împlinită, omul este fericit; de nu este împlinită (cum, de exemplu, desfrânarea produce întristare, iritație și ură), ea este începutul gheenei dinlăuntrul nostru. Sufletul ce-și caută fericirea în împlinirea pasiunilor sale nu găsește dincolo de mormânt ceea ce-i producea fericire pe pământ. Dacă sufletul a lucrat pe pământ fără ajutorul lui Hristos și contrar sfintei Sale voințe, această depărtare de Domnul va atrage pierderea și osândirea sa dincolo de mormânt.

Să încheiem ceea ce am spus referitor la începutul gheenei pe pământ prin mărturisirea cuvântului lui Dumnezeu care spune că temelia este pusă de aici, din această lume. Cel ce nu iubește pe aproapele său este în stare de moarte, adică într-o stare care-l depărtează de Dumnezeu și unde omul nu se găsește în comunicare cu El. Așadar, această stare cu totul contrară cerințelor raiului (starea de iritare, de ură, de neprietenie, stare contrară iubirii, milei) este începutul gheenei pe pământ. Dacă noi nu avem împărăția lui Dumnezeu înlăuntrul nostru, atunci trăim gheena încă de pe pământ. Această stare spiritual-morală a sufletului trebuie să aibă în împărăția spiritual-morală o corespondență perfect asemănătoare. Acest adevăr este cuprins în cuvintele lui Iisus Hristos: „Necredința se găsește deja pe pământ în stare de osândă"[?].

Starea de osândă pe pământ trebuie neapărat să aibă un corespondent dincolo de mormânt – și aceasta este gheena.

Diferitele denumiri ale reședințelor sufletelor care sunt în starea temporară și în starea de osândă. Locul și descrierea locuințelor din starea temporară a iadului și altele

Popoarele vechi și sălbaticii din timpul modern pun lângă credința în Ființa supremă și în nemurirea sufletului ideea de răsplată după moarte pentru viața pământească. Ideea răsplății dincolo de mormânt este o idee comună întregii omeniri și care a apărut de îndată ce omul și-a cunoscut drepturile și datoriile sale. După ce le-a cunoscut, el a simțit necesitatea răsplății pentru îndeplinirea sau nerespectarea acestor drepturi și datorii.

După părerea întregii omenirii, pentru faptele cele rele omului îi este sortit dincolo de mormânt un loc de pedeapsă, de osândă, o stare cu totul particulară, în timp ce pentru faptele cele bune, omul intră într-un loc de răsplată, într-o stare a sufletului total contrară celei de dinainte. În general, diferitele popoare din diferite epoci nu-și reprezentau în același chip viața și răsplata de dincolo de mormânt; însă ideea fundamentală și dominantă de răsplată și de pedeapsă a stat dintotdeauna la baza tuturor religiilor. În ce constă deci răsplata și pedeapsa după moarte? Diferitele popoare și le reprezintă conform gradului lor de dezvoltare spirituală și morală, precum și împrejurărilor ce însoțesc viața lor pământească. Așadar, ideea unei recompense dincolo de mormânt este rezultatul unei legi morale din adâncul naturii omenești.

Îndată după judecata individuală, ne învață Biserica Ortodoxă (*Teologia dogmatică ortodoxă* a lui Macarie, Arhiepiscop de Harkov, tom II, p. 589), sufletele a căror soartă nu este definitiv hotărâtă la această judecată individuală intră într-un loc sau o stare ce poartă diferite denumiri în Sfânta Scriptură. Astfel, cel mai adesea, acest loc se numește „iad", „dedesubtul pământului", „închisoarea sufletelor", „părțile cele mai de jos ale pământului", „inima pământului", denumiri sinonime care desemnează o stare bolnăvicioasă a sufletului, a cărui soartă dincolo de mormânt nu este încă hotărâtă.

Cu toate acestea, sufletele osândite încă de pe pământ și cu totul pierdute pentru împărăția cerurilor trec direct de pe pământ la locurile particulare din închisorile iadului. În prima perioadă acestea sunt considerate ca o poartă a gheenei viitoare, care reprezintă starea osândiților în cea de a doua perioadă, după cum unii dascăli ai Bisericii, ca de exemplu Ambrozie al Milanului și alții, învățau că raiul, stare a drepților în prima perioadă, nu era decât poarta cerului, starea preafericită din a doua perioadă.

Denumirea generală care se dă locuinței păcătoșilor după moartea lor este „iadul". Toate celelalte denumiri, precum: „gheena" (unde viermele nu doarme și unde focul nu se stinge), „cuptorul de foc" (unde va fi plângerea și scrâșnirea dinților), „râul arzător de foc și de pucioasă", „întunericul cel mai din afară", „prăpastia" (ce înspăimântă chiar pe îngerii răului), „abisul" (unde întunericul se slujește de lanțuri), „pământul întunecimilor" (unde locuiește umbra

morții), toate aceste denumiri, scoase din Sfânta Scriptură, sunt nume ale închisorilor iadului. Iadul din a doua perioadă nu e același lucru cu iadul din prima perioadă, de aceea numele de „iad" și altele se deosebesc între ele, după cum vedem din cuvintele *Apocalipsei* (XX, 13 și 14).

Și, într-adevăr, ceea ce era o pedeapsă pentru sufletele din iad în prima perioadă nu poate fi o pedeapsă pentru un om complet, format din suflet și din trup, așa cum este el în cea de a doua perioadă. De aceea, cuvântul lui Dumnezeu a dat acestei noi stări a sufletului și a trupului laolaltă o denumire nouă, care exprimă mai mult sau mai puțin simbolic caracterul stării din iad. Astfel, prima închisoare se numește „iad", a doua – „gheenă", a treia – „tartar", a patra – „râul cel de foc" ș.a. (*Teologia dogmatică ortodoxă* a lui Macarie, Arhiepiscop de Harkov, tom II, p. 593).

Dacă pe pământ cei buni intră rar în comunicare cu cei răi, ceea ce este chiar cu neputință din cauza diferenței de caracter, nu e deloc natural ca dincolo de mormânt sfinții să intre în comunicare cu osândiții și numai mila este cea care îndeamnă pe cei dintâi a-i plânge pe cei din urmă. Starea sfinților este separată de cea a celor nedesăvârșiți și osândiți, după învățătura Domnului nostru Iisus Hristos, printr-un abis uriaș și, prin urmare, iadul și gheena trebuie să se afle în locuri determinate, unde diferitele stări sunt despărțite una de alta.

Unde se găsesc deci iadul și gheena, după cuvântul lui Dumnezeu? Locuințele viitoare vor trebui să corespundă naturii spirituale a sufletelor. Tocmai de

aceea Biserica învață că natura iadului și a gheenei corespunde perfect naturii sufletelor aparținând acestor două situații. După cum apa conține toate elementele necesare vieții peștilor, de asemenea iadul și gheena au toate condițiile necesare morții, adică muncii. Înșiși locuitorii gheenei nu vor consimți să stea măcar o singură oră în rai, căci tot ce este adevărat, frumos și bun și ceea ce constituie viața drepților este contrar și nepotrivit naturii lor.

Unde se găsește deci locul menit muncii păcătoșilor nepocăiți, dincolo de mormânt? Această chestiune și altele asemenea, precum: unde se găsește tronul lui Dumnezeu, unde sunt limitele Universului, când și cum va avea loc sfârșitul lumii, toate acestea preocupă pe oameni de la începutul lumii până în zilele noastre, iar omenirea a întrebuințat și întrebuințează toate formele inteligenței pentru dezlegarea lor. Cuvântul lui Dumnezeu nu răspunde la chestiunea referitoare la locurile pe care iadul și gheena le ocupă în Univers. Cu toate acestea, mai multe locuri din Sfintele Scripturi, atât din Vechiul Testament cât și din Noul Testament, arată că iadul se găsește în adâncurile pământului. Imediat după căderea primilor oameni, Domnul, mâniat, a dat ca pedeapsă pentru încălcarea legii Sale moartea sufletului și a trupului. Însă omul, creat nemuritor cu trupul și cu sufletul, nu putea fi distrus chiar după cădere, după cum nici îngerii căzuți n-au fost nimiciți. Deci, moartea nu e decât o pedeapsă pentru suflet și pentru trup, o pedeapsă și nu o nimicire completă, iar omul creat nemuritor rămâne nemuritor, cu toată pedeapsa. Scopul pedepsei este de a re-

para, de a șterge greșeala, de a îndrepta pe vinovat și de a pune o stavilă dezvoltării răului. De aceea pedeapsa este un bine pentru aceia care încalcă legile. Toate acestea au fost conținute în moarte pentru aceia care au plâns păcatul lor și care-l urăsc.

Ce este deci moartea și în ce constă ea pentru suflet și pentru trup? Pentru suflet, moartea este îndepărtarea de Dumnezeu; pentru trup, ea este despărțirea de sufletul cu care era atât de misterios și strâns legat și transformarea lui în pământul din care a fost creat.

Depărtarea de Dumnezeu a lovit trupul și sufletul laolaltă și acest început al pedepsei se întinde asupra vieții viitoare. „Te vei întoarce în pământ", cu sufletul și cu trupul cărora pământul le servește de refugiu; de aceea, pentru sufletul nemuritor care a mâniat pe Dumnezeul său, Domnul a indicat ca loc de locuire și de pedeapsă adâncimile pământului.

Sentimentul vinovăției sale, izvorât din suflet, l-a făcut pe om să înțeleagă că locul de pedeapsă pentru sufletul vinovat este un loc lipsit de toată bucuria, departe de cei vii, ascuns în adâncurile pământului. Cuvântul Creatorului: „Te vei întoarce în pământ" are un puternic ecou în natura omenească, de aceea popoarele din toate epocile și din toate locurile își imaginau că iadul este în adâncimile pământului.

Cei vechi credeau că iadul este sub-pământul, pe care îl credeau a fi plan, și că în raport cu pământul se găsește la o distanță egală cu aceea ce desparte pământul de cer. Ei credeau de asemenea că sufletele, odată intrate în iad, nu mai puteau ieși de acolo; cu toate acestea, Platon ne spune că, după un an de

muncă, valurile le aduceau într-un loc unde ele își găseau odihna. Nu numai cabaliștii, ci și toți evreii situau Scheolul – locul unde se găsesc sufletele omenești păcătoase – în adâncimile pământului. Cu toate acestea, evreii din popor situau iadul în aer. Iată învățătura filosofiei lor populare: „Sufletul nu piere după moartea trupului, dar ajunge imediat la fericirea cerească; el rătăcește încă un an pe pământ și mai cu seamă pe lângă cadavrul său; el are mult de suferit de la demonii care se găsesc în aer; aici el se curăță de păcatele sale, aici fiind gheena cea de sus. Necredincioșii vor rămâne în iad veșnic, în timp ce evreii nu vor rămâne acolo decât un timp oarecare". Deci, sunt două soiuri de iad: *iadul cel de sus și iadul cel de jos.* Este greu de a spune dacă ideea de a pune iadul în aer aparține grecilor sau evreilor și care din aceste două popoare a împrumutat această părere de la celălalt, căci grecii au situat și ei mai târziu iadul în aer, iar Plutarh, fără a emite propria sa părere asupra locului iadului, citează mărturisirea contemporanilor săi, care explicau versetul din Homer «Sufletul, zburat din trup, vine în iad», spunând că „iadul era un loc întunecos și invizibil, fie el în aer, fie pe pământ."

Pe tot parcursul Vechiului și Noului Testament iadul este așezat în adâncimile pământului. Toți Sfinții Vechiului Testament mărturisesc că iadul este în fundul pământului. Astfel, patriarhul Iacov, lovit de durere la vestea morții lui Iosif, a dorit a se coborî la fiul său în iad. Nenorocitul Iov, în mijlocul încercărilor sale, își amintește de lumea de dincolo de mormânt, numind-o „ținutul întunericului și al umbrelor morții

(...), unde lumina e totuna cu bezna" (*Iov* X, 21-22). Soarta lui Coré și a complicilor săi s-a împlinit după profeția lui Moise, pământul i-a înghițit și ei s-au coborât de vii în iad (*Numerii* XVI, 29-35). Sfântul profet și rege David numește starea sufletelor după moarte „iadul cel mai de jos", care se găsește prin urmare în adâncimile pământului (*Psalmul* LXXXV, 12). Sfinții profeți Isaia și Iezechiel văd iadul în „cele mai de jos ale adâncului" (*Isaia* XIV, 15; *Iezechiel* XXXI, 16-18).

Întemeietorul Noului Testament, Domnul nostru Iisus Hristos, afirmă că iadul se găsește în interiorul pământului atunci când mărturisește despre El Însuși că Fiul Omului va fi în sânul pământului trei zile și trei nopți (*Matei* XII, 40). Deci coborârea Sa în iad era absolut necesară pentru a scoate din el pe drepții Vechiului Testament, care Îl așteptau cu credință, după proorocia lui Osea: „Din stăpânirea iadului îi voi izbăvi pe ei" (*Osea* XIII, 14).

Biserica Ortodoxă, urmând ultimul sfat al Sfântului Ioan Hrisostom, că este mai bine a ști că iadul există decât a căuta să cunoaștem locul pe care îl ocupă în Univers, nu se preocupă de această chestiune. Și cu toate acestea, ea își exprimă părerea privind locul unde se găsește iadul, în cântările sale din Sâmbăta Mare și Duminica Paștelui. Slăvita cântare ce se rostește la strană în Sâmbăta Mare, după citirea psalmilor și a ecteniei celei mari cu răspunsuri, începe prin două tropare adânc mișcătoare, poetice și frumoase, în care cel dintâi slăvește punerea în mormânt a Domnului, iar cel de-al doilea, coborârea Sa la iad: „Iosif cel cu bun chip, de pe lemn luând preacurat trupul

Tău, cu giulgiu curat înfășurându-L și cu miresme, în mormânt nou îngropându-L L-a pus". „Când Te-ai pogorât la moarte, Viața cea fără de moarte, atunci iadul ai omorât cu strălucirea dumnezeirii Tale, iar când ai înviat pe cei morți din cele de dedesubt, toate puterile cerești au strigat: Dătătorule de viață, Hristoase Dumnezeul nostru, Slavă Ție!" După care toți slujitorii bisericești și toată frățimea din mănăstiri vin înaintea mormântului Domnului, ținând lumânări de ceară aprinse în mijlocul bisericii și cântând ceea ce după cărțile Bisericii se cheamă „Laudele Domnului", unindu-le cu versetele psalmului 118.

Din aceste laude noi citâm aici locurile în care se arată cel mai clar faptul că iadul se găsește în adâncimile pământului. „Cel ce ține în palmă tot pământul, sub pământ acum trupește se ține mort, izbăvind pe morții cei din iad legați" (verset 17). „Pe pământ pogorându-Te să mântuiești pe Adam și negăsindu-l, Doamne, jos Te-ai pogorât până la iad și l-ai aflat" (verset 25). „O, ce bucurie, ce dulceață multă a fost ceea ce a umplut pe toți cei din iad, strălucind lumina Ta, Hristoase al meu" (verset 48). „Fiind ascultător Tatălui, Cuvinte, până la iad Te-ai pogorât și pe neamul omenesc l-ai înviat" (verset 59). „Cel ce a zidit pe om cu mâna Ta, sub pământ Te-ai pogorât, ca să ridici pe oameni din căderea lor cu atotputerea Ta" (verset 80). „Scoală-Te, Doamne, și pe noi ne ridică din întuneric" (verset 166). „De Te-ai și văzut mort, dar ești viu Dumnezeu și la cer pe cei căzuți îi ridici ca un Atotstăpânitor, Iisuse al meu" (verset 47). În aceste două ultime laude, Biserica susține cu tărie

ideile sale, nu numai asupra locului unde se găsește iadul, ci și asupra locului unde se găsește raiul. În canonul utreniei din Sâmbăta Mare se citește că în această zi ne amintim de punerea în mormânt a Domnului, pogorârea Sa la iad cu sufletul Său cel nestricat și dumnezeiesc, care se despărțise de trup prin moarte. Se vorbește acolo de iad ca de o adâncime profundă, fiind considerat ca un loc subpământesc din adâncurile pământului (Triodul).

Aceeași părere referitoare la locul iadului și al raiului este exprimată în slujba Săptămânii Paștelui. Această idee este arătată cu mai multă precizie mai cu seamă în primul verset al cântării a VI-a a canonului: „Pogorâtu-Te-ai în cele de mai de jos ale pământului și ai sfărâmat încuietorile cele veșnice care țineau pe cei legați". În sinaxarul după a VI-a cântare se citește: „Domnul a scos astăzi din ținuturile iadului toată firea omenească, a înălțat-o la ceruri și la cinstea cea dintâi a nestricăciunii a adus-o. Însă pogorându-se în iad, nu pe toți i-a înviat, ci numai pe aceia câți au voit a-I crede Lui. Iar sufletele sfinților cele din veci în silă ținute, le-a slobozit din iad și tuturor a dăruit suire la ceruri". Aici starea originară, adică raiul, este situat în ceruri.

Pretutindeni unde întrebuințează cuvântul „iad", Biserica îl prezintă ca pe un loc din fundul pământului, după cum o arată cuvintele următoare: „dedesubtul pământului", „sânul pământului", „laturile subterane ale iadului", „pământurile cele de pe urmă", „iadul subteran", „țara disperării", „locul de întunecime" ș.a.m.d. Învățătura care ne arată că iadul se găsește în fundul pământului aparține Bisericii Ortodoxe. Astfel

cugetau și învățau toți Sfinții Părinți și dascăli ai Bisericii, precum: Atanasie cel Mare, Vasile cel Mare, Chiril al Alexandriei, Dimitrie al Rostovului, Ioan Hrisostom, Patrichie, Epifanie al Ciprului și alții. Pentru a sprijini ceea ce am spus, ne permitem să citățm aici câteva păreri despre acest subiect, extrase din scrierile Părinților și dascălilor Bisericii.

Sfântul Epifanie al Ciprului arată cu cea mai mare claritate și cu cea mai mare precizie locul iadului ca fiind în adâncimile pământului, descriind în cuvântarea sa din Sâmbăta Mare mântuirea oamenilor, săvârșită de Dumnezeu-omul. Vom cita aici un pasaj din această cuvântare: „Pentru ce această tăcere pe pământ? Ce înseamnează ea? Tăcerea este mare, căci Împăratul este cufundat în somn! Pământul îngrozit a tăcut, căci Dumnezeu, făcându-se trup, a adormit. Dumnezeu în trup a adormit și iadul s-a spăimântat. Dumnezeu a adormit pentru scurt timp și a înviat de la Adam pe toți cei care dormeau de la începutul veacurilor. Astăzi mântuirea a sosit pentru cei ce sunt pe pământ, precum și pentru cei care de la începutul lumii sunt sub pământ; astăzi mântuirea a sosit pentru tot universul, văzut și nevăzut. Astăzi serbăm îndoita venire a lui Hristos, îndoita providență, îndoita vizitare a oamenilor: Dumnezeu se coboară din cer pe pământ și de pe pământ în adâncimile sale.

Porțile iadului se deschid și voi, care dormiți de la începutul veacurilor, bucurați-vă! Voi, care sunteți în întuneric și în umbra morții, primiți lumina cea mare: Domnul este cu sclavii, Dumnezeu este cu morții; repausații au primit viața, cei care sunt în întuneric au

văzut lumina cea strălucitoare. Liberatorul este cu prizonierii; cu sufletele ce sunt dedesubtul pământului este Acela care e mai presus de toate cerurile. Hristos este în mijlocul morților: să ne coborâm cu El ca să cunoaștem tainele acestei laturi, să cunoaștem taina lui Dumnezeu sub pământ și să învățăm a înțelege minunile Domnului, să ascultăm ceea ce anunță Domnul celor ce sunt în iad și ce poruncește El celor care sunt legați în lanțuri. Ieșiți, spune El, voi care sunteți în întuneric și fiți luminați ; ieșiți și sculați-vă, voi care sunteți culcați. Și tu, de asemenea, Adame, îți ordon: scoală-te din somnul tău! Nu te-am zidit ca să rămâi înlănțuit în iad: înviază din morți! Eu sunt viața oamenilor și Învierea. Pentru tine, Dumnezeul tău S-a făcut fiul tău. Pentru tine, Domnul tău S-a făcut robul tău. Pentru tine, Acela ce este mai presus de toate cerurile S-a coborât pe pământ și sub pământ. Scoală-te și ieși de aici! Sculați-vă și ieșiți din întuneric la lumina cea veșnică, din suferință la fericire! Sculați-vă și ieșiți din robie la libertate, din închisoare la Ierusalimul ceresc; din lanțuri la Dumnezeu, de sub pământ la cer!"

La începutul creștinismului, când zelul sălbatic și orb al păgânilor pentru păstrarea păgânismului pe pământ vărsa valuri din sângele nevinovat al creștinilor, Sfântul Patrichie, episcopul Prusiei, capitala Bithiniei, a fost martirizat. Guvernatorul provinciei, persecutor al creștinilor, avea obiceiul să facă baie în izvoarele calde ce se găseau lângă acel oraș. El a judecat și a condamnat la moarte pe episcop. Dar iată ce i-a spus mai înainte Sfântul Patrichie în privința acelor ape, a căror înaltă temperatură și efect binefăcător erau atribuite

puterilor idolilor pe care îi adora: „Preamărite guvernator, îi zise omul sfânt, dacă voiești să cunoști adevărul referitor la originea și căldura acestor ape, eu pot să ți-l spun de vei binevoi să mă asculți cu blândețe. Fiecare din cei ce mărturisesc sfânta religie creștină și care se închină singurului și adevăratului Dumnezeu este înzestrat cu un spirit ce are harul de a pricepe tainele dumnezeiești; astfel, eu, care sunt servitorul lui Hristos, deși păcătos, pot să-ți descopăr adevărul despre aceste ape. Dumnezeu, prevăzând că oamenii pe care El i-a creat Îl vor mânia într-o zi, pe El, Creatorul și Dumnezeul lor, și vor renega cultul adevăratului Dumnezeu, făcându-și idoli neînsuflețiți, cărora li se vor închina, a pregătit două locuri pentru locuința oamenilor după moartea lor. Unul din aceste locuri a fost luminat de El cu o lumină veșnică și plin de bunuri bogate și de nedescris, în timp ce în celălalt nu se găsea decât întuneric de nestrăbătut, un foc nestins și suferințe veșnice. Și El a sortit celui dintâi loc pe cei ce se vor sili a-I fi plăcuți Lui, prin îndeplinirea poruncilor Sale, iar celui de-al doilea, locul întunericului, pe cei ce ar atâța mânia Creatorului prin viața lor cea rea și ar merita pedeapsa. Cei care se vor face demni de locul luminos vor viețui veșnic într-o bucurie neîncetată și nesfârșită, în timp ce aceia care vor fi aruncați în locul cel de întuneric vor suferi munca neîncetată, veșnică. Creatorul, despărțind focul de întuneric, a arătat pentru fiecare un loc particular, separat. Deasupra pământului, ca și sub pământ, este apă și foc. Apa adunată ce se găsește la suprafața pământului se numește mare, în timp ce apa de sub pământ se

numește abis. Din fundul acestui abis, pentru nevoile oamenilor și ale animalelor ce locuiesc pe pământ, apele se ridică ca prin niște țevi, străbat păturile pământului și apar la suprafață, formând izvoare, puțuri, fluvii. Din toate aceste ape, acelea care sunt aproape de focul subteran sunt încălzite de el și apar la suprafața pământului cu o temperatură ridicată. Altele, ce sunt mai depărtate de foc, păstrează răcoarea lor naturală. Mai multe locuri din abis au ape foarte reci, chiar înghețate, ca urmare a distanței lor de foc. Deci acest foc subteran este creat pentru munca sufletelor necredincioase. Apa subterană preschimbată în gheață se numește tartar. Acolo dumnezeii voștri și aceia care se închină lor suferă o muncă veșnică, așa după cum au descris-o unii dintre poeții voștri: «Marginea pământului și a mării nu sunt decât ultimele limite unde Jupiter și Saturn – așa se numesc dumnezeii voștri – nu se veselesc nici de strălucirea soarelui, nici de răcoarea vântului». Aceasta vrea să spună că dumnezeii voștri, afundați în tartar, nu sunt luminați și încălziți de soare, iar cei ce sunt aruncați în flăcări nu sunt răcoriți de vânt. Tartarul este mai jos decât toate abisurile subterane." Astfel vorbea despre iad Sfântul Episcop al Bisericii creștine din primele secole (*Viețile Sfinților*, 19 mai).

Sfântul Dimitrie al Rostovului spune: „La judecata cea de apoi, Domnul Iisus Hristos va spune păcătoșilor: «Duceți-vă de la Mine, blestemaților, în focul cel veșnic». Și în momentul acela pământul se va deschide sub picioarele păcătoșilor, după cum s-a deschis sub Coré, Dathan și Aviron, în timpul lui Moi-

se, iar păcătoșii vor cădea în iad ca într-un vas de fier, închiși pentru totdeauna" (partea a doua, „Despre intrarea lui Iisus în Ierusalim").

În concluzie, trebuie să spunem că locul iadului nu a fost niciodată arătat cu precizie. Cei vechi erau tot atât de puțin de acord între ei în această privință ca și scriitorii moderni.

Cuvântul „iad" înseamnă un loc destinat sufletelor ca o stare temporară și pregătit de Dumnezeu mai înainte de toți vecii. Singur Dumnezeu, cum am mai spus, nu este supus legilor timpului și ale spațiului, iar creația Sa, care este supusă acestora, trebuie să ocupe locul ei în Univers. Deci, dacă cineva ar vrea să știe unde se găsește iadul, să-i răspundem prin cuvintele Sfântului Ioan Hrisostom, că pentru cel credincios e de ajuns a ști că există în adevăr un loc de pedeapsă pentru rău.

Iadul este un loc determinat, loc de osândă și de suferințe, o stare de boală a sufletelor; de boală spunem, și prin urmare contrară naturii lor, stare neconformă voinței lui Dumnezeu, stare în care se găsesc ființele nedesăvârșite din punct de vedere spiritual-moral. Iadul fiind un loc sau o stare de boală căreia îi sunt supuse ființe spiritual-morale, ființe de o substanță fină, plăpândă, el este mai presus de focul material, care nu poate lucra decât asupra trupului nostru material. Iadul are diferite denumiri: în grecește se numește „hades", în ebraică „scheol", în slavonă „dedesubtul pământului"; toate aceste denumiri desemnează un loc adânc și întunecos din străfundurile pământului, pe care religia creștină îl prezintă ca pe

un sediu spiritual, adică un loc al sufletelor depărtate de la vederea lui Dumnezeu pentru păcatele lor și lipsite de lumină și fericire (art. al cincilea din „Simbolul de credință").

Iadul nu este un loc de încercări, cum cred unii; este o stare conștientă a sufletului, în timp ce încercarea sau ispitirea este o stare care aduce sufletul la conștiința valorii sale morale, demnă de rai sau iad.

Nu în gheenă S-a coborât Iisus Hristos cu sufletul Său, ci în iad, pentru a scoate din el pe cei din Vechiul Testament care erau închiși acolo. Iadul este, după învățătura Bisericii Ortodoxe, nu o stare a sufletelor osândite pentru veșnicie, ci un sediu spiritual pentru păcătoșii Noului Testament, care se închină numelui Domnului nostru Hristos și care se bucură, prin urmare, de mijlocirile binefăcătoare ale Bisericii lui Hristos, care se roagă pentru astfel de repausați.

La a doua venire a lui Hristos, pentru Judecata cea de Apoi, noi credem, bazându-ne pe proorocia lui Osea („Din stăpânirea locuinței morților îi voi izbăvi și de moarte îi voi mântui. Unde este, moarte, biruința ta? Unde-ți sunt chinurile tale?" – *Osea*, 13), că moartea și iadul vor fi distruse, iar sufletele, din starea lor nedeterminată, vor merge în rai. Apostolul Pavel, descriind învierea morților, se referă la cuvintele citate mai sus ale proorocului Osea ca la o proorocie care certifică scoaterea repausaților din moarte și din iad: „Iar când acest (trup) stricăcios se va îmbrăca în nestricăciune și acest (trup) muritor se va îmbrăca în nemurire, atunci va fi cuvântul care este scris: «Moartea a fost înghițită de biruință. Unde îți este, moarte, bi-

ruința ta? Unde îți este, moarte boldul tău?" (I *Corinteni* XV, 54-55). Și Sfântul Apostol Ioan a văzut în revelația sa că moartea și iadul, adică starea temporară, nu vor mai exista după judecata generală și nu va rămâne în a doua perioadă a vieții de dincolo de mormânt decât viața veșnică din împărăția cerurilor și din gheenă. Sfântul Ioan vede cum, în ziua Judecății de pe urmă a lui Hristos, iadul va fi aruncat în râul cel de foc: „Și marea și iadul au fost aruncate în râul cel de foc. Aceasta e moartea cea de a doua: iezerul cel de foc. Iar cine n-a fost aflat scris în cartea vieții, a fost aruncat în iezerul de foc" (*Apocalipsa* XX, 13-14).

Așadar, proorocia lui Osea, revelația Sfântului Ioan, cuvintele Apostolului Pavel mărturisesc că existența iadului are o limită, un termen ce nu va fi depășit. Chiril al Ierusalimului, Vasile cel Mare, Ioan Hrisostom, Ieronim și alții dădeau aceeași semnificație proorociei lui Osea, adică ei credeau în eliberarea repausaților din starea temporară a morții și a iadului. Iată ce ne spun despre aceasta:

Sfântul Chiril al Ierusalimului: „Precum Iona a fost înghițit de chit, asemenea Iisus s-a coborât de bunăvoie în locul unde se găsește chitul, figura morții. El S-a coborât acolo de bunăvoie pentru ca moartea să slobozească pe aceia pe care i-a înghițit, după cum este scris: «Din mâna iadului îi vor izbăvi pe ei și din moarte îi voi mântui pe ei»".

Sfântul Vasile cel Mare: „Respingând necredința îndărătnică, noi vom da dovadă de ascultare și de supunere poruncilor. Înflăcărați de spirit, noi vom străluci de lumină, ne vom scăpa de puterea întuneri-

cului ce duce la moarte, căci tributul păcatului este moartea, pentru ca să se plinească asupra noastră aceste cuvinte ale Apostolului: «Biruitu-s-a moartea! Unde este, moarte, boldul tău? Unde este, moarte, boldul tău? Unde este, iadule, biruința ta?»"

Sfântul Ioan Hrisostom: „Fiindcă Apostolul vorbea de lucruri mari și extraordinare, el sprijinea vorbele sale din prooroci. Zdrobitu-s-a moartea, spune el, adică ea e distrusă cu desăvârșire. Nu mai rămâne din ea nimic și nu mai e speranță de întoarcere, când deja stricăciosul s-a îmbrăcat cu nestricăciosul. Unde este, moarte, boldul tău? Unde este, iadule, biruința ta? Vezi acest suflet curajos și bărbătesc? Căci sacrificând răsplata biruinței, insuflat de Dumnezeu și văzând viitorul ca și cum era împlinit, Apostolul calcă în picioare moartea biruită și cântă deasupra capului său imnul biruinței: «Unde este, moarte, boldul tău? Unde este, iadule, biruința ta? Ea a trecut, s-a nimicit pentru totdeauna și în zadar ai făcut tu toate acestea»".

Sfântul Ieronim: „Lui Efraim, adică celor zece triburi, precum și ereticilor ce nu vor putea rezista la masacrul fiilor lor, când vor veni durerile, ca ale unei femei ce naște, Domnul le promite a-i elibera și a-i răscumpăra de la moarte. Faptele care ucid, El le numește brațul morții, după Scriptură: moartea și viața sunt în mâinile poporului. Domnul a eliberat pe toți oamenii și i-a răscumpărat prin suferințele Sale pe Cruce și prin sângele Său pe care l-a vărsat când sufletul Său S-a coborât în iad; trupul Său nu a cunoscut stricăciune și El spune morții, chiar și iadului: «Moarte! Eu voi fi moartea ta! Eu am murit ca tu să mori de

moartea Mea. Iadule! Eu voi fi sfărâmarea ta, căci tu ai înghițit prin gura ta pe toți oamenii»" („Rugăciune pentru cei repausați" de Nicolsky, 51, 52, 55).

Locuitorii iadului și ai gheenei

Vremea când sufletele intră în aceste două stări.
Însușirile sufletelor din starea nedesăvârșită
și ale celor din starea de osândă.
Baza, definiția, conținutul muncii.
Munca incompletă, interioară și exterioară – viața în iad și în gheenă

În iad, ca și în rai, sufletele de ambele sexe intră, după judecata individuală a lui Hristos, în a patruzecea zi după moarte. De asemenea, în iad intră sufletele creștinilor care, deși în stare de păcat, la moarte s-au căit, dar n-au avut timpul de a face act de pocăință. Tot în iad intră și păcătoșii a căror soartă nu a fost definitiv fixată la judecata particulară. Sufletele ce sunt închise aici nu vor rămâne în acest loc decât vremelnic.

Spre deosebire de spiritele răului, cărora le-a fost pregătită o muncă veșnică mai înainte de toți vecii spre pedeapsa lor, această muncă este și partea acelor oameni care, viețuind pe pământ, au fost în legătură nu cu bunii îngeri, ci cu spiritele răului.

Așadar, după învățătura Domnului, munca spiritelor răului este partea tuturor celor răi, cruzi, împietriți, străini de faptele de milostenie, care nu pot, prin urmare, să fie în împărăția iubirii de dincolo de mor-

mânt și moștenesc după moarte starea sufletelor lor: gheena (*Matei* XXV, 31-46). După învățătura Bisericii Ortodoxe (*Teologia dogmatică ortodoxă* de Antonie Archimandritul, p. 247), în gheenă intră, imediat după moarte, cei ce sunt osândiți pe pământ: păcătoșii nepocăiți (împietriți, deznădăjduiți), necredincioșii, liber-cugetătorii, hulitorii, urâtorii de oameni, care sunt direct și definitiv aruncați în gheenă, fără nici o speranță de mântuire și cu totul pierduți pentru împărăția lui Dumnezeu, necredincioșii, cei ce nu cred în Hristos, ereticii, făcătorii de rău și acei creștini ortodocși care și-au petrecut viața în nedreptăți sau au făcut vreun păcat de moarte fără să se fi pocăit. Toți aceștia moștenesc munca veșnică, care este partea îngerilor căzuți.

Ceea ce se petrece cu sufletul din starea temporară este asemănător cu ceea ce se întâmplă în starea bolnavă a omului de pe pământ, atunci când viața triumfă asupra morții. Astfel, sufletele din starea temporară, cu toată aplecarea lor spre păcat, sunt pline de credință și de speranță în Răscumpărătorul lor, care S-a împovărat cu păcatele lor, și, împreună cu locuitorii cerurilor, ele își pleacă genunchii înaintea Domnului Iisus Hristos și a Preasfintei Sale Mame, cântând imnul: „Aliluia". Sufletele destinate într-o zi mântuirii sunt în iad așa cum erau aceia către care Sfântul Ioan Botezătorul se cobora după moartea sa pentru a le propovădui venirea Mântuitorului pe pământ. Biserica Ortodoxă spune în cântarea alcătuită în onoarea sa: „Pomenirea dreptului cu laude, iar ție destul îți este mărturia Domnului, Înainte mergătorule, că te-ai

arătat cu adevărat și decât proorocii mai cinstit, că și a boteza în Iordan pe Cel propovăduit te-ai învrednicit; drept aceea, pentru adevăr nevoindu-te, bucurându-te, bine ai vestit și celor din iad pe Dumnezeu, Cel ce S-a arătat în trup, pe Cel ce a ridicat păcatul lumii și ne-a dăruit nouă mare milă" („Acatistul Sfântului Ioan Botezătorul"). Deci, pentru acele suflete din starea temporară S-a coborât Domnul nostru Iisus Hristos cu sufletul Său cel dumnezeiesc. „Sufletul dumnezeiesc, scrie Sfântul Ioan Damaschinul, s-a coborât în iad pentru ca, după cum pe pământ a strălucit soarele Adevărului, lumina să strălucească și celor ce sunt în întuneric și în umbra morții; pentru ca, după cum pe pământ Hristos a vestit pacea, a dat libertate prizonierilor și vedere orbilor și a fost autorul mântuirii veșnice a credincioșilor și revelatorul necredinței necredincioșilor, de asemenea să fie și în iad; toți, deci, să se închine Domnului, atât locuitorii cerurilor, cât și pe cei ai pământului și cei ce sunt dedesubtul lui; și după ce a eliberat pe cei care erau în lanțuri de la începutul veacurilor, El a înviat din morți și ne-a arătat calea mântuirii" (*Expunere amănunțită a credinței ortodoxe*, vol. 3, p. 29). El S-a coborât la sufletele ce aveau speranța și credința în El. Nu S-a coborât în gheenă, după cum, fiind pe pământ, El nu mergea acolo unde nici măcar nu prevedea posibilitatea încreștinării. Acestea sunt trăsăturile distinctive ale caracterului locuitorilor din iad care sunt meniți a intra într-o zi în rai, trăsături de credință și de speranță pe care aceste suflete, le-au adus cu sine de pe pământ în iad și care nu se găsesc nicidecum în gheenă.

În prima perioadă a vieții în iad, sufletul fiind fără trup, munca este suportată numai de către suflet. Îndepărtarea de Dumnezeu, de izvorul vieții, de lumină, de bucurie și de toată fericirea este motivul principal al muncii păcătoșilor. Fiind lipsit de trup în prima perioadă, această îndepărtare de Dumnezeu constituie pentru suflet o muncă interioară și spirituală.

Fiindcă sunt multe închisori în iad, după cum am mai menționat, și fiindcă sufletele se găsesc acolo în două stări diferite – starea nedesăvârșită și starea de osândă –, muncile fiecăreia din aceste stări se deosebesc între ele. Munca interioară și spirituală a sufletelor din prima stare este îndulcită prin speranța în Dumnezeu, care nu vrea moartea și pierderea păcătoșilor; aceste suflete se recunosc vinovate în iad și, la fel ca și locuitorii raiului, ele își pleacă genunchii la numele lui Iisus Hristos și câștigă prin aceasta harul care vindecă pe cele neputincioase și împlinește pe cele lipsite. De aceea, nu putem spune că sufletele din starea temporară sunt absolut îndepărtate de Dumnezeu, după cum sunt locuitorii gheenei, osândiți încă de pe pământ pentru necredința lor. Aceia care sunt aruncați în gheenă, ca necredincioșii, nu-și pleacă genunchii la numele lui Iisus Hristos.

Munca este o stare a sufletului contrară fericirii, stare contrară naturii sufletului și, prin urmare, o stare de boală, de suferință, în care sufletul, prin toate însușirile sale și prin simțurile sale, suferă un chin neîncetat și din ce în ce mai mare. După învățătura Bisericii Ortodoxe (*Teologia dogmatică ortodoxă*, de Antonie Arhimandritul, p. 247), viața sufletelor, care la judecata

individuală n-au fost destinate fericirii, este perfect contrară vieții sfinților. Starea sufletelor închise în iad sau în gheenă și lucrarea lor în raport cu Dumnezeu sau cu ele însele reprezintă activitatea sau munca interioară, spirituală, în timp ce lucrarea lor față de tot ceea ce le înconjoară, așa cum sunt ființele spiritual-morale, ca îngerii și sfinții, precum și față de cei care se găsesc cu ele în iad și în gheenă, ca și cu aceia care sunt încă pe pământ, reprezintă lucrarea exterioară.

Prin urmare, munca sufletului în gheenă, chiar și în prima perioadă, poate fi exterioară și interioară. Fiindcă sufletul și trupul au luat în mod egal parte la faptele rele ale omului pe pământ, și unul și altul trebuie să primească pedeapsa; de aceea, munca în prima perioadă nu este completă, ci numai în a doua perioadă este completă și absolută. Această muncă incompletă în prima perioadă și completă în a doua perioadă este interioară și exterioară.

Parabola bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr (*Luca* XVI, 24-28) ilustrează starea de dincolo de mormânt din prima perioadă, pentru că Domnul vorbea de sufletele locuind în lumea de dincolo de mormânt (de nenorocitul bogat, de Lazăr și de Avraam), precum și de frații bogatului locuind încă pe pământ. Prin urmare, această parabolă ne prezintă starea sufletelor în prima perioadă. Dacă bogatul, după cuvintele lui Iisus Hristos, suferă în mijlocul flăcărilor, noi trebuie să înțelegem prin această expresie focul subțire și plăpând care corespunde naturii subțiri și plăpânde a sufletului și a îngerilor răului, căci numai Dumnezeu este spirit, în timp ce toate făpturile Sale sunt materie și nu

spirit. Deci, acestei materii plăpânde – a sufletului și îngerului căzut – trebuie să-i corespundă focul din prima perioadă, căci trupul cu care va fi îmbrăcat sufletul în a doua perioadă fiind dintr-o materie mai grosolană, va trebui să sufere într-un foc mai puternic.

Cât privește sufletele din starea temporară, care, deși moarte în păcate și, prin urmare, condamnate la munci, au început totuși pocăința pe pământ și au semănat germenele binelui, deși necrescut în adâncul inimii lor, Sfânta Scriptură nu ne-a spus nimic încurajator despre ele. Cu toate acestea, milostivirea lui Dumnezeu și puterea mijlocirii Mântuitorului, care se revarsă asupra tuturor oamenilor până la Judecata de Apoi, precum și dreptatea lui Dumnezeu care, pedepsind răul, nu poate lăsa binele fără nici o răsplătire, ne dau dreptul să credem că munca acestor suflete este îndulcită printr-o oarecare alinare. Aceste suflete nu sunt fără speranță de mântuire și, deși nu pot ieși prin ele însele din starea lor, ele speră și așteaptă ajutorul altora și sunt în stare să se bucure de el. Iată învățătura Bisericii noastre Ortodoxe în această privință: sufletele oamenilor care au comis păcate de moarte și care, în momentul morții, nu au deznădăjduit, ci s-au căit înainte de a părăsi această viață, dar n-au avut timpul de a împlini acte de pocăință precum: rugăciunea, lacrimile, îngenunchierile, căința sinceră, mângâierea săracilor și exprimarea iubirii către Dumnezeu și a milei către aproapele, în fine, toate faptele pe care Biserica universală le recunoaște folositoare, aceste suflete, deci, se coboară la iad și suferă pedeapsa pentru păcatele de care s-au făcut vinovate, dar nu sunt

lipsite totuși de nădejdea de a fi iertate de acea pedeapsă. Referitor la viața interioară și exterioară și la lucrarea sufletelor din starea temporară, Sfântul Apostol Pavel mărturisește că lucrarea lor în raport cu Dumnezeu se exprimă în slăvirea numelui Domnului nostru Iisus Hristos. Deci, slăvirea presupune deja prezența în preajma lui Dumnezeu și, până la un punct, chiar vederea lui Dumnezeu. Toate acestea sunt unite cu speranța în Dumnezeu, ceea ce reprezintă până la un anumit grad bucuria în Domnul, consolarea, alinarea.

Noi știm că pe pământ sufletul poate să-și schimbe caracterul, din bun să devină rău și invers, ceea ce este cu neputință dincolo de mormânt. Prin urmare, după cum a fost starea sufletului cu care el a trecut la viața viitoare, așa va rămâne toată veșnicia. Așadar, după învățătura Bisericii, fiindcă aceste suflete au trecut în lumea de dincolo de mormânt fără a deznădăjdui și după ce s-au căit, sperând în mila nesfârșită a lui Dumnezeu către păcătoșii care se căiesc de păcatele lor, starea lor dincolo de mormânt, deși plină de muncă, este totuși îndulcită de speranță; și, deși munca este nesuferită pentru suflet din cauza greutății păcatelor, ea este totuși îndulcită prin nădejdea care o alină. Această schimbare continuă, între muncă și nădejde, constituie lucrarea interioară a sufletelor, referitoare la ele însele. Închinându-se lui Dumnezeu, ele mărturisesc respectul și venerarea a tot ceea ce este sfânt și onorează de asemenea pe slujitorii lui Dumnezeu, pe sfinții îngeri și sufletele drepților.

Pe lângă lucrarea lor către Dumnezeu, către îngeri și sfinți, se adaugă și lucrarea către cei care sunt încă

pe pământ, lucrare ce se exprimă prin dorința și speranța în ajutorul lor, în scopul îmbunătățirii stării lor de dincolo de mormânt. Așadar, dacă sufletele din starea nedesăvârșită simt o oarecare alinare, noi putem admite că locuitorii iadului se văd reciproc, slăvind împreună pe Domnul Iisus Hristos. Aceasta este activitatea interioară și exterioară a sufletelor din starea nedesăvârșită și aceasta este părerea pe care Părinții Bisericii o exprimă în mărturisirea lor de credință („Crezul" – art. 18).

Lucrarea păcătoșilor osândiți la gheenă, precum și aceea a sufletelor drepte din rai, este de trei feluri: 1) față de Dumnezeu; 2) față de aproapele și 3) față de ei înșiși.

Lucrarea față de Dumnezeu a celor osândiți la gheenă constă în ura față de El, în hulă și dorința a tot ceea ce este contrar voinței Sale. Munca interioară a sufletului este compusă din conștiința foarte clară a stării de păcat prin care sufletul a mâniat pe Dumnezeu în viața sa pământească, din mustrarea conștiinței ce se va deștepta cu toată puterea dincolo de mormânt, din suferința provocată de neputința de a împlini obiceiurile legate de plăcerile pământești și trupești, în timp ce dorința către ceea ce este spiritual și ceresc îi este necunoscută și nu poate să se dezvolte în el, și, în fine, din deznădejdea și din dorința nimicirii propriei ființe.

Cunoștința de sine, care face din suflet o ființă individuală, nu-l părăsește nici chiar în gheenă. Lucrarea însușirilor sufletului continuă în gheenă. Lucrarea cugetului, lucrarea intelectuală, cea a sentimentelor și

a dorinței se deosebește întru totul de lucrarea acestor însușiri în rai. Proprietățile lucrării interioare a sufletului, a conștiinței, în gheenă sunt absolut contrare lucrării interioare a sufletului din rai. Obiectele lucrării interioare și exterioare în gheenă sunt minciuna și părintele minciunii – demonul.

Tot ce este supus păcatului și contrar lui Dumnezeu a făcut obiectul cugetării pe pământ; răul va fi de asemenea obiectul lucrării cugetului dincolo de mormânt. Pseudofilosofia religioasă, ținând să răstoarne ordinea morală pe pământ, fiind contrară voinței lui Dumnezeu, aparține împărăției vrăjmașului lui Dumnezeu și al oamenilor – împărăția demonului.

Însușirea de cunoaștere pe care Dumnezeu i-a dat-o sufletului poate, prin reaua voința a omului, să îl îndrepte către rău, când obiectul lucrării intelectuale este depravarea sa și cea a aproapelui, precum și răspândirea necurăției. Cunoștința răului continuă, după legea dezvoltării neîntrerupte, în lumea de dincolo de mormânt, în împărăția celui rău, și continuă a se dezvolta în veșnicie. În gheenă există de asemenea un mare număr de obiecte destinate lucrării intelectuale, pentru perfecționarea a tot ceea ce este contrar frumosului, adevărului și binelui.

După cum pe pământ lucrarea simțurilor era contrară adevărului, binelui și frumosului, iar acestea se exercitau necontenit în tot ce nu este natural și în ceea ce este contrar legii, tot așa și dincolo de mormânt, ea va fi conformă aceleia pe care o exercitau pe pământ. Acțiunile lor nu vor fi însoțite de bucurie, ci de o întristare și de o amărăciune de nespus.

Obișnuința păcatului, de care sunt dominate simțurile, nu va mai produce nici o satisfacție. Deci, lipsirea de ceea ce dorește cineva nu poate produce fericire și, cu toată dorința reînnoită a simțurilor spre împlinire, în lipsa obiectelor dorinței, lucrarea simțurilor va rămâne pentru totdeauna nesatisfăcută.

Starea sufletului contrară naturii sale se cheamă stare de pasiune. Pasiunile sunt răni, boli ce se vindecă pe pământ prin Sfântul Botez, pocăință, cuminecare cu Sfintele Taine, rugăciune, post, luare aminte de sine. Harul este cel care vindecă pe pământ relele și pasiunile.

Cât sunt de puternice dorința, presiunea patimilor, fiecare știe din proprie experiență și fiecare știe cât este de greu să le stăpânească. Pe pământ, pasiunile sunt câteodată domolite prin har, alteori ele sunt împlinite din cauza slăbiciunii omenești. În primul caz, harul este învingătorul, în al doilea caz, el este învinsul. Sufletul și trupul fiind intim și tainic legate împreună și lucrând unul asupra altuia, starea sufletului se răsfrânge asupra stării trupului și invers. De aceea, pasiunile sufletului și ale trupului exercită o influență care acționează deopotrivă asupra sufletului și trupului. Starea pasională a sufletului se manifestă nu numai în acțiunile vizibile ale omului, ci și în starea trupului său: paliditatea feței, tremuratul mâinilor, scrâșnirea dinților, semne exterioare care exprimă în general pizma, invidia, răutatea.

Până unde nu-l duc pasiunile pe om! Ele îl duc până la uitarea de sine și uneori nu pot fi nici împlinite, nici vindecate. Mai mult încă, împlinirea necon-

tenită a pasiunilor slăbește forțele și însușirile sufletului, iar omul comite acte împotriva naturii.

Sufletul trecut în viața viitoare cu rănile sale nevindecate, adică cu pasiunile sale, locuiește acolo într-o stare de boală și, nefiind vindecat de aici, de pe pământ, nu poate fi eliberat de pasiunile sale dincolo de mormânt. După cum boala netratată se dezvoltă din ce în ce mai mult, tot așa și starea pasională a sufletului va continua să se dezvolte dincolo de mormânt după legea vieții și va ajunge la proporții uriașe. Acolo nu mai este vindecare, nici eliberare de patimi, nici har pentru păcătoși, ci numai mânia lui Dumnezeu și nicidecum satisfacerea pasiunilor! O pasiune ce nu a fost și nu poate fi împlinită aduce sufletul într-o stare potrivită gheenei. Starea pasională a sufletului, niciodată împlinită, îl duce la disperare, la deznădejde, și el va ajunge în situația spiritelor răului, la hulă și ură pentru sfinți.

Acolo este viața veșnică și dezvoltarea nesfârșită. Dezvoltarea pasiunilor nu se poate opri după legea vieții. Dacă în timpul vieții pământești sufletul avea ca obiect al lucrării spiritului și inimii sale pe Dumnezeu și împărăția cerurilor, după moarte el ajunge la obiectul dorințelor sale; dacă însă sufletul a ales pe pământ ca obiect al preocupărilor sale lumea și plăcerile ei, dincolo de mormânt el nu le va mai găsi. Obișnuința păcatului, a împlinirii pasiunilor, devenită o a doua natură și făcând din această stare pasională o stare întrucâtva naturală, va face sufletul să sufere un chin continuu. Dorințele sfinților, dezvoltându-se neîncetat, sunt totdeauna împlinite, în timp ce dorințele sau pa-

siunile osândiților, și ele dezvoltându-se continuu, nu găsesc nicidecum obiectul care să le poată împlini. Astfel este munca interioară a păcătoșilor în gheenă: pasiuni neînfrânate ale căror dorințe disperate, zadarnice, furioase și puternice pentru lucrurile de neatins muncesc și vor munci sufletul în toată veșnicia. Noi putem afirma cu convingere că activitatea pasiunilor dincolo de mormânt este mult mai mare decât pe pământ. Tot ce a câștigat sufletul pe pământ, fie în bine, fie în rău, trece cu el în lumea de dincolo de mormânt și arată caracterul său, determinând în același timp situația corespunzătoare calităților sufletului. Sfântul Grigorie de Nyssa mărturisește despre aceasta în scrierile sale atunci când spune: „Omul ce s-a cufundat cu sufletul său în cele trupești, chiar când nu va mai fi în trup, nu va fi niciodată scăpat de dorințele și de ispitele trupului."

După cum aceia care își petrec viața în locuri murdare nu pot imediat să se elibereze de murdăria de care sunt plini, chiar dacă ar fi mutați la aerul cel mai curat și mai răcoros, la fel și aceia care s-au cufundat în cele trupești vor purta întotdeauna murdăria trupului cu dânșii.

Așadar, moartea, deși rupe legătura care a unit sufletul cu trupul, nu curăță ea însăși sufletul cufundat în senzualitatea patimilor sale și în obișnuințele sale trupești. Aceste pasiuni și aceste obișnuințe continuă și, în neputința împlinirii, devin izvorul muncii sufletului. Sufletul este muncit de păcatul de care s-a făcut vinovat, dacă el nu s-a vindecat pe pământ. Apostolul Pavel spune: „Dumnezeu nu Se lasă batjocorit; căci ce

va semăna omul, aceea va și secera. Cel ce seamănă în trupul său însuși, din trup va secera stricăciune; iar cel ce seamănă în Duhul, din Duh va secera viața veșnică" (*Galateni* VI, 7-8).

Lacrimile sunt expresia exterioară și vizibilă a stării sufletului pătruns de un sentiment de adevărată bucurie sau de adevărată mâhnire: omul plânge câteodată de bucurie și totdeauna de mâhnire. Conștiința vinovăției, remușcările, regretul, toate aceste sentimente produc acea stare a sufletului care se cheamă deznădejde. Aceasta este munca interioară a păcătoșilor în gheenă, munca care în Evanghelie se numește „plângerea și scrâșnirea dinților." „Atunci Împăratul va spune slugilor: legându-i de mâini și de picioare, aruncați-i în întunericul cel mai din afară, acolo va fi plângerea și scrâșnirea dinților." Locul de pedeapsă al păcătoșilor este nu numai un loc lipsit de lumină, dar este și un loc al muncilor chinuitoare. Și, într-adevăr, asemenea stări ale sufletului se manifestă și pe pământ prin aceste semne vizibile: plângerea și scrâșnirea dinților.

Omul, fiind alcătuit din spirit, suflet și trup, este o ființă spiritual-morală al cărei destin arată că el este creat după chipul lui Dumnezeu: „Fiți milostivi, precum Tatăl vostru cel ceresc este milostiv"; sau încă: „Gândul acesta să fie în voi, care era și în Iisus Hristos." (*Filipeni* II, 5). Omul este creat pentru veșnicie. O ființă spiritual-morală trebuie să ducă o viață evlavios-morală. Pentru ca omul să poată îndeplini destinul său și voința lui Dumnezeu, Domnul i-a dat conștiința ca temei al unei vieți evlavios-morale, spiri-

tuale, care trebuie să se prelungească dincolo de mormânt, în veșnicie. Prin urmare, conștiința este însoțitorul permanent al sufletului, proprietatea esențială a spiritului omenesc.

Conștiința este totdeauna necesară omului și are misiunea de a-i aminti acestuia ceea ce trebuie să fie pe pământ și dincolo de mormânt, după scopul pentru care el a fost creat. Conștiința, având un înalt scop în viața morală a omului, are valoarea unei legi interioare, după învățătura cuvântului dumnezeiesc. După Apostolul Pavel, conștiința este o lege naturală și interioară, o proprietate a spiritului, o lege scrisă în inima fiecărui om. Dacă spiritul este una dintre părțile necesare și importante ale omului, conștiința aparține de asemenea fiecărui om, așa cum spune Apostolul Pavel.

Dar care este rațiunea pentru care, la același popor, în diferite epoci și în diferite grade de dezvoltare intelectuală, și chiar la indivizi situați la același nivel de dezvoltare, activitatea interioară și exterioară a conștiinței se manifestă într-un chip deosebit? La această întrebare găsim răspunsul în cuvântul lui Dumnezeu și în viața actuală. Unii viețuiesc pentru suflet, alții viețuiesc pentru trup. Cei dintâi ascultă vocea conștiinței, ceilalți nu-i dau nici o importanță. Cerințele conștiinței sunt identice cu cele ale naturii spirituale ale omului. Ascultând vocea conștiinței, omul își îndeplinește destinul său; însă acela care nu o ascultă și nu recunoaște că datoria sa este de a asculta de acea voce interioară lucrează contra naturii sale, neagă destinul său și scopul existenței sale. Cuvântul lui Dumnezeu

ne învață că pentru primii oameni cea mai importantă proprietate a spiritului era conștiința.

Dacă vocea conștiinței nu s-ar fi făcut auzită de primii oameni imediat după cădere, pentru ce s-ar fi temut ei de Dumnezeu și ar fi fugit de prezența Sa, pentru ce ar fi căutat ei să-și ascundă goliciunea? Rușinea, oglindire a conștiinței, îi obligă să o facă. Așadar, conștiința este o însușire esențială a spiritului, necesară fiecărui om (*Romani* II, 14-15). Conștiința, ca bază a unei vieți morale, este cea mai înaltă însușire morală a omului; este o nevoie, ascunsă în adâncurile naturii sale spirituale și care se revelează rațiunii, pentru a o face să înțeleagă ceea ce trebuie să fie omul conform menirii sale.

Lucrarea spiritului, a voinței și a inimii ne face să vedem lămurit dacă noi respectăm menirea noastră și trăim în Dumnezeu. Ea ne face să auzim vocea conștiinței și să viețuim după legea lui Dumnezeu; aceasta este cerința principală și hotărâtoare a conștiinței. Ea este cea care conduce toată viața, toată activitatea omului, a spiritului său, a voinței și a inimii sale. De aceea, viața și activitatea omului trebuie să fie conforme cu cerințele conștiinței. Oare de ce viața și faptele ce corespund acestor cerințe îi produc omului, încă din această lume, o bucurie și o pace care sunt începutul vieții preafericite din rai? Dacă chiar pe pământ, în mijlocul a tot ce este contrar omului – căci el trebuie să susțină o luptă continuă –, virtutea este urmată de o bucurie atât de profundă, ce trebuie să gândim despre starea preafericită a oamenilor virtuoși de dincolo de mormânt, unde nu vor găsi nimic care să le

fie ostil? Adevărul, pacea, bucuria – iată partea preafericiților în rai!

Acțiunea conștiinței asupra sufletului (și, prin urmare, asupra omului) este de două feluri: acțiunea elementară sau fundamentală (aici, pe pământ) și acțiune completă (dincolo de mormânt), acțiune ce dă fericire sau muncă, odihnă sau remușcare.

Dacă toată activitatea de pe pământ se răsfrânge necondiționat asupra conștiinței, dacă orice faptă rea aduce după sine remușcare, cum va fi oare acea remușcare din gheenă, când răul se dezvoltă neîncetat încă de aici, de pe pământ? Viața este dezvoltare continuă și noi vedem că răul poate face progrese atât de uriașe, încât el devine a doua natură a omului. Împropriindu-și răul, omul se găsește dincolo de mormânt în situația spiritelor rele. Viața în gheenă este o dezvoltare neîncetată a răului. Viața de pe pământ, în bine sau în rău, își poate schimba cursul, adică dezvoltarea binelui se poate schimba într-o dezvoltare a răului și invers. Dar aceasta nu se poate întâmpla decât pe pământ. Omul vicios și rău poate deveni un bun creștin, și iarăși, omul virtuos poate deveni rău, însă aceasta nu se întâmplă decât pe pământ. Pocăința cu ajutorul harului, care vindecă infirmitatea morală, poate readuce pe omul vicios pe calea binelui; dimpotrivă, uitarea lui Dumnezeu și orgoliul fac ca omul să părăsească viața virtuoasă și să apuce pe calea celui rău. Deci, dincolo de mormânt o asemenea schimbare de viață este cu neputință. Cel bun nu poate deveni rău, căci motivele ce ar fi putut să-l împingă la aceasta atunci când se află pe pământ nu mai există,

iar cel rău, din aceleași motive, nu poate deveni bun, cum ar fi putut să o facă pe pământ. Prin urmare, viața în gheenă înseamnă dezvoltarea neîncetată a răului. Răul veșnic aduce cu sine osândirea veșnică a conștiinței, munca osândiților.

Conștiința este mulțumită sau rănită, după cum omul împlinește sau nu cerințele sale. Primul caz este considerat ca o virtute ce merită a fi răsplătită conform legii divine. Cazul al doilea, fiind o greșeală, o acțiune neconformă legii, merită pedeapsa. Acțiunea conștiinței se răsfrânge nu numai asupra meritului sau greșelii, ci și asupra calității recompensei și pedepsei.

Cei care ascultă de glasul conștiinței capătă făgăduința răsplății, în timp ce aceia care nu o ascultă trebuie să se aștepte la pedeapsă. Sfântul Apostol Pavel atribuie chiar păgânilor o astfel de acțiune a conștiinței (*Romani* II, 15; VIII, 16) și fiecărui om în general, ca o însușire a spiritului. Conștiința împlinește imediat judecata sa, răsplătește sau pedepsește cu dreptate. „Prin mărturia conștiinței lor și prin judecățile lor, spune Apostolul Pavel, care îi învinovățesc sau îi și apără" (*Romani* II, 15).

După gradul greșelii, al încălcării legii, conștiința înșelată de pasiune, imediat după săvârșirea păcatului, produce sufletului, prin remușcare, o stare teribilă încă de pe pământ. Conștiința răsplătește și pedepsește prin: 1. bucuria sau mâhnirea, produse de săvârșirea faptei bune sau rele, stări ce depind de judecata conștiinței (*Ioan* VIII, 9; *Matei* XXVII, 3; *Fapte* XXIII, 1); 2. făgăduința răsplății sau a pedepsei pentru ascultarea sau neascultarea vocii sale; 3. prin speranța și fe-

ricirea viitoare ea răsplătește, iar prin frica muncii după moarte ea pedepsește. Activitatea conștiinței pe pământ este începutul vieții viitoare. Prin urmare, dincolo de mormânt ne așteaptă ori odihna pe care nimic nu o poate tulbura, ori regretul amar și neîncetat pentru greșelile comise.

Noi suntem datori a ne sili să punem stavilă pasiunilor chiar de la apariția lor, altfel o pasiune poate ajunge la un asemenea grad de dezvoltare încât omul să nu-și mai respecte îndatoririle și să uite scopul existenței sale. Conștiința lui Iuda a fost întunecată de lăcomie, și, uitând menirea existenței sale, el a vândut pe Domnul pentru bani. Însă munca conștiinței la vederea acestei crime grozave, care nu a fost nicidecum urmată de căință și de speranță, l-a condus la deznădejde și, recunoscând crima sa, el s-a spânzurat. Aceasta este acțiunea conștiinței pe pământ. De aceea, cât trebuie să fie de grozavă situația de dincolo de mormânt a acelor suflete care n-au vindecat pe pământ rănile lor prin pocăință și n-au alinat prin aceasta conștiința lor rănită!

Sfântul Dimitrie de Rostov scrie că povara și cruzimea muncii pentru păcătoși va consta în aceea că sufletele lor, în mijlocul suferințelor, vor vedea pe aceia pe care i-au jignit, persecutat, muncit, asasinat în timpul vieții lor pământești. Cain îl va vedea pe Abel, pe care l-a ucis; Irod îl va vedea pe Sfântul Ioan Botezătorul; Nero, Dioclițian, Maximian și alți tirani vor vedea mulțimea imensă a creștinilor pe care i-au martirizat, stăpânii – pe servitorii lor, domnii – pe servii lor pe care i-au muncit fără îndurare, judecătorii nedrepți

vor vedea pe nevinovații pe care i-au osândit la moarte pe nedrept. Tiranii îi vor vedea pe aceia pe care i-au muncit fără de milă, pe care i-au dat la moarte, strălucind de slava lui Hristos și încoronați cu cununa martiriului; ei vor vedea și-i vor auzi strigând către Dumnezeu: „Judecă, Doamne, pe cei care ne-au făcut nouă strâmbătate." Atunci drepții se vor ridica cu o mare îndrăzneală contra acelora care i-au împovărat cu scârbe. Fiecare drept va spune asupritorului său: „Pentru ce m-ai persecutat, muncit și ucis fără îndurare?" Iar asupritorii nu vor găsi nimic pentru a răspunde drepților. La vederea lor, cei răi vor fi cuprinși de o tulburare și de o grozavă spaimă; ei vor zice întru sine, căindu-se și suspinând: „Acesta este pe care-l avem altădată de batjocură și țința ocărilor noastre. Nebunii de noi! Am socotit viața lui o nebunie și moartea lui o ticăloșie. Și iată cum a fost socotit între fiii lui Dumnezeu și partea lui între sfinți!" (*Înțelepciunea lui Solomon* V, 3-5).

Așadar, osândiții gheenei, văzând pe fericiții din rai în prima perioadă, nu-i văd și pe cei ce sunt închiși cu ei, după mărturisirea Sfântului Macarie Egipteanul, căci ei își întorc spatele. Sfântul Atanasie cel Mare, în cuvântul său despre adormiți, spune, de asemenea, că „până la Judecata de Apoi, păcătoșii ce sunt în gheenă nu se vor cunoaște unul pe altul, cu toate că sunt împreună". Ei sunt lipsiți chiar de această mângâiere. Munca exterioară constă în petrecerea laolaltă cu suflete tot atât de păcătoase și, mai ales, împreună cu îngerii răi. Totuși, aceasta nu constituie câtuși de puțin începutul muncii veșnice din perioada a doua. Acest

început al muncilor este atât de grozav și de înfricoșător, încât acela care l-a încercat n-ar putea să exprime în cuvinte suferințele păcătoșilor din gheenă din prima perioadă, tot așa cum Apostolul Pavel nu a putut să spună locuitorilor pământului ceea ce văzuse el în rai, unde fusese răpit. Lucrarea sufletelor pierdute din gheenă are un caracter asemănător lucrării îngerilor răi. Aceste suflete, fiind pe pământ cu totul lipsite de milă, pline de mânie, de ură, de rea-voință, de răzbunare, locuiesc dincolo de mormânt în gheenă, iar influența lor către aceia care sunt pe pământ este asemănătoare celei a diavolilor, spiritele răului.

Ca urmare a lepădării de bunăvoie de iubirea lui Dumnezeu, ele se împietresc din ce în ce mai mult în ura către Dumnezeu și către oameni. Deși ele își păstrează darurile naturale – știința (spiritul) și liberul arbitru (voința) –, aceste daruri primesc o rea întrebuințare. Scopul întregii lucrări a spiritului este răul, iar acela al voinței – îndeplinirea relelor intenții; prin urmare, spiritul și voința nu părăsesc sufletele păcătoșilor osândiți la munca veșnică. Dorința răului și a pierderii celor ce sunt încă pe pământ – iată scopul lucrării sufletelor osândite față de cei vii.

A DOUA VENIRE A LUI HRISTOS PE PĂMÂNT, ÎNVIEREA TRUPURILOR ȘI UNIREA LOR CU SUFLETELE. JUDECATA ȘI SFÂRȘITUL LUMII

Epoca și proximitatea acestor evenimente. Semnul și așteptarea sfârșitului lumii.

„Drept aceea, privegheați, că nu știți ziua, nici ceasul când vine Fiul Omului" (*Matei* XXV, 13); iată o dovadă despre aceea că epoca în care va avea loc a doua venire a lui Hristos nu este cunoscută. Domnul nostru Iisus Hristos mărturisește încă despre această incertitudine privitoare la ziua sfârșitului lumii (*Matei* XXIV, 36). În ziua și ceasul hotărâte de Dumnezeu mai înainte de toți vecii va avea loc a doua venire a lui Hristos (*Luca* XVII, 24; I *Corinteni* 1, 8), învierea morților (*Ioan* V, 25; VI, 54), judecata definitivă a ființelor morale (*Ioan* XII, 48; *Romani* II, 5-6) și sfârșitul lumii (*Matei* XIII, 39; I *Corinteni* XV, 24). Toate aceste acte ale atotputerniciei dumnezeiești sunt unite printr-o legătură interioară și de nedezlegat și din acest motiv au loc în aceeași perioadă, adică timpul uneia dintre ele este strâns leg at de timpul desfășurării celorlalte. Cunoscând epoca unuia, noi cunoaștem prin aceasta chiar epoca celorlalte. Însă acest timp este o taină a dumnezeirii și nimeni, nici chiar îngerii, nu cunosc ziua sfârșitului lumii: „Iar de ziua și de ceasul

acela nimeni nu știe, nici îngerii din ceruri, nici Fiul, ci numai Tatăl" (*Matei* XXIV, 36).

Deci, când va avea loc, învierea morților? Domnul Însuși ne învață că învierea generală a morților va avea loc la sfârșitul lumii, iar sfârșitul lumii – la sfârșitul zilei, la miezul nopții. Sfântul Ioan Hrisostom adaugă că învierea morților va fi asemenea aceleia a lui Iisus Hristos. Mântuitorul a înviat la miezul nopții: „Iar la miezul nopții s-a făcut strigare: Iată, mirele vine! (*Matei* XXV, 6). Iar Biserica, într-o cântare mișcătoare, „Iată, Mirele vine la miezul nopții", anunță că a doua venire a lui Hristos va avea loc la miezul nopții. După cum noaptea este totdeauna urmată de dimineață, la fel și după acea noapte teribilă va sosi dimineața zilei fericirii sau a unei munci veșnice.

Adeseori creștinii fac repausaților urarea de „Până la dimineața cea veselă!", cuvinte pe care le gravează câteodată și pe mormintele celor ce le sunt dragi. Odată cu învierea trupurilor, va începe o viață nouă pentru tot Universul. Viața nouă începe acolo unde se sfârșește viața cea veche, asemenea momentului de la miezul nopții care desparte prezentul de viitor sau unește o zi cu alta. Miezul nopții este sfârșitul unei zile și începutul alteia. Necunoscând ziua, Domnul a poruncit ca să fim gata în orice ceas. Acel moment foarte îndepărtat sau foarte apropiat poate fi chiar ora aceasta. Această oră poate fi ora învierii morților, ora venirii lui Hristos, ora judecății de pe urmă și, în fine, ora sfârșitului lumii. Această oră poate fi ora cea de pe urmă și cea dintâi; cea de pe urmă oră a domniei harului și cea dintâi oră a domniei în împărăția cerească

sau ora cea dintâi și veșnică a osândirii, a muncii veșnice din gheenă. Această oră sortită pentru lumea văzută și pentru cea nevăzută, pe care Dumnezeu a poruncit creștinilor de a o avea totdeauna în gând, a fost chiar din primele timpuri ale creștinismului obiectul unei atenții cu totul speciale, după cum vom vedea mai departe.

Mântuitorul încheia învățătura Sa de pe Muntele Măslinilor, referitoare la sfârșitul lumii, prin cuvintele următoare: „Privegheați, deci, că nu știți în care zi vine Domnul vostru" (*Matei* XXIV, 42), adică la o oră neașteptată, când nimeni nu va cugeta la aceasta; de aceea, să nu adoarmă cugetul vostru, nu fiți fără de grijă, ci fiți cu luare-aminte la semnele timpului și fiți totdeauna gata a merge înaintea Domnului; și pentru ca să fiți gata, trebuie să duceți o viață virtuoasă. Neștiind cu precizie timpul venirii Domnului, nici timpul morții noastre, să fim gata în toată vremea. Același evanghelist mărturisește despre aceasta și în alte locuri (*Matei* XXV, 13). Evanghelistul Marcu scrie și el despre aceasta (*Marcu* XIII, 34-35). Auzind pe Domnul și Învățătorul lor predicând sfârșitul lumii (*Matei* XXIV, 2), gândind că va avea loc, după părerea lor, imediat după căderea Ierusalimului, apostolii nu se pot abține să nu-L roage pe Domnul ca să le spună când va avea loc a doua Sa venire și sfârșitul lumii și care vor fi semnele venirii Sale și ale sfârșitului lumii (*Matei* XXIV, 3).

Pentru a îndrepta rătăcirea lor privitoare la sfârșitul lumii, Domnul îndeplinește cererea ucenicilor, descoperindu-le semnele care vor fi înaintea celei de a doua

Sa veniri și sfârșitului lumii, adăugând în același timp că toate acestea nu se vor întâmpla decât îndată după căderea Ierusalimului.

După învățătura Domnului, semnele care vor fi înainte de aceste fapte sunt: 1. predicarea Evangheliei în toată lumea; 2. împuținarea credinței și a milei între oameni, sporirea nedreptăților și a nenorocirilor, ca efect al celor dintâi. Vor fi mari războaie, oamenii vor suferi foamete grozavă, ciumă și alte nenorociri necunoscute până atunci, după cuvintele Evangheliei: „Căci va fi atunci strâmtorare mare, cum n-a fost de la începutul lumii până acum și nici nu va mai fi" (*Matei* XXIV, 21); 3. venirea lui Antihrist.

Iisus Hristos întrebuința adeseori expresii figurate pentru a vorbi de lumea spirituală, nevăzută, slujindu-se de lucruri văzute și chiar de fapte petrecute de curând pentru a descrie faptele îndepărtate. Așa, de exemplu, la proorocul *Isaia* (40 și 66), faptul cel mai apropiat (eliberarea evreilor din robia babiloniană) este simbolul unui fapt mai îndepărtat, acela al eliberării oamenilor din împărăția întunericului de către Iisus Hristos. Deci, chiar acest mod de explicare a fost întrebuințat de Domnul pe Muntele Măslinilor pentru a le vorbi ucenicilor de sfârșitul lumii și, prin urmare, de a doua Sa venire, care trebuie să aibă loc la sfârșitul lumii. Faptul cel mai apropiat, care s-a petrecut după 36 de ani de la prezicerea lui Iisus, și anume distrugerea Ierusalimului ca pedeapsă a uciderii Sale, este folosit de Domnul Iisus Hristos ca imagine a unui fapt mai depărtat, cel al sfârșitului lumii. Astfel, prezicerile căderii Ierusalimului, ale distrugerii templului,

sunt în general o imagine a sfârșitului lumii. De aceea, faptele din acea vreme au fost considerate, după ideile acelei epoci și chiar în opinia Sfinților Apostoli, ca având loc în același timp sau oricum foarte apropiate sfârșitului lumii. La căderea Ierusalimului s-a adăugat ideea celei de a doua veniri a lui Hristos, cu învierea morților, Judecata de Apoi și sfârșitul lumii. Sfântul Matei Evanghelistul (XXIV, 1-43) ne descrie cuvântarea profetică referitoare la mărita Sa venire și la sfârșitul lumii, cuvântare pe care Iisus Hristos a adresat-o ucenicilor Săi pe Muntele Măslinilor. Domnul spune Apostolilor, arătând templul: „Adevărat vă spun vouă, că nu va rămâne piatră pe piatră care să nu fie dărâmată". Și, într-adevăr, 36 de ani după această proorocie (în anul 70 după Hristos), când Ierusalimul a fost luat de romani, templul a fost distrus și transformat în ruine (mai târziu, sub Traian, nici urmele nu mai rămăseseră). Titus, împăratul romanilor, luând Ierusalimul, a vrut să prevină distrugerea templului; dar nimic nu a putut schimba judecata lui Dumnezeu. Evreii au pus ei înșiși foc în pridvorul templului, iar unul dintre soldații romani a aruncat focul în templu pe o fereastră, cu toată restricția șefilor săi. În zadar a poruncit Titus să se stingă incendiul, acest ordin nu a fost împlinit; soldații s-au năpustit asupra sanctuarului în flăcări pentru a-l jefui și nici amenințările, nici opririle, nici loviturile, nimic nu i-a putut opri – templul a fost ars și dat jafului.

Ucenicii, tulburați de proorocia căderii templului și alegând un timp potrivit, au rugat cu stăruință pe Domnul să le spună când se vor împlini aceste fapte,

adică când va avea loc căderea Ierusalimului și care vor fi semnele prevestitoare ale celei de a doua veniri a lui Hristos și ale sfârșitului lumii. Domnul, vrând să îndrepte atunci rătăcirea ucenicilor, le-a dat răspunsul următor: „Nu este al vostru a ști anii sau vremurile pe care Tatăl le-a pus în stăpânirea Sa" (*Fapte* I, 7). El spune totuși ucenicilor că sfârșitul lumii nu va fi imediat după distrugerea Ierusalimului; vorbind de semnele acestei distrugeri, El spune despre căderea Ierusalimului și a împărăției evreilor că nu înseamnă încă sfârșitul lumii (*Matei* XXIV, 6), care nu este încă atât de aproape și care nu va fi decât atunci când Evanghelia se va propovădui în toată lumea: „Și se va propovădui această Evanghelie a împărăției în toată lumea spre mărturie la toate neamurile; și atunci va veni sfârșitul" (*Matei* XXIV, 14).

Sfinții Apostoli vedeau încă din timpul lor acest semn al apropierii sfârșitului lumii și, prin urmare, al venirii lui Hristos pentru judecată. Într-adevăr, Evanghelia a fost anunțată în acea epocă în toată lumea, însă în lumea acelui timp, căci așa se numea atunci Imperiul roman, foarte întins pentru acea vreme (*Luca* II, 1). Iată mărturisirea Sfântului Apostol Pavel, care spune că Evanghelia în timpul său a fost propovăduită în toată lumea: „În tot pământul a ieșit vestirea lor și la marginile lumii cuvintele lor" (*Romani* X, 18) și iarăși spune: „Evanghelia pe care ați auzit-o, care a fost propovăduită la toată făptura de sub cer" (*Coloseni* I, 23). Dacă însuși Apostolul Pavel a putut răspândi atât de repede învățătura sa de la Ierusalim până în Spania, Sfântul Ioan Hrisostom se întreba care

era spațiul geografic în care s-ar fi răspândit învățătura celorlalți. Astfel, după precizarea Domnului, vedem că a doua Sa venire nu va avea loc înainte de a fi propovăduită Evanghelia în toată lumea, când voința Sa sfântă – porunca pe care a dat-o sfinților Săi ucenici și urmașilor lor – va fi împlinită: „Mergând, învățați toate neamurile" (*Matei* XXVII, 19); „Mergeți în toată lumea și propovăduiți Evanghelia la toată făptura" (*Marcu* XVI, 15). Nu va rămâne nici un popor, oricât de mic, nici o țară pe pământ unde să nu se fi propovăduit Evanghelia, adică vestirea fericită a mântuirii celor ce o vor primi și vor crede în ea cu toată inima lor: „Și atunci va veni sfârșitul" (*Matei* XXIV, 14). Însă acest timp încă nu a sosit; cu toate acestea, el este foarte aproape. După ce faptele bune vor fi din ce în ce mai puține, va urma o scădere severă a moralității, cum spune Apostolul Pavel: „În zilele din urmă vor veni vremuri grele; că vor fi oameni iubitori de sine, iubitori de arginți, lăudăroși, trufași, hulitori, neascultători de părinți, nemulțumitori, fără cucernicie, lipsiți de dragoste, neînduplecați, clevetitori, neînfrânați, cruzi, neiubitori de bine, trădători, necuviincioși, îngâmfați, iubitori de desfătări mai mult decât iubitori de Dumnezeu, având înfățișarea adevăratei credințe, dar tăgăduind puterea ei" (II *Timotei* III, 1-5). Lipsa de moralitate duce la împuținarea credinței și a milei între oameni: „Dar Fiul Omului, când va veni, va găsi, oare, credință pe pământ?" (*Luca* XVII, 8). „Iar din pricina înmulțirii fărădelegii, iubirea multora se va răci" (*Matei* XXIV, 12), ca urmare a creșterii nedreptăților și a nenorocirilor, iar atunci se va arăta Antihrist.

Învățătura Domnului referitoare la sfârșitul lumii a intrat adânc în inima Apostolilor atunci când, pe Muntele Măslinilor, îngerii care li s-au arătat le-au vestit că Domnul care S-a înălțat la cer va veni iarăși pe pământ. Atunci Apostolii au început a propovădui cu mult zel sfârșitul lumii. Astfel, Apostolul Petru scrie: „Domnul nu întârzie cu făgăduința Sa, după cum socotesc unii că e întârziere, ci îndelung rabdă pentru voi, nevrând să piară cineva, ci toți să vină la pocăință. Iar ziua Domnului va veni ca un fur" (II *Petru,* III, 9-10). Și Sfântul Pavel scrie: „Căci mai este puțin timp, prea puțin, și Cel ce e să vină, va veni și nu va întârzia" (*Evrei* X, 37). Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan scrie în Apocalipsă: „Iată, vin curând și plata Mea este cu Mine, ca să dau fiecăruia, după cum este fapta lui" (*Apocalipsa* XXII, 12). Același mai spune: „Fericit este cel ce citește și cei ce ascultă cuvintele proorociei și păstrează cele scrise în aceasta! Căci vremea este aproape" (*Apocalipsa* I, 3). Dezvoltând și mai mult ideile despre sfârșitul lumii și, prin urmare, despre învierea morților și despre venirea cea de a doua a lui Hristos, el scrie: „Fiilor, ceasul cel de apoi este; și precum ați auzit că Antihrist vine, și acum antihriști mulți s-au făcut; dintru aceasta cunoaștem că ceasul cel de apoi este" (*Ioan* II, 18). Viața oamenilor și lipsa de morală a creștinilor arată că acest timp este aproape. În timpul Sfinților Apostoli se aștepta cu nerăbdare venirea lui Mesia și sfârșitul lumii, de aceea în acea epocă au fost atât de numeroși falșii mesia.

„Țara, scrie Flavius, era inundată de amăgitori și de fermecători care duceau poporul în pustiuri, pentru a

le face minuni, spuneau ei, cu ajutorul lui Dumnezeu". Cei mai importanți dintre acești amăgitori au fost: Dositeu Samariteanul, care-și dădea numele de Hristos, Simon magul, deopotrivă samaritean, care își zicea chiar fiul lui Dumnezeu, Teudas (*Fapte* V, 36). Sfântul Ioan Hrisostom spune, vorbind de sfârșitul lumii: „Nu mai rămâne mult timp până la sfârșit. Însă lumea se apropie de sfârșitul său, să fim gata".

După învățătura Bisericii, Antihrist este adversarul lui Hristos și încearcă să răstoarne creștinismul; și fiindcă Apostolul Ioan spune că sunt deja mulți antihriști, Fericitul Augustin, pentru a explica aceste cuvinte, spune: „Fiecare om care duce o viață nedreaptă și care hulește binele este antihrist". De aceea, Sfântul Dimitrie al Rostovului scrie: „Dacă demonizarea creștinilor a făcut din ei antihriști, ce ne rămâne altecva de așteptat decât sfârșitul lumii? Să cugetăm dar că este ceasul cel de pe urmă" (*Opere*, Sfântul Dimitrie de Rostov, partea întâia, „Cuvânt din săptămâna vameșului și a fariseului").

A doua venire a lui Hristos, învierea morților, Judecata de Apoi, și sfârșitul lumii sunt ascunse cunoștinței omenești, astfel încât oamenii să se pregătească pentru acestea în toată vremea, având ca obiect al cugetării și al sentimentelor lor pe Dumnezeu și veșnicia. A doua venire a lui Hristos și, prin urmare, învierea morților, Judecata de Apoi și sfârșitul lumii sunt adevăruri pe care ni le amintește Apostolul Pavel și care, după învățătura Sfântului Vasile cel Mare, constituie adevărata filosofie; ele au avut rădăcini atât de adânci în sufletele primilor creștini, încât aceste eve-

nimente li se păreau foarte apropiate. Începând chiar cu Apostolii, primii creștini vedeau în proorocia Domnului referitoare la distrugerea Ierusalimului și sfârșitul lumii apropierea de neînlăturat a acestor evenimente, căci semnele arătate de către Mântuitorul se potriveau întrucâtva cu împrejurările acelui timp.

În primele secole ale creștinismului, credința în apropiatul sfârșit al lumii era foarte răspândită între creștini. În *Faptele Apostolilor* (Ioan, Petru și Pavel) și în *Apocalipsă* găsim referiri la ideea că sfârșitul lumii va avea loc în timpul generației viitoare. După aceea, creștinii l-au așteptat în anul 1000. În Evul Mediu era foarte răspândită ideea unei revoluții universale și, mai cu seamă, stabilirea unei noi ordini a lumii. Cuvintele lui Dumnezeu, referitoare la sfârșitul lumii și la atenția pe care trebuie să o dăm semnelor timpului, pătrunseseră adânc în sufletul creștinilor astfel încât ei vedeau în fiecare fapt extraordinar sosirea lui Antihrist și sfârșitul lumii. Însușite de rațiune și știință, învățătura Domnului și predicile Apostolilor referitoare la acest subiect au influențat pe cugetătorii tuturor timpurilor să vadă pretutindeni antihriști și, prin urmare, să aștepte sfârșitul apropiat al lumii.

Imaginea Antihristului cuprindea tot ceea ce este contrar creștinismului și de aceea s-a crezut că Antihristul este Nero, așa cum ne spune Fericitul Augustin. Gnosticii și chiar papa, papismul în general, erau considerați ca antihriști. Această idee a fost destul de răspândită în Evul Mediu în doctrina multor secte (*Teologia dogmatică ortodoxă,* Macarie, partea a doua, p. 624). La ideea existenței Antihristului s-a alăturat tot-

deauna ideea sfârșitului lumii și, de aceea, nu a trecut nici un secol în care să nu fi fost preziceri referitoare la acesta.

Ne permitem aici să citățm un paragraf din *Istoria cerului* de Flammarion, unde ni se prezintă diversele preziceri făcute asupra sfârșitului lumii: „La apropierea acestei date îngrozitoare (anul 1000) se găsesc cele mai multe și directe avertismente de acest ordin. Așa, de exemplu, Bernard de Thuringe, spre 970, a început a anunța public că lumea are să se sfârșească, asigurând că Dumnezeu i-ar fi făcut descoperirea. El a luat ca text al prezicerilor sale aceste cuvinte enigmatice din Apocalipsă: «La sfârșitul a o mie de ani, Satan va ieși din închisoarea sa și va amăgi popoarele ce sunt în cele patru unghiuri ale pământului. Cartea vieții va fi deschisă; marea va da pe morții săi; fiecare va fi judecat după faptele sale de către Cel ce șade pe un tron mare, strălucitor, și va fi cer nou și pământ nou». El fixa ziua când Buna-Vestire va cădea în Vinerea Mare ca fiind sfârșitul lumii." Aceasta se întâmpla în anul 992 și nu semnifică nimic extraordinar.

În secolul al X-lea, scrisorile regale începeau prin această formulă: „Sfârșitul lumii apropiindu-se..."

În 1186, astrologii au înspăimântat Europa anunțând o conjuncție a tuturor planetelor. Rigard, scriitor din epocă, spune în *Viața lui Filip August:* „Astrologii din Orient, evreii, saracinii și chiar creștinii trimiseseră în toată lumea scrisori în care predicau cu încredințare, pentru luna lui septembrie, mari furtuni, cutremure de pământ, moartea multor oameni, distrugere în

masă. Însă, adaugă el, faptele întârziau să confirme prezicerile lor".

Câțiva ani după aceea, în 1198, s-au răspândit iarăși zvonuri despre sfârșitul lumii, dar de data aceasta nu prin fenomene cerești, ci prin nașterea lui Antihrist la Babilon, urmând apoi distrugerea neamului omenesc.

La începutul secolului al XIV-lea, alchimistul Arnaut de Villeneuve a anunțat sfârșitul lumii pentru anul 1335.

Sfântul Vincent Ferrer, celebru predicator spaniol, dădea lumii atâția ani câte versete sunt în Psaltire, adică aproape 2537.

Secolul XVI este poate epoca în care prezicerile despre distrugerea neamului omenesc au fost cele mai numeroase. Iată, de exemplu, un anunț înregistrat de Simon Goulard în *Thrésor d'histoires admirables*: „Marele comandor de Malta a publicat în anul 1532 despre o apariție minunată întâmplată în Assyria. Cam în a șaptea zi din martie, o femeie numită Rachienne a născut un băiat frumos, ce avea ochi strălucitori și dinți albi. În momentul în care el se născu, cerul și pământul au fost mișcate în mod straniu, soarele apăru lucitor la miezul nopții ca în mijlocul zilei, iar la amiază deveni atât de întunecos că toată ziua nu se mai văzu nimic în toată țara aceea. Apoi se arătară, însă altfel decât de obicei, cu deosebire stele noi rătăcind ici-colo deasupra casei în care se născuse acel copil; în afară de oarecare minuni, foc căzu din cer și ucise pe mulți. După eclipsa de soare, veni o furtună în aer și apoi căzură pietre din cer. A doua zi, se văzu zburând un zmeu înflăcărat prin tot acel ținut. Un munte nou, mai înalt decât toți, se arată, care se despică în două părți,

despică în două părți, iar în mijlocul său se găsi o coloană pe care era scris în greceşte «se aproprie sfârşitul lumii», apoi se auzi un glas în aer îndemnând pe fiecare a se pregăti".

Neîmplinindu-se în acel an, sfârşitul lumii a fost prezis apoi pentru 1584 de către Heovitius, faimos astrolog. Ludovic Gion spune că spaima a fost atât de mare, încât bisericile nu mai puteau cuprinde pe aceia care căutau acolo refugiu; un mare număr de oameni îşi făceau testamentul, fără să se gândească că ar fi un lucru zadarnic dacă toată lumea va pieri.

Unul dintre cei mai faimoşi matematicieni ei Europei, numit Stoffler, care a trăit în secolul al XV-lea şi care a lucrat mult timp la reforma calendarului propusă la Conciliul de la Konstanz, a prezis un potop universal pentru 1524. Acest potop ar fi trebuit să aibă loc în luna februarie, pentru că atunci Saturn, Jupiter şi Marte s-ar fi găsit în conjuncție în zodia Peştilor. Toate popoarele din Europa, Asia şi Africa care au auzit vorbindu-se de această prevestire au fost înspăimântate. Toți aşteptau potopul. Mai mulți autori contemporani epocii spun că locuitorii din provinciile maritime ale Germaniei se grăbeau să vândă la preturi scăzute pământurile lor celor ce aveau mai mulți bani şi care nu erau atât de creduli ca ei. Toți îşi procurau bărci. Un doctor din Toulouse, numit Auriol, şi-a construit o mare arcă pentru familia şi prietenii săi. S-au luat aceleaşi precauții într-o mare parte a Italiei. În fine, luna lui februarie a sosit şi nu a căzut nici o picătură de apă. Niciodată timpul nu a fost mai secetos, niciodată astrologii mai încurcați. Cu toate aces-

tea, ei nu au fost nici descurajați, nici nepăsători, și [Stoffler] însuși, împreună cu celebrul Regiomontanus, au prezis din nou pentru anul 1588 sfârșitul lumii sau cel puțin grozave fapte, în urma cărora pământul ar fi fost răsturnat.

O nouă prezicere, o nouă decepție! Nici un eveniment extraordinar nu a marcat anul 1588. Cu toate acestea, anul 1572 a oferit un fenomen straniu, potrivit a justifica toate temerile. O stea necunoscută s-a aprins pe neașteptate în constelația Cassiope, lucind cu putere chiar și ziua. Atunci astrologii au calculat că aceasta ar fi steaua magilor, care se întorsese să anunțe ultima venire a lui Iisus Hristos!

Secolele XVII și XVIII sunt pline de noi preziceri, foarte variate, despre sfârșitul lumii.

Există o mică lucrare privind religiile, imprimată în 1726, unde contele de Sallmard Montfort a demonstrat perfect că lumea nu putea să mai spere decât la 10 ani de existență. „Lumea, spunea el, a îmbătrânit și ar fi timpul să ia sfârșit; de aceea nu cred că epoca unui eveniment atât de teribil să fie foarte departe. Iacov, șeful celor douăsprezece triburi ale lui Israel și, prin urmare, șef al vechii biserici, s-a născut în anul 2168, adică 1736 î.Hr.. Biserica veche, figura celei noi, a durat deci 1736 de ani. În momentul în care scriu suntem în 1726. Prin urmare, fiindcă, după cuvântul lui Dumnezeu, noua Biserică trebuie să dureze până la sfârșitul veacurilor, dacă cea veche a fost într-adevăr (precum nu este îndoială) modelul celei noi, atunci rezultă lămurit din aceasta că lumea nu mai are decât zece ani de existență."

Doamna de Krudiner, prietenă a împăratului Alexandru, prezisese de asemenea distrugerea planetei noastre pentru 13 ianuarie 1819.

Ne aducem aminte că au mai fost ani desemnați ca ani ai sfârșitului: 1832 și 1840. Acest din urmă an era marcat de un semn fatal în tradiție; el era anunțat amenințător și teribil printr-o mulțime de preziceri. La 6 ianuarie trebuia să aibă loc marele deznodământ. Mulți oameni își făcuseră pregătirile și așteptau cu curaj data fatală.

O însemnare din 1840, făcută de un cleric, Pierre Louis, din Paris, este dedicată Papei Grigorie XVI. Este un comentariu al *Apocalipsei* ce fixează sfârșitul veacurilor în anul 1900.

„Daniel anunță sosirea lui Antihrist la 2300 de ani după stabilirea lui Artaxerxe pe tronul Persiei, în anul 400 î. Hr., deci 2300-400 = 1900.

Semnele înainte-mergătoare deja petrecute sunt:

1. Un cal alb se arată. La Zaharia caii albi sunt embleme ale imperiilor. Cel care era călare pe acest cal ținea un arc. Acesta este Napoleon Corsicanul. Veți auzi de războaie și vaiete de război. O coroană i s-a dat.

2. Enoh și Ilie trebuie să învie în anul 1892.

3. În 1896 israeliții reintră în Ierusalim.

4. După o nouă proorocie, Iisus Hristos ar trebui să apară pe nori în anul 1900, 11 aprilie".

Silit de îndoiala pe care o aveau oamenii acelui timp, Apostolul Petru scrie: „Domnul nu întârzie cu făgăduința Sa, după cum socotesc unii că e întârziere, ci îndelung rabdă pentru voi, nevrând să piară cineva, ci toți să vină la pocăință" (II *Petru* III, 9). Iată deci

rațiunea pentru care nu sosește încă vremea predestinată de la începutul veacurilor și care nu este cunoscută decât de Dumnezeu singur, căci El ține veacurile și zilele cu puterea Sa. Mai curând sau mai târziu, va sosi însă ziua și ora hotărâte de Dumnezeu.

Dacă prezicerile și așteptările creștinilor din toate secolele nu s-au realizat, nu se poate trage din aceasta concluzia că această proorocie nu se va împlini niciodată, așa cum cred unii dintre contemporanii noștri în acest secol zis „luminat". Acestora li se adresează acum Sfântul Apostol Petru, zicând că Domnul nu va zăbovi cu făgăduința Sa, căci Iisus Hristos a zis: „Cuvintele Mele nu vor trece" (*Matei* XXIV, 35).

Chiar dacă creștinii timpurilor trecute s-au înșelat în prezicerile lor, onoare și cinste li se cuvine, pentru că au fost cu luare-aminte la evenimentele din acele timpuri și pentru că și-au privit cu interes destinul și viața de dincolo de mormânt.

Să încheiem acest capitol printr-o prezicere contemporană despre sfârșitul lumii. Adevărurile spiritului n-au părăsit și nu-l vor părăsi niciodată pe om, oricare ar fi gradul dezvoltării lor. Adevărul se manifestă fie într-o formă, fie în alta. Astfel, chiar în secolul nostru atât de rece în credință, secol supranumit secol „luminat", răsună vestea despre sfârșitul lumii la data de 15 noiembrie 1881. Nu este aceasta o presimțire a omenirii? În lunile mai și iunie 1881 jurnalele au început a vorbi de sfârșitul apropiat al lumii.

Iată ce anunța în acest sens „Timpul nou", unul dintre jurnalele cele mai răspândite din Petersburg: „Sfârșitul lumii, după oarecare preziceri, trebuie să

aibă loc în 1881; cel puțin, jurnalele italiene citează un pasaj dintr-un articol din «Aquila volante», în care Leonardo Aretino, un scriitor din secolul al XIV-lea, anunță sfârșitul lumii pentru 15 noiembrie 1881. Distrugerea pământului și a ființelor de pe el va dura cincisprezece zile. Acest dezastru va începe prin revărsarea tuturor mărilor; fizicienii prevăd, într-adevăr, că la un moment dat pământul va fi inundat de valurile oceanului" (*Timpul nou,* 20 iunie 1881).

A doua venire a lui Hristos pe pământ

Referitor la slăvita Sa venire, Iisus Hristos spune: „Fiul Omului va veni întru mărirea Tatălui Său, cu îngerii Săi și atunci va răsplăti pe fiecare după faptele lui." Nu în umilință va veni Domnul atunci, așa cum s-a întâmplat prima oară, spre mântuirea oamenilor, ci va veni întru toată slava de care e înconjurat Dumnezeu spre a judeca lumea. În alte locuri din Evanghelie, Iisus Hristos vorbește foarte explicit de cea de a doua Sa venire (*Matei* XXIV, 27-31; XXV, 31-42, *Marcu* VIII, 38; *Luca* VII, 8-9; XVII, 24; *Ioan* XIV, 3). Imediat după înălțarea Domnului nostru Iisus Hristos, îngerii s-au arătat Apostolilor ce erau plini de mirare și le-au spus: „Acest Iisus care S-a înălțat de la voi la cer, astfel va și veni, precum L-ați văzut mergând la cer" (*Fapte* I, 11). Sfântul Apostol Iuda amintește, în epistola sa, profeția lui Enoh referitoare la cea de a doua venire a lui Hristos: „Iată, a venit Domnul cu zecile de mii de sfinți ai Lui, ca să facă judecată împotriva tutu-

ror și să mustre pe toți nelegiuiții de toate faptele nelegiuirii lor și de toate cuvintele de ocară pe care ei, păcătoșii, netemători de Dumnezeu, le-au rostit împotriva Lui" (*Iuda* I, 14-15). Ceilalți Apostoli amintesc adeseori creștinilor de cea de a doua venire a lui Hristos, pentru a întări credința și evlavia lor (I *Ioan* II, 28; *Tit* II, 12-13), pentru a-i opri de la vorbirea de rău (I *Corinteni* IV, 5), pentru a-i îndemna pe credincioși a veghea și a fi totdeauna gata a primi pe Domnul (I *Tesaloniceni* V, 2, 6) sau pentru a-i mângâia în scârbe (I *Petru* IV, 13).

Învățătura despre cea de a doua venire, în slavă, a Domnului nostru Hristos pe pământ, pentru a judeca oamenii este una dintre dogmele Ortodoxiei, exprimată în al șaptelea articol din „Simbolul credinței": „Și iarăși va veni, cu slavă, să judece viii și morții".

Când va veni cea din urmă oră a existenței acestei lumi? Acea oră va fi la miezul nopții, ora la care începe ziua; Biserica ne învață acest adevăr în cântarea sa: „Iată, Mirele vine la miezul nopții". Deci, doar la miezul nopții va avea loc a doua venire a Domnului cu slăvitul Său trup și toți Îl vor vedea așa cum Îl vedeau ucenicii Săi în timpul celor 40 de zile după Învierea Sa. Mântuitorul a spus cum va fi venirea Sa pe pământ: „Căci precum fulgerul iese de la răsărit și se arată până la apus, așa va fi și venirea Fiului Omului" (*Matei* XXIV, 27). Astfel va fi venirea Sa și asemenea fulgerului va fi lumina slavei Sale, încât ea va fi văzută în același timp de toți și în orice loc. După aceste zile antihristice, care după învățătura Domnului Iisus Hristos nu vor fi de lungă durată, căci ele se vor scurta

pentru cei aleși, va veni o răsturnare generală a legilor naturii, o nouă ordine a Universului, răspunzând noii ordini de lucruri care va fi hotărâtă în împărăția lui Hristos.

Domnul ne-a revelat faptul că înaintea venirii Sale vor fi schimbări extraordinare în natura văzută și nevăzută. „Soarele se va întuneca și luna nu va mai da lumina ei, iar stelele vor cădea din cer și puterile cerurilor se vor zgudui. Atunci se va arăta pe cer semnul Fiului Omului și vor plânge toate neamurile pământului și vor vedea pe Fiul Omului venind pe norii cerului, cu putere și cu slavă multă" (*Matei* XXIV, 29-30). În general, cuvintele „soarele se va întuneca" nu exprimă faptul că acesta va dispărea cu totul, ci că lumina sa nu se va putea compara cu lumina slavei lui Hristos. „Luna nu va mai da lumina ei, iar stelele vor cădea din cer" – toate acestea arată o răsturnare a legilor naturii, o nouă ordine a Universului, conformă noii ordini a lucrurilor care va fi hotărâtă în noua împărăție a lui Hristos. La apariția luminii dumnezeiești, lumina soarelui, a lunii și a stelelor își va pierde imediat puterea. Atunci va veni ziua veșnică, lumina lui Hristos care luminează pe credincioși. Ce vor deveni soarele, luna și stelele atunci când nu va mai fi noapte? Lumea nevăzută, spirituală, va fi zguduită, adică toate puterile cerești – îngerii, armata cerească – vor da slavă pentru a-L însoți pe Împăratul slavei, pe Domnul Iisus Hristos, care o să judece lumea. Toate vor fi zguduite văzând o astfel de schimbare.

Căci, dacă îngerii au fost înspăimântați și plini de mirare atunci când au fost create stelele, cum nu se

vor mira și nu se vor cutremura aceștia și mai mult văzând că totul se transformă și că oamenii se pregătesc să dea seamă de faptele lor? Și lumea vizibilă se va zgudui văzând această transformare de care vorbește Apostolul Petru atunci când spune că va fi cer nou și pământ nou: „Iar cerurile de acum și pământul sunt ținute prin același cuvânt și păstrate pentru focul din ziua judecății și a pieirii oamenilor necredincioși. (...) Iar ziua Domnului va veni ca un fur, când cerurile vor pieri cu vuiet mare, stihiile, arzând, se vor desface, și pământul și lucrurile de pe el se vor mistui. (...) Așteptând și grăbind venirea zilei Domnului, din pricina căreia cerurile, luând foc, se vor nimici, iar stihiile, aprinse, se vor topi! Dacă noi așteptăm, potrivit făgăduințelor Lui, ceruri noi și pământ nou, în care locuiește dreptatea" (II *Petru* III, 7, 10; 12-13).

Așadar, va fi „cer nou și pământ nou", în timp ce pământul și cerul actual vor fi transformate prin foc. „Atunci se va arăta pe cer semnul Fiului Omului și vor plânge toate neamurile pământului și vor vedea pe Fiul Omului venind pe norii cerului, cu putere și cu slavă multă" (*Matei* XXIV, 30). Venirea Domnului va fi precedată de arătarea pe cer a semnului Crucii, a cărei lumină va face să pălească lumina soarelui. Crucea se va arăta ca să se rușineze evreii, căci Hristos va veni pentru judecată având cea mai nobilă îndreptățire: Crucea, care va arăta nu numai rănile Sale, ci și pătimirea Sa supraomenească. Popoarele vor plânge de groază la vederea venirii Domnului și a acestei răsturnări a Universului, la vederea transformării tutu-

ror raporturilor vieții de dinainte. Toți evreii vor plânge pentru neascultarea lor, precum și toți aceia care cugetă la cele lumești, fie ei chiar creștini. Însă slava în care va veni Hristos se va arăta în toată splendoarea și Domnul va fi înconjurat de legiuni de îngeri (*Matei* XXV, 31).

Învierea trupurilor

Temeiul învierii trupurilor. Nemurirea trupurilor. Învățătura Vechiului și Noului Testament referitoare la învierea trupurilor. Trupurile înviate, proprietățile lor generale și particulare, atât pentru cei mântuiți, cât și pentru cei osândiți. Istoricul acestei învățături

Dumnezeu l-a creat pe om nemuritor cu trupul și cu sufletul. Legea și cuvântul lui Dumnezeu se pot schimba. Sufletul și trupul sunt nemuritoare: odată create, ele nu mai pier niciodată, ci există veșnic. Moartea sufletului și a trupului, la care este osândit omul ce nu ascultă de legea lui Dumnezeu, nu e decât o stare deosebită a acestora, contrară naturii lor. Cu acest chip moartea ni se arată ca o taină, un act misterios de descompunere, și în același timp, de eliberare de materialitate, pentru refacerea unui trup nou, spiritual și nemuritor care a fost dat primilor oameni și pe care ei l-au pierdut pentru ei înșiși și pentru întreaga omenire.

Așadar, moartea pare necesară, de neînlăturat pentru refacerea omul primitiv, care nu știa că este nemuritor cu trupul și cu sufletul. Astfel, trupul pus în pământ se descompune întocmai ca o sămânță și acest act de descompunere conține în sine principiul vieții, căci sămânța n-ar produce planta dacă n-ar fi viață chiar în putreziciune. Prin urmare, actul descompunerii trupului nostru este necesar unei noi vieți veșnice dincolo de mormânt, după reunirea sa cu sufletul. De aceea, dacă trupul este înzestrat cu nemurirea prin propriul său destin, atunci ideea de înviere își are izvorul în adâncul spiritului omenesc. Îngropările au scopul de a păstra trupurile și de aceea înhumările se practică peste tot. Așadar, în afară de mărturiile Sfintei Scripturi referitoare la învierea trupurilor, avem și argumentele pe care ni le oferă însăși rațiunea noastră:

1. Destinul omului în eternitate. Acest destin dat de Dumnezeu fiind de neschimbat, trupul și sufletul trebuie să fie legate dincolo de mormânt cu aceeași legătură strânsă și tainică după cum a fost și aceea care i-a unit în această lume.

2. Trupul a luat parte în mod necesar la toate faptele sufletului, bune sau rele, ca un instrument natural al activității sale. De aceea dreptatea lui Dumnezeu este completă atunci când trupul ia parte în mod obligatoriu la viața sufletului dincolo de mormânt, lucru pe care-l mărturisește Apostolul Pavel prin cuvintele: „faptele pe care le va fi făcut fiind îmbrăcat cu trupul său";

3. Ideea noastră despre om duce la concluzia că dincolo de mormânt omul nu este întreg dacă sufletul

nu este unit cu trupul. Conform naturii sufletului, acesta nu poate rămâne fără trup, într-o stare care este contrară naturii sale. Natura omului constă în spiritul întrupat sau, altfel spus, în carnea spiritualizată. Prin urmare, pentru existența completă a sufletului dincolo de mormânt, el trebuie să dețină trupul ca organ al lucrării sale exterioare, fără de care n-ar fi om complet. După învierea morților, individualitatea omului va fi veșnică. Omul de dincolo de mormânt viețuiește cu o viață veșnică, fie în starea de fericire, fie în starea de suferință, însă și într-un caz, și în celălalt, el viețuiește.

Același spirit care dă viață sufletului dincolo de mormânt și trupului ce vegetează în pământ face de neînlăturat relația dintre sufletul din lumea de dincolo și trupul ce putrezește. Și această stare a sufletului nu poate lăsa trupul nepăsător.

Tot ceea ce-i este dat omului să înțeleagă referitor la starea sufletului de dincolo de mormânt ne-a fost revelat de Apostolul Pavel. El ne-a făcut să înțelegem acest adevăr, această dogmă a credinței creștine în capitolul al 15-lea din prima epistolă către corinteni: „Hristos a murit pentru păcatele noastre" (I *Corinteni* XV, 3). „Și că a fost îngropat și că a înviat a treia zi, după Scripturi" (I *Corinteni* XV, 4). Astfel, fiindcă El a înviat, și ceilalți morți vor învia asemenea lui.

„Iar dacă se propovăduiește că Hristos a înviat din morți, cum zic unii dintre voi că nu este înviere a morților?" (I *Corinteni* XV, 12). Cel dintâi care a înviat El a fost și a pus bazele preafericitei noastre învieri. „Dar acum Hristos a înviat din morți, fiind începătură (a învierii) celor adormiți" (I *Corinteni* XV, 20). Însă voi ați

îndrăznit a vă îndoi de învierea morților și chiar a nu crede în aceasta.

Dar dacă, după socotința voastră, învierea morților nu va fi, atunci noi suntem niște propovăduitori mincinoși când afirmăm că Hristos a înviat din morți. Însă acesta este un adevăr de netăgăduit, care a fost anunțat de prooroci, după cum toți ucenicii lui Hristos și chiar mulți dintre adepții lor au fost convinși, pentru că L-au văzut pe Domnul înviat și chiar au vorbit cu El. Iată mângâierea pe care o aduce Sfântul Apostol Pavel celor ce plâng după repausații dragi: „Hristos a înviat din morți, fiind începătura celor adormiți". Prin urmare, eu, împreună cu cel repausat, care credem în Hristos, vom învia. Aceasta este o dogmă exprimată în cel de-al XI-lea articol al „Simbolului credinței". Sfântul Ioan Hrisostom spune în privința aceasta: „Iisus Hristos, mort pentru păcatele noastre, a înviat și este cel întâi născut din morți. Deci, al cui ar fi El, cel Unul-Născut, dacă nu al celor ce trebuie să învieze? Cum poate fi El cel întâi născut din morți dacă aceia, al cărora El este, nu înviază?" („Omilia" 39). Deci, dacă n-ar fi fost înviere, n-ar fi fost Domnul cel întâi născut din morți.

În Vechiul Testament găsim mărturii despre învierea morților la Isaia, Iezechiel, Daniel și Iov. Isaia scrie: „Morții Tăi vor trăi și trupurile lor vor învia!" (*Isaia* XXVI, 19). Iezechiel: „Fost-a mâna Domnului peste mine și m-a dus Domnul cu duhul și m-a așezat în mijlocul unui câmp plin de oase omenești, și m-a purtat împrejurul lor; dar iată oasele acestea erau foarte multe pe fața pământului și uscate de tot. Și mi-a

zis Domnul: «Fiul omului, vor învia oasele acestea?». Și eu am zis: «Dumnezeule, numai Tu știi aceasta»" (*Iezechiel* XXXVII, 1-3). Și proorocul spune mai departe: „Așa grăiește Domnul Dumnezeu: «Iată, Eu voi deschide mormintele voastre și vă voi scoate pe voi, poporul Meu, din mormintele voastre și vă voi duce în țara lui Israel. Astfel, veți ști că Eu sunt Domnul, când vă voi scoate pe voi, poporul Meu, din mormintele voastre. Și voi pune în voi Duhul Meu și veți învia și vă voi așeza în țara voastră și veți ști că Eu, Domnul, am zis aceasta și am făcut», zice Domnul" (*Iezechiel* XXXVII, 12-14).

Învățătura Bisericii în ceea ce privește învierea morților este în acord cu învățătura despre învierea Domnului Iisus Hristos, căci această dogmă se bazează pe Însuși Iisus Hristos, învierea celor adormiți. Încă înainte de învierea Sa, Iisus Hristos propovăduia învierea generală (*Ioan* V, 28-29); învățătura Apostolului Pavel despre acest lucru (I *Tesaloniceni* IV, 16; I *Corinteni* 15), mărturisirea Vechiului Testament și, în fine, credința sufletului despre necesitatea învierii trupurilor, toate acestea sunt bazele învățăturii Bisericii referitoare la învierea trupurilor.

Iisus Hristos (*Ioan* V, 25) învață că timpul învierii generale se apropie, ba el a și sosit, căci baza învierii tuturor este în Hristos și, odată cu venirea Sa, a început ultima perioadă a lucrării pentru mântuirea oamenilor, care se va sfârși neapărat prin învierea generală și Judecata de Apoi. Versetul 28 din aceeași Evanghelie conține această idee lămurit exprimată, și anume că toți morții (fără excepție) vor învia din mormin-

tele lor. „Că vine ceasul în care toți cei din morminte vor auzi glasul Lui" (*Ioan* V, 28). Ei vor învia ca Lazăr, prietenul lui Hristos cel îngropat de patru zile, care s-a deșteptat la glasul Fiului lui Dumnezeu. Învierea lui Lazăr servește tuturor drept dovadă și exemplu pentru învierea a toată omenirea.

La învierea generală se va auzi glasul Fiului lui Dumnezeu ca un ordin de la care nu se va mai putea abate nimeni și nimeni nu va putea refuza de a se scula din mormânt pentru a se înfățișa la judecată, așa cum au refuzat învierea spiritual-morală. Mulți au auzit glasul Fiului lui Dumnezeu, dar nu l-au ascultat, nu au crezut învățătura Sa despre răscumpărarea întregului neam omenesc și au rămas în starea sufletelor moarte, așa cum erau înaintea venirii lui Hristos. Versetul 25 al Evangheliei după Ioan ne prezintă învățătura Domnului referitoare la învierea spirituală și morală a lumii necredincioase, moarte din punct de vedere spiritual, în timp ce versetul 28 anunță învierea generală a trupurilor, pentru ce ele să fie reunite cu sufletele și să primească răsplata ce li se cuvine pentru viața pământească.

Sfântul Matei Evanghelistul exprimă învățătura Domnului nostru Iisus Hristos referitoare la învierea morților prin următoarele cuvinte: „Și va trimite pe îngerii Săi cu sunet mare de trâmbiță și vor aduna pe cei aleși ai Lui din cele patru vânturi, de la marginile cerurilor până la celelalte margini. (...) vor culege din împărăția Lui toate smintelile și pe cei ce fac fărădelegea, și-i vor arunca pe ei în cuptorul cu foc; acolo va

fi plângerea și scrâșnirea dinților" (*Matei* XXIV, 31; XXIII, 41-42).

Iată sensul acestor cuvinte: nu îngerii vor suna trâmbițele, ci numai una singură va suna – cea a lui Dumnezeu, glasul Fiului lui Dumnezeu; atunci va veni ceasul hotărât de la începutul veacurilor, ceasul atotputerniciei lui Dumnezeu, al învierii trupurilor a toată omenirea, afară de acela al Maicii Domnului, al lui Enoh și al lui Ilie, ale căror trupuri sunt deja în rai. Atunci, la sunetul acelei trâmbițe, când va sosi acel ceas ultim al Universului, îngerii vor fi trimiși de Domnul Iisus Hristos și atunci se va vedea lucrarea neînțeleasă de spiritul omenesc a atotputerniciei lui Dumnezeu: învierea morților.

Toți repausații care au trăit pe pământ, fără nici o abatere, vor învia pentru judecata generală. La sunetul trâmbiței vor învia drepții și păcătoșii, fericiții și osândiții; toți vor învia, indiferent de ce boală vor fi fost loviți: înecați, arși, sfâșiați de fiarele sălbatice și de păsări, uciși de criminali, sinucigași, toți cei care s-au născut și au murit de la Adam și până la ceasul judecății. Toți vor învia, având aceeași vârstă și aceeași stare, cu singura deosebire a faptelor vieții lor pământești. Sufletele își vor îmbrăca din nou trupurile lor, acum înviate, pentru a nu le mai părăsi niciodată. Sfântul Apostol Pavel, în prima sa Epistolă către Corinteni, face o descriere destul de detaliată despre învierea generală: „Nu toți vom muri, dar toți ne vom schimba" (I *Corinteni* XV, 51). „Căci trâmbița va suna și morții vor învia nestricăcioși, iar noi ne vom schimba" (I *Corinteni* XV, 51). Aceeași învățătură este conținută în cuvintele următoare: „Și cei morți întru Hristos

vor învia întâi. După aceea, noi cei vii, care vom fi rămas" (I *Tesaloniceni* 16-17).

În *Faptele Apostolilor* se mărturisește de asemenea despre învierea morților, adică a trupurilor celor morți, atât ale celor drepți, cât și ale celor păcătoși: „Având nădejde în Dumnezeu, pe care și aceștia înșiși o așteaptă, că va să fie învierea morților: și a drepților și a nedrepților" (*Fapte* XXIV, 15).

Ori în ce fel a pierit trupul nostru, elementele alcătuitoare nu-i sunt nicidecum nimicite și atotputernicia lui Dumnezeu poate ca din aceste elemente să refacă trupul, fie el ars sau mâncat de fiarele sălbatice. Deci aceste particule vor auzi glasul Creatorului și se vor aduna pentru a reface trupul omenesc; elementele se vor aduna îndată precum peștii care, auzind glasul Fiului lui Dumnezeu, s-au adunat imediat în mrejele Sfinților Apostoli.

Învierea morților este lucrarea atotputerniciei lui Dumnezeu, lucrare care nu este cu putință decât numai lui Dumnezeu, lucrare prin care trupurile descompuse, schimbate în particule invizibile prin aceeași voință ce a creat din țărână trupul primului om, se recompun din aceleași elemente și Adam primește trupul pe care îl avea înaintea căderii sale. Sufletele se vor uni cu trupurile care le aparțin, iar noul om se va arăta imediat la judecată. Noi vom învia cu toți și vom avea trupurile diafane, nemuritoare, însă de o calitate diferită, căci trupurile drepților se vor deosebi de cele ale păcătoșilor.

„Învierea morților, învață Sfântul Ioan Hrisostom, va fi asemenea Învierii lui Hristos".

A doua perioadă a vieții sufletului dincolo de mormânt va începe după unirea sa cu trupul înviat.

Acest suflet, unit cu trupul său pentru veșnicie, se va înfățișa la judecată și va intra în starea de fericire sau de osândă. Învățătura Bisericii referitoare la învierea trupurilor omenești și la unirea lor cu sufletele pentru veșnicie reprezintă o dogmă a Ortodoxiei și orice creștin adevărat trebuie să mărturisească credința sa, cu cuvântul și cu fapta, și să spună: „Cred în învierea morților", acesta fiind articolul al XI-lea din „Simbolul credinței". Adevărul de origine divină al învierii trupurilor și al unirii lor cu sufletele a fost revelat oamenilor încă din vremea Vechiului Testament. Astfel, proorocul Ilie a înviat pe fiul văduvei din Sarepta, iar Elisei a făcut asemenea cu fiul unei femei din Sunamita. Însuși Domnul Iisus Hristos a înviat: pe fiica lui Iair, pe fiul văduvei din Nain și pe Lazăr. Chiar drepții înviați în ceasul morții Domnului au mărturisit despre învierea generală.

Învierea celor șapte tineri din Efes și multe alte învieri, făcute prin rugăciunea sfinților, nu sunt oare o dovadă clară despre faptul că vom învia cu toții pentru viața veșnică? Crearea lumii nevăzute (a lumii spirituale, adică a îngerilor, care sunt ființe de aceeași natură cu sufletul omenesc) și a lumii văzute este o lucrare ce nu este cu putință decât lui Dumnezeu Însuși, pe care spiritul omenesc, limitat în știința sa, nu o poate pricepe, căci aceasta este dincolo de limitele științei omenești și nu poate fi înțeleasă decât prin credință. Deci învierea trupurilor, hotărâtă de Dumnezeu de la începutul lumii, aparține lucrărilor minunate ale

creației dumnezeiești, pentru care trebuie să-l slăvim pe Dumnezeu. Adam și Eva erau, înainte de căderea lor, nemuritori cu sufletul și cu trupul. Omul alcătuit din spirit, suflet și trup era nemuritor. Așadar, învierea trupurilor este necesară omului pentru ca acesta să poată exista veșnic și să fie nemuritor cu spiritul, sufletul și trupul. Ideea de veșnicie și de nemurire este proprie spiritului omenesc și așa a fost dintotdeauna, în tot timpul și în toate locurile, ca o presimțire vie a vieții de dincolo de mormânt. De la această idee s-au îndepărtat spiritele întunecate de filosofism.

Prin urmare, învierea trupurilor, absolut necesară pentru viața nouă de dincolo de mormânt, era o credință răspândită în toată omenirea, iar această credință s-a concretizat prin persoana Domnului Iisus Hristos, care a pus baza învierii tuturor oamenilor, a drepților, ca și a păcătoșilor și osândiților. Toate trupurile vor învia, se vor uni cu sufletele lor și se vor arăta la judecată, fie creștini sau nu. Trupurile tuturor repausaților vor învia, ale drepților ca și ale păcătoșilor, și se vor uni, prin lucrarea atotputerniciei lui Dumnezeu, cu sufletele lor. Atunci va fi un nou om, alcătuit din aceleași părți esențiale: spirit, suflet și trup. Însă acest trup nu va mai fi asemenea aceluia din viața pământească, ci va avea însușiri noi care-l vor face potrivit unei existențe noi în lumea spirituală, în rai sau în gheenă.

Însușirea generală a trupurilor înviate va fi faptul că ele vor pierde materialitatea ce le deosebea pe pământ, materialitate căpătată odată cu căderea în păcat a lui Adam și a Evei. Trupul omului nou va fi tot din

carne și oase, așa după cum mărturisește Domnul nostru Iisus Hristos care, după învierea Sa, S-a arătat în carne și oase Apostolilor, mâncând cu ei pește și miere. „Și Iisus le-a zis: De ce sunteți tulburați și pentru ce se ridică astfel de gânduri în inima voastră? Vedeți mâinile Mele și picioarele Mele, că Eu Însumi sunt; pipăiți-Mă și vedeți că duhul nu are carne și oase, precum Mă vedeți pe Mine că am" (*Luca* XXIV, 38-39). Pentru a le dovedi că El nu era duh, Domnul a permis ucenicilor a se atinge de El, iar El a mâncat cu ei pește fript și miere (*Luca* XXIV, 42-43).

Deci trupul lui Iisus Hristos, după Învierea Sa, era alcătuit tot din carne și oase și era același ca și înaintea Învierii, numai că acum era un trup preamărit, care putea să se înalțe la cer, să intre prin ușile încuiate, să fie nevăzut. Un trup asemănător celui al Domnului vor avea toți oamenii după unirea sufletelor cu trupurile lor înviate. Însă, cu toate acestea, trupurile drepților se vor deosebi de cele ale păcătoșilor. Felul seminției este unic – omul, dar soiurile grâului sunt diferite – drepții și păcătoșii. După cum plantele ce ies din semințe diferite nu sunt asemenea, la fel și trupurile viitoare ale drepților și ale păcătoșilor nu se vor asemăna. Trupurile înviate, după felul vieții lor pământești, vor fi înzestrate cu însușiri cu totul noi, complet deosebite de acelea care le deosebeau pe pământ.

Sfântul Apostol Pavel vorbește lămurit despre învierea trupurilor noastre, adică despre învierea generală, în Epistola sa către romani: „Iar dacă Duhul Celui ce a înviat pe Iisus din morți locuiește în voi, Cel ce a înviat pe Iisus din morți locuiește în voi, Cel ce a

înviat pe Iisus Hristos din morți va face vii și trupurile voastre cele muritoare, prin Duhul Său care locuiește în voi" (*Romani* VIII, 11).

Dar dacă Duhul Celui care a ridicat pe Iisus din morți locuiește în noi – căci trupul este templul Sfântului Duh –, atunci Acela va învia și trupurile noastre moarte. Tot capitolul al XV-lea din prima Epistolă către corinteni vorbește despre misterul învierii morților și al vieții viitoare.

Același Apostol scrie și către filipeni: „Căci cetățenia noastră este în ceruri, de unde și așteptăm Mântuitor, pe Domnul Iisus Hristos, care va schimba la înfățișare trupul smereniei noastre întru asemănarea trupului slavei Sale, lucrând cu puterea ce are de a-Și supune Sieși toate" (*Filipeni* III, 20-21).

În ce chip se va realiza însă unirea tuturor părților trupului omenesc cu însușirile lor caracteristice? Iată o problemă a cărei rezolvare este în afara limitelor științei omenești, care a fost adeseori o piatră de încercare pentru mulți cugetători, căci le-a tulburat spiritul. Neputând explica acest mister printr-un fenomen natural, ei au fost cuprinși de îndoială, de necredință și au ajuns la alte concluzii, anticreștine. Pentru a lumina întrucâtva taina învierii trupurilor, Sfântul Apostol Pavel se servește de un exemplu al naturii vizibile. El compară trupul cu grăuntele ce se seamănă în pământ, care, descompunându-se, produce planta. Tot așa este și cu trupul care, după ce s-a descompus, produce după un anumit timp un trup nou. „Dar va zice cineva: cum înviază morții? Și cu ce trup au să vină? Nebun ce ești! Tu ce semeni, nu dă viață, dacă nu va fi murit. Și ceea ce semeni nu este trupul ce va să fie, ci

grăunte gol, poate de grâu sau altceva din celelalte. Iar Dumnezeu îi dă un trup precum a voit, și fiecărei semințe un trup al său" (I *Corinteni* XV, 35-38).

Așadar, „fiecărei semințe un trup al său"; tot astfel este și cu trupurile drepților și ale păcătoșilor care, fiecare, va fi înzestrat cu însușiri diferite. Deosebirea dintre fapte produce deosebirea trupurilor. Trupurile care prin viața lor au preamărit și au cinstit numele Domnului vor deveni în împărăția cerurilor luminoase cu făcliile nestinse ale fecioarelor celor înțelepte; aceste trupuri, fiind instrumentele faptelor bune, vor fi luminoase ca și soarele, adică vor străluci în împărăția slavei, așa cum lucesc acum soarele, luna, stelele. Așadar, după gradul de sfințenie, drepții nu se vor bucura de o slavă egală, după cuvintele Apostolului: „Alta este strălucirea soarelui și alta strălucirea lunii și alta strălucirea stelelor. Căci stea de stea se deosebește în strălucire. Așa este și învierea morților" (I *Corinteni* XV, 41-42).

Cum vor fi deci trupurile după înviere? Iată problema care îi preocupa pe creștinii filosofi din Corint. Lupta dintre suflet și trup îi făcea să se întrebe: cum vor fi trupurile în viața de dincolo de mormânt? Vor fi oare ca și pe pământ: stricăcioase, infirme, înjosite, târând sufletul în păcat și punând necontenit piedici înălțării morale și cunoașterii adevărului, depărtând sufletul de la slavă și de la fericire? Sau aceste trupuri vor fi înzestrate după înviere cu însușiri noi, contrare celor pe care le aveau mai înainte?

Sfântul Pavel răspunde și la această întrebare spunând: „Se seamănă (trupul) întru stricăciune, înviază întru nestricăciune; se seamănă întru necinste, înviază

întru slavă, se seamănă întru slăbiciune, învia întru putere. Se seamănă trup firesc, învia trup duhovnicesc" (I *Corinteni* XV, 42-44). Așadar, după înviere, trupurile vor fi nestricăcioase, spirituale, sacre și slăvite.

Am spus deja că trupurile drepților vor fi deosebite de cele ale păcătoșilor. În ce va consta această deosebire? În nestricăciune, spiritualitate, în însușirea de a se deplasa cu cea mai mare repeziciune și putința de a depăși orice piedică materială și, în fine, în conservarea cărnii și a oaselor, lucru pe care-l mărturisește Iisus Hristos prin trupul Său preamărit format din carne și din oase (*Luca* XXIV, 39). După cum pe trupul Domnului semnele rănilor Sale au rămas pentru totdeauna ca mărturie a răscumpărării lumii, tot așa pe trupul omului se va răsfrânge ca într-o oglindă toată viața sa pământească, fără a se ascunde nici cea mai mică cugetare rea. Aceste însușiri ale noilor trupuri după înviere sunt comune atât drepților cât și păcătoșilor. Trupurile celor dintâi sunt luminoase ca soarele. Iisus Hristos spunea de trupurile drepților după înviere că „vor străluci ca soarele în împărăția Tatălui lor" (*Matei* XIII, 43).

Această stare a trupurilor drepților în rai, în a doua perioadă a vieții de dincolo de mormânt, este suprema fericire a sfinților, după învățătura Apostolului Pavel: „Alta este slava soarelui..." Ei nu vor suferi nici dureri, nici osteneli, nici dorințe trupești. Prin urmare, fiii lui Dumnezeu sfințiți prin har vor avea după înviere același trup cu care erau îmbrăcați în timpul vieții lor pământești. Însă acest trup va deveni slăvit, spiritualizat, asemenea trupului pe care-l avea Hristos

după învierea Sa, cu toate însușirile care îl vor distinge de trupurile pământești și de cele ale osândiților.

Fericitul Augustin și Sfântul Ambrozie găsesc în trupurile sfinților următoarele patru însușiri: 1. indiferența la influențele exterioare vătămătoare, care în timpul vieții pământești produceau senzații neplăcute și stânjenitoare; 2. lumina trupurilor asemenea soarelui; 3. însușirea de a se deplasa cu o repeziciune de neînțeles; 4. supunerea completă a trupului sufletului, ceea ce va produce un om cu o armonie perfectă. Pentru a reprezenta într-un chip mai clar și mai convingător diferența ce va exista între trupurile viitoare ale drepților și trupurile lor actuale, Sfântul Apostol Pavel întrebuințează un exemplu al naturii vizibile: „Sunt și trupuri cerești și trupuri pământești, dar alta este slava celor cerești și alta a celor pământești" (I *Corinteni* XV, 40).

Comparând trupurile înviate ale sfinților cu trupurile lor actuale, el conchide că trupurile înviate se vor distinge printr-o lumină și o slavă pe care spiritul nostru nu și le poate închipui. Stelele, spune Apostolul, servesc în acest caz drept comparație pentru trupurile noastre viitoare. Însușirile deosebite cu care sunt înzestrate trupurile drepților vor face ca acestea să strălucească ca lumina soarelui, în timp ce trupurile osândiților vor fi întunecoase și nesuferite, răsfrângând groaza urâciunii lor morale.

Nici unul dintre păgâni nu și-a închipuit vreodată că trupurile prefăcute în pulbere vor învia pentru o viață nouă, veșnică, cu toate că nemurirea sufletului și existența sa veșnică de dincolo de mormânt, fericită

sau nefericită, a fost totdeauna una dintre credințele proprii întregii omeniri. Unele popoare își reprezentau învierea trupurilor într-un mod foarte obscur, altele nu aveau nici cea mai mică idee despre aceasta; pentru înțelepți, aceasta rămânea o problemă. Cu toate acestea, obiceiul de a înmormânta trupurile exista sub diferite forme la toate popoarele și în toate epocile, iubirea și respectul de care se învredniceau cei morți exprimând presimțirea din adâncurile firii omenești că acel trup distrus se va bucura într-o zi de o altă viață.

Toată activitatea omului este mai mult sau mai puțin condusă de spiritul său nemuritor și este adevărat că omul păstrează și caută să păstreze obiectele de care știe că are nevoie într-o zi. Această credință în învierea trupurilor a fost întărită de Învierea lui Hristos. Din primele secole ale erei creștine ideea învierii a fost piatra de încercare și preocuparea de căpetenie a multor filosofi. Evreii credeau în învierea trupurilor și acest adevăr este pretutindeni întâlnit în istoria lor. Evreii din timpul lui Iisus Hristos își reprezentau viața viitoare și, în general, toate activitățile spirituale în forme foarte rudimentare. Ei îl considerau pe Mesia ca pe un mare cuceritor politic care trebuia să-i elibereze din robia romanilor și să întemeieze împărăția evreilor, subjugând pe toți inamicii lor. Sub domnia Lui urmau să se petreacă învierea și judecata. Astfel Maria, sora lui Lazăr, i-a spus Mântuitorului: „Știu că va învia la înviere, în ziua cea de apoi" (*Ioan* XI, 24). Saducheii nu credeau nici în existența îngerilor, nici în cea a sufletului, nici în viața viitoare; ei nu credeau

nici în învierea morților. Filosofii atenieni – stoici și epicurei – numeau învățătura despre învierea morților „nebunie" (*Fapte* XVII, 18).

La greci exista o categorie de filosofi care se distingeau prin asprimea învățăturilor lor. Ei îndemnau la o voință nestrămutată în fața ispitelor, nenorocirilor și suferințelor. O voință de neînvins – acesta era obiectul învățăturii stoicilor. Cu patru secole înaintea lui Iisus Hristos, mai exista în Grecia o altă școală filosofică, întemeiată de Epicur și ai cărui discipoli se numeau epicurei. Învățătura acestei școli (epicureismul) consta în a susține că scopul vieții omului este de a se bucura de toate plăcerile spiritului și sufletului.

Curând s-au găsit printre primii creștini din biserica din Corint oameni care nu credeau în învierea morților și de aceea Apostolul Pavel a trebuit să lupte împotriva acestei false doctrine, pentru a întări ideea învierii morților. Învățătura Sfântului Pavel referitoare la învierea morților este exprimată în prima Epistolă către corinteni (cap. 15). După stoici și epicurei, Apostolul numește pe Imeneu și Filet ca fondatori ai unei false doctrine, căci ei spuneau că învierea nu există (II *Timotei* II, 17-18).

Aspirând la concepția spirituală a învierii morților, se credea că opera răscumpărării nu se referea decât la suflet, așa cum învățau gnosticii, și încă mai încoace adepții lui Swedenborg. Gnosticii sunt o grupare filosofică din secolul II, a căror învățătura se baza în parte pe creștinism și în parte pe ebraism. Ei negau învierea trupurilor și afirmau că Iisus Hristos nu a îmbrăcat trupul omenesc, ci numai a dat această impresie.

Conform opiniei lui Swedenborg, imediat după moartea lor, oamenii trec la o altă viață, care nu este diferită de aceasta, ei fiind tot în trup, locuind în case și rușinându-se că și-au făcut false idei despre viața viitoare înainte de a o fi cunoscut. Persoanele pe care moartea le-a surprins pe calea binelui și a adevărului locuiesc după moarte în palate înconjurate de grădini.

Pentru a preveni pe oamenii prea creduli de aceste false doctrine, să le arătăm principalele lor trăsături. Imeneu și Filet învățau că oamenii credincioși erau deja înviați și vieţuiau cu Hristos. Adepții lor spuneau că imediat după despărțirea de trup, sufletul formează un alt trup de o alcătuire superioară, un organism spiritual cu care el trece în veșnicie și de care se servește ca de un veșmânt. Cu alte cuvinte, trupul pământesc și rudimentar se schimbă imediat într-un corp spiritual și diafan. Neputând explica viața în trup ca acțiune a atotputerniciei dumnezeiești, raționamentele orgolioase trag false concluzii, crezând că nemurirea trupului se realizează printr-o simplă schimbare sau creștere. Adevărul conform căruia sufletul va avea nevoie într-o zi de trupul său este explicat de rațiunile orgolioase prin apariția unui nou corp ce se naște din rămășițele vechiului corp pământesc. Dacă acest raționament nu a putut explica învierea trupului, el se justifică numai prin concluzia sa: nevoia unui nou trup spiritual. Așadar, nici acest raționament nu s-a putut lipsi complet de ideea învierii trupurilor sau să nege această idee.

Legea nemuririi se aplică atât trupului cât și sufletului, căci omul este creat pentru veșnicie în întregul său. În fine, oricum s-ar numi – înviere sau creștere –,

acest fenomen este rezultatul neînțeles al atotputernicie dumnezeiești.

Rațiunea trufașă și adânc căzută nu poate explica învierea, însă ea nu poate explica nici creșterea. Omul poate denatura adevărul, dar nu are forța de a-l nimici, de a pune capăt existenței sale, căci adevărul este mai presus de acestea. Deci, nemurirea sufletului, fiind un adevăr, se manifestă chiar în formele sale greșite. Ce este adevăr va rămâne adevăr în toată veșnicia.

Dogma învierii trupului nu este o nebunie, așa cum o numeau filosofii din Atena. Acesta este un adevăr întemeiat pe credința în Autorul învierii noastre și chiar pe bunul simț al intuiției, care ne spune că omul destinat de Dumnezeu a trăi veșnic, este format din trup, suflet și spirit.

Judecata de pe urmă a lui Dumnezeu asupra ființelor morale

Judecata generală. Judecata creștinilor și a oamenilor ce aparțin altor religii

„Dar va veni o zi, ultima zi a neamului omenesc, ziua sfârșitului lumii și al Universului, precum este ziua morții omului; pentru că a hotărât o zi în care va să judece lumea întru dreptate, prin Bărbatul pe care L-a rânduit, dăruind tuturor încredințare, prin Învierea Lui din morți" (*Fapte* XVII, 31), adică ziua când va rosti o hotărâre veșnică și definitivă. De aceea, această zi poartă în Sfânta Scriptură mai multe denumiri: „Ziua

Judecății" (*Matei* XI, 22-24; XII, 36; II *Petru* II, 9; III, 7), „ziua mâniei și a arătării dreptei judecăți a lui Dumnezeu" (*Romani* II, 5), „ziua Domnului" (II *Petru* III, 10; I *Tesaloniceini* V, 2), „ziua lui Hristos" (II *Tesaloniceni* II, 2; *Filipeni* I, 10; II, 16), „ziua Domnului nostru Iisus Hristos" (II *Corinteni* I, 14; I *Corinteni* I, 8; V, 5), pentru că în acea zi Domnul nostru se va arăta pe pământ în toată mărirea Sa ca să judece viii și morții, „ziua cea mare" (*Fapte* II, 20; *Iuda* VI), din cauza marilor evenimente care se vor petrece atunci (*Teologia dogmatică ortodoxă* a lui Macarie, Arhiepiscop de Harkov, tom II, pag. 618).

A doua venire a Domnului nostru Iisus Hristos pe pământ este o dogmă a Bisericii Ortodoxe, cuprinsă în al VII-lea articol al „Simbolului de credință". Același articol conține și dogma grozavei judecăți a lui Dumnezeu pentru viața și faptele oamenilor din timpul vieții lor pământești.

În mod natural, înaintea judecății va avea loc venirea Judecătorului și apoi înfățișarea oamenilor și a demonilor ce vor fi judecați. Așadar, mărturisirile Sfintelor Scripturi referitoare la a doua venire a Domnului pe pământ și la învierea morților sunt în același timp mărturisiri despre judecata generală. Iată mărturisirea Domnului nostru Iisus Hristos referitoare la Judecata de pe urmă, a Sfinților Apostoli, a Părinților și a dascălilor Bisericii.

Iisus Hristos învață: „Tatăl nu judecă pe nimeni, ci toată judecata a dat-o Fiului. (...) Și I-a dat putere să facă judecată, pentru că este Fiul Omului" (*Ioan* V, 22, 27) și „Căci Fiul Omului va să vină întru slava Tatălui

Său, cu îngerii Săi; și atunci va răsplăti fiecăruia după faptele sale" (*Matei* XVI, 27). Apostolii propovăduiau despre Judecată: „Ca să facă judecată împotriva tuturor și să mustre pe toți nelegiuiții de toate faptele păgânătății lor, întru care au făcut fărădelege, și de toate cuvintele de ocară pe care ei, păcătoșii, netemători de Dumnezeu, le-au rostit împotriva Lui" (*Iuda* XV).

Sfântul Apostol Pavel vorbește în mai multe locuri de Judecata generală și de pe urmă (*Romani* II, 5-7; XIV, 10; I *Corinteni* IV, 5; II *Corinteni* V, 10; *Efeseni* VI, 8; *Coloseni* III, 24-25; II *Tesaloniceni* I, 6-10; II *Timotei* 4, 1). Și Sfântul Ioan Evanghelistul mărturisește despre aceasta (*Apocalipsa* XX, 11-15).

Sfânta Biserică a mărturisit dintotdeauna această dogmă despre judecata generală. În „Simbolul credinței", ratificat de sinoadele ecumenice de la Niceea și Constantinopol, se poate citi: „Cred în Hristos care iarăși va să vină, cu slavă, să judece viii și morții". Această dogmă este mărturisită de toții Sfinții Părinți și dascăli ai Bisericii.

Iată tabloul impresionant al Judecății de pe urmă a omenirii, descris de înseși cuvintele lui Dumnezeu (*Matei* XXV, 31-46) și confirmat prin propria noastră rațiune. Cei care participă la această judecată sunt: 1. Dreptul Judecător; 2. sfinții îngeri; 3. cei ce urmează a fi judecați; 4. obiectul judecății; 5. despărțirea drepților și a păcătoșilor și 6. sentința asupra unora și a celorlalți.

Primul loc din acest tablou, după mărturisirea lui Iisus Hristos, aparține Fiului lui Dumnezeu ca Dumnezeu-Rege și Judecător așezat pe scaunul Său de glorie,

înconjurat de sfinții Săi îngeri și de Sfinții Apostoli. „Șezând pe tronul Său" este o metaforă împrumutată din viața de la curțile imperiale, când împărații ședeau pe tron la toate împrejurările grave.

Cel de-al doilea loc îl ocupă executorii voinței lui Dumnezeu: îngerii și Apostolii. „Și va trimite pe îngerii Săi, cu sunet mare de trâmbiță, și vor aduna pe cei aleși ai Lui din cele patru vânturi, de la marginile cerurilor până la celelalte margini" (*Matei* XXIV, 31). „... și vor culege din împărăția Lui toate smintelile și pe cei ce fac fărădelegea. (...) și vor despărți pe cei răi din mijlocul celor drepți" (*Matei* XIII, 41, 49). Acesta este rolul îngerilor la Judecata de Apoi.

Pe vremuri, evreii erau chemați la adunări prin trâmbițe. Acest obicei a servit ca model și lui Iisus Hristos pentru a preînchipui adunarea întregii omeniri la judecată, la glasul trâmbiței îngerilor. Însă aceasta nu este decât o simplă imagine, căci nu va fi decât o singură trâmbiță (I *Corinteni* XV, 52), trâmbița lui Dumnezeu (I *Tesaloniceni* IV, 16), la sunetul căreia Fiul lui Dumnezeu va trimite pe sfinții Săi îngeri. Aceasta este trâmbița care va învia și pe cei morți. Punctele cardinale purtau la Evrei numele de „cele patru vânturi". Îngerii vor aduna pe oameni din toate ungherele pământului, despărțind pe drepți de nedrepți.

Participarea Apostolilor la judecată este descrisă prin următoarele cuvinte ale Domnului: „Adevărat zic vouă că cei ce Mi-ați urmat Mie, la înnoirea lumii, când Fiul Omului va ședea pe tronul slavei Sale, veți ședea și voi pe douăsprezece tronuri, judecând cele douăsprezece seminții ale lui Israel" (*Matei* XIX, 28).

În acest caz, tronurile Apostolilor sunt simboluri ale cinstei și slavei cu care ei vor fi învestiți, căci vor domni cu Iisus Hristos și vor participa la slava Sa (*Ioan* V, 22). Însuși Domnul spune că Apostolii vor judeca și ei, și că toți credincioșii, participanți la slava lui Mesia, vor lua parte la judecata lumii, după cum a scris Apostolul Pavel: „A, nu știți că sfinții vor judeca lumea?" (I *Corinteni* VI, 2).

Și în acest caz, Domnul a folosit drept model tribunalul pământesc. Cele douăsprezece triburi ale lui Israel – poporul iubit de Dumnezeu – reprezintă în acest caz întreaga omenire, iubită de Domnul și răscumpărată de El. Astfel, Sfântul Apostol Iacov (I, 1) numește și pe creștini în aceste douăsprezece triburi.

Raiul își va arăta la judecată locuitorii – sufletele drepților –, după cum și iadul și-i va elibera pe ai săi – sufletele păcătoșilor. În acel moment sufletele se vor uni cu trupurile. Apoi se va rosti hotărârea definitivă asupra drepților și asupra păcătoșilor și fiecare va primi după faptele vieții sale pământești.

Necredincioșii, cei care n-au primit răscumpărarea Domnului Hristos, la judecata generală vor fi osândiți la o viață veșnică lipsită de fericire. La fel se va întâmpla și cu creștinii botezați care au dus pe pământ o viață ce nu a respectat poruncile Domnului. Toți cei care au avut viață pe pământ vor învia la Judecata de Apoi pentru a fi judecați. Noi citim în Evanghelie: „Vor privi la Acela pe care L-au împuns" (*Ioan* XIX, 37). Necredincioșii îi vor vedea pe toți cei înviați și, printre ei, și pe cei care L-au răstignit pe Domnul Iisus Hristos. Deci la judecată va fi prezentă toată omeni-

rea, și cei credincioși, și cei necredincioși. Dar nu numai oamenii se vor înfățișa la judecată, ci și demonii, cei pe care Dumnezeu, după cuvintele Apostolilor, i-a legat cu lanțurile întunericului în tartar (II *Petru* II, 4). Și Apostolul Iuda scrie de asemenea: „Iar pe îngerii care nu și-au păzit vrednicia, ci au părăsit locașul lor, i-a pus la păstrare sub întuneric, în lanțuri veșnice, spre judecata zilei celei mari" (*Iuda* I, 6).

Viața exterioară a omului nu e decât expresia și manifestarea vieții și lucrării sufletului. Cugetările, dorințele, sentimentele aparțin domeniului spiritual și reprezintă lucrarea invizibilă a sufletului; exprimate prin cuvinte și acțiuni, ele devin manifestări vizibile ale trupului omenesc care este instrumentul de expresie al sufletului. De aceea, lucrarea interioară, spirituală, precum și lucrarea exterioară a omului vor fi deopotrivă judecate la judecata generală. Ca urmare a dualismului naturii și activității omenești, răsplata și osânda vor fi de două feluri: morale – interioare și senzitive – exterioare, corespunzând noului corp al omului.

Fiecare individ va trebui să dea seama la judecată de toate dorințele, cugetările, sentimentele și faptele vieții sale pământești. Se înțelege că dorințele, cugetările și toate faptele care în timpul vieții pământești au fost șterse printr-o căință sinceră nu vor mai fi amintite.

Lucrarea sufletului se manifestă în activitatea vizibilă a omului, în cuvintele și în faptele sale, astfel că acestea sunt totdeauna expresia stării morale a sufletului, bună sau rea. Tot cuvântul „deșert", după expresia Domnului, adică tot cuvântul care nu este conform

cu viața creștină și care nu e demn de ea, va fi judecat la judecata generală: „Vă spun că pentru orice cuvânt deșert pe care-l vor rosti, oamenii vor da socoteală în ziua judecății" (*Matei* XII, 36).

Deci cuvintele sunt expresia cugetărilor, și în general, a stării interioare și morale; din cuvinte se cunoaște omul, după cum se cunoaște arborele din fruct. Dacă cuvintele omului sunt adevărate, oneste, curate, instructive, ele arată un om bun, care va fi răsplătit în ziua judecății. Dacă, din contră, cuvintele sunt mincinoase, necuviincioase, ele arată inima rea a omului și el va fi osândit la ziua judecății. Răsplata și osânda la judecată atârnă de credința și faptele omului, în timp ce cuvintele nu sunt decât expresia stării interioare și morale a sufletului. Prin cuvântul „deșert" se înțelege un cuvânt ce conține minciună, calomnie, care provoacă râsul necuviincios, rușinos, ce nu are nici un fel de legătură cu lucrurile serioase.

Sfântul Apostol Pavel scrie referitor la judecata lucrării invizibile și tainice a sufletului: „De aceea, nu judecați ceva înainte de vreme, până ce nu va veni Domnul, Care va lumina cele ascunse ale întunericului și va vădi sfaturile inimilor. Și atunci fiecare va avea de la Dumnezeu lauda" (I *Corinteni* IV, 5). Sfântul Ioan Hrisostom scrie referitor la aceste cuvinte apostolice: „Dumnezeu judecă nu numai faptele, ci El descoperă chiar cele ascunse". Astfel, în ziua judecății, fiecare va da socoteală exact și complet de activitatea sa, fie interioară – spirituală (*Matei* XII, 36; I *Corinteni* IV, 5), fie exterioară – vizibilă, adică Dumnezeu va

răsplăti fiecăruia după cuvintele și faptele sale (*Romani* II, 6; II *Corinteni* V, 10).

În ziua Judecății de Apoi, de față fiind toată lumea spirituală și morală a îngerilor și a sufletelor, va fi arătată viața și activitatea pământească a fiecărui suflet, fie în bine, fie în rău; nici o cugetare de taină, nici un suspin, nici un cuvânt, nici o faptă a trupului nu vor putea fi ascunse. Toată fapta dreaptă sau nedreaptă, dacă aceasta din urmă nu a fost ștearsă la timp pentru pocăință, va fi văzută de toți: de îngeri, de sfinți și de toți oamenii. Sfântul Apostol Pavel mărturisește acest adevăr, zicând: „Domnul va veni și va lumina cele ascunse ale întunericului și va arăta sfaturile inimilor, și atunci toată lauda va fi fiecăruia de la Dumnezeu".

Nu fără motiv, spune Sfântul Ioan Hrisostom, judecata întârzie atât de mult timp, pentru că în acest mod Dumnezeu ne dă vreme de a mijloci unii pentru alții. Însă când va sosi ora hotărâtă, această mijlocire va înceta de a mai fi lucrătoare. Atunci, nici lacrimile, nici rugăciunile, nici rudele, nici prietenii, nici bunele intenții, nici virtuțile, nimic nu va putea să ne vină în ajutor. În acea oră hotărâtoare, nici rugăciunea păcătoșilor către sfinți, nici rugăciunile sfinților către Dumnezeu pentru iertarea păcătoșilor nu vor mai avea vreun efect. Rugăciunile sfinților nu vor putea face nimic pentru cei osândiți; mijlocirea părintelui nu va putea mântui pe fiul cel osândit, lacrimile fiilor nu vor scăpa pe nenorociții părinți; bărbatul nu-și va putea ajuta femeia și nici femeia pe bărbatul său. De fapt, nici nu ar fi drept de a mijloci pentru cei ce au

negat cu totul adevărul: nu ar fi natural de a cere împărăția cerurilor pentru aceia care nu au vrut-o și care sunt incapabili de o viață plină de pace și iubire, așa cum este viața sfinților. Comunicarea dintre sufletele care iubesc adevărul și dreptatea și cele care le sunt inamice va fi pentru totdeauna ruptă și aducerea aminte de cei păcătoși nu va mai avea nici o influență asupra vieții sufletelor sfinte a căror activitate a fost plăcută Domnului lor.

La Judecata de Apoi, atunci când tot ceea ce este secret va fi arătat la lumină, toți drepții, ca și cei păcătoși, se vor vedea și se vor recunoaște unii pe alții. Păcătoșii care, până în ziua aceea, vedeau pe sfinții raiului, dar nu se vedeau între ei, acum se vor putea vedea și recunoaște, așa cum scrie Sfântul Atanasie cel Mare în cuvântarea sa asupra morților. Însă întrevederea lor nu va fi nicidecum veselă! De ce? Pentru că cei de aproape ai noștri, pe care va trebui să-i revedem, au fost cauza osândirii noastre veșnice. Credem oare că ei ne vor mulțumi pentru faptul că, rămași în urma lor, noi ne-am petrecut viața ca și frații bogatului nenorocit din Evanghelie?

Sfântul Ioan Damaschin, atrăgându-ne atenția în legătură cu întâlnirea cea atât de grozavă din ziua judecății cu toți necunoscuții noștri, scrie: „Noi ne vom sili ca în acea zi grozavă cei de aproape ai noștri să nu ne învinovățească de lipsă de grijă față de ei și, mai cu seamă, aceia dintre ei care ne-au încredințat grija averii lor". Să nu se creadă că la acea întrunire supremă nu ne vom recunoaște unii pe alții. Ochiul sufletului este un organ al vederii și al științei, după cum

mărturisește despre aceasta Însuși Domnul nostru Iisus Hristos în parabola bogatului și a săracului Lazăr: „El ridică ochii în sus și văzu departe pe Avraam și pe Lazăr în sânul său".

Este adevărat că bogatul l-a cunoscut în timpul vieții sale pământești pe Lazăr și de aceea nu este de mirare că l-a recunoscut. Dar cum a putut el să-l recunoască pe Avraam, pe care nu-l cunoștea și pe care nu-l văzuse niciodată mai înainte? De aceea mărturisim și credem ca într-un adevăr de netăgăduit că toți se vor recunoaște în ziua Judecății, și cei care se cunoșteau, și cei care nu se cunoșteau. Sfântul Ioan Hrisostom scrie astfel despre aceasta: „Noi vom recunoaște nu numai pe aceia pe care-i cunoșteam pe pământ, ci vom vedea și pe aceia pe care nu i-am văzut niciodată. La acea întrunire universală, nevăzându-i niciodată, noi îi vom recunoaște totuși pe patriarhi și vom zice: iată, Avraam, Isaac, Iacov și ceilalți patriarhi! Iată, David, primul dintre prooroci, iată, Sfântul Ioan Botezătorul, Sfântul Ștefan, primul martir, și cete de alți sfinți".

Sfântul Vasile cel Mare, în omilia sa pentru oamenii lacomi, spune: „Nu-ți imaginezi tu judecata lui Hristos, când aceia pe care i-ai nedreptățit se vor plânge de tine? Ori în ce parte îți vei întoarce ochii, vei vedea pretutindeni tabloul nedreptăților tale: aici orfanii, acolo văduvele, dincoace săracii pe care tu i-ai respins, servitorii pe care tu i-ai lovit, vecinii pe care tu i-ai supărat".

Sfântul Efrem Sirul scrie: „Copiii vor acuza atunci pe părinții lor pentru că n-au făcut fapte bune; în ziua

aceea fiecare va vedea pe mulți dintre prietenii săi în întristare și unii dintre ei, văzând pe prieteni puși de-a dreapta, se vor depărta plângând..."

„Atunci, spune Sfântul Grigorie Teologul, adică în ziua judecății generale, te voi vedea, mult iubite frate al meu Chesarie, luminos, glorios, vesel, așa precum tu mi te-ai arătat adeseori în vis."

Sfântul Dimitrie de Rostov, adresându-se unui părinte ce plângea moartea fiului său, îi zise spre mângâiere: „Tu îl vei revedea în harul lui Dumnezeu între drepți, într-un loc luminos și răcoros" (*Opere*, partea a V-a). Astfel învață toți Părinții și dascălii Bisericii, afirmând că noi ne vom revedea cu toții într-o zi. Prin urmare, toată omenirea, de la primul om până la cel mai de pe urmă, toți se vor arăta la Judecată. „Și se vor aduna înaintea Lui toate neamurile" (*Matei* XXV, 32); „Care va să judece vii și morții" (II *Timotei* IV, 1); „El este Cel rânduit de Dumnezeu să fie judecător al celor vii și al celor morți" (*Fapte* X, 42).

Ce poate fi mai teribil și mai rușinos ca situația în care vor fi sufletele când, înaintea privirii tuturor, se vor descoperi faptele secrete, toate cugetările, cuvintele, dorințele și fiecare va vedea întreaga activitate a celorlalți? Atunci se vor descoperi în ochii celorlalți sentimentele noastre: afecțiunea și ipocrizia noastră, dreptatea și nedreptatea noastră. Sfântul Ioan Damaschin spune: „Va fi o mare rușine când fiecare va recunoaște pe aproapele său și va fi recunoscut de el" („Cuvânt despre repausații în credință"). Și atunci Domnul „va pune oile de-a dreapta și caprele de-a stânga" (*Matei* XXIV, 33), adică Domnul va despărți pe

cei drepți de cei nedrepți; atunci dreptatea va despărți pe părinte de fiu, pe fiică de mamă, pe soț de soție pentru totdeauna.

„Și-i va despărți pe unii de alții, precum desparte păstorul oile de capre. Și va pune oile de-a dreapta Sa, iar caprele de-a stânga" (*Matei* XXV, 32-33). Pentru că la judecată se vor înfățișa atât creștinii, cât și necreștinii, una dintre părțile judecate va fi aceea a creștinilor; despre aceasta mărturisește și vasul Sfântului Duh, Sfântul Apostol Pavel: „Pentru că noi toți trebuie să ne înfățișăm înaintea scaunului de judecată a lui Hristos, ca să ia fiecare după cele ce a făcut prin trup, ori bine, ori rău" (II *Corinteni* V, 10 și *Romani* II, 6). Pe creștini îi va judeca însuși Iisus Hristos; iar credincioșii vor fi judecați după faptele lor, care îi vor ajuta sau îi vor osândi. Faptele de milă prezentate Domnului la judecată vor asigura unora împărăția cerurilor, pregătită lor mai înainte de toți vecii; alții, ce au cunoscut voința și poruncile Domnului, dar le-au neglijat, vor fi dați muncilor veșnice.

Toată activitatea creștină, toate raporturile noastre trebuie să fie întemeiate pe iubirea veșnică și dumnezeiască. După gradul milosteniei, unii vor fi puși de-a dreapta, iar alții la stânga. Partea dreaptă este mai de cinste decât partea stângă; ea este totdeauna hărăzită persoanelor sus-puse, rudelor mai apropiate, prietenilor, și, după cuvintele Domnului Iisus Hristos, ea este hărăzită aleșilor, fiilor lui Dumnezeu, moștenitorilor împărăției cerurilor. Partea stângă este locul menit păcătoșilor, blestemaților, celor ce au respins de bunăvoie fericirea vieții viitoare.

După aceea, Domnul se va adresa către cei ce vor fi la dreapta și va rosti sentința, explicând motivele: „Veniți, binecuvântații Tatălui Meu, moșteniți împărăția cea pregătită vouă de la întemeierea lumii" (*Matei* XXV, 34) pentru faptele bune făcute pe pământ. Aceste fapte le-ați făcut pentru Mine, căci le-ați făcut pentru frații mai mici ai Mei. Ați dat flămânzilor de au mâncat, ați dat însetaților de au băut, ați primit pe cei străini, ați îmbrăcat pe cei goi, ați cercetat pe cei bolnavi și pe cei din temniță (*Matei* V, 35-41). Dumnezeu fiind atoateștiutor, a prevăzut faptele oamenilor și le-a pregătit mai înainte de veci răsplata și pedeapsa: viața și împărăția cerurilor pentru binele făcut, moartea și muncile veșnice pentru răul făptuit.

Iisus Hristos numește pe adevărații creștini, pe adevărații adepți ai săi învățăturii Sale, „frați", căci ei sunt înrudiți prin duh și suferințe cu El: „Că oricine va face voia Tatălui meu Celui din ceruri, acela îmi este frate și soră și mamă" (*Matei* XII, 50). Apostolul Pavel mărturisește că Iisus Hristos îi va recunoaște ca frați pe adevărații credincioși: „Cel ce sfințește și cei ce sfințesc dintr-Unul sunt toți; de aceea nu se rușinează să-i numească pe ei frați, zicând: «Spune-voi fraților mei numele Tău»" (*Evrei* II, 11-12). Comunicarea Domnului cu credincioșii Săi reprezintă unirea cea mai strânsă, în credință și iubire. De aceea, tot ce facem pentru aproapele nostru, Domnului facem, și El răsplătește ca și când ar fi fost făcute Lui însuși. „Cine vă primește pe voi, pe Mine Mă primește" (*Matei* X, 40).

El se va întoarce apoi la creștinii păcătoși, care vor fi la stânga, și le va spune: „Duceți-vă de la Mine, bles-

temaților, în focul cel veșnic, care este gătit diavolului și îngerilor lui" (*Matei* XXV, 41), căci n-ați avut credința cea vie și n-ați făcut milostenie. Domnul nu vorbește de credință în cuvintele adresate drepților și osândiților, căci aceasta se manifestă în fapte și, prin urmare, faptele credinței răsplătesc pe unii și osândesc pe alții. El răsplătește pe aceia care le-au făcut și osândește pe cei care nu le-au luat seama. Lipsa faptelor de milostenie, adică a celor fapte pentru care sunt răsplătiți acum cei de la dreapta, osândește la focul veșnic pe cei din stânga (*Matei* XXIV, 42-46).

A doua parte a Judecății de Apoi este judecata necreștinilor, a celor care nu au crezut în Iisus Hristos. Cu această judecată au fost însărcinați Apostolii: „Adevărat zic vouă că voi cei ce Mi-ați urmat Mie, la înnoirea lumii, când Fiul Omului va ședea pe tronul slavei Sale, veți ședea și voi pe douăsprezece tronuri, judecând cele douăsprezece seminții ale lui Israel" (*Matei* XIX, 28). Cum trebuie să înțelegem sensul acestor cuvinte? Apostolii, adică cei ce au aparținut aceluiași popor ca și voi, ceilalți iudei, care au primit aceeași învățătură ca și voi, fiind crescuți după aceleași legi și în aceleași obiceiuri, ducând același fel de viață, au crezut totuși în Mine, iar voi nu ați crezut! Deci, cine v-a împiedicat să credeți în Mine? De aceea, Apostolii vor fi judecătorii voștri. „Cele douăsprezece seminții ale lui Israel" este numele generic al poporului lui Dumnezeu, al poporului ales, și iubit de Dumnezeu, dar aici desemnează întreaga omenire pe care Dumnezeu a iubit-o atât de mult, încât a dat pe unicul Său Fiu, pentru ca toți cei ce cred în El să fie mân-

tuiți. Dumnezeu a iubit poporul lui Israel, dar a iubit în egală măsură întreg Universul, întreaga omenire răscumpărată de Domnul nostru Iisus Hristos. Cu toate acestea însă, fiindcă numai cei ce au crezut au putut fi răscumpărați, sub numele de „douăsprezece semințiі" trebuie să înțelegem acele popoare care n-au crezut în Răscumpărătorul lor. Cei ce au crezut, cei mântuiți, vor fi acuzarea vie a celor ce n-au crezut, ei îi vor judeca și vor osândi necredința lor. „De aceea ei [ucenicii lui Hristos] vă vor fi judecători" (*Matei* XII, 27).

Prin expresia „a doua naștere" trebuie să înțelegem că transformarea viitoare a lumii, restabilirea perfecțiunii inițiale de care se bucura lumea înainte de greșeala lui Adam, va avea loc la sfârșitul lumii.

Ucenicii Domnului, Sfinții Apostoli, vor domni cu El în viața viitoare, vor participa la slava Sa și vor judeca pe toți cei care au crezut. Apostolii vor fi asemenea consilierilor împărătești care îi ajută la judecată pe suveranii lor. Sfântul înțelege judecata Apostolilor în același sens în care Iisus Hristos vorbește de judecata împărătesei de miazăzi, de judecata ninivitenilor (*Comentariu asupra Evangheliei,* Arhim. Mihail; *Matei* XIX, 28).

Referitor la această judecată a sfinților, nu numai a necredincioșilor, ci și a îngerilor răului, Apostolul Pavel scrie: „Au nu știți că sfinții vor judeca lumea? Și dacă lumea este judecată de voi, oare sunteți voi nevrednici să judecați lucruri atât de mici? Nu știți oare că noi vom judeca pe îngeri? Cu cât mai mult cele lumești?" (I *Corinteni* VI, 2-3). Toți Sfinții Părinți și

dascăli ai Bisericii recunoşteau veridicitatea acestei descrieri a judecăţii universale.

Sfârşitul lumii

După Judecata de Apoi – universală, solemnă, severă, înfricoşătoare şi ultimă – va avea loc imediat sfârşitul lumii, sfârşitul domniei harului pe pământ şi începutul domniei slavei, a vieţii noi şi preafericite a drepţilor, precum şi începutul suferinţei veşnice a păcătoşilor. Acest adevăr a fost confirmat de Însuşi Iisus Hristos în parabola sămânţei: „... secerişul este sfârşitul lumii, iar secerătorii sunt îngerii. (...) aşa va fi sfârşitul veacului" (*Matei* XIII, 39-40). Prin cuvântul „sfârşit" nu trebuie să înţelegem nimicirea completă a lumii; lumea nu va înceta să existe, Universul nu va fi nimicit, ci va fi schimbat în acelaşi mod ca şi omul, care nu va fi redus la nimic, ci din pieritor va deveni nepieritor, din muritor va deveni nemuritor. Odată cu schimbarea omului va veni şi schimbarea Universului, schimbarea legilor naturii, se va hotărî o nouă ordine a Universului ce va corespunde noii ordini hotărâte pentru împărăţia lui Hristos. Transformarea Universului se va face prin foc, după cuvântul lui Dumnezeu. Astfel, Apostolul Petru spune: „Iar cerurile de acum şi pământul sunt ţinute prin acelaşi cuvânt şi păstrate pentru focul din ziua judecăţii şi a pieirii oamenilor necredincioşi" (II *Petru* III, 7). Sau: „Iar ziua Domnului va veni ca un fur, când cerurile vor pieri cu un vuiet mare, stihiile, arzând, se vor desface, şi pământul şi lu-

crurile de pe el se vor mistui" (II *Petru* III, 10). Și mai departe iarăși: „Așteptând și grăbind venirea zilei Domnului, din pricina căreia cerurile, luând foc, se vor nimici, iar stihiile, aprinse, se vor topi" (II *Petru* III, 12).

Atât revelația dumnezeiască, cât și știința omenească ne fac să credem că sfârșitul lumii trebuie să sosească în curând. Cuvântul lui Dumnezeu ne spune că transformarea lumii se va realiza prin foc, în timp ce știința admite, pe lângă acest mijloc de transformare a lumii, și alte mijloace care ar putea să aducă sfârșitul pământului și, prin urmare, al întregii omeniri.

Iată mărturisirea cuvântului lui Dumnezeu referitoare la sfârșitul real al lumii: în Vechiul Testament, proorocul și împăratul David scrie despre aceasta: „Dintru început Tu, Doamne, pământul l-ai întemeiat și lucrul mâinilor Tale sunt cerurile. Acelea vor pieri, iar Tu vei rămâne și toți ca o haină se vor învechi și ca un veșmânt îi vei schimba și se vor schimba. Dar Tu același ești și anii Tăi nu se vor împuțina" (*Psalmul* CI, 26-28).

Pe cât era de prietenoasă natura cu primii oameni înainte de căderea lor, pe atât de neprielnică le-a devenit ea după cădere: „Căci făptura a fost supusă deșertăciunii – nu de voia ei, ci din cauza aceluia care a supus-o (...) Căci știm că toată făptura împreună suspină și împreună are dureri până acum" (*Romani* VIII, 20-22), adică în urma căderii omului toate făpturile au fost supuse stricăciunii, suspinând și suferind, ceea ce nu se întâmpla mai înainte de căderea omului. Atunci, adică înaintea căderii primilor oameni, după cuvintele Apostolului Pavel (*Romani* VIII, 20) și

ale *Facerii*, toate erau „foarte bune". Și în toată creația materială și morală domnea pacea, adică înțelegerea, unirea, armonia, bucuria, fericirea. Prin urmare, tot ce fusese creat de Dumnezeu era în unire și comunicare cu Creatorul și cu celelalte făpturi ale Sale. Totul se bucura de pace și de înțelegere până în momentul în care omul, regele creației, le-a tulburat prin greșeala sa. Prin căderea omului, legătura care unea întreaga creație a fost ruptă, iar pacea și înțelegerea au degenerat în revoltă și în dușmănie, semănate de vrăjmașul păcii și al iubirii. De aceea, și natura trebuie să fie pe măsura noului om spiritual. Toată lumea văzută și materială trebuie să fie curățită de urmările nefericite ale păcatului omenesc și trebuie să se reînnoiască conform omului nou, căci „făptura însăși se va izbăvi din robia stricăciunii, ca să se bucure de libertatea măririi fiilor lui Dumnezeu" (*Romani* VIII, 21). Reînvierea lumii va avea loc în ziua cea de apoi prin foc; după aceasta a fi un cer nou, iar pe pământul nou nu va rămâne nimic din ceea ce este supus păcatului, ci pe el va domni numai dreptatea (II *Petru* III, 13). Deci, reînnoirea omului va fi imediat urmată de reînnoirea naturii, adică va fi un cer nou și un pământ nou, după mărturisirea Celui ce a creat cerul și pământul și care poate să le schimbe după voia Sa: „cerul și pământul vor trece" (*Matei* XXIV, 35) și: „Iată Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârșitul veacului" (*Matei* XXVIII, 20). Toate cuvintele Domnului nostru Iisus Hristos ne arată că cerul și pământul care sunt acum vor trece, dar nu vor fi nimicite, ci, după proorocul David, se vor schimba ca o haină veche pentru alta nouă (*Psal-*

mul CI, 25-26). Acest lucru este exprimat și de Apostolul Petru, care spune: „Dar noi așteptăm, potrivit făgăduințelor Lui, ceruri noi și pământ nou, în care locuiește dreptatea" (II *Petru* III, 13). Și Sfântul Ioan a văzut în revelația sa „cer nou și pământ nou. Căci cerul cel dintâi și pământul cel dintâi au trecut" (*Apocalipsa* XXI, 1).

Toți Sfinții Părinți și dascăli ai Bisericii și-au spus părerile în legătură cu sfârșitul lumii.

Astfel, Sfântul Irineu spune: „Nu esența, substanța creațiunii este cea care va trece (căci acela ce o organizează este adevărat și puternic); numai forma lumii acesteia trec, adică ceea ce a încercat dezorganizarea ... Când dar această formă va trece și când omul se va reînnoi și se va scula pentru nestricăciune, atunci se va vedea cer nou și pământ nou."

Sfântul Chiril al Ierusalimului spune: „Domnul nostru Iisus Hristos va veni din cer cu slavă, la sfârșitul lumii și această lume creată se va reînnoi. Fiindcă corupția, furtul, adulterul și tot felul de păcate s-au răspândit în lume (*Osea* IV, 2), pentru ca această locuință minunată a făpturilor să nu rămână pentru totdeauna plină de nedreptăți, această lume va trece pentru a veni alta mai bună... Domnul va mistui cerul nu pentru a-l distruge, ci pentru a-l face să se arate sub o formă mai bună. Ascultați cuvintele proorocului David: «Dintru început Tu, Doamne, pământul ai întemeiat și lucrurile mâinilor Tale sunt cerurile» (*Psalmul* CI, 26). «Acelea vor pieri, iar Tu vei rămâne» (*Psalmul* CI, 27). Însă va întreba cineva, pentru ce se expune lămurit: «acelea vor pieri»? Aceasta se explică prin cuvinte-

le ce urmează: «Toate ca un veşmânt se vor învechi şi se vor schimba». Căci, după cum se spune despre om că a «pierit» în cuvintele: «Dreptul piere şi nimeni nu ia aminte» (*Isaia* LVII, 1), în timp ce el aşteaptă învierea, astfel şi noi aşteptăm un fel de înviere, a cerului chiar". Sfântul Vasile cel Mare spune: „Noi putem lua drept o prevestire a dogmelor despre sfârşitul şi reînnoirea lumii ceea ce găsim deja pe scurt revelat la cuvântul începător al doctrinei inspirate: «La început Dumnezeu a creat»... Ceea ce a început în timp trebuie să se sfârşească tot în timp. Dacă ceva are un început temporal, nu vă îndoiţi de sfârşit... Însă ei (învăţaţii păgâni) nu au putut găsi nici un mijloc de a înţelege pe Dumnezeu, Creatorul Universului şi Dreptul Judecător, care răsplăteşte fiecăruia după faptele sale, şi de a-şi închipui ideea sfârşitului ca decurgând din ideea judecăţii, pentru că trebuie ca lumea să se schimbe, dacă sufletele sunt chemate la un alt fel de viaţă. Într-adevăr, după cum viaţa prezentă are calităţi în armonie cu această lume, aşa şi existenţa viitoare a sufletelor noastre va avea o soartă conformă stării sale".

Preafericitul Ieronim spune: „Psalmul CI, 27 arată lămurit că sfârşitul lumii nu înseamnă o nimicire, ci o îmbunătăţire a stării sale". După cum este scris în altă parte: „Şi luna va străluci ca soarele" (*Isaia* XXX, 26), ceea ce înseamnă că ceea ce exista mai înainte va fi nu distrus, ci făcut mai bun. Să nu uităm ce s-a spus: forma trece, iar nu conţinutul. Sfântul Petru exprimă aceeaşi idee (II *Petru* III, 13), căci nu zice că vom vedea alte ceruri şi alt pământ, ci cerurile şi pământul,

care erau mai înainte și care s-au învechit, se vor schimba și vor fi înlocuite prin altele mai bune.

Astfel au învățat și Iustin Martirul, Atenagoras, Tatian, Teofil al Antiohiei, Minucius Felix, Ipolit, Metodie și alții. Sinodul al V-lea ecumenic, înfruntând diferitele erori ale adepților lui Origen, se luptă între altele cu falsa lor idee că lumea materială va fi nu numai transformată, ci chiar nimicită (*Teologia dogmatică ortodoxă* a lui Macarie, Arhiepiscop de Harkov, tom II, p. 645).

Istoria existenței lumii se împarte în trei mari perioade. Din mâinile lui Dumnezeu, izvor al iubirii, totul a ieșit, după propria Sa mărturisire, „foarte bun", adică perfect și atât de frumos pe cât era necesar atunci. Dacă totul în creație a fost perfect și frumos, în ce ar consta prăbușirea de după căderea omului? În creația lui Dumnezeu vedem o ordine minunată a totului în general și o armonie perfectă a fiecărui lucru în particular. Deci, orice lucru este menit să servească la ceva, ca în casa unui înțelept, unde totul este într-o ordine perfectă și unde lucrurile mai mici servesc celor mai mari. Materia anorganică servește materiei organice, aceasta ființelor vii, care sunt la rândul lor supuse ființelor înzestrate cu rațiune. Iar acestea din urmă sunt hărăzite slujirii directe și solemne a lui Dumnezeu, căruia totul îi slujește direct sau indirect. Sfântul Duh dă viață Universului, fără El totul este inert. Așadar, partea principală a creației lui Dumnezeu este lumea spiritual-morală, a cărei stare influențează starea lumii fizice. Așa stăteau lucrurile imediat după actul creației. Unirea și înțelegerea domneau

pretutindeni și totul era foarte bun. Totul era supus omului, ființă spiritual-morală, totul lucra pentru el, iar natura fizică se acorda perfect cu natura spiritual-morală, cerul și pământul, adică văzduhul cu toate manifestările sale, erau în bune raporturi cu ființa umană.

Natura spiritual-morală căzută în greșeală și-a făcut imediat simțită influența asupra întregii creații, asupra lumii vizibile, asupra naturii vizibile. Unitatea cugetării și armonia au fost rupte; totul a devenit străin iubirii, totul se împotrivea autorului acestei nenorociri – omul, ce a răspândit parcă o otravă asupra întregului Univers, iar starea sa preafericită a schimbat-o într-o stare mizerabilă asupra căreia apasă mânia lui Dumnezeu. Acum tot Universul este în necurăție, după cuvântul lui Dumnezeu, iar acest rău a venit după căderea primilor oameni; prin urmare, înaintea căderii din starea morală, Universul nu se afla în rău și dreptatea domnea în el.

Cuvântul lui Dumnezeu ne descoperă trei perioade ale existenței lumii: 1. înaintea căderii; 2. după cădere; 3. după înnoire. Prima dintre aceste stări este caracterizată prin cuvântul lui Dumnezeu care spune că totul era „foarte bun". Fericirea Universului constă în împlinirea legii. Nerespectarea legii a conferit făpturii o stare contrară naturii sale proprii și, prin urmare, contrară fericirii. Prin voința Creatorului, totul în creație se slujea reciproc, totul depindea unul de altul și în acest raport mutual consta fericirea întregului și fericirea părților; în afară de iubire și împlinirea legii nu era nimic. Fiecare lucru aspira la împlinirea destinului său și această dorință cuprindea în sine viața și fericirea.

Dezbinarea nu-și avea loc acolo, căci aceasta ar fi fost în contradicție cu acele cuvinte ale lui Dumnezeu care spun că totul era „foarte bun".

Dumnezeu este creatorul lumii. Lumea spiritual-morală și lumea fizică trebuie să lucreze una asupra celeilalte pentru a-și împlini menirea, căci ele formează un tot complex. Pentru îndeplinirea acestui scop trebuie respectată următoarea poruncă: a respecta voința lui Dumnezeu, a atinge desăvârșirea.

Reprezentanții operei lui Dumnezeu sau ai Creației sunt ființele spiritual-morale: spiritele și sufletele, îngerii și oamenii, ca familie a unui singur părinte, ca împărăție a unui singur împărat, toți aceștia fiind creați și viețuind pentru unul și același scop, având aceeași lege și aceeași natură. Unitatea cugetării îi unea pe îngeri și pe primii oameni și ar fi trebuit să unească toată omenirea dacă omul nu ar fi căzut. Omul alcătuit în chip tainic din trup și suflet forma pentru totdeauna un întreg și aceste părți alcătuitoare se influențau în bine una pe cealaltă. Acest adevăr este dezvăluit de starea actuală a omului, în care sufletul se revoltă necontenit contra trupului și invers, după cuvintele lui Iisus Hristos: „duhul este sârguitor, iar trupul neputincios", acestea reflectând exact starea actuală a omului și a Universului. Prin urmare, această stare nu este naturală, căci atunci totul era „foarte bun". Dacă unirea și armonia ce existau între natura văzută și cea nevăzută, dintre cea fizică și cea morală, raportul dintre ele și influența lor reciprocă ne miră încă și acum, cum să nu admitem influența binefăcătoare a acestor naturi una asupra celeilalte înaintea apariției răului pe

pământ, dacă chiar acum, când totul suspină și suferă, vedem influența binefăcătoare pe care o produce un timp frumos asupra stării psihice a omului și în același timp asupra părții sale fizice, trupul. Când timpul e frumos, sufletul e mai vesel, iar când sufletul este vioi, trupul devine mai activ și un sentiment de mulțumire se răspândește din suflet în trup.

Dimpotrivă, un timp întunecat și posomorât are un rezultat cu totul contrar, sufletul se simte cuprins de o tristețe sau mâhnire care îndeamnă trupul la inactivitate. Într-un cuvânt, timpul frumos are un efect binefăcător asupra întregului organism, în timp ce vremea urâtă are un efect cu totul contrar: tristețe în suflet și neplăcere în trup. Oamenii bolnavi sau sănătoși suferă deopotrivă și fără voia lor influența stării atmosferice a naturii. Îndestularea trupului împiedica activitatea spiritului, în timp ce veselia spiritului stimulează zelul și gustul la muncă, astfel încât chiar activitatea exterioară este amestecată cu o bucurie de nedescris.

Așadar, din starea actuală a Universului și a omului putem conchide, bazându-ne și pe revelația divină, că în prima perioadă a existenței lumii totul era „foarte bun"; din aceasta înțelegem și armonia minunată ce domnea între toate părțile creației lui Dumnezeu, armonie ce singură putea asigura fericirea. Prin urmare, toată creația, al cărei apogeu este omul, a fost hărăzită de Dumnezeu pentru fericire, pentru desăvârșire și viață veșnică. Și unde este deci viața veșnică? În împărăția lui Dumnezeu, a Domnului nostru Iisus Hristos; acolo viața întregii creații respiră înțelegere și fe-

ricire, fiecare slujește celuilalt cu bucurie și iubire, cerul și pământul sunt în unire și armonie cu lumea spiritual-morală (cu primii oameni), iar natura fizică este în perfect acord cu natura spirituală, după cum este sufletul cu trupul. Astfel este prima perioadă a existenței lumii în starea sa de nevinovăție și de fericire, pe care Dumnezeu a descris-o prin cuvintele: „totul era foarte bun". Ideea binelui înlătură desăvârșit ideea răului. Dar cât timp a durat această perioadă a existenței lumii, a stării sale de fericire și care era măsura și gradul acestei fericiri? Sfânta Scriptură nu ne-a descoperit-o. Neascultarea de legea lui Dumnezeu, de legea morală, n-a fost urmată de nimicirea vinovaților și a Universului creat pentru veșnicie, ci de o dreaptă pedeapsă. Iar pedeapsa nu este nimicirea, suprimarea existenței.

Caracterul perioadei a doua ne demonstrează că fericirea primei perioade este pierdută și că răul care nu exista în acea perioadă domnește acum pe pământ până într-atât încât binele este totdeauna amestecat cu răul. „Lumea este în rău!" – acesta este caracterul distinctiv al celei de a doua perioade a existenței lumii. După căderea primilor oameni, toate însușirile naturii vizibile s-au schimbat: 1. trupul se revoltă contra sufletului; 2. pământul și-a pierdut rodnicia pentru că nu mai este binecuvântat, ci blestemat. Ca urmare a acestui fapt, toată atmosfera s-a schimbat, fiarele au devenit inamicii aceluia ce fusese împăratul și stăpânul lor. Deci, a doua perioadă a existenței Universului are un caracter cu totul diferit de cea dintâi, ceea ce este exprimat prin aceste cuvinte ale Sfintei Scripturi: „Lumea

este în rău." Viața Universului nu a fost pierdută, însă viața plină de fericire s-a schimbat într-o existență încărcată de durere și de lacrimi. Ceea ce producea înainte fericire a fost transformat în pedeapsă pentru călcarea legii. Natura spiritual-morală și natura fizică a omului erau atât de strâns legate una de cealaltă, încât ele formau împreună spiritul întrupat sau trupul spiritualizat. Acum nu mai e așa. Apostolul Pavel spune că acum părțile omului sunt una contra alteia, spiritul se revoltă contra trupului, trupul contra spiritului și omul adeseori nu face ceea ce voiește, ci ceea ce disprețuiește, împlinind voința trupului și supunându-i spiritul, așa cum noi adeseori ne distrugem sănătatea și cădem bolnavi.

După cum cele două naturi ale omului lucrează laolaltă, așa și lumea fizică este în unire, în armonie și în raporturi mutuale cu lumea spiritual-morală, adică cu făpturile sale însuflețite de Sfântul Duh, ce dă viață întregului Univers. Schimbările produse în lumea morală nu au rămas fără influență asupra lumii vizibile, fizice. În timpul suferințelor Dumnezeului-om, pământul s-a cutremurat, catapeteasma bisericii s-a rupt în două, pietrele s-au despicat, soarele s-a întunecat și mulți morți au înviat.

Dezordinea lumii morale fiind la limită, ea s-a reflectat asupra lumii văzute, și atunci a venit potopul, după mărturisirea cuvântului lui Dumnezeu. Odată cu căderea primilor oameni, cu dezordinea produsă în lumea morală prin neascultarea Creatorului, a început a doua perioadă a existenței lumii, natura fizică s-a schimbat și această schimbare a culminat cu marea ca-

tastrofă – potopul universal, ce a transformat în întregime pământul și cerul. După potop, cerul și pământul ce erau înainte nu mai existau; apa transformase pământul arătându-se, după cuvintele Apostolului, cerul și pământul ce sunt acum, de care nu se mai poate spune că sunt „foarte bune", căci pământul este lipsit de binecuvântare, el este blestemat și toate elementele atmosferei sunt în război. Durata vieții omenești s-a micșorat foarte mult comparativ cu cea a primilor oameni, iar condițiile de viață au devenit mult mai grele. Este a doua perioadă a existenței Universului cu cerul și pământul transformate, „care sunt acum", după expresia Apostolului Pavel, expresie care arată lămurit că cerul și pământul actual sunt altele decât cele care erau înainte de potop. Cuvântul „acum" desemnează atât timpul actual cât și pe cel viitor, căci găsim la Apostolii Ioan și Petru expresia: „cer nou și pământ nou".

În fine, în a treia stare a Universului, a treia perioadă a existenței sale, totul va fi nou: omul, cerul, pământul, și, după Apostolul Petru, va domni dreptatea. Astfel, în a treia perioadă a existenței lumii, va fi cer nou și pământ nou, deosebite de cele care sunt acum, cerul și pământul de acum nu vor fi nimicite, ci vor fi transformate prin foc, așa după cum primei perioade a existenței Universului și omului i-a urmat cea de a doua în urma potopului. După cum aurul este curățit de substanțele străine prin foc, asemenea și lumea (cerul și pământul, întreg globul) trebuie curățită de rău prin intermediul focului, după mărturisirea apostolică. Atunci va fi pentru omul reînnoit cer nou

și pământ nou unde va domni dreptatea și se va putea spune din nou despre acea lume că „totul este bun". Nu poate să fie altfel.

Conform mărturisirii revelației divine și a Sfinților Părinți ai Bisericii, să vedem care sunt urmările acestei transformări. Știința spune că asupra planetei noastre se pot abate mai multe feluri de catastrofe, dar recunoaște ca cea mai posibilă pe aceea provocată de focul ce mocnește în interiorul pământului. Ideea despre sfârșitul lumii prin foc ni s-a transmis de la vechii Evrei și este o credință mărturisită de Biserica creștină și de dascălii și scriitorii săi.

Știința recunoaște ca posibilă teoria sfârșitului lumii prin foc. Flammarion spune că „suprafața globului pe care noi zidim cetățile și locuințele noastre nu are mai mult de zece mile grosime și la această mică adâncime toate mineralele sunt în fuziune. Se știe, pe de altă parte, că această suprafață este permanent agitată și că nu trec treizeci de ore fără ca un cutremur mai mult sau mai puțin intens să nu se producă. Noi trăim deci pe o subțire luntre care poate să se scufunde dintr-un moment în altul în abisul focului" (Flammarion, *Istoria cerului,* p. 460).

A DOUA PERIOADĂ A VIEȚII DE DINCOLO DE MORMÂNT

Definirea celei de a doua perioade a vieții în rai. Descrierea locuinței sfinților în a doua perioadă. Treptele fericirii. Fericirea sufletului și a trupului. Fericirea interioară și exterioară, completă și absolută. Viața veșnică. Veșnicia fericirii. Trăsăturile caracteristice ale celei de a doua perioade a vieții în rai

După unirea sufletelor cu trupurile lor înviate și după judecata generală va începe a doua perioadă a vieții veșnice de dincolo de mormânt, nu numai a sufletului, după cum era în prima perioadă, ci viața veșnică a omului complet, format din suflet și din trup. A doua perioadă a vieții de dincolo de mormânt ne prezintă două stări ale sufletelor: aceea a mântuiților și aceea a osândiților, suflete care sunt unite cu trupurile pentru viață sau pentru moarte veșnică. A doua perioadă a vieții de dincolo de mormânt constă în dezvoltarea continuă și nesfârșită a stării morale a sufletului, bună sau rea, ce îl urmează dincolo de mormânt. Ceea ce sufletul a câștigat pe pământ determină caracterul vieții sale de dincolo de mormânt și locul petrecerii sale, loc a cărui natură trebuie să fie conformă naturii sufletului și calităților sale morale expri-

mate pe pământ. Această viață va fi veșnică, având o însușire proprie: va fi în fericire sau în osândă.

Ideea de veșnicie este strâns legată de ideea de viață veșnică. Dacă viața constă în dezvoltare, această dezvoltare nu-și află împlinirea decât în viață. Iar viața fiind veșnică, și dezvoltarea este veșnică, indiferent dacă este a binelui sau a răului. Prin urmare, viața în rai este o dezvoltare nesfârșită numai în bine. Obiectul activității sufletului, voinței și inimii este binele, adevărul, Dumnezeu.

Când dreapta judecată a lui Dumnezeu va fi terminată și când hotărârea definitivă va fi rostită asupra omului complet, format din spirit, suflet și trup, atunci trupul nostru, acum pieritor, va fi compus după înviere tot din carne și oase, asemănător fiind celui al noului Adam, Domnul nostru Iisus Hristos. Prin urmare, această perioadă a vieții de dincolo de mormânt constă în existența veșnică a omului complet, format după chipul Domnului nostru Iisus Hristos.

După căderea primilor oameni, natura pământească ce-i înconjura (căci raiul în care locuiau ei era pe pământ) era în armonie cu nevinovăția și fericirea lor. Nimic nu tulbura fericirea lor; și, din nou, nimic nu va tulbura fericirea aleșilor în împărăția cerurilor în timpul celei de a doua perioade a vieții pe pământul reînnoit și regenerat, căci răul în care se află acum lumea va fi distrus, iar vrăjmașul va fi închis în gheenă împreună cu păcătoșii. Pretutindeni unde domnește dreptatea, pacea și bucuria este împărăția cerurilor care nu are limite, după cum Dumnezeu este nesfârșit și omniprezent. Fiindcă a fost locuința creștinilor în

timpul domniei harului, fără îndoială că în împărăția lui Hristos pământul reînnoit, împreună cu creștinii și cu toți îngerii, va constitui din nou locul de împărăție a lui Dumnezeu, căci, după mărturisirea Apostolilor Petru (II *Petru* III, 13) și Ioan (*Apocalipsa* XXI, 1), va fi cer nou și pământ nou, unde nu va fi decât dreptate, pace și bucurie, așa cum era la început, înaintea căderii lui Adam și a Evei. Astfel, dacă locuința preafericită a primilor oameni era posibilă în raiul de pe pământ, acest pământ poate deveni locuința preafericită a sfinților într-o viață nouă și veșnică, iar aceasta cu atât mai mult cu cât pământul și cerul de acum, cu toate frumusețile lor, nu sunt decât semne ale bucuriilor viitoare din împărăția slavei. Chiar trupul primilor noștri părinți, creat din țărână și spiritualizat de Dumnezeu, era hărăzit să viețuiască veșnic pe pământ; raiul, locuință preafericită a oamenilor nevinovați, era spiritual pentru suflet și material pentru trup, de o finețe și de o delicatețe neîntâlnite. După cum omul este creat din trup și din suflet pentru veșnicie, de asemenea prima și ultima sa locuință – pământul, raiul – este și era creat pentru veșnicie. Schimbarea care s-a produs, după căderea lui Adam și a Evei, nu a fost numai a trupurilor și sufletelor, ci și a mediului omniprezent: raiul plin de bunătăți s-a schimbat într-un pământ al întristării, iar animalele sălbatice, care mai înainte era răbdătoare și blânde, au devenit vrăjmași ai omului. Schimbarea stării morale a omului s-a răsfrânt asupra întregului Univers. Prin urmare, reînnoirea omului primitiv va fi urmată de reînnoirea întregii naturi căzute în dizgrație, iar omul cel nou va locui un pământ

nou sub un cer nou, în împărăția slavei, așa cum am mai vorbit despre aceasta în capitolul despre sfârșitul lumii.

Să încheiem comentariile noastre prin cuvintele Sfântului Ioan Hrisostom, care spune că trebuie să ne intereseze foarte puțin locul precis din Univers unde vor locui drepții în viața veșnică: fie pe acest pământ, fie pe o altă planetă sau în oricare alt loc al Universului; însă acel loc va fi de o frumusețe cum noi nici nu ne putem măcar închipui. E de ajuns fiecărui creștin să știe că un asemenea loc există într-adevăr și că noi putem să-l simțim în sufletele noastre. Dar a cunoaște locul exact unde se găsește este o problemă a cărei rezolvare depășește însușirile spiritului omenesc și nu e, prin urmare, absolut necesară mântuirii. Ar fi bine să știm, într-adevăr, însă sunt limite pe care spiritul omenesc nu le poate depăși. Să nu căutăm deci să știm unde se găsește împărăția cerurilor, aceasta nu este o datorie a noastră, ci să ne silim numai să împlinim legea, ceea ce constituie cu adevărat obligația fiecărui creștin. Să căutăm mai întâi împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Sa, adică să ne silim de a câștiga, de a merita împărăția cerurilor, fără să ne îngrijim de locul unde se află. Este înlăuntrul nostru, este și în afară; este în ceruri, este și pe pământ, este pretutindeni unde se află Dumnezeu. „Cine petrece întru dragoste, întru Dumnezeu petrece și Dumnezeu întru el", iată învățătura Bisericii creștine referitoare la locul unde se găsește împărăția lui Dumnezeu.

În împărăția cerurilor nu e nici soare, nici lună, nici stele; împărăția cerurilor este luminată de slava lui

Dumnezeu (*Apocalipsa* XXI, 11) și de luminătorul unic, Domnul Iisus Hristos. Acolo nu va cădea peste ei soarele (VII, 6) și noaptea nu va fi (XXII, 5); acolo nu va fi trebuință de lumina soarelui pentru că Domnul Dumnezeu îi luminează pe ei. Va fi cer nou și pământ nou (XXI, 1). Acolo este împărăția vieții preafericite și veșnice, susținută prin râul și pomul vieții (XXII, 1-2). Pomul vieții este Domnul Iisus Hristos, iar râul vieții este bogăția nesecată a darurilor nenumărate și prețioase ale Sfântului Duh. Cu ajutorul acestor daruri atotputernice, sufletele drepților vor vedea fața lui Dumnezeu și de această contemplare atârnă toată fericirea interioară și exterioară ca de însuși izvorul fericirii. Atunci se va sfârși domnia harului și va începe domnia slavei, unde drepții vor moșteni împărăția pregătită lor de la începutul lumii (*Matei* XXV, 34).

Iată mărturisirea Sfântului Ioan Hrisostom referitoare la noua viață fericită a drepților în a doua perioadă: „Închipuiți-vă această viață pe cât este cu putință, căci ne lipsesc cuvintele pentru adevărata descriere a acestei vieți numai prin ceea ce am cunoscut, pentru că din simple închipuiri noi nu putem să ne facem despre ea decât o vagă idee: «Vor fugi durerea, întristarea și suspinarea», spune proorocul Isaia (XXXV, 10). Ce poate fi mai bun ca această viață? Acolo nu va mai fi frică, nici sărăcie, nici boală, nu se vor mai vedea acolo cei ce fac nedreptăți, nici aceia ce întârâtă mânia altora, nici aceia a căror mânie este întârâtată, nici invidioșii, nici desfrânații, nici nevoiașii, nici ambițioșii, căci toată furtuna pasiunilor va fi alinată și totul va intra în pace, bucurie, fericire; acolo va fi liniștea și

odihna, ziua și lumina, dar nu cea pe care o vedem acum, ci o alta, mai luminoasă, precum este soarele mai luminos decât candela. Acolo lumina nu este întunecată nici de noapte, nici de nori; ea nu arde, nici nu influențează trupul, căci nu e nici noapte, nici seară, nici frig, nici cald, nici altă schimbare de timp, ci o stare ce nu va fi cunoscută decât de aceia care sunt demni de ea. Acolo nu se găsește nimic din ce este pieritor, căci acolo domnește slava nepieritoare. Însă ceea ce este mai presus de toate acestea este bucuria neîntreruptă a comunicării cu Hristos, cu îngerii, cu arhanghelii și cu toate puterile cerești. Priviți acum cerul și înălțați-vă în cugetare la ceea ce este mai presus de cer, închipuiți-vă toată creația reînnoită, căci, desigur, ea nu va rămâne așa cum este acum, ci va fi nespus mai frumoasă și mai luminoasă; precum aurul este mai strălucitor decât arama, tot astfel întreaga creație va fi atunci mai frumoasă decât acum, căci, după cum spune Apostolul Pavel, «făpturile vor fi eliberate de robie și de stricăciune». Acum, făptura fiind pieritoare, suferă tot ce-i este propriu să sufere, în timp ce atunci, dezbrăcată de însușirile sale, ea va fi exemplul unei frumuseți nepieritoare. Îmbogățindu-se cu trupuri nemuritoare, făpturile se vor transforma și vor deveni mai bune. Nu va mai fi atunci nici luptă, nici război, căci înțelegerea va fi deplină între sfinți. Nu va mai fi frică nici de demon, nici de cursele sale, nici de amenințările gheenei, nici de moarte, fie aceea care ne surprinde acum, fie aceea ce este încă mai teribilă, ci toată frica va înceta cu desăvârșire".

În împărăția cerurilor, pe lângă fericirea sfinților, vor fi toate virtuțile pământești, precum credința, milostenia, iubirea adevărului, a bunătății veșnice. *Apocalipsa* spune că faptele drepților îi urmează în împărăția cerurilor, „căci faptele lor vin cu ei" (*Apocalipsa* XIV, 13). Toate sentimentele evlavioase și virtuoase, pe care le-au manifestat în faptele lor, vor însoți sufletele în cealaltă lume. Ce sentimente plăcute provoacă fructele Duhului încă de pe pământ celor ce viețuiesc în Dumnezeu! După Apostolul Pavel, acestea sunt: milostenia, bucuria, pacea, îndelunga-răbdare, bunătatea, facerea de bine, credința, blândețea, înfrânarea poftelor (*Galateni* V, 22-23). Aceste roade ale Duhului vor intra cu sufletele sfinte întru împărăția cerurilor, fiind desigur îmbunătățite.

Fericirea drepților în rai, în timpul celei de a doua perioade, va fi egală atât pentru suflet, cât și pentru trup. Sfinții se vor bucura cu sufletul și cu trupul, după mărturisirea proorocului Isaia: „Ei se vor bucura îndoit în pământul lor", adică se vor bucura de slava sufletului și a trupului. În afară de spirit, omul va avea două naturi după învierea trupului său: un suflet și un trup nou și spiritualizat. Și fiindcă spiritul, sufletul și trupul omului au luat parte împreună la toate faptele vieții pământești, Apostolul Pavel spune că, după moartea omului, „fiecare va primi după cum a făcut în trupul său, bine sau rău" și, prin urmare, răsplata trebuie să fie egală pentru suflet și pentru trup, o fericire spirituală interioară și exterioară, corespunzătoare noului trup spiritualizat. Această fericire exterioară, senzitivă, este conferită de: 1. natura raiului, a cărui frumusețe n-a văzut-o nici un suflet și nu poate ni-

meni, prin urmare, să și-o închipuie, după cum spune Apostolul Pavel; 2. tovărășia îngerilor și a sfinților.

Domnul nostru Iisus Hristos ne învață referitor la fericirea cerească: „În casa Părintelui Meu multe locașuri sunt". Aceste cuvinte ale Domnului nu înseamnă că sunt mai multe grade de fericire în ceruri, ci faptul că acolo este un mare număr de locuințe, care pot adăposti multe suflete. În acest sens, învățătura lui Iisus Hristos este întemeiată pe aceste cuvinte: „Iertate sunt păcatele ei cele multe, căci mult a iubit. Iar cui i se iartă puțin, puțin iubește" (*Luca* VII, 47). Iată mărturisirea despre răsplată: „Căci Fiul Omului va să vină întru slava Tatălui Său, cu îngerii Săi; și atunci va răsplăti fiecăruia după faptele sale" (*Matei* XVI, 27). Pe cât sunt de diferite faptele, pe atât este de diferită răsplata, și, așa cum aceeași virtute poate exista într-o măsură mai mare sau mai mică, la fel și răsplata poate fi mai mare sau mai mică: „Cine vă primește pe voi, pe Mine Mă primește, și cine Mă primește pe Mine primește pe Cel ce M-a trimis pe Mine. Cine primește prooroc în nume de prooroc, plată de prooroc va lua, și cine primește pe un drept în nume de drept, răsplata dreptului va lua. Și cel ce va da de băut unuia din aceștia mici numai un pahar cu apă rece, în nume de ucenic, adevărat grăiesc vouă: nu va pierde plata sa" (*Matei* X, 40-42). Iar în parabola talanților (*Matei* XXV, 14-30) se mărturisește de asemenea despre diferitele grade de fericire. Toți primesc o răsplată, însă într-o măsură deosebită. Apostolul Pavel scrie despre aceasta: „Nu toate trupurile sunt același trup, ci unul este trupul oamenilor și altul este trupul dobitoacelor și al-

tul este trupul păsărilor și altul este trupul peștilor. Sunt și trupuri cerești și trupuri pământești; dar alta este slava celor cerești și alta a celor pământești. Alta este strălucirea soarelui și alta strălucirea lunii și alta strălucirea stelelor. Căci stea de stea se deosebește în strălucire. Așa este și învierea morților" (I *Corinteni* XV, 39-42). Iar în ceea ce privește răsplata diferită, el spune că Dumnezeu „va da fiecăruia după faptele lui" (*Romani* II, 6).

Trupul și sufletul participă deopotrivă la fericire sau la muncă. Apostolul Pavel compară starea preafericită a trupurilor drepților cu starea stelelor luminoase. Și fiindcă el spune că stelele au străluciri diferite, rezultă de aici că sunt și grade diferite de fericire pentru drepți. Toate modurile diferite sub care Sfânta Scriptură ne prezintă fericirea viitoare a drepților pot fi reduse la două tipuri principale: fericirea interioară, cea a sufletului, și fericirea exterioară, provocată de diferite raporturi ale ființelor spirituale sau trupești. Reunirea acestor două feluri de fericiri formează fericirea completă, absolută. Fiind o ființă intelectuală, morală, conștientă de sine, liberă în acțiunile sale, omul găsește în sine izvorul fericirii sale. Natura sa este de așa fel, încât el trebuie să-și găsească fericirea chiar în sine și în anumite condiții chiar se simte fericit, însă el nu este decât o parte a creației, iar celelalte ființe, fie spirituale sau materiale, pot fi în raporturi diferite cu el, în acord sau în dezacord cu dispozițiile spiritului său, ale însușirilor sale, mărind sau micșorând astfel bucuria sa. Omul nu se va bucura de fericire completă decât atunci când va fi în bune relații cu

toate celelalte ființe. Aceste două feluri de fericire după moarte sunt cunoscute încă de pe pământ de către cei care se silesc în această lume să le câștige prin curățenia și sfințenia vieții lor. Ei se bucură de fericirea interioară datorită înțelegerii depline dintre forțele fizice și cele morale, și de fericirea exterioară, căci ei vor fi în raporturile cele mai armonioase cu ființele ce-i înconjoară.

Omul este alcătuit din suflet și din trup, iar trupul este atât de necesar sufletului, încât ele nu se pot despărți fără a strica unitatea originară a omului. Cel care l-a creat pe om și l-a hărăzit fericirii i-a dat un suflet și un trup; de aceea, pentru ca ființa sa să fie completă și fericirea sa să fie absolută, existența trupului este la fel de necesară precum este cea a sufletului. La început, omul era nemuritor cu sufletul și cu trupul, căci acesta din urmă nu se supunea stricăciunii, după voia Creatorului, ci, devenind tot mai desăvârșit și mai nematerial, el ajungea împreună cu sufletul la spiritualizare. Dar păcatul izvorât din suflet a întinat materia trupului, care este de atunci supus stricăciunii. Cu toate schimbările pe care le suferă trupul datorită fenomenelor exterioare, cu toată forța moralității ce lucrează asupra lui și se manifestă în boală și slăbiciune, el păstrează în adâncul său sămânța nemuririi, care se dezvoltă și se manifestă din ce în ce mai mult atunci când materia începe să se degradeze. Dar din această substanță pieritoare și din această sămânță pusă în pământ va răsări într-o zi un trup nou (I *Corinteni* XV, 38). Vorbind de legătura ce unește viața actuală cu viața viitoare – care nu este altceva decât con-

tinuarea vieții pământești –, trebuie să remarcăm acest adevăr: starea morală a omului, bună sau rea, are dincolo de mormânt un corespondent. Unei stări morale bune îi corespunde dincolo de mormânt raiul, adică o stare de dreptate, de bucurie și de pace. O astfel de stare pământească a sufletului care trăiește în frica de Dumnezeu este numită de Însuși Domnul „stare de înviere morală". Sufletul trăiește și nu va muri niciodată, iar moartea vizibilă a trupului nu e decât trecerea sufletului la viața fericită. Sufletul simte începutul a tot ceea ce Dumnezeu a pregătit celor ce-L iubesc și se tem de El. Toate viciile aduc sufletul într-o stare contrară naturii sale, adică o stare de disperare și deznădejde.

În general, viața sufletului se exprimă prin conștiința de sine. După cuvântul lui Dumnezeu, viața sufletului se manifestă în cunoștința absolută a Creatorului său, izvorul vieții, Unul în Treime. Această cunoștință ce unește pe om cu Dumnezeu asigură viață veșnică, după învățătura Domnului nostru Iisus Hristos: „Cel ce crede întru Mine nu va muri, ci va avea viață veșnică". Domnul dă vieții veșnice următoarea definiție: „Și aceasta este viața veșnică: să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat, și pe Iisus Hristos pe Care L-ai trimis."

Viața veșnică constă deci în recunoașterea Tatălui ceresc ca singurul și adevăratul Dumnezeu, precum și în recunoașterea lui Mesia, Iisus Hristos, trimis de Tatăl. Această viață este întemeiată pe credință, cunoștință vie și activă, iar nu rațională și rece. Această cunoștință cuprinde toate însușirile sufletului. Cunoștința unită cu credința recunoaște jertfa răscumpărătoare a

Mântuitorului, ca trimisul adevăratului și singurului Dumnezeu. O asemenea cunoștință conferă viață veșnică, căci ea stabilește comunicarea spirituală cu izvorul vieții: Dumnezeu și Hristos. Din aceasta noi nu trebuie să înțelegem numai cunoașterea științifică, teoretică, ci mai ales cunoașterea practică, manifestată prin fapte. Cunoștința sau viața sufletului se dezvoltă neîncetat și ea constă în: 1. iubirea de Dumnezeu; 2. contemplarea Sa; 3. cunoașterea Sa; 4. căutarea lui Dumnezeu; 5. cinstirea Sa, atât pe pământ (căci viața sufletului se manifestă în mod vizibil), cât și dincolo de mormânt. Fără această dezvoltare continuă a conștiinței, viața nu ar fi viață, ci moarte.

Încă de pe pământ omul începe să cunoască viața veșnică. De roadele credinței sale atârnă viața veșnică. Cel ce crede în Dumnezeu și Îl cunoaște nu moare, căci Dumnezeu este întru el și el este întru Dumnezeu. Sfânta Scriptură spune că fericirea drepților este veșnică. Acolo se găsesc și alte denumiri pentru această fericire: a) viață veșnică: „Și Eu le dau viață veșnică și nu vor pieri în veac, și din mâna Mea nimeni nu le va răpi" (*Ioan* X, 28), „Eu sunt învierea și viața; cel ce crede în Mine, chiar dacă va muri, va trăi" (*Ioan* XI, 25-26), „Și aceasta este făgăduința pe care El a făgăduit-o: viața veșnică" (I *Ioan* II, 25), „Și vor merge aceștia la osândă veșnică, iar drepții la viață veșnică" (*Matei* XXV, 46); b) împărăție veșnică a lui Iisus Hristos: „Că așa vi se va da cu bogăție intrarea în veșnica împărăție a Domnului nostru și Mântuitorului Iisus Hristos" (II *Petru* I, 11); c) mântuire veșnică (*Evrei* V, 8-9); d) moștenire veșnică (*Evrei* IX, 15); e) slavă

veșnică (I *Petru* V, 10, II *Corinteni* IV, 17). Veșnicia și fericirea sunt reprezentate sub imaginea f) a unei vistierii sau comori neîmputinate din ceruri (*Luca* XII, 33; *Matei* VI, 20), g) a unei bune și statornice averi (*Evrei* X, 34), h) a unei moșteniri neîntinate și nevestejite (I *Petru* I, 4), i) a unei cununi de mărire nevestejită (I *Petru* V, 4), j) a vieții veșnice cu Hristos (I *Tesaloniceni* IV, 17, *Ioan* XII, 26; XVII, 24, *Romani* VIII, 17, 29-30).

Toți Sfinții Părinți și dascăli ai Bisericii au învățat și au scris despre fericirea drepților. De exemplu, Sfinții Teofil de Antiohia, Efrem Sirul, Ilarie, Ioan Hrisostom, Clement al Alexandriei, Ciprian, Ambrosie, Grigorie Teologul, Vasile cel Mare și alții.

Ideea de existență a lui Dumnezeu și a sufletului conduce la ideea de veșnicie a fericirii și a suferinței, Dumnezeu singur fiind veșnic, desăvârșit, permanent, în timp ce omul, creat de El pentru veșnicie, se schimbă, năzuind a ajunge la desăvârșire; această continuă schimbare constituie viața sa. Deci schimbarea și dezvoltarea continue constituie esența vieții și, prin urmare, viața este o dezvoltare neîncetată, trecerea continuă dintr-o stare în alta. Acolo unde nu e dezvoltare, nu e viață; viața de dincolo de mormânt – fericire sau muncă – este rodul vieții pământești și, după legile vieții, nici fericirea, nici munca nu pot avea nici un moment de răgaz în dezvoltarea lor. Dorințele sufletului nu pot fi niciodată împlinite; ele se schimbă continuu, iar existența sufletului fiind veșnică, această schimbare prezintă o serie neîntreruptă și nesfârșită de dorințe. Împlinirea lor dincolo de mormânt, în rai, constituie fericirea veșnică a drepților în rai, fericire ce

se dezvoltă în veșnicie; de aceea, nu este și nu pot fi limite ale fericirii drepților sau ale muncii păcătoșilor.

Aceasta e concluzia la care ajunge însăși rațiunea, concluzie izvorâtă din cunoașterea însușirilor lui Dumnezeu și ale sufletului, întărită prin cuvântul lui Dumnezeu și prin mărturisirea Sfinților Părinți și dascăli ai Bisericii.

Așadar, fericirea se va dezvolta necontenit dincolo de mormânt. Un singur moment de nemulțumire în mijlocul acestei fericiri ar nimici-o, ceea ce este conform legilor vieții și mărturisirii Sfintei Scripturi, care spune prin proorocul David: „Merge-vor din putere în putere" (*Psalmul* LXXXIII, 8). Orice suflet drept, întărit în bine și în sfințenie, se va sârgui neîncetat să se apropie din ce în ce mai mult de Dumnezeu, să caute, prin urmare, desăvârșirea interioară. Această dorință a sufletului este necontenit împlinită, pentru că altfel nu ar fi fericire. Sufletele drepților, îmbunătățindu-se continuu, vor câștiga mai multă înțelepciune și sfințenie și se vor apropia din ce în ce mai mult de perfecțiunea nesfârșită a lui Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos, al cărui chip îl poartă cu ei.

Numai sufletele drepților moștenesc împărăția cerurilor și trec la o nouă viață preafericită și veșnică. Această stare a drepților dincolo de mormânt se numește în Sfânta Scriptură „viață veșnică", ei fiind veșnic împreună cu Dumnezeu, așa cum ne-a descoperit aceasta Domnul nostru Iisus Hristos, spunând: „mulți de la răsărit și de la apus vor veni și vor sta la masă cu Avraam, cu Isaac și cu Iacov în împărăția cerurilor" (*Matei* VIII, 11). Acesta este dumnezeiescul adevăr al

vieții comune a drepților în rai după ziua Judecății de Apoi, în a doua perioadă a vieții de dincolo de mormânt, la care vor lua parte toți oamenii din toate părțile pământului. Domnul Însuși ne spune că raiul nu va fi locuit decât de cei care sunt credincioși lui Iisus Hristos, indiferent de nație, din toate timpurile, și nu numai din evrei, după cum se credea. Evreii din timpul lui Hristos își închipuiau împărăția lui Mesia într-un mod material. De aceea, Domnul le prezintă împărăția cerurilor sub forma unui ospăț în timpul căruia, după obiceiul oriental, se ședea culcat și nu șezând. Pentru a aduce cât mai aproape de naiva lor idee realitatea preafericită a raiului, Iisus Hristos compară împărăția cerurilor cu o nuntă împărătească, plină de veselie, căci în împărăția cerurilor nu trebuie să fie nici întristare, nici nemulțumire, ci totul trebuie să fie plin de bucurie și de fericire spirituală. Din aceasta putem înțelege fericirea împărăției cerurilor și iubirea nesfârșită a lui Dumnezeu pentru om și făpturile sale, căci El le acordă fericirea absolută. După cum Iisus Hristos folosește drept simbol cuptorul Babilonului pentru a oferi o imagine despre locul gheenei, tot așa, pentru a înțelege fericirea raiului, El folosește ca simbol nunta, soarele, cu lumina căruia El compară starea drepților în rai: „Atunci cei drepți vor străluci ca soarele în împărăția Tatălui lor. Cel ce are urechi de auzit, să audă" (*Matei* XIII, 43).

Din această imagine trebuie să înțelegem fericirea sufletelor drepte în rai, în împărăția viitoare a lui Hristos sau în împărăția Tatălui, în care Fiul va domni după judecata universală (I *Corinteni* XV, 28).

Și atunci, în această împărăție a păcii și a iubirii, va domni înțelegerea, prietenia și unitatea cugetării între toți locuitorii săi. Bucuria în Dumnezeu, izvorul a toată bucuria, va umple inimile drepților, fericirea fiind veșnică și de nimic tulburată.

Fiecare vârstă are orizontul său de cunoștințe și gradul său de înțelegere; de aceea, încheiem acest capitol prin cuvintele Apostolului Pavel, care spune că viața raiului în prima perioadă nu poate fi înțeleasă de cei care sunt încă pe pământ, decât în parte și prin închipuiri; cât despre viața viitoare din perioada a doua, fie în rai, fie în gheenă, noi nu putem să ne facem nici cea mai mică idee. Dacă pământul și lucrurile pământești ar putea servi drept exemplu și imagine a vieții viitoare a primei perioade, nu e nimic din lumea actuală care să poată fi comparat cu viața din perioada a doua, nici de pe pământ, nici din cer, căci fericirea din împărăția cerurilor nimeni nu și-o poate închipui, nici cei de pe pământ, nici cei care sunt deja în cer. Pruncii nu pot nicidecum să-și închipuie viața adulților, nici bucuriile lor, nici supărările lor. Toate aceste stări ale vieții adulte sunt inaccesibile copiilor și ele se vor descoperi acestora în mod gradat.

Sunt o mulțime de lucruri pe care noi nu le cunoaștem și nu le putem explica. Uneori nu ne putem împiedica să ne întrebăm: „de ce așa, și nu altfel?" Noi nu ne putem explica, de exemplu, de ce două substanțe atât de diferite, așa cum sunt sufletul și trupul, se unesc atât de strâns și de misterios în om, încât se poate spune fără a greși că spiritul s-a întrupat sau că trupul s-a spiritualizat. Tot astfel, nici măcar un suflet

nu poate să-și închipuie viața din rai. Celor ce cred, ea li se descoperă pe această lume printr-o stare de fericire; și după cum zorii vestesc ziua, lumina lui Hristos ne arată că în această lume totul e trecător, că lumea aceasta nu e nimic în comparație cu cea viitoare și că tot ce este mai frumos, mai bun și mai adevărat aici nu e decât o slabă imagine a fericirii viitoare, ale cărei începuturi sunt aflate câteodată de cei care cred. O descriere a fericirii din prima perioadă, pregătită mai înainte de întemeierea lumii pentru cei drepți, nu a putut să fie făcută nici chiar de cel care a fost în cel de-al treilea cer, adică de Sfântul Apostol Pavel, care „a fost răpit în rai și a auzit cuvinte de nespus, pe care nu se cuvine omului să le grăiască" (II *Corinteni* XII, 4). Aceste cuvinte apostolice ne descriu viața în rai din timpul primei perioade și ne arată, celor ce viețuim încă pe pământ, că fericirea drepților și frumusețea raiului nu pot fi exprimate nici măcar de cei care le-au văzut. El nu ne-a putut descrie ceea ce a văzut și a auzit în cer din cauza nedesăvârșirii limbii omenești; și chiar dacă ar fi încercat să spună, nimeni nu l-ar fi înțeles, după cum copiii nu pot înțelege multe lucruri. Acest rai, locuința sfinților în prima perioadă, a mai fost văzut și de alți drepți în timpul vieții lor pământești, așa cum a fost Sfântul Andrei preafericitul și alții. Deși au văzut și ei locașurile sfinților din prima perioadă, aceștia nu au putut vedea locașurile celei de a doua perioade, despre care Sfântul Apostol Pavel spune că sunt „cele ce ochiul n-a văzut și urechea n-a auzit, și la inima omului nu s-au suit, pe acestea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El"

(I *Corinteni* II, 9). Aceste cuvinte ne arată că oamenii nu pot să-și facă nici o idee despre acele lucruri, pentru că nu există nimic asemenea nu numai pe pământ, dar nici în cer. Așadar, nici sfinții și nici noi nu putem să ne imaginăm fericirea ce-i așteaptă pe fiii lui Dumnezeu, pe adevărații creștini. Această fericire este pregătită pentru trup și pentru suflet deopotrivă. Aceste din urmă cuvinte ale Apostolului caracterizează raiul celei de a doua perioade, ale cărui frumuseți el însuși nu și le poate închipui.

Definirea celei de a doua perioade a vieții din gheenă. Viața în gheenă – moarte veșnică. Descrierea locuinței osândiților. Gheena și alte locuri. Trepte ale muncii veșnice. Chin absolut, complet, interior și exterior. Trăsături caracteristice ale vieții din gheenă în timpul celei de a doua perioade

După dreapta judecată a lui Dumnezeu, auzind hotărârea definitivă: „Duceți-vă de la mine, blestemaților, în focul cel veșnic, care este gătit diavolului și îngerilor lui!", osândiții se vor duce la locul pedepsei veșnice, în gheenă. Din acel moment, va începe pentru aceste suflete nenorocite a doua perioadă a suferinței lor, a muncii veșnice a trupului și a sufletului laolaltă, o muncă completă, absolută. Osândiții, fiind împreună în timpul celei de a doua perioade, precum au fost și în prima perioadă, sunt totuși lipsiți de posibili-

tatea și de plăcerea de a se vedea și de a se cunoaște, căci starea osândiților este lipsită de orice bucurie.

Necredința este cauza pierderii omenești și, prin urmare, victimele gheenei vor fi toți cei ce nu cred în Domnul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu cel coborât pe pământ pentru noi, căci El Însuși a zis: „Cel ce nu crede se va osândi", și iarăși: „Cel ce nu crede este deja osândit pe pământ". Motivul principal al muncii veșnice al acelor suflete este depărtarea de Dumnezeu.

Noi știm că în gheenă totul este absolut contrar raiului. Dacă cum noaptea este opusă zilei, viața – morții, lumina – întunericului, bogăția – sărăciei, sănătatea – bolii ș.a.m.d., și raiul cu frumusețile de care vorbește Sfântul Apostol Pavel trebuie să fie total opus gheenei, locului pe care Dumnezeu l-a pregătit nu pentru om, ci pentru demon. În rai este răsplata, în gheenă este pedeapsa; acolo este bucuria, aici este întristarea. Să rezumăm în câteva cuvinte această situație: după cum omul nu poate să-și facă idee despre rai și despre fericire, tot astfel el nu poate să-și închipuie gheena și muncile sale. Dacă viciul este respingător, oare cât va fi de mare groaza pe care o insuflă păcătoșilor părintele minciunii, diavolul și slugile lui? Cât de grozavă trebuie să fie tovărășia lor! După ce păcătoșii vor vedea la judecată ce viață păcătoasă au dus pe pământ, „vor merge în muncile veșnice" pentru a gusta roadele necredinței lor, căci numai credința activă mântuiește pe om.

Starea sufletului osândit este numită, în general, în Sfânta Scriptură, „stare de moarte", „moarte a sufletului". Același lucru se întâmplă cu fiecare suflet de pe

pământ după căderea în păcat până la pocăință, care este o înviere morală, ca urmare a credinței și a mărturisirii păcatului. Pentru a se distinge de moartea trupului, această stare de moarte a sufletului necurățit se numește „a doua moarte" (*Apocalipsă* XXI, 8), „moarte veșnică", „agonie veșnică".

Dezvoltarea neîntreruptă a răului va caracteriza viața celor ce sunt pierduți pentru împărăția cerurilor. Lucrarea sufletului, a voinței și a inimii nu se dezvoltă decât în acest sens, obiectul acestor lucrări fiind răul.

După învățătura Domnului nostru Iisus Hristos, această stare a sufletului în gheenă este o stare de plâns veșnic, de scrâșnire a dinților, de deznădejde și de pierzanie veșnică: „Acolo va fi plânsul și scrâșnirea dinților".

Descriind starea sufletelor osândite din perioada a doua, Sfântul Ioan Hrisostom spune: „Când vom sosi acolo, oricare ar fi căința noastră, nu ne va ajuta cu nimic: cu toată scrâșnirea dinților noștri, cu toate gemetele noastre, cu toate rugăciunile noastre, nimeni nu va arunca cu vârful degetului său nici măcar o picătură de apă asupra noastră în mijlocul flăcărilor, din contră, ca bogatul vom auzi: «Prăpastie mare este între noi și voi». Vom scrâșni dinții în mijlocul unor grozave chinuri, dar nimeni nu va veni în ajutorul nostru. Vom reînnoi gemetele noastre când flacăra ne va chinui de aproape; dar nu vom vedea pe nimeni în afară de vecinii noștri de munci, nimic decât un gol imens. Ce vom spune de groaza pe care o va produce întunericul asupra sufletelor noastre? Care va fi, spune un alt părinte, starea trupului, în mijlocul acestor munci

insuportabile și fără sfârșit? Acolo este focul nestins, viermele neadormit, grozava și întunecata prăpastie a iadului, suspinurile amare, strigătele extraordinare, plânsul și scrâșnirea dinților, locul unde nu este sfârșit al suferințelor. Nici un mijloc de a scăpa din toate acestea după moarte! Nici un mijloc, nici o posibilitate de a scăpa de amărăciunea acestor munci" (*Teologia dogmatică ortodoxă* a lui Macarie, Arhiepiscop de Harkov, tom II, p. 659).

Starea sufletului sau a vieții din gheenă, total contrară stării sufletelor din rai, nu poate fi simțită decât prin mijlocirea simțurilor exterioare și interioare ce produc în suflet stări lipsite de pace și de bucurie, pline de întristare, regrete, exasperare, mânie și deznădejde înfricoșată, care se schimbă în dușmănie, invidie și ură față de Dumnezeu, precum și față de sufletele mântuite.

Recunoașterea propriului trecut provoacă conștiinței remușcări neîncetate, adică cunoștința și judecata propriului sine: „și noi după dreptate, că cele vrednice după faptele noastre luăm", așa cum a zis tâlharul cel bun care și-a recunoscut greșelile și s-a judecat pe sine pe cruce. Întunericul, scrâșnirea dinților, viermele cel neadormit, focul nestins, scârba și suferințele, iată soarta viitoare a păcătosului nepocăit în gheenă.

Cât despre locul pe care îl ocupă gheena în Univers, la aceasta va răspunde Sfântul Ioan Hrisostom, care spune că nu ne este de nici un folos sufletesc să cunoaștem locul unde osândiții vor suferi muncile veșnice. E de ajuns fiecărui creștin să știe că acest loc există într-adevăr, ba, a cărui umbră o putem vedea

chiar în noi înșine. Cât despre locul precis unde se află, dezlegarea acestei probleme este în afara limitelor cunoștințelor omenești, nefiind un lucru absolut necesar pentru mântuire. Cunoașterea, în general, este bună, dar ea are limitele sale pe care spiritul omenesc nu le poate încă depăși. Să nu căutăm deci locul unde se găsește gheena – aceasta nu este o datorie a noastră –, ci să ne sârguim să împlinim legea, pentru că aceasta este datoria fiecărui creștin. Să nu avem nimic comun cu gheena și să urâm tot ceea ce-i aparține, ca fiind contrar naturii omului; mai bine să ne silim a nu fi dați gheenei după moarte decât de a cunoaște locul unde se află ea în Univers.

Învățătura despre iad – ca loc unde se găsesc osândiții – este o dogmă ce aparține întregii omeniri. Despre aceasta găsim mărturie în documentele scrise în timpurile vechi, din Evul Mediu, dar și în timpurile moderne. Nu numai creștinii, dar și păgânii au făcut din învățătura despre iad o dogmă. Toate credințele religioase ale omenirii, din toate timpurile și din toate locurile, operele grecilor și ale romanilor, ale savanților din timpurile moderne, dar și cele ale barbarilor din timpul nostru prezintă un tablou amănunțit despre iad și despre viața de acolo, precum și despre starea sufletelor sortite muncilor veșnice. Tablourile mărturisesc despre ideile pe care le aveau oamenii despre iad. Fiecare trib, fiecare popor, fiecare om are noțiunea binelui și a răului, deși aceste noțiuni sunt relative și depind de cauze diferite. După cum virtutea este răsplătită dincolo de mormânt prin fericire, la fel și viciul este amenințat cu pedeapsa.

După credința tuturor popoarelor din antichitate, iadul se găsește în centrul pământului. Conform legendei, el este guvernat de un rege sau de o regină. Astfel, iadul groelandezilor este guvernat de o regină care amintește de Proserpina antică, șezând pe tronul său în fundul unei caverne și înconjurată de monștri marini.

Pedeapsa sufletului constă în aceea că el va fi dat spre mâncare demonilor și își va continua existența fiind obligat să consume șerpi, insecte și șopârle. După credința păgânilor, a grecilor de exemplu, pedeapsa celor răi după moarte constă în aceea că ei se reîntorc pe pământ unde sufletele lor sunt sortite să rătăcească împrejurul locuințelor lor și, conform înclinărilor lor la rău, să continue să facă rău oamenilor, înfricoșându-i cu tot felul de lucruri. Această credință a fost exprimată de Socrate în *Phaidon*. Unele triburi negre cred că sufletele celor răi, sub influența demonilor, sunt obligate, ca pedeapsă a vieții lor rele de pe pământ, să umple văzduhul de vuiete și să tulbure somnul celor pe care îi urau în timpul vieții lor. De aici rugăciunile la care apelau cei vii pentru a îmblânzi sufletele cele rele și rătăcitoare. O asemenea părere a celor vechi despre viața viitoare dovedește că le era cunoscut adevărul despre veșnicia pedepsei și a răsplății.

Iată un tablou amănunțit al iadului păgân al antichității, așa cum ni-l prezintă Thespesius, care și l-a imaginat astfel: „Căzând dintr-un loc destul de înalt, spune el, am leșinat și am rămas timp de trei zile în această stare. Mă crezură mort și, pe când se pregăteau să mă îngroape, mi-am revenit în sine-mi, deștep-

tându-mă ca dintr-un somn adânc. Starea în care s-a găsit sufletul meu în timpul acestor zile a fost specială. În momentul căderii, am simțit în mod evident că sunt aruncat în fundul mării. Apoi, venindu-mi în sine puțin câte puțin, m-am găsit într-o lume nouă. Spațiul unde mă găseam era plin de stele de o deosebită mărime, despărțite între ele prin spații uriașe. Ele aruncau o lumină orbitoare și aveau o culoare admirabilă. Sufletul meu, purtat pe acest ocean luminos ca un vas pe o mare liniștită, plutea cu ușurință și se mișca pretutindeni cu repeziciune. Am văzut atunci sufletele morților care, luând forma unor bule de foc, se înălțau în aer; apoi, aceste bule crăpând fără vuiet, sufletele ieșeau din ele sub o formă omenească. Unele zburau cu o ușurință vrednică de mirare și se urcau în linie dreaptă; altele, învârtindu-se pe loc, nu înaintau decât prin opintiri lungi și neplăcute.

Am văzut, continuă Thespesius, sufletul uneia dintre rudele mele, pe care cu greutate l-am recunoscut, pentru că murise de când eram copil. Însă sufletul s-a apropiat și mi-a zis: «Bună ziua, Thespesius». Surprins de a-l auzi numindu-mă, i-am spus acestui suflet că mă numesc Arideu și nu Thespesius. «Acesta era odinioară numele tău, dar pe viitor îl vei purta pe acela de Thespesius, căci partea inteligentă a sufletului tău a venit aici prin voința zeilor, iar celelalte însușiri au rămas unite cu trupul tău de pe pământ». Călătorind mai departe, am descoperit un munte înalt, hărăzit păcătoșilor și am auzit, în fine, vocea unei femei care vorbea în versuri și prezicea, printre altele, timpul când trebuia să mor. Era Sibilla. Răpit de un vârtej, am

văzut mai multe lacuri pline, unul cu aur clocotind, altul de un plumb mai rece decât gheața, iar cel de al treilea de fier tare. Paza acestora era încredințată unora înarmați cu cleşti, care afundau și scoteau din ele sufletele acelora pe care zgârcenia și neînfrânarea îi conduseseră la crimă. După ce sufletele erau cufundate în lacul de aur, unde arșița focului le înroșea și le făcea transparente, ei le aruncau în lacul de plumb. Acolo înghețau de frig și deveneau tari ca gheața. După aceea erau transportate în lacul de fier unde căpătau o negreală grozavă. Rupte și zdrobite din cauza tăriei lor, ele își schimbau forma, treceau din nou în lacul de aur și sufereau în acest loc dureri nespuse.

Am văzut, în fine, sufletele celor care trebuiau să se întoarcă la viață și pe care le sileau cu brutalitate să ia forma diverselor animale. În acest fel am văzut sufletul lui Nero care era legat și țintuit cu cuie de fier înroșite în foc. El căpătase forma unei vipere și așa era obligat să viețuiască".

Homer prezintă iadul sub două forme diferite: după *Iliada,* el este un vast spațiu subpământean, iar după *Odiseea,* o țară îndepărtată și misterioasă, dincolo de ocean.

Descrierea pe care Homer o dă iadului mărturisește faptul că în acea epocă grecii înțelegeau acest loc ca pe o copie a lumii pământești, însă o copie ce avea un caracter special. După filosofi, iadul era egal îndepărtat de orice punct de pe pământ. Pentru a arăta cât de puțin important este locul în care vom muri, Cicero spune: „Ori în ce loc vom muri, tot atâta cale vom avea de făcut pentru a merge la iad".

Creștinii, ca și păgânii, au situat iadul în sânul pământului și l-au descris cam la fel. Poeții și filosofii greci și romani n-au lăsat descrieri suficient de amănunțite despre acea țară misterioasă de veșnică întristare. Poeții greci au fixat ca porți ale acestui întunecat loc fluviul Lethe dinspre partea sciților, caverna Acherusia din Epir, gura lui Pluton de lângă Laodiceea și caverna Tenara de lângă Lacedemonia.

Pentru a ajunge la iad, Ulise a mers pe ocean până în țările cimeriene. Enea a ajuns acolo pe la intrarea lacului Averna, iar Hercule prin peninsula Acherusiada. La Hermiona era un drum foarte scurt pentru a ajunge acolo și, de aceea, locuitorii țării nu puneau în gura mortului banul de trecere pentru Caron. Istorisirile călătorilor, ale fenicienilor de exemplu, care au întreprins călătorii îndepărtate pe mare în căutarea plumbului și a chilimbarului baltic, au servit ca bază legendei câmpiilor elisee și a tartarului. Fenicienii istoriseau că dincolo de coloanele lui Hercule erau insulele Fortunate, unde domnea o primăvară veșnică, iar mai departe – regiuni hiperboreene, unde domnea o noapte veșnică. Din aceste istorisiri rău înțelese și fără îndoială neclare, imaginația poporului a creat câmpiile elisee ca loc de plăceri și tartarul ca loc de întuneric și de întristare. Poeții și chiar filosofii greci și romani au trasat o hartă foarte amănunțită a regiunilor subterane. Enumerând fluviile lor, ei arată locul pădurilor, munților și lacurilor unde Furiile biciuiesc neîncetat pe cei răi, sortiți muncilor veșnice.

Se găsesc în poemele lor legendele câtorva celebrii osândiți și muncile lor: Sisif rostogolește veșnic stânca

sa, Tantal nu poate să-și potolească setea în mijlocul fluviului în care este cufundat, Ixion nu are un moment de repaus pe roata sa, Danaidele nu reușesc să-și umple butoaiele (culese din *Istoria cerului*, Flammarion, pp. 332-336).

Cuvântul lui Dumnezeu ne spune că cele două stări ale sufletului care se dezvoltă pe pământ se regăsesc și în viața de dincolo de mormânt: starea preafericită (raiul) a oamenilor ce au viețuit pe pământ în spiritul legii lui Dumnezeu și starea muncii veșnice (iadul), stare contrară naturii omului ce și-a pierdut destinul său inițial. Iadul a devenit parte a omenirii. Păcatul ce i-a cuprins pe primii oameni a ajuns să infecteze toată omenirea. După moarte, dreptul și păcătosul se coborau cu sufletele lor în iad, care de la Învierea lui Hristos – biruitorul iadului – și-a pierdut forța, devenind locul unei petreceri temporare pentru sufletele nedesăvârșite, care, neajungând la fericire, nu sunt pierdute pentru totdeauna de la mântuire.

Împărăția cerurilor și gheena sunt pregătite prin știința lui Dumnezeu mai înainte de toți vecii; cea dintâi pentru îngeri și pentru sufletele preafericite, cea de a doua, pentru îngerii răului și pentru slujitorii lor, păcătoșii nepocăiți. Așadar, gheena a fost de la bun început hărăzită demonilor, adică îngerilor căzuți. Conform menirii sale, natura gheenei corespunde naturii spirituale a locuitorilor ei. După cum sunt multe locașuri în casa Părintelui ceresc, la fel și în gheenă, după mărturisirea *Cărții a III-a a lui Ezdra*, sunt multe locașuri, numite „închisori ale sufletelor".

În copilărie, noi nu putem să ne reprezentăm și să ne închipuim nici bucuriile, nici plăcerile, nici greutățile vieții adulților. Aceasta depinde numai și numai de starea sufletului, căci fiecare stare a sufletului aparține unei conștientizări a acestei stări. Starea sufletelor dincolo de mormânt, având o cunoștință de sine proprie, nu poate fi înțeleasă și reprezentată în viața pământească actuală. Sfântul Apostol Pavel, vorbind de cunoștința pământească, spune că ea este parțială. De aceea, Iisus Hristos, pentru a ne face să înțelegem pe cât posibil viața viitoare de dincolo de mormânt, întrebuințează simboluri luate din viața actuală. Împărăția cerurilor și gheena sunt reprezentate prin simboluri: cea dintâi este asemănată cu o nuntă, cea de a doua cu o vale de foc. Însă această asemănare a lucrurilor pământești cu lucrurile de dincolo de mormânt este imprecisă, după cum mărturisește Apostolul Pavel. Omul nu poate să-și facă pe această lume nici cea mai mică idee despre ceea ce este pregătit dincolo de mormânt. Prin urmare, descrierea exactă a gheenei este imposibilă, pentru că nu există termeni de comparație în viața actuală.

Dacă viața este o dezvoltare continuă ce constă într-o schimbare permanentă a stării sufletului – în bine sau în rău, trecând, după expresia lui David, „din putere în putere" –, atunci este clar că nimeni nu poate reprezenta exact starea viitoare de dincolo de mormânt, la bine sau la rău. Cu toate acestea, viața de dincolo de mormânt, fiind o continuare a vieții pământești, noi, după cuvintele Apostolului Pavel, putem să ne imaginăm trăsăturile caracteristice ale uneia și ale

celeilalte: fericirea și munca, răsplată a virtuții sau a viciului practicate pe pământ. Bucuria, plăcerea cerească, sau neliniștea interioară, remușcările sunt începuturi ale stării de dincolo de mormânt, în rai sau în gheenă. E clar acum pentru ce poporul ales a lui Dumnezeu, căruia i-au fost date legea și revelația, și în special cea mai puțin eretică dintre secte, esenienii – care se consacrau în exclusivitate lui Dumnezeu și viețuiau departe de lume, în pustiuri –, aveau o reprezentare despre viața viitoare în multe puncte asemănătoare aceleia a păgânilor. Astfel, după mărturisirea lui Flavius (tom II, cap. 12), esenienii credeau că sufletele drepților se duc dincolo de ocean, într-un loc de odihnă și de fericire, unde nici o grijă și nici o schimbare de vreme nu vine să le tulbure.Sufletele păcătoșilor, dimpotrivă, se duc în locuri supuse schimbărilor și suferă acolo munci veșnice. Dacă evreii ar fi fost cu totul necunoscători ai credințelor păgâne referitoare la viața viitoare, Iisus Hristos nu le-ar fi zis: „Vă rătăciți!". Căci adevărata reprezentare a vieții viitoare este nepotrivită cu rătăcirea. Aceasta este o neputință comună a întregului neam omenesc: aceea de a ne înălța până la reprezentarea spirituală a sufletului și, în general, a vieții spirituale a omului de dincolo de mormânt.

Dacă pe pământ găsim făcători de rele, gata de a săvârși orice crimă, care va fi oare situația lor dincolo de mormânt? Această stare va fi astfel încât noi nici nu putem să ne-o închipuim, o stare care nu are corespondent pe pământ.

Iată cum descrie Dante iadul, așa cum se admitea în general în Evul Mediu: „Înăuntrul pământului se deschide un vast con ale cărui spirale, locuințe ale osândiților, ajung în centrul pământului, unde dreptatea ține, afundat până la piept în gheață, pe căpetenia îngerilor răzvrătiți, împăratul împărăției întunecate. Forma iadului se aseamănă cu aceea a unei pâlnii sau a unui con răsturnat. Cercurile de pe parcurs sunt din ce în ce mai mici; cele principale sunt în număr de nouă".

Virgiliu admite de asemenea nouă diviziuni, de trei ori trei, număr sacru prin excelență, cerul al șaptelea, al optulea și al nouălea se subîmpart în mai multe regiuni, iar spațiul care se găsește de la poarta iadului până la fluviul Acheron – loc unde începe într-adevăr petrecerea osândiților – se împarte în două părți. Dante, călăuzit de Virgiliu, trece prin toate acele cercuri.

Dante a trăit spre sfârșitul Evului Mediu. În anul 1300, la vârsta de 35 de ani, pierdut într-o pădure întunecoasă, sălbatică și deasă, el ajunge la poalele unei coline, pe care se silește să o urce. Însă trei animale – o panteră, un leu și o lupoaică slabă și flămândă – îi închid calea. Și pe când cobora în întunecimea unei văi, i se înfățișează o umbră. Acea formă omenească, căreia o lungă tăcere îi stinsese vocea, era Virgiliu, trimis de Beatrice să-l călăuzească și să-l ajute pe Dante.

Virgiliu și Dante ajung la poarta iadului; ei citesc inscripția înfricoșătoare pusă pe acea poartă; intră și găsesc mai întâi sufletele nenorocite ce trăiseră fără virtuți, dar și fără vicii. Ei vin la țărmurile Acheronului și îl văd pe Caron care, în barca sa, trece sufletele pe celălalt tărâm. Dante e cuprins de un somn adânc. El

se deșteaptă dincolo de fluviu și coboară în Limb, care este cel dintâi cerc al iadului; acolo el găsește sufletele acelora ce au murit fără să fi primit botezul și pe acelea ale nepăsătorilor. Coboară apoi în al doilea cerc, unde tronează Minos, judecătorul iadului. Acolo este locul unde sunt pedepsiți desfrânații. Poetul întâlnește acolo pe Francesca de Rimini și pe Paolo, amantul său. El își recapătă simțurile și parcurge al treilea cerc, unde sunt pedepsiți lacomii. În al patrulea, ei găsesc pe Pluto care-i este paznic; acolo sunt munciți risipitorii și avarii. În al cincilea sunt pedepsiți robii mâniei. Dante și Virgiliu văd o barcă condusă de Phlegias; ei se urcă în ea, trec un fluviu și ajung astfel la piciorul zidurilor de fier ale cetății infernale Dite. Demonii care-i păzesc porțile le refuză intrarea, însă un înger le deschide și amândoi călătorii îi văd pe ereticii ce sunt închiși în morminte înconjurate de flăcări.

Călătorii vizitează apoi cercurile violenței și ale înșelăciunii, unde întâlnesc un râu de sânge păzit de un grup de centauri: deodată, ei îl văd venind pe Geryon care personifică hoția; și această fiară îi ia cu sine pe condamnați pentru a-i duce în infern.

Cercul al optulea se împarte în zece văi, cuprinzând pe lingușitori, astrologi, fermecători, judecători nedrepți, prefăcuți, care merg în mantii din plumb, tâlhari, care sunt veșnic împunși și înțepați de șerpi veninoși, sectari, șarlatani și falsificatori.

În fine, poeții coboară în cercul al noulea, împărțit în patru incinte, unde sunt pedepsite patru feluri de trădări; aici este istorisit admirabilul episod al contelui Ugolin. În ultima incintă, zisă a lui Iuda, Lucifer este

legat în lanțuri; acolo este centrul pământului, pe unde Dante, pe cursul unui mic râu, trece în cealaltă emisferă, pe suprafața căreia se găsește muntele purgatoriului. Iată iadul Evului Mediu descris de Dante în admirabila sa operă *Divina Comedie.*

Din momentul în care s-a presupus că iadul ar fi în centrul pământului, nu a mai fost greu să-i fie stabilită întinderea. Ea nu putea trece de trei mii de leghe în lărgime. Dexelius a calculat că numărul osândiților va fi de o sută de milioane și că iadul nu măsoară decât o milă germanică pătrată de fiecare parte (*Cercetări asupra naturii focului în iad și a locului unde este el situat,* Amsterdam, 1757). Autorul așază iadul în soare (*Istoria cerului,* Flammarion, pp. 339-342).

Învățătura teologilor din Occident referitoare la iad și la împărăția de dincolo de mormânt a păcătoșilor este neclară și Bergier, teologul modern al Occidentului, spune fără convingere că iadul se găsește în interiorul pământului. Aceasta este părerea generală despre iad, în sensul de împărăție a osândiților. Să examinăm acum separat închisorile iadului. Iată semnificația lor după Sfânta Scriptură:

Evreii numesc locul sufletelor osândite „gheenă" („abandonare" în ebraică), așa cum găsim în textele lor: „Ei se vor aduna, precum cei biruiți se adună în prăpastia subterană, iar cei supuși gheenei vor fi închiși în gheenă". Vechii Evrei își imaginau gheena în același chip. Astfel, proorocul David prezintă soarta veșnică a păcătoșilor și starea lor de dincolo de mormânt în felul următor: „Va ploua peste păcătoși cu lațuri, foc și pucioasă; iar suflare de vifor este partea

paharului lor" (*Psalmul* X, 6). Pentru a compara ideea pedepsei veșnice a păcătoșilor în viața de dincolo de mormânt cu ideea existentă în popor, proorocul descrie pedeapsa păcătoșilor din Sodoma și Gomora și a orașelor înconjurătoare. Proorocul utilizează această pedeapsă a păcătoșilor pe pământ ca simbol al pedepsei păcătoșilor dincolo de mormânt. Pedeapsa păcătoșilor este numită de prooroc prin cuvântul „gheenă". La acest pahar al pedepsei veșnice se referă proorocul David în *Psalmul* LXXIV, 8: „Paharul este în mâna Domnului (...), dar drojdia lui nu s-a vărsat; din ea vor bea toți păcătoșii pământului". Domnul nostru Iisus Hristos, în rugăciunea din grădina Ghetsimani, numește prin cuvântul „pahar" apropiatele suferințe ce trebuiau să răscumpere pedeapsa lumii. Și proorocia lui Ieremia mărturisește despre acest pahar al pedepsei veșnice, căci Dumnezeu a poruncit lui Ieremia să ia paharul din mâna Domnului și să dea să bea tuturor celor din Ierusalim, rege și popor (*Ieremia* XXV, 15-27): „Că așa mi-a zis Domnul Dumnezeul lui Israel: «Ia din mâna Mea cupa aceasta cu vinul urgiei și adapă cu ea toate popoarele la care te voi trimite»". Proorocul Isaia scrie: „Un jertfelnic de multă vreme este pregătit (...) Pus-a un rug mare și larg, paiele și lemnele sunt din belșug. Suflarea Domnului îl va aprinde ca un șuvoi de pucioasă" (*Isaia* XXX, 33). Același prooroc scrie în altă parte: „Și când vor ieși, vor vedea trupurile moarte ale celor care s-au răzvrătit împotriva Mea, că viermele lor nu va muri și focul lor nu se va stinge. Și ei vor fi o sperietoare pentru toți" (*Isaia* LXVI, 24). Autorul cărții Iuditei scrie: „Vai de

neamurile care se ridică împotriva poporului meu, căci Domnul cel Atotputernic le va pedepsi în ziua judecății, și va da focului și viermilor trupul lor pradă, ca să urle de durere în veci de veci!" (*Iudita* XVI, 17). Isus, fiul lui Sirah, scrie în cartea sa *Ecclesiastul*: „Să nu zici: Domnul va căuta la mulțimea darurilor mele, când le voi aduce Dumnezeului preaînalt, El le va primi" (*Înțelepciunea lui Iisus, fiul lui Sirah* VII, 10).

„Gheenă" este numele care se dă stării sufletelor păcătoșilor, unde viermele nu adoarme și focul nu se stinge (*Matei* V, 22, 29, 30; X, 28; XVIII, 8, 9; XXV, 41-46; *Isaia* LXVI, 24; *Marcu* IX, 45-48). Drept simbol al stării veșnice a păcătoșilor în gheenă, Iisus Hristos folosește un loc care inspira evreilor din timpul său frica, groaza și repulsia.

Valea lui Benenom, considerată în trecut drept cea mai frumoasă dim împrejurimile Ierusalimului și situată la nord-estul acestui oraș, este traversată de un râu care străbate o parte a orașului. În timpul când evreii se închinau idolilor, această vale slujea cultului adus lui Moloh (II *Paralipomena* XXVIII, 3). Acest zeu din Siria era de aramă și avea un cap de vițel împodobit cu o coroană de rege; brațele sale întinse păreau gata a primi pe cineva. I se aduceau jertfă copii mici, care erau aruncați în focul aprins înăuntrul idolului. Pentru a înăbuși țipetele pruncilor nevinovați, prin instrumente de tot felul se făcea un zgomot înspăimântător. Însă după captivitatea babilonică și după lepădarea idolatriei, evreii au căpătat un dezgust violent pentru acest loc, ce a fost părăsit cu desăvârșire. Acolo se aruncau toate murdăriile din oraș și se executau

criminalii; aerul din acel loc fiind foarte îmbâcsit, era nevoie de un foc permanent pentru a curăți atmosfera; acel loc a devenit un loc de groază și i s-a dat numele de Valea Focului (*Comentariu asupra Evangheliei,* Archim. Mihail; *Matei* V, 22). Acest loc a fost ales de Domnul ca imagine și simbol al muncilor veșnice ale păcătoșilor în viața viitoare.

Munca viermelui neadormit și a focului ce nu se stinge a fost în parte descrisă de Sfântul Vasile cel Mare: „Când te simți atras spre un păcat oarecare, înfățișează-ți ochilor tăi spirituali grozava judecată a lui Hristos pe care nimeni nu o poate îndura și pe care o conduce Judecătorul, șezând pe scaunul său înalt, în timp ce toate făpturile vor aștepta cu frică și cutremur slăvita și luminoasa Sa venire. Toți se vor înfățișa înaintea Lui spre a fi judecați după faptele pe care le-au făcut în viața lor. Cei ce nu au făcut decât rău în viața lor vor fi înconjurați de îngeri grozavi și înfricoșați care vor privi focul pregătit pentru ei. Închipuiește-ți apoi un abis imens, o întunecime profundă și un foc întunecos care arde, dar nu luminează. Închipuiește-ți viermi nenumărați și veninoși care sfâșie neîncetat și niciodată nu se satură, ci produc prin mușcăturile lor suferințe de neîndurat. Închipuiește-ți, în fine, acea pedeapsă unică: dezonoarea și rușinea veșnică, și teme-te de toate acestea!"

Pe lângă această descriere, să ne aducem aminte de viermele de care vorbește călugărul din Muntele Athos.

Starea osândiților se mai numește în Sfânta Scriptură „cuptorul cel de foc" unde va fi plânsul și scrâș-

netul dinților (*Matei* XIII, 42, 50). Aici, ca și în primul caz, Iisus Hristos compară gheena, loc de suferințe teribile și veșnice, cu acel cuptor din Babilon unde se aruncau criminalii de stat.

Pedeapsa prin foc este cea mai cruntă dintre pedepse; de aceea focul cel veșnic în care vor fi aruncați păcătoșii este ca o culme a tuturor muncilor. Acest foc fusese pregătit pentru satana și îngerii săi. Dumnezeu nu a pregătit această muncă pentru om, ci pentru îngerii răi și pentru căpetenia lor, cei care s-au răzvrătit contra lui (*Iuda* 6, *Apocalipsa* XII, 8-9). Însă oamenii, făcându-se prin păcatele lor complici îngerilor răi, ei primesc aceeași pedeapsă ca și aceștia – focul veșnic (*Matei* XXV, 41).

Pedeapsa Sodomei și Gomorei și a cetăților înconjurătoare a servit drept imagine și simbol suferințelor veșnice din viața viitoare în râul de foc și de pucioasă.

Care este acel loc pe care îl numește întuneric? Căci acest cuvânt arată un loc lipsit de toată lumina. Prin cuvântul „lumină", Sfânta Scriptură desemnează nădejdea. Deci, prin cuvântul „întuneric" ni se traduce deznădejdea. Așadar, întunericul cel mai din afară este un loc lipsit de toată speranța, fără care nu mai este viață. Aici, în moarte și neființă, nu mai are nimeni scăpare. Veșnicia în acel loc lipsit de toată lumina aduce groază și deznădejde, plâns și scrâșnirea dinților (*Comentariu asupra Evangheliei,* Arhim. Mihail, *Matei* XXII, 13). Adâncul este locul fără fund al muncii veșnice, de care se îngrozește și demonul. În ținutul Gherghesenilor, demonii au rugat pe Domnul să nu-i nimicească înainte de vreme și să nu-i trimită în

adânc (*Matei* VIII, 29). Cuvântul „adânc" este întâlnit și în *Apocalipsă* (IX, 1, 2; 9, 7; VII, 8; XX, 1, 2).

Sfântul Apostol Petru scrie: „Căci Dumnezeu n-a cruțat pe îngerii care au păcătuit, ci, legându-i cu legăturile întunericului în iad, i-a dat să fie păziți spre judecată" (II *Petru* II, 4). Aceasta este ideea pe care o aveau despre tartar oamenii primelor secole ale erei creștine. Sfântul Patricie Martirul, care a viețuit în secolul al IV-lea și care a fost martirizat sub împăratul Iulian, în 343 d. Hr., definește astfel tartarul: „În mai multe locuri ale adâncului se găsesc ape atât de reci încât ele se prefac în gheață: acela este tartarul" (*Viețile Sfinților*, 19 mai).

După cum sunt multe locașuri în rai, și locuințele osândiților sunt foarte numeroase. Ele sunt pe măsura păcatului și poartă denumiri diferite: „gheenă", „cuptorul arzător", „tartarul", fiecare corespunzând unui anumit grad și fel al păcatului.

Fiecărei stări a sufletului aplecat spre rău și spre nedreptate aici, pe pământ, îi corespunde o stare dincolo de mormânt. Starea de păcat, după învățătura lui Iisus Hristos, este o stare de moarte osândită de judecata morală (*Ioan* V, 29). Sufletul care se găsește în această stare de moarte este lipsit de blândețe, de umilință și nu poate înțelege bucuria cerească. Ce preocupă neîncetat inima și sufletul oamenilor cuprinși de viciu? Care este grija neîncetată a orgoliului, a desfrânatului, a avarului? Gustă ei vreodată acel dulce și ceresc repaus?

Iată învățătura Domnului nostru Hristos referitoare la diferitele grade ale pedepsei sufletelor în gheenă:

„Iar sluga aceea care a știut voia stăpânului și nu s-a pregătit, nici n-a făcut după voia lui, va fi bătută mult. Și cea care n-a știut, dar a făcut lucruri vrednice de bătaie, va fi bătută puțin. Și oricui i s-a dat mult, mult i se va cere, și cui i s-a încredințat mult, mult i se va cere" (*Luca* XII, 47-48). Necunoașterea legii dumnezeiești nu cruță pe păcătos de pedeapsă după moarte, căci el ar fi putut să o cunoască, dacă ar fi voit.

Ca explicare a acestor cuvinte din Evanghelie, să citățm ceea ce spun despre aceasta Sfinții Vasile cel Mare, Ioan Hrisostom, Efrem Sirul și alții.

Trebuie să știm, spune Sfântul Vasile cel Mare, că aceste expresii: „se va bate mult" și „se va bate puțin" înseamnă nu sfârșitul, ci deosebirea muncilor. Căci, dacă Dumnezeu este Dreptul Judecător, El va da fiecăruia după păcatele sale. Unul poate merita focul nestins, dar mai mult sau mai puțin arzător, altul, viermele, neadormit, care poate provoca o durere ce se poate răbda mai mult sau mai puțin, după răbdarea fiecăruia. Aceasta este gheena, în care sunt diferite feluri de munci. În întunericul cel mai din afară, unul este osândit la plâns veșnic, altul la scrâșnirea dinților. Expresia întrebuințată în parabole – „în cele mai din afară ale adâncului" – ne face să înțelegem că sunt oameni în iad care nu se află în ultimele sale adâncimi și suferă prin urmare o muncă mai ușoară. Chiar și suferințele trupului au grade diferite, pe măsura gravității bolii și a părților afectate.

Sfântul Efrem Sirul spune: „Sunt feluri deosebite de munci, după cum ne arată Evanghelia. Este întunericul cel mai din afară, ceea ce ne face să credem că

există un întuneric și mai adânc. Este gheena de foc, alt loc de muncă, scrâșnirea dinților, râul de foc, tartarul, focul nestins, iadul și pierzarea, părțile cele mai de jos ale pământului și alte diferite locuri de chin: iadul unde locuiesc păcătoșii și fundul iadului, care este locul celor mai grozave munci. Iată muncile la care sunt condamnați păcătoșii, fiecare pe măsura gravității păcatelor sale, după cum este scris: «se va bate mult» și «se va bate puțin». Pe această lume sunt pedepse diferite; la fel va fi și în veacul următor. Incestuosul, curvarul, tâlharul și bețivul nu suferă aceleași munci".

Sfântul Ioan Hrisostom ne spune: „Cel ce va fi primit mai multă învățătură va fi condamnat la o pedeapsă mai aspră pentru păcatul său. Cu cât știm mai mult, cu atât vom fi mai aspru pedepsiți pentru abaterile noastre. De ești bogat, se vor cere de la tine mai multe sacrificii decât dacă ești sărac; de ești învestit cu o autoritate, fă dovada unor merite mai deosebite. Astfel, în toate tu să dai seama după măsura mijloacelor tale. Cel ce trece în cealaltă lume deopotrivă cu fapte bune și rele primește oarecare alinare și în pedepsele și în muncile ce sunt date acolo; din contră, cel ce ajunge acolo doar cu fapte rele, aceluia nu putem să-i descriem măsura suferințelor sale, căci el e aruncat în munca veșnică." Tot astfel învață Sfântul Ciprian, Fericitul Ieronim, Fericitul Augustin și încă alții.

Nu numai pedeapsa corespunde diferitelor grade ale păcatului pământesc, dar chiar fiecare păcat în parte este pedepsit în mod diferit, astfel încât pentru același păcat se vor primi pedepse diferite. Vedem

aceasta în expresia „mai ușor", întrebuințată de Mântuitorul de două ori (*Matei* X, 15; XI, 22).

1. „Adevăr grăiesc vouă, mai ușor va fi pământului Sodomei și Gomorei, în ziua Judecății, decât cetății aceleia". Domnul ne spune prin aceasta că, după judecata generală, pedeapsa locuitorilor Sodomei și Gomorei va fi mai ușoară decât pedeapsa acelora care au respins predicarea apostolică.Vinovăția este cu atât mai mare cu cât voința lui Dumnezeu, contra căreia a fost săvârșit păcatul, este mai lămurit arătată. De aceea și pedeapsa ce urmează păcatului trebuie să fie cu atât mai mare. Cei care au respins învățătura lui Iisus Hristos sunt mai vinovați decât cei care nu au cunoscut legea divină. (Cetățile Sodoma, Gomora, Adem și Sevoim erau în locul unde se găsește acum Marea Moartă, în sudul Palestinei) (*Facerea* XIX, 24). Depravarea extremă a locuitorilor acestor cetăți a fost cauza dreptei mânii a lui Dumnezeu (*Comentariu asupra Evangheliei,* Arhim. Mihail).

2. „Dar zic vouă: Tirului și Sidonului le va fi mai ușor în ziua judecății decât vouă".

Referitor la măsura pedepsei pe măsura păcatului, Iisus Hristos se exprimă astfel: „Mâncând casele văduvelor și de ochii lumii rugându-se îndelung; aceștia vor lua mai mare osândă" (*Luca,* XX, 47; *Marcu* XII, 49).

Și Sfântul Apostol Pavel spune de asemenea că fiecare va lua după faptele sale (*Romani* II, 6).

Domnul Iisus Hristos mărturisește despre veșnicia suferințelor din gheenă prin aceste cuvinte: „Și vor merge aceștia la osânda veșnică" (*Matei* XXV, 46). Deci, după judecata generală, viața pentru osândiți va

fi un șir nesfârșit de suferințe. Găsim aceeași învățătură despre veșnicia suferințelor celor osândiți și în Evanghelia Sfântului Ioan (III, 36): „Cel ce crede în Fiul are viață veșnică, iar cel ce nu ascultă de Fiul nu va vedea viața, ci mânia lui Dumnezeu rămâne peste el". Din aceasta înțelegem că moartea veșnică este necredința. Necredincioșii intră în veșnicie ca păcătoșii asupra cărora apasă mânia lui Dumnezeu cu care ei nu s-au împăcat, și aceasta va rămâne asupra lor (*Efeseni* II, 3). Aceasta înseamnă că mânia lui Dumnezeu nu-i va părăsi niciodată și ei nu vor avea viață, ci vor suferi veșnic muncile nesfârșite (*Comentariu asupra Evangheliei,* Arhim. Mihail).

Astfel învață Iisus Hristos despre veșnicia suferințelor: „Și de te smintește mâna ta, tai-o, că mai bine îți este să intri ciung în viață, decât, amândouă mâinile având, să te duci în gheenă, în focul cel nestins, unde viermele nu doarme și focul nu se stinge. Și de te smintește piciorul tău, taie-l, că mai bine îți este ție să intri fără un picior în viață, decât, având amândouă picioarele, să fii azvârlit în gheenă, în focul cel nestins, unde viermele lor nu doarme și focul nu se stinge. Și de te smintește ochiul tău, scoate-l, că mai bine îți este ție cu un singur ochi să intri în împărăția lui Dumnezeu, decât având amândoi ochii, să fii aruncat în gheena focului, unde viermele lor nu doarme și focul nu se stinge" (*Marcu* IX, 43-48). Găsim același sfat în Evanghelia de la Matei (XVIII, 8).

Domnul nostru Iisus Hristos vorbește în altă parte despre veșnicia muncii și a fericirii, și anume în răspunsul lui Avraam către nenorocitul bogat, osândit la

muncile veșnice în gheenă: „Între noi și voi s-a întărit prăpastie mare, ca cei care voiesc să treacă de aici la voi să nu poată, nici cei de acolo să treacă la noi" (*Luca* XVI, 26). Expresia „prăpastie mare" ne sugerează, în sens strict literal, că spațiul dintre rai și gheenă este atât de mare, încât nici drepții nu-i vor putea vedea și auzi pe osândiți, nici osândiții nu-i vor putea vedea și auzi pe drepți după Judecata de Apoi. În afară de aceasta, expresia „prăpastie mare" mai arată și veșnicia muncii și a fericirii. Diferența între starea morală a drepților și cea a osândiților este atât de mare încât aceia care au stăruit în rău nu mai sunt potriviți pentru viața raiului, iar drepții, nemaiputând deveni răi, asemenea nu sunt potriviți pentru gheenă.

Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan mărturisește în *Apocalipsa* despre pedeapsa veșnică a păcătoșilor și, prin urmare, și despre munca veșnică după moarte: „Și fumul chinului lor se suie în vecii vecilor. Și nu au odihnă nici ziua, nici noaptea cei ce se închină fiarei și chipului ei și oricine primește semnul numelui ei". „Și diavolul, care-i amăgise, a fost aruncat în iezerul de foc și de pucioasă, unde este și fiara și proorocul mincinos, și vor fi chinuiți acolo, zi și noapte, în vecii vecilor" (*Apocalipsa* XX, 10). Sfântul Ioan Hrisostom spune că prin aceste cuvinte trebuie să înțelegem veșnicia muncii păcătoșilor în viața viitoare.

Sfântul Apostol Iuda scrie: „Sodoma și Gomora și cetățile cele dimprejurul lor care, în același chip ca acestea, s-au dat la desfrânare și au umblat după trup străin, stau înainte ca pildă, suferind pedeapsa focului celui veșnic" (*Iuda* VII). Și Sfântul Apostol Pavel scrie

despre aceasta: „Iar vouă celor necăjiți, să vă dea odihnă, împreună cu noi, la arătarea Domnului Iisus din cer, cu înțelegerea puterii Sale, în văpaie de foc osândind pe cei ce nu cunosc pe Dumnezeu și pe cei ce nu se supun Evangheliei Domnului nostru Iisus. Ei vor lua ca pedeapsă pieirea veșnică de la fața Domnului și de la slava puterii Lui, când va veni să se preamărească întru sfinții Săi și să fie privit cu uimire de către toți cei ce au crezut, pentru că mărturia noastră către voi a găsit crezare în ziua aceea" (II *Tesaloniceni* I, 7-10). Proorcul David mărturisește despre veșnicia muncii în următoarele cuvinte: „Se cunoaște Domnul când face judecată! Întru faptele mâinilor lui s-a prins păcătosul" (*Psalmul* IX, 16), iar proorocul Isaia: „Păcătoșii vor tremura în Sion și pe cei fără de lege fierul îi va cuprinde: «Care din noi poate să îndure focul mistuitor, care din noi poate să stea pe jarul cel de veci?»" (*Isaia* 33, 14). Și Sfântul Ioan Botezătorul, Înaintemergătorul Domnului, mărturisește despre veșnicia suferințelor în următoarele cuvinte: „El are lopata în mînă și va curăți aria Sa și va aduna grâul în jitniță, iar pleava o va arde cu foc nestins" (*Matei* III, 12). Așadar, existența muncii veșnice și a fericirii veșnice este recunoscută chiar și în Vechiul Testament. Și acolo se vorbește despre moartea veșnică a păcătoșilor osândiți, care, odată trecând pragul mormântului, intră în starea veșnică ca într-o a doua moarte.

Au fost și mai sunt poate mulți filosofi care gândesc că munca veșnică este cu neputință, că ea nu va fi decât vremelnică și trag concluzii greșite în sprijinul

învățăturii sale. Astfel sunt discipolii lui Origen, care învățau că demonii și păcătoșii în gheenă nu vor suferi decât până la un anumit moment, după care ei se vor întoarce la starea nevinovăției lor primare. Sinodul al V-lea ecumenic a respins și a condamnat această falsă doctrină, ca fiind contrară adevărului și cuvântului lui Dumnezeu, pentru că ea nu recunoaște dogma răscumpărării neamului omenesc prin jertfa Fiului lui Dumnezeu, a Domnului Iisus Hristos, care a dat viață veșnică numai celor care cred în El. Însă toți cei care L-au renegat vor fi pedepsiți cu muncă veșnică și nu vremelnică, după cum învață Însuși Iisus Hristos. Prin urmare, falsa lor doctrină nu recunoaște adevărul din cuvintele lui Hristos, care spune că munca este veșnică și nu vremelnică. Și pentru ce s-ar fi coborât Mântuitorul pe pământ, de ce ar fi venit El să scape pe păcătoși? Numai pentru demoni și pentru păcătoșii nepocăiți? Cum putem noi admite motivările lor în condițiile în care învățătura acestora despre veșnicia suferințelor este cu totul contrară învățăturii lui Iisus Hristos? Adepții lui Origen găsesc muncile veșnice nepotrivite cu îndurarea lui Dumnezeu și, în rătăcirea lor, ei nu văd că, negând veșnicia muncii, nu recunosc dreapta judecată a lui Dumnezeu, crezând că El va recompensa pe drepți și pe nedrepți, demni sau nedemni de fericire, și că El va acorda fericirea tuturor, fără excepție, atât celor care au vrut-o, cât și celor care nu au voit-o.

Cuvântul lui Dumnezeu, precum și experiența propriei noastre vieți, ne arată lămurit că răul poate să se schimbe în bine pe pământ, prin pocăință ce nu poa-

te avea loc dincolo de mormânt. Am spus deja că viața pământului este o pregătire a vieții viitoare preafericite a raiului sau a celei pline de suferințe în gheenă. Astfel, binele sau răul, pe care sufletul le-a lucrat pe pământ și care au devenit, într-un fel, a doua sa natură, nu pot să se mai schimbe, dincolo de mormânt, în rău sau în bine. Împărăția cerurilor și gheena se arvunesc de pe pământ, iar dincolo de mormânt se moștenește ceea ce s-a căutat și s-a dorit pe această lume prin liberă voință și nu de nevoie. Raiul și gheena se câștigă de bună voie. Omul virtuos poate deveni rău și cel rău poate deveni bun numai pe pământ. Și fiindcă însușirile sufletului nu se pot schimba dincolo de mormânt, cel rău nu este capabil de a fi un locuitor al raiului, unde domnește iubirea. Persoanele vicioase nu pot suporta tovărășia oamenilor virtuoși nici aici, pe pământ, nu pentru că aceștia nu i-ar primi în mijlocul lor, ci pentru că ei nu sunt capabili de a petrece în societatea lor. După cum peștele nu poate trăi în aer sau pasărea în apă, la fel și omul rău e despărțit printr-o prăpastie uriașă de omul virtuos. Această neputință de a trece de la o stare morală la alta a fost confirmată de Însuși Iisus Hristos în parabola bogatului și a lui Lazăr. Apoi, fiindcă în viața pământească binele și răul se dezvoltă în mod continuu, și viața păcătoșilor în gheenă este o dezvoltare continuă a răului. De aceea, este cu neputință demonilor și sufletelor osândite de a se schimba în îngeri buni și în suflete drepte.

După înțelepciunea și îndurarea Sa nesârșită, Dumnezeu l-a creat pe om pentru fericire, fără a cere acor-

dul omului. Însă pentru ca omul să fie fericit pe pământ și dincolo de mormânt, este necesar ca să aibă dorința de a câștiga fericirea, fără de care nici harul atotputernic nu-l va mântui. „Cu anevoie este de a intra întru împărăția cerurilor." Prin urmare, pot spera sufletele care nu caută pe pământ împărăția cerurilor și dreptatea sa că le vor dobândi dincolo de mormânt? Acestea le pot spera numai cei care caută și care se roagă.

De aceea sufletele osândite, care au fost date focului veșnic, vor suferi în veci, nu prin voința lui Dumnezeu, ci prin propria lor dorință de a rămâne în muncile veșnice cu demonii, în loc de a vieții în fericire cu îngerii cei buni și cu sfinții. Pentru a apăra adevărul exprimat de Domnul referitor la fericirea și la munca veșnică, Fericitul Augustin scrie: „Viața veșnică dincolo de mormânt este sau fericire, sau muncă. Deci, dacă fericirea nu va avea sfârșit, este evident că nici munca nu va avea sfârșit. Cuvântul «veșnic» fiind luat în același sens, ar fi absurd să se creadă că munca veșnică ar avea sfârșit. De aceea, după cum viața sfinților va fi nesfârșită, tot astfel și munca veșnică va fi fără nici o îndoială nesfârșită."

Sfânta Scriptură ne descoperă că moartea sufletului vine de la faptul că el nu cunoaște pe Dumnezeu, Creatorul său, și prin urmare este depărtat de El. Necunoștința și depărtarea de Dumnezeu încep pentru suflet în timpul vieții pământești. Necunoștința și depărtarea de Dumnezeu sunt moartea veșnică a sufletului. Moartea sufletului înseamnă: 1. necunoașterea lui Dumnezeu; 2. lipsa de iubire către Dumnezeu,

către sfinții îngeri, pe scurt, ura pentru tot ceea ce este sfânt și 3. depărtarea de Dumnezeu. Acest adevăr despre munca veșnică a păcătoșilor dincolo de mormânt, recunoscut și de Vechiul Testament, a câștigat drept de dogmă în Biserica creștină. Sfinții Părinți și dascăli ai Bisericii ne-au lăsat învățătura lor despre munca veșnică a păcătoșilor în viața viitoare și noi credem în aceștia ca în niște dascăli și prooroci universali. Ei predică nu un sofism lumesc, ci adevărurile Duhului, care i-a ales pentru a arăta lumii soarta omului pe pământ și dincolo de mormânt. Astfel, Sfântul Atanasie spune: „Cei ce au făcut bine vor intra în viața veșnică, iar cei răi vor merge în focul veșnic."

Sfântul Clement al Romei spune: „Toate sufletele sunt nemuritoare, chiar acelea ale necredincioșilor. Acestora le-ar fi fost totuși mai bine de n-ar fi existat, căci în groaza muncilor fără de sfârșit, în focul ce nu se stinge, ele nu vor vedea sfârșitul chinului lor."

Sfântul Policarp spune: „Tu mă amenințI cu un foc ce arde un timp și se stinge curând, căci nu cunoști nimic de focul judecății viitoare și de munca veșnică pregătită pentru necredincioși."

Sfântul Iustin Martirul spune: „Că el (satan), cu toată armata sa și cu toți aceia care au urmat exemplul său, vor fi trimiși în foc și acolo vor suferi veșnic, după cum ne-a vestit Iisus Hristos."

Sfântul Irineu ne spune: „Aceia cărora Domnul le va zice: «Duceți-vă de la mine, blestematilor, în focul cel veșnic», aceștia vor fi osândiți pentru totdeauna. Veșnice și fără sfârșit vor fi bunurile dăruite de Dumnezeu. Prin urmare, și lipsirea de aceste bunuri va fi

veșnică și fără sfârșit, după cum se întâmplă acelor oameni care, fiind orbiți de o lumină puternică sau prin altă împrejurare, vor fi pentru totdeauna lipsiți de vederea luminii."

Sfântul Chiril al Ierusalimului spune: „Dacă cineva este păcătos, el primește un trup veșnic, hărăzit să sufere chinurile păcatului și să ardă veșnic în foc, fără a pieri vreodată."

Sfântul Vasile cel Mare spune: „Domnul afirmă că «aceștia vor merge la munca veșnică»; pe alții îi trimite «în focul veșnic, pregătit diavolului și îngerilor săi»; în altă parte, El vorbește de «gheena de foc» și adaugă «unde viermele nu doarme și focul nu se stinge». El prezicea prin Proorocul că pentru unii «viermele lor nu va dormi și focul nu se va stinge». Dar, dacă cu atâtea mărturisiri întâlnite în mai multe locuri ale scrierilor insuflate de Duhul Sfânt, sunt încă oameni care par a pierde din vedere aceste hotărâri ale Domnului și-și promit sfârșitul muncilor lor pentru a trăi mai liniștiți în păcat, aceasta e fără îndoială una din capcanele diavolului. Într-adevăr, dacă muncile veșnice ar avea sfârșit vreodată, fără îndoială că și viața veșnică ar trebui să se sfârșească. Și atunci, pe ce bază am pune capăt muncilor veșnice? Cuvântul «veșnic» se aplică atât muncilor cât și fericirii. Căci s-a spus: «Aceștia vor merge în munca veșnică, iar drepții în viața veșnică»."

Sfântul Ioan Hrisostom spune: „Să admitem că tu ai să trăiești un mare număr de ani fără a încerca nici o schimbare. Ce este aceasta în comparație cu veacurile fără de sfârșit și cu acele aspre și chinuitoare munci? În lumea aceasta fericirea și nenorocirea iau sfârșit, și

aceasta foarte repede; însă acolo fericirea și nenorocirea se vor prelungi în vecie și vor fi atât de diferite de ceea ce sunt în lumea aceasta că nici nu se poate spune... De va întreba cineva cum va putea suferi sufletul atâtea munci, osândit fiind în veșnicie, noi îi vom spune să cugete la ceea ce se petrece adesea pe această lume. Câți oameni nu îndură boli îndelungate și dureroase? Și chiar dacă ei mor, aceasta nu se întâmplă pentru că sufletul s-ar fi aplecat, ci pentru că trupul s-a epuizat în suferința sa, așa că dacă acesta ar mai fi rezistat, sufletul n-ar fi încetat să sufere. Când sufletul va primi un trup nestricăcios, nimic nu va împiedica muncile de a se prelungi la nesfârșit... Să nu fim ispitiți să credem că excesul muncilor slăbește sufletul nostru, căci atunci trupul nu va mai cunoaște acea slăbiciune. El va suferi cu sufletul veșnic și nu va mai cunoaște moarte."

Găsim aceleași idei la Tertulian, Teofil de Antiohia, Ciprian, Minucius Felix, Hipolit, Atanasie, Grigorie de Nazianz, Ilarie, Ieronim și alții.

Păcatul atrage după sine, pe pământ, pierderea liniștii de familie și multe alte neplăceri. De asemenea, păcătosul suferă dincolo de mormânt o îndoită pedeapsă: este departe de patria cerească și de vederea lui Dumnezeu și se află în gheenă, unde este plâns, scrâșnire a dinților și un foc ce nu se stinge niciodată. Moartea veșnică sau pedeapsa veșnică pentru păcătos atrage după sine imposibilitatea de a vedea fața lui Dumnezeu, adică depărtarea de Dumnezeu, după cuvintele Apostolului: „păcătoșii nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu." Aceasta este pedeapsa spirituală,

interioară. Însă Domnul Iisus Hristos nu a numit munca gheenei ca singura suferință spirituală. El a adăugat la aceasta și suferința trupească: „Duceți-vă de la mine, blestematilor, în focul cel veșnic." Aceasta este chinul trupesc, exterior. În afară de spirit, omul va fi alcătuit după învierea trupului din două naturi: un suflet și un trup nou, spiritualizat. Și fiindcă pe pământ spiritual, sufletul și trupul omului au luat deopotrivă parte la faptele omului, pedeapsa lor dincolo de mormânt va fi astfel încât „fiecare va primi după cum a făcut cu trupul, sau bine, sau rău", după cuvintele Apostolului Pavel. Aceasta nu numai pentru suflet, ci și pentru trup: munca spirituală, interioară și munca exterioară, potrivit noului trup spiritualizat al omului. Această pedeapsă exterioară, corporală, este compusă din: 1. cadrul în mijlocul căruia sufletul osândit este condamnat să trăiască veșnic și 2. focul veșnic și nestins, pe măsură patimilor omenești.

Starea pasională a păcătoșilor pe pământ are un corespondent în starea acestora în gheenă. Unii nu admit decât munca interioară – remușcările conștiinței – și se îndoiesc de prezența focului material din gheenă. Dacă ne îndoim de prezența focului în gheenă, trebuie de asemenea să admitem absența căldurii corpului omenesc. Care este, deci, acel foc care încălzește sângele omului? De unde vine acea căldură în organismul omenesc? Prezența acestei călduri nu este vizibilă, dar ea se poate simți. Noi știm că pedeapsa cea mai cruntă cu care îi pedepseau oamenii câteodată pe criminali era moartea pe rug.

Totul este cunoscut de Dumnezeu mai înainte de toți vecii. El știe ce vor deveni pe viitor făpturile spiritual-morale și cum vor întrebuința ele voința lor. De aceea Dumnezeu a pregătit mai înainte de toți vecii împărăția cerurilor, raiul și gheena, focul veșnic. Pretutindeni unde este viață, este și căldură; căldura este inseparabilă de viață. Unde nu este viață, nu este nici căldură naturală; căldura este cea care întreține viața. Deci, pentru că viața se prelungește în gheenă, atunci și acolo trebuie să fie căldură. Însă și căldura are grade diferite: poate fi o căldură plăcută sau una chinuitoare.

Focul gheenei are însușirile sale particulare, care îl disting de focul pământesc. Deosebirea principală constă în aceea că focul pământesc îi distruge pe cei atinși, însă nu totdeauna, căci au fost exemple când unii dintre sfinții martiri, dați focului, au rămas neatinși. Așa mi se istorisește în Vechiul Testament, că trei tineri evrei, numiți Șadrac, Meșac și Abed-Nego, au fost aruncați într-un cuptor arzător, dar ei au rămas totuși sănătoși și teferi (*Daniel* III). La fel și focul gheenei nu va distruge victimele sale și ele nu vor pieri niciodată. Focul gheenei, cu însușirile sale particulare și pregătit pentru un anume scop, este pedeapsa veșnică a îngerilor căzuți; el este prin urmare deosebit de focul pământesc, deși lucrează direct asupra părții exterioare a ființei. Trupul, oricât de spiritualizat ar fi, trebuie să sufere o pedeapsă corporală. Această pedeapsă este focul imaterial, de o finețe extremă, dar totuși perceptibilă, foc pregătit de Dumnezeu pentru îngerii căzuți. Sufletele omenești, locuind încă în trupurile lor pe pământ, se fac părtași ai celui rău prin

activitatea contrară voinței lui Dumnezeu și, în consecință, ei împărtășesc soarta ce le este pregătită mai înainte de toți vecii – focul veșnic și nestins. Aceasta este munca exterioară a gheenei. Munca interioară și exterioară a păcătoșilor îm gheenă este o dogmă a Bisericii noastre. Domnul Iisus Hristos, arătându-ne în parabola bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr situația păcătoșilor în gheenă în timpul primei perioade, spune că acest bogat se găsea în flăcări: „Și strigând bogatul, zise: «Părinte Avraame, miluiește-mă și trimite pe Lazăr ca, udându-și vârful degetului său cu apă, să-mi răcorească limba, că mă chinuiesc cumplit în această flacără».“

Deci, dacă la începutul muncii suferințele păcătoșilor în flăcări sunt atât de violente, care vor fi efectele acestui foc îngrozitor în munca completă din timpul celei de a doua perioade a vieții din gheenă, adică după judecata generală? După cum cea de a doua perioadă a vieții de dincolo de mormânt a fost reprezentată de Iisus Hristos prin tabloul unui ospăț, și situația păcătoșilor din timpul celei de a doua perioade a vieții în gheenă este descrisă prin cuvintele profetice ale lui Isaia (LXVI, 24). Acest prooroc, descriind împărăția veșnică a lui Mesia, atunci când va fi cer nou și pământ nou, spune că membrii acestei împărății vor vedea cadavrele păcătoșilor osândiți la focul nestins și viermele neadormit. Dușmanii lui Dumnezeu vor fi învinși, iar poporul lui Dumnezeu va triumfa. Trupurile celor căzuți în luptă, după vedenia proorocului, vor fi hrana viermilor neadormiți, căci acestea sunt suficiente pentru a-i hrăni veșnic. La fel și focul prin care se

distrugeau resturile acestor luptători nu se va stinge niciodată din cauza mulțimii rămășițelor (*Comentariu asupra Evangheliei,* Arhim. Mihail, *Marcu* IX, 42-49).

Domnul nostru Hristos, voind să ne prevină de amăgirile care duc la păcat și la osândă, ne dă următorul sfat: „De te smintește ochiul tău, mâna ta, piciorul tău sau oricare alt membru, taie-l pe el, că mai bine îți este ție să intri fără acest membru întru împărăția cerurilor, decât, având toate membrele tale, să fii azvârlit în gheenă în focul cel nestins" (*Marcu* IX, 43-49). Prin aceste cuvinte nu trebuie să înțelegem că urmează să ne tăiem într-adevăr membrele trupului nostru, așa cum fac eunucii și alții, ci noi trebuie să înțelegem prin aceasta înfrângerea dorinței, nimicirea aplecării spre rău, izgonirea cugetelor rele pentru triumful binelui asupra răului. Însă cei care îndeplinesc dorințele voii lor rele trebuie să se aștepte la focul veșnic dincolo de mormânt. Astfel, cuvintele profetice ale lui Isaia: „Cadavrele, viermele și focul ce le muncește" au servit Domnului nostru Iisus Hristos drept simbol pentru viața viitoare a păcătoșilor dincolo de mormânt, unde trupurile noi vor fi veșnic muncite de foc și viermi. Aceeași învățătură a Domnului referitoare la sminteală este enunțată și în Evanghelia Sfântului Matei (V, 29-30). Oricât ar fi de lungă prima perioadă a vieții de dincolo de mormânt, sufletele fără trupurile lor nu primesc răsplata completă, pedeapsa pe care Dumnezeu a pregătit-o diavolului și ucenicilor săi, celor care nu cred în Domnul Iisus Hristos trimis de Dumnezeu pentru mântuirea omenirii.

Domnul Iisus Hristos, pregătindu-Se de a-și da viața pentru neamul omenesc, s-a rugat pentru asupritorii Săi. De aceea, El cere de la ucenicii Săi o iubire completă, o iubire care nu admite răul nici măcar în gând. Chiar vorbirea de rău, fiind un viciu care afectează onoarea aproapelui, dovedește lipsă de dragoste și cei care o practică vor merge după moartea lor în gheena focului. La judecata generală, Domnul nostru Iisus Hristos va spune păcătoșilor care vor fi la stânga Sa: „Duceți-vă de la mine, blestemaților, în focul cel de veci, care este gătit diavolului și îngerilor săi." Sfântul Apostol Pavel ne spune, de asemenea, că Judecătorul viilor și al morților va veni „în văpaie de foc, osândind pe cei ce nu cunosc pe Dumnezeu și pe cei ce nu se supun Evangheliei Domnului nostru Iisus." Aceeași idee a fost exprimată de o mulțime de Sfinți Părinți și dascăli ai Bisericii. Sfântul Vasile cel Mare scrie, de exemplu: „După aceea (după Judecată), aceluia care va fi făcut în viața sa multe fapte rele i se vor înfățișa îngeri înspăimântători și grozavi, a căror privire de foc și răsuflare înăbușitoare dovedește violența firii lor, în timp ce figurile lor, negre ca noaptea, dovedesc ură față de oameni; apoi, o prăpastie de netrecut, o adâncă întunecime, un foc cu o forță nimicitoare, dar lipsit de lumină; după aceea, un vierme veninos care se hrănește cu carne, nesăturându-se vreodată și producând prin ferocitatea sa dureri grozave; în fine, munca cea mai teribilă dintre toate – o rușine veșnică și o defăimare fără sfârșit."

Sfântul Ioan Hrisostom, vorbind de focul gheenei, spune: „Când auziți vorbindu-se de foc, nu vă închi-

puiți că focul din acea regiune se aseamănă cu acela de aici; acest foc de aici, dacă atinge vreun obiect, îl nimicește și-l schimbă în altul, însă cel dintâi, focul gheenei, când a cuprins pe cineva, îl consumă veșnic și nu încetează niciodată; de aceea se numește nestins. Căci păcătoșii de asemenea trebuie să se îmbrace cu nemurirea, nu pentru a fi acolo în slavă, ci pentru a fi pradă muncilor." Pentru a înțelege cât de puțin ideea muncii veșnice în gheenă, Sfântul Ioan Hrisostom sfătuiește pe fiecare să se închipuie ca fiind închis într-o sală de baie încălzită peste măsură sau ca fiind bolnav de friguri. Dacă baia fierbinte și frigurile produc o suferință atât de violentă, cu toate că nu sunt decât o muncă vremelnică, ce ar fi dacă acea muncă s-ar prelungi la nesfârșit?"

Putem trece acum la acel loc grozav, de nedescris și nesfârșit al gheenei. Așadar, după învățătura Bisericii, munca exterioară a păcătoșilor în gheenă este viermele ce nu doarme și focul ce nu se stinge (*Teologia dogmatică ortodoxă* a lui Macarie, Arhiepiscop de Harvok, tom II, p. 657), precum și tovărășia demonilor cu care păcătoșii sunt osândiți să rămână în focul veșnic. Acolo sunt osândite să rămână sufletele păcătoșilor. Așadar, focul, viermele, tovărășia demonilor, acestea sunt cele care vor lucra asupra simțurilor exterioare ale noului trup spiritualizat. Nimic nu va bucura vederea, auzul, pipăitul, gustul și mirosul. Lucrurile cu care simțurile vin în contact produc acestora o întristare nespusă.

Fiecare simțire va încerca o suferință aparte; ochii vor suferi de întuneric și de fum; și chiar dacă focul

gheenei aruncă o slabă lumină, ea nu face decât să sporească groaza și tulburarea osândiților care îi vor vedea pe demoni, a căror singură vedere este cea mai grozavă dintre suferințe. Ei vor vedea, de asemenea, figurile păcătoșilor chinuiți, în tovărășia cărora au mâniat pe Dumnezeu prin păcatele lor. Urechile nu vor auzi decât vuietul neîncetat al suspinelor, al plângerilor și al blestemelor; mirosul va suferi o grea duhoare, gustul – o sete grozavă. Iată pentru ce acești nenorociți prizonieri, munciți de flăcări, suferind o muncă grozavă, plâng, gem, suspină, disperă și nu vor găsi niciodată alinare, nici mângâiere. Fiindcă lucrarea spiritului, a voinței și a inimii depinde de lucrarea simțurilor, sufletele pierdute, osândite în gheenă, care s-au depărtat de bunăvoie de Dumnezeu în timpul vieții lor pământești, intră după moartea lor în aceeași stare ca cea a demonilor. Lucrarea spiritului lor constă în depărtarea de Dumnezeu, în necunoașterea Lui; lucrarea inimii lor este ura față de Dumnezeu, iar lucrarea voinței lor este hula împotriva lui Dumnezeu. Starea osândiților este o stare de disperare, o stare contrară la tot ce este dumnezeiesc, adevărat, bun și frumos.

Găsim în *Apocalipsă* mărturisire despre munca veșnică a păcătoșilor în focul gheenei: „Va bea și el din vinul aprinderii lui Dumnezeu, turnat neamestecat în potirul mâniei Sale, și se va chinui în foc și în pucioasă, înaintea sfinților îngeri și înaintea Mielului. (...) Iar partea celor fricoși și necredincioși, și spurcați, și ucigași, și desfrânați, și fermecători, și închinători la idoli, și a tuturor celor mincinoși este în iezerul care arde, cu foc și cu pucioasă, care este

moartea a doua" (*Apocalipsă* XIV, 10; XXI, 8). Sfântul Ioan Hrisostom spune că „vinul", în acest caz, înseamnă munca lipsită de orice îndurare și de orice mângâiere.

Sfântul Apostol Iuda mărturisește de asemenea despre focul cu care vor fi pedepsiți păcătoșii în viața viitoare: „Sodoma și Gomora și cetățile cele dimprejurul lor, care în același chip curveau și umblau după trup străin, stau înainte, ca pildă a focului celui veșnic, munca luând" (*Iuda* VII).

Sfântul Apostol Pavel învață că fiecare va primi după faptele sale în viața viitoare: „După cum a făcut în trupul său". Aceste cuvinte arată lămurit că, din moment ce trupul și sufletul au luat deopotrivă parte la activitatea omului pe pământ, trupul împreună cu sufletul trebuie să primească răsplată dincolo de mormânt, răsplată interioară, spirituală, și răsplată exterioară, a simțurilor; căci noul trup, cu toată finețea și spiritualitatea sa, rămâne totuși material și necesită o răsplată potrivită.

„Focul, de care atât de adesea e vorba în Sfânta Scriptură, scrie Filaret, Mitrpolitul Moscovei, lucrează cu totul separat de căința conștiinței; să nu admitem că aceste suferințe ar fi o acțiune criminală. Trupurile diafane ale osândiților nu vor fi lipsite, desigur, de o pedeapsă materială, căci sufletele și trupurile se vor judeca deopotrivă, după faptele lor. Și cu cât trupurile vor fi mai imateriale, cu atât acțiunea focului va fi mai grozavă. Așadar, în zadar încercăm să-i lipsim pe osândiți de însușirile materiei rudimentare, ale focului pământesc, pentru că, cu toate acestea – considerând

că aceste suferințe sunt de neînlăturat –, ele nu ar putea deveni mai ușoare, ci numai s-ar adăuga la acțiunea dureroasă a focului gheenei." Dascălii Bisericii credeau că acel foc este invizibil, că el își muncește victima, hrănindu-se din imaterialitatea acesteia. Sfântul Vasile cel Mare spune că „acest foc este fără lumină, păstrând în întuneric o forță consumatoare, dar lipsită de lumină" (*Teologia dogmatică ortodoxă* a lui Macarie, arhiepiscop de Harkov, p. 657).

Sfântul Ioan Hrisostom scrie despre focul de dincolo de mormânt în termenii următori: „Nu cred că acel foc se aseamănă aceluia de pe această lume: acesta din urmă consumă și schimbă cu desăvârșire tot ce atinge, în timp ce acela de dincolo de mormânt va arde totdeauna ceea ce a aprins și nu va înceta niciodată. Iată pentru ce el se numește nestins, căci și păcătoșii vor deveni nemuritori pentru muncă."

Sfântul Ioan Damaschin ne învață: „Păcătoșii vor fi dați focului veșnic, nu unui foc material precum cel pământesc, ci unui foc care nu e cunoscut decât de Dumnezeu."

În general, vechii dascăli ai Bisericii prezentau focul iadului ca total diferit de acela pe care noi îl cunoaștem din lumea aceasta. După învățătura lor, acel foc va arde fără a consuma nimic și fără a distruge; el va lucra nu numai asupra trupurilor păcătoșilor, ci și asupra sufletelor și chiar asupra spiritelor imateriale ale demonilor; el va fi întunecos și misterios. Unii cugetau totuși că acel foc nestins și acel vierme pot fi luați în sens figurat, ca simboluri ale celor mai grozave munci ale iadului; că viermele reprezintă, mai de-

grabă, căința conștiinței, pe când focul grozavelor munci – munca exterioară (*Teologia dogmatică ortodoxă* a lui Macarie, Arhiepiscop de Harkov, tom II, pp. 657-658).

Unii (ca, de exemplu, Fericitul Augustin și Fericitul Ieronim) cugetau că viermele care nu adoarme și focul care nu se stinge, de care vorbea Iisus Hristos, nu sunt decât simboluri ale muncilor interioare și exterioare ale gheenei. Viermele desemnează îndeosebi muncile interioare ale gheenei, adică căința conștiinței, în timp ce focul nestins este simbolul celor mai crude suferințe exterioare din gheenă. Așadar, suferințele interioare ale păcătoșilor în gheenă sunt produse prin chinul continuu al patimilor de care sufletul nu a fost vindecat și de mustrările de cuget neîncetate ale conștiinței. Acțiunea conștiinței și a pasiunilor se numește în Sfânta Scriptură „viermele care nu moare și focul care nu se stinge." Sfântul Teofilact scrie: „Viermele și focul ce muncesc pe păcătos în gheenă sunt conștiința sa." El compară acțiunea conștiinței cu acțiunea mușcăturilor veșnice ale viermelui și cu arsurile permanente ale focului (*Comentariu la Evanghelie,* Arhim. Mihail).

Cu toate acestea, simbolul viermelui neadormit, ca fiind cel răspunzător de munca interioară, nu este o părere acceptată unanim; ea aparține în special Bisericii din Occident. Biserica Ortodoxă și-a însușit acest fapt în accepțiunea lui literală, fără a explica un lucru enunțat fără comentarii și care n-ar putea fi înțeles în situația în care ne găsim acum.

Sfântul Vasile cel Mare recunoaște viermele veșnic drept o realitate și nu o ficțiune, o alegorie, o idee abstractă. Sfântul Ioan Hrisostom consideră de asemenea munca viermelui ca una dintre muncile exterioare ale gheenei: „De la sicriu și de la vierme, spune el, aruncă-ți cugetarea ta la viermele care nu doarme, la focul care nu se stinge, la scrâșnirea dinților, la întunericul cel mai din afară, la suferința și spațiul unei strâmtori extreme."

Aici, ca și la Sfântul Vasile cel Mare, pedeapsa interioară este total separată de muncile exterioare; în numărul acestora din urmă, acești sfinți consideră viermele neadormit drept o suferință totodată interioară și exterioară. Vom cita muncile interioare și exterioare enumerate de Sfântul Dimitrie de Rostov: „Acolo, adică în gheenă, va fi un foc nestins, o iarnă aspră, un vierme neadormit, o întristare nespusă, o mizerie nesuferită, întunericul cel mai din afară, o foame grozavă, o sete de nesuportat și o strâmtorare extremă" („Omilia a 2-a despre Intrarea Domnului în Ierusalim"). „Noi trebuie să înțelegem cuvintele Scripturii referitoare la fericirea cerească și la munca iadului în sensul lor propriu", spune Sfântul Tihon. „Nenorocirea care ni se întâmplă în viața actuală, spune acest sfânt într-una din scrisorile sale, este ca o umbră și o imagine a nenorocirii veșnice viitoare. E foarte neplăcut pe lumea aceasta de a fi pus în rândul făcătorilor de rele și al oamenilor necinstiți, însă va fi cu mult mai neplăcut de a fi împreună cu diavolul și cu îngerii săi și de a fi numărat veșnic între ei. E foarte neplăcut de a fi pe acest pământ sub prigoana unui tiran și de a

suferi jignirile, umilința și tot felul de violențe și nedreptăți; însă va fi cu mult mai greu de a fi în puterea lui satan, vrăjmașul lui Dumnezeu, și de a suferi jignirea, rușinea și violența veșnic. E foarte dureros de a suferi pe această lume loviturile, boala, frigurile, durerile de dinți și paralizia membrelor, însă va fi cu mult mai dureros de a suferi veșnic arșița focului gheenei, răul chinuitor, scrâșnirea dinților, viermele neadormit, și de a suferi toate acestea cu sufletul și cu trupul. E grozav să fii în închisoare, lipsit de lumină și fără nici o mângâiere, însă va fi mult mai grozav de a fi în adâncul gheenei, de a nu mai vedea niciodată lumina și de a fi lipsit veșnic de toată mângâierea. E foarte neplăcut pe lumea aceasta să simți setea și să nu o poți potoli, însă va fi mult mai neplăcut să suferi veșnic de acea sete. Știm, într-un cuvânt, că toată suferința vremelnică pe care o simt sufletul și trupul este dureroasă, însă mult mai dureroasă prin grozăvia și nesfârșirea sa va fi munca veșnică pe care o vor suferi osândiții cu sufletul și cu trupul. Suferința vremelnică nu este decât o umbră a suferinței veșnice. Precum părerea nu e nimic în fața adevărului, nici suferința vremelnică nu e nimic față de suferința veșnică. Nevoiește-te să deosebești munca veșnică de munca vremelnică și păzește-te de a cădea în ea. Coboară-te acum cu gândul în iad, pentru a nu te coborî acolo cu sufletul și cu trupul. Cum ai putea să suferi tu focul sfâșietor care nu distruge, viermele care roade, dar nu distruge, scrâșnirea dinților, întunericul cel mai din afară, vederea grozavă a demonilor, plânsul, gemetele, suspinele și alte nenorociri, cum vei suferi tu toate

acestea? Gândește-te la aceasta, compară suferința vremelnică cu munca veșnică, iar această cugetare ca un bici va alunga din inima ta înfumurarea."

Motivul muncii interioare a gheenei este depărtarea veșnică de Dumnezeu (*Matei* VII, 23; XXV, 41), pentru că păcătoșii sunt îndepărtați de la izvorul vieții și al fericirii și sunt prin urmare lipsiți de tot ceea ce urmează împreunei-petreceri și comunicării cu Dumnezeu, adică de toate bunurile cerești. Starea de muncă este contrară stării de fericire, după cum starea de boală este contrară stării de sănătate. Munca este o stare de suferință pentru toate simțurile, în timp ce fericirea este o stare de bucurie. Prima stare este plină de o suferință veșnică, pe când cea de a doua este plină de bucurie.

Arhiepiscopul Macarie, în *Teologia dogmatică ortodoxă* (tom II, pp. 656 și 657), vorbește de muncile interioare ale păcătoșilor în gheenă: „Atunci se împlinește deplin asupra lor cuvântul Apostolului; necazul și strâmtorarea vor fi peste tot sufletul omului făcător de rău" (*Romani* II, 9).

Aducerea aminte a trecutului lor, pe care l-au petrecut atât de nebunește în vicii, remușcările continue ale conștiinței pentru toate nedreptățile făptuite, întârziata părere de rău că n-au profitat de mijloacele pe care Dumnezeu le-a acordat pentru mântuirea lor, simțământul îngrozitor că sunt lipsiți de putința de a se pocăi, de a se îndrepta și de a se mântui, iată motivele pentru care acești nenorociți vor fi dați muncilor veșnice.

După sfârșitul domniei harului și la începutul domniei slavei, dreapta mânie a lui Dumnezeu va ajunge pe păcătoși în viața viitoare de dincolo de mormânt și David mărturisește despre aceasta în termenii următori: „Iar fața Domnului asupra celor care fac rele, ca să piară de pe pământ pomenirea lor", adică Domnul, văzând nedreptățile lor, rostește hotărârea pierderii definitive. Solomon își imaginează muncile interioare ale păcătoșilor în gheenă astfel: „Ei vor zice, căindu-se în inima lor și gemând întru strâmtoarea duhului lor: (...) am rătăcit de la calea adevărului și lumina dreptății n-a strălucit pentru noi și nouă soarele nu ne-a răsărit. Ne-am săturat de cărările fărădelegii și ale pierzării; am străbătut pustietăți neumblate, iar calea Domnului n-am cunoscut-o. Ce folos ne-a adus trufia? La ce ne-a slujit bogăția și toată fala ei? Toate au trecut ca umbra și ca o veste care bucură. (...) Tot așa și noi ne-am născut și am isprăvit cu viața și nu putem să arătăm nici un semn de faptă bună, ci în răutatea noastră ne-am risipit" (*Înțelepciunea lui Solomon* 5, 3, 6-9, 13).

„Cei care au făcut rău, scrie Sfântul Vasile cel Mare, vor învia pentru rușine și defăimare, pentru a vedea ei înșiși groaza și urmările păcatelor pe care le-au făcut. Rușinea va fi poate mult mai teribilă decât întunericul și focul veșnic, căci acea rușine, de care vor fi cuprinși pentru totdeauna păcătoșii care vor avea mereu înaintea ochilor lor urmele păcatului pe care l-au făcut cu trupul lor, va fi ca o pată neștearsă, rămânând pentru totdeauna în memoria sufletelor lor" („Cuvânt la psalmul 30, 6", *Operele Sfinților Părinți*, tom V, p. 293). Sfântul Apostol Pavel scrie referitor la suferințe-

le interioare ale păcătoșilor din gheenă: „Ei vor lua ca pedeapsă pieirea veșnică de la fața Domnului și de la slava puterii Lui" (II *Tesaloniceni* I, 9).

După învățătura Domnului nostru Iisus Hristos, gheena va fi moștenită de necredincioși: „Cel ce crede în Fiul are viață veșnică, iar cel ce nu ascultă de Fiul nu va vedea viața, ci mânia lui Dumnezeu rămâne peste el" (*Ioan* III, 36) și de cei nebotezați: „Cel ce va crede și se va boteza, se va mântui; iar cel ce nu va crede se va osândi" (*Marcu* XVI, 16). După cum credința duce la supunere și ascultare, la fel și necredința naște îndărătnicie și neascultare. Necredința îndărătnică este pierzania veșnică, iar necredinciosul nu va vedea viața veșnică, căci nu e decât o singură cale care duce la mântuire: credința în Răscumpărătorul. De aceea, necredincioșii vor merge în veșnicie cu păcătoșii asupra cărora apasă mânia lui Dumnezeu; ei nu s-au împăcat cu Domnul și mânia Sa rămâne întru ei. Pe această lume soarele strălucește deopotrivă asupra drepților și asupra nedrepților, ploaia răcorește și pe unii, și pe alții, iar harul lucrează adeseori prin intermediul păcătoșilor, pentru că noi primim, de exemplu, Sfintele Taine prin intermediul preoților nevrednici , iar aceasta în numele lui Iisus; în numele Lui tot genunchiul se pleacă, atât a celor care sunt pe pământ, cât și al celor care sunt în ceruri și al celor care sunt sub pământ; grație acestui nume atotputernic, chiar și cei care nu sunt adevărați creștini pot face lucruri miraculoase. Cu toate acestea, aceste fapte nu-i îndreptățesc, căci ei sunt plini de vicleșug și nu au acea iubire care servește de temelie virtuții; chiar dacă ei ar

vorbi, după Apostolul Pavel, în limbi străine, vor merge totuși în iad din cauza inimii lor împietrite. „Niciodată nu v-am cunoscut pe voi. Depărtați-vă de la Mine, cei ce lucrați fărădelegea" (*Matei* VII, 23). Domnul învață, în altă parte, că între locuitorii gheenei vor fi toți cei nemilostivi, căci ei sunt străini de sentimentul milei și nepăsători la situația celor care au nevoie de ajutor spiritual sau material (*Matei* XXV, 41-46).

Între cei care sunt botezați și care vor fi trimiși în gheenă, se numără și hulitorii împotriva Duhului Sfânt. Cei care nu au crezut sunt condamnați la gheenă și pentru că nu s-au botezat, ci au rămas în starea păcatului originar, adică în starea de pedeapsă a acestui păcat, căci fără credința activă roadele sacrificiului răscumpărător al lui Hristos nu se pot aplica omului. Cei ce n-au recunoscut pe Răscumpărătorul au rămas în afară de răscumpărare. Domnul mai spune că, după înviere și unirea trupurilor cu sufletele lor, cei care au făcut rău vor învia pentru osândă (*Ioan* V, 29), adică toți cei care nu s-au îndreptat pe pământ prin fapte bune vor învia pentru muncă veșnică. Sfântul Evanghelist Matei scrie că cei care fac nedreptatea vor fi aruncați în cuptorul cel de foc, unde va fi plânsul și scrâșnirea dinților (*Matei* XIII, 41-42). Cei care săvârșesc nedreptăți sunt cei ce nu viețuiesc creștinește, ci într-un fel desfrânat, starea lor sufletească fiind asemănătoare cu cea a demonilor. Astfel, toți necredincioșii – cei care nu cred în Iisus Hristos, eretici sau creștini ortodocși care și-au petrecut viața în păcate și nu s-au vindecat de ele prin pocăință – vor moșteni munca veșnică, laolaltă cu spiritele răului. Însușirea

principală a caracterului demonilor este răutatea extremă, chipurile lor fiind asemănătoare cu acelea ale făcătorilor de rele și ale criminalilor. Aceeași înfățișare au și sufletele cele pierdute din gheenă. Aceste din urmă cuvinte ale Mântuitorului: „Duceți-vă de la mine, blestematilor, în focul pregătit pentru diavol" mărturisesc că păcătoșii din gheenă vor fi și ei împreună și, mai mult, vor fi în tovărășia îngerilor răi, căci focul este pregătit și pentru cei care i-au ascultat și au făcut voia lor. Locul sortit demonilor și sufletelor pierdute este un loc de plâns și de scrâșnire a dinților, unde nu mai sunt recunoscute legăturile de rudenie sau de prietenie. Această împreună-petrecere a sufletelor osândite și a demonilor este confirmată de Însuși Domnul, așa cum este recunoscută și împreuna-locuire a preafericiților în împărăția cerurilor: „Mulți vor veni... și vor fi la masă cu Avraam, Isaac și Iacov întru împărăția cerurilor."

Sfântul Apostol Pavel a arătat însușirea celei de a doua perioade a vieții în rai (I *Corinteni* II, 9), care va fi una plină de fericire, o fericire de care cei de pe pământ nu-și pot da seama, așa cum ei nu pot realiza viața preafericită pe care au dus-o primii oameni în raiul pământesc. Pentru prezent, timpul a acoperit cu un văl fericirea trecută și pe cea viitoare. Nu numai cei care trăiesc pe pământ, dar nici cei care sunt în rai nu-și pot închipui fericirea viitoare a perioadei a doua. Această situație este valabilă și pentru starea din a doua perioadă din gheenă, când munca și chinul sufletelor osândite, aflate în prima perioadă a osândei lor, vor fi atât de grozave că nici măcar cei care se află

deja acolo nu-și pot imagina chinul lor viitor din gheenă. De acele munci urechea niciodată n-a auzit, ochiul omenesc niciodată nu le-a văzut, dar ele există și sunt pregătite exclusiv pentru diavol și pentru toate sufletele ce ascultă de el, care și-au petrecut viața pământească în afara credinței lui Hristos și fără pocăință. Este, prin urmare, cu neputință, după învățătura Apostolului Pavel – vasul alegerii Sfântului Duh –, de a face o descriere exactă a vieții din gheenă în timpul celei de a doua perioade.

Dacă tot răul de pe pământ, toate scârbele și nenorocirile, bolile și umilințele nu sunt decât o umbră abia bănuită a suferinței viitoare din prima perioadă a vieții în gheenă, oare care va fi chinul osândiților în gheenă în timpul celei de a doua perioade, când această nenorocire nu are asemănare nici pe pământ și nici măcar în pedeapsa păcătoșilor din timpul primei perioade? O descriere a acestei pedepse teribile o găsim în istoria unui sfânt călugăr din Muntele Athos. De aici noi aflăm cât de chinuitoare este petrecerea în gheenă. Acest călugăr ne relatează despre un paralitic, care, pierzându-și răbdarea, s-a adresat Domnului plângând și rugându-L de izvăvire. „Prea bine, i-a zis un înger bolnavului, Domnul ți-a ascultat rugăciunea în îndurarea Sa nesfârșită. El scurtează viața ta pământească, cu condiția ca, pentru anul de suferință pe care l-ai mai avea de răbdat pe pământ, tu să consimți a petrece trei ore în suferințele gheenei. Păcatele tale cer curățirea prin suferință a propriului tău trup, așa cum este curățit aurul în foc. Ar fi trebuit ca tu să trăiești paralizat încă un an, pentru că nu există altă cale către cer decât calea crucii, care a fost

arătată de Dumnezeu-omul, Cel fără de păcat. Calea crucii este calea suferinței; încearcă deci ce sunt suferințele în gheenă, acolo unde merg toți păcătoșii. Dar nu vei suferi acolo decât timp de trei ore, după care vei fi scăpat prin rugăciunile Bisericii".

Nenorocitul a început să cugete: un an de suferință pe pământ este un timp foarte lung! Mai bine să sufăr trei ore în acele suferințe veșnice, decât încă un an pe pământ. „Consimt să merg în gheenă", a zis el îngerului. Îngerul a luat sufletul său și, închizându-l în adâncurile iadului, s-a retras cu aceste cuvinte mângâietoare: „După trei ore voi veni să te caut".

Întunecimea ce domnea pretutindeni, lipsa de spațiu, vuietul suspinelor sfâșietoare ale păcătoșilor care ajungea până la el, vederea diavolilor în toată urâciunea lor infernală, toate acestea au produs asupra nenorocitului o groază și o durere nespusă. Pretutindeni el nu vedea decât suferințe și lacrimi și nici cel mai mic sunet vesel nu răsuna în prăpastia uriașă a iadului. Numai ochii arzători ai demonilor luceau în întunecimile iadului, iar umbrele lor uriașe, care se purtau pe dinaintea lui, păreau gata a-l zdrobi, a-l sfâșia și a-l nimici cu respirația lor arzătoare. Nenorocitul a început să tremure și să strige, însă nimeni nu-i răspundea la strigătele sale, decât ecoul prăpastiei infernale și pâlpâirile flăcărilor gheenei. Lui i se părea că trecuseră deja secole de suferință și se aștepta ca în fiecare minut să-l vadă apărând pe îngerul de lumină. Însă îngerul nu venea. În fine, nenorocitul, luându-și gândul de a se mai putea întoarce pe pământ, a început să geamă, scrâșnind din dinți, dar nimeni nu-i asculta plângerile. Toți păcătoșii din gheenă nu se îngri-

jeau decât de propria lor muncă, iar înfricoșătorii demoni își băteau joc de suferințele păcătoșilor. În fine, multașteptata lumină a slavei îngerești s-a răspândit asupra abisului.

Îngerul s-a apropiat de nenorocit, cu un zâmbet ceresc, și l-a întrebat: „Ei bine, cum te afli, frate?" „Niciodată n-aș fi crezut că gura unui înger poate minți", murmură nenorocitul cu o voce sugrumată. „Ce voiești să zici?", întrebă îngerul. „Cum, răspunde nenorocitul, nu mi-ai promis oare că mă vei scoate de aici după trei ore și, iată, am petrecut ani și secole în aceste suferințe grozave!" „Ce spui tu?! Ani, secole?!, i-a răspuns îngerul cu un zâmbet dulce. O oră a trecut numai de când te-am părăsit și mai ai încă două de rămas aici." „Două ore?!, strigă nenorocitul cu groază. Două ore?! Este oare cu putință să nu fi trecut decât o oră? Oh, nu mai pot răbda această muncă, nu mai am putere! De se poate numai, în numele lui Dumnezeu, te rog, scoate-mă de aici! Voiesc mai bine să sufăr pe pământ ani și secole, chiar și până la ziua cea de apoi, până la cea de a doua venire a lui Hristos, dar scapă-mă de aici! Fie-ți milă de mine!", gemu nenorocitul, întinzându-și brațele către îngerul de lumină. „Dumnezeu, răspunse îngerul, fiind Părinte al îndurării și al mângâierii, Își arată bunătatea Sa nesfârșită asupra ta, dar tu trebuie să-ți aduci aminte de aici înainte și să știi cât de crude și de chinuitoare sunt muncile gheenei".

CUPRINS

PARTEA A IV-A

VIAȚA DE DINCOLO DE MORMÂNT

Legătura acestei părți cu cele precedente 7

Viața viitoare în general 9

Prima perioadă a vieții de dincolo de mormânt 37

A doua venire a lui Hristos pe pământ, învierea trupurilor și unirea lor cu sufletele. Judecata și sfârșitul lumii 195

A doua perioadă a vieții de dincolo de mormânt 260

Corector:
Monica DUMITRESCU

Tehnoredactare:
Lucian CURTEANU

ANASTASIA
vă pune la dispoziție următoarele titluri

COLECȚIA
„ANASTASIA PENTRU TOȚI"

SFÂNTUL SERAFIM DE SAROV
Rugăciunile Sinaxarului
96 pagini, 5000 lei

Sfânta Muceniță Anastasia
64 pagini, 10000 lei

Rugăciunile săteanului dreptcredincios
64 pagini, 5000 lei

Izvoarele dreptei credințe
64 pagini, 10000 lei

COLECȚIA „COMORILE PUSTIEI"

EPISCOPUL NICODIM
Starețul Mănăstirii Neamțului,
Patriarh al României (1939-1948)
Semințe evanghelice
pentru ogorul Domnului
294 pagini, 55000 lei

IGOR SMOLICI
Din viața și învățătura stareților
305 pagini, 20000 lei

Cartea de față nu este o istorie a stareților din lumea ortodoxă rusă, ci o încercare de a înfățișa pentru prima dată în esența ei dimensiunea nevoințelor ascezei creștine, printr-un șir de mari chipuri de întâistătători ai Ortodoxiei.

IOASAF POPA
Temeiurile vieții monahale
254 pagini, 20000 lei

Acest volum reunește studii asupra vieții Sf. Antonie, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Pahomie, Sf. Ioan Cassian, Sf. Ioan Scărarul, precum și despre tratatul Sf. Augustin – „De opere monachorum", sfinți și lucrări care au influențat monahismul românesc.

SFÂNTUL VASILE CEL MARE
Despre Botez
155 pagini, 36000 lei

O expunere extrem de originală a marelui Părinte capadocian asupra semnificației sacramentale a Tainei Sfântului Botez, în perspectiva celei „de a doua nașteri" și a „porții împărăției cerului". O lucrare fundamentală a sfântului, care vede pentru prima oară lumina tiparului în România.

CUVIOSUL IOAN CEL STRĂIN
131 pagini, 23800 lei

Publicăm singurele documente care ne-au parvenit legate de biografia și zicerile omului sfânt în jurul căruia s-a închegat faimosul grup creștin-ortodox „Rugul Aprins". Textele cărții prezintă un acut și îndoit interes: duhovnicesc și documentar. În *addenda*, două emoționante evocări ale cuviosului Ioan cel Străin, semnate de Părintele Roman Braga și de Alexandru Mironescu.

SFÂNTUL PETRU HRISOLOGUL
Omilii tematice
125 pagini, 24500 lei

Volumul reunește vestitele predici ale lui „Petru cel cu vorbire de aur", reprezentant de seamă al patristicii occidentale, considerat drept „un Ioan Gură de Aur al apusului creștin". Predicile abordează teme teologice generale, apropiindu-se de formele clasice ale retoricii și elocinței creștine.

Sensul desăvârșirii în monahism.
Antologie
171 pagini, 39000 lei

Texte adunate de monahul Ignatie, coordonatorul CP-ului, în care stareții, monahii și mirenii pot contempla adevărata icoană a vieții călugărești și modul în care pot fi îndreptate obști mănăstirești pe calea cea firească, strămoșească, a Bisericii.

SFÂNTUL VASILE CEL MARE
Comentariu la Psalmi
156 pagini, 43000 lei

PĂRINTELE IUVENALIE IONAȘCU
Starețul Gheorghe de la Cernica și mișcarea paisiană

192 pagini, 42000 lei

Autorul revelează relația dintre mișcarea paisiană și opera Cuviosului Gheorghe Cernicanul. Și „paisianismul", și „cernicanismul" apar ca manifestări unitare ale aceleiași unice și inconfundabile spiritualități ortodoxe românești.

SFÂNTUL GRIGORIE DE NYSSA
Opt omilii la fericiri

305 pagini, 36000 lei

Marele teolog și poet al veacului al IV-lea închină câte o predică fiecăreia dintre cele nouă Fericiri formulate de Hristos în *Predica de pe munte*. O exegeză de o deosebită profunzime, ca un mic tratat de morală și de antropologie creștină, tipărit prima oară în România.

IOASAF POPA
Viața monahală la Sfântul Vasile cel Mare

160 pagini, 37000 lei

IOASAF POPA
Feciorie și castitate în epoca de aur a Patristicii (313-430)

235 pagini, 39000 lei

AURORA MILEA
Sobornicitatea spiritualității creștine în omiliile Sfântului Macarie Egipteanul

188 pagini, 37000 lei

COLECȚIA „DEBUT"

MARIUS LAZURCA
Invenția trupului

153 pagini, 49000 lei

COLECȚIA „DOGMATICA"

CONSTANTIN C. PAVEL
Introducere în gândirea Fericitului Augustin

277 pagini, 69000 lei

Marele profesor pledează pentru importanța gândirii Sf. Augustin și a serviciilor pe care le-a adus aceasta credinței și culturii moderne, „științei idealului în raport cu Dumnezeu".

MITROPOLITUL NICOLAE AL BANATULUI
Origen și Celsus

221 pagini, 79000 lei

O carte savantă, extrem de rară, de mare cultură teologică, în care Mitropolitul Nicolae comentează și actualizează celebra dispută dintre Origen, cea mai mare minte a creștinismului după Pavel, și Celsus – reprezentantul gândirii filosofice păgâne.

COLECȚIA „DREAPTA EUROPEANĂ"

ALAIN DE BENOIST
O perspectivă de dreapta. Antologie critică a ideilor contemporane

312 pagini, 79000 lei

O dublă critică de înaltă ținută – o critică ideologică a stângii și o critică metodologică a dreptei. Un bilanț al mișcărilor de idei din ultimele decenii. O antologie unică a dreptei și o schiță a chipului unei drepte posibile.

GUSTAVE THIBON
De la divin la politic. Convorbiri cu Christian Chabanis

129 pagini, 49000 lei

Iconoclast și incalificabil, Thibon propune modele „tradiționaliste" extrem de originale și de non-conformiste. „Adevărata cultură, notează autorul, trebuie să aibă drept rezultat adâncirea ignoranței", care să permită receptarea unei noi lumi, mai profunde.

GIAN PIO MATTOGNO
Masoneria și Revoluția franceză

128 pagini, 49000 lei

Autorul dezvăluie și comentează rolul jucat de masonerie în Revoluția Franceză. Este pusă în discuție și teza catolică asupra aceleiași revoluții: un complot urzit de masonerie împotriva Tronului și a Altarului.

KONSTANTIN LEONTIEV
Bizantinismul și lumea slavă

175 pagini, 69000 lei

K. Leontiev a fost marele contemporan al lui Dostoievski și adversar al acestuia în ordinea politicului. Prezentul text ni-l dezăluie ca pe un cru-

ciat al cuvântului și un erudit cu intuiții profetice, față de care Spengler nu face decât figura unui neamț redundant.

ALDO FERRARI
A Treia Romă.
Renașterea naționalismului rus

114 pagini, 49000 lei

Un studiu de mare actualitate și importanță, care invită la o redefinire a noțiunilor de „dreapta" și "stânga", precum și la o delimitare realistă a tradiționalismului creștin de așa-numitul „național-comunism". O descriere a mișcării „Pamiati" și a naționalismului său, pendulând între „bizantinism" și "pan-slavism".

JOSEPH DE MAISTRE
Istorie și providență

226 pagini, 59000 lei

COLECȚIA „EIKONA"

EVGHENI TRUBEȚKOI
3 Eseuri despre icoană

164 pagini, 69000 lei

Nobil rus de vastă cultură, ucis de bolșevici în timpul luptelor din 1918, Trubețkoi este unul din fondatorii reflexiei moderne asupra icoanei. Tot el este cel care a înlăturat primul ferecătura de argint care acoperea frumusețea ascunsă a icoanei. Cele trei eseuri abordează icoana secolului 15, epoca de renaștere națională și spirituală a Rusiei creștine.

ERWIN PANOFSKY
Arhitectura gotică și gândirea scolastică

156 pagini, 79000 lei

Cartea-eveniment a Editurii „Anastasia" pe anul 1998. Unul dintre studiile cele mai originale ale gândirii estetice contemporane, scris de cel mai mare estetician al epocii moderne. Un text deopotrivă fermecător și erudit, cu mare putere formativă.

COLECȚIA
„ESEU— SERIA OCCIDENTALĂ"

JULIUS EVOLA
Individul și devenirea lumii

190 pagini, 49000 lei

Un eseu mai puțin cunoscut al unuia dintre cei mai mari istorici ai religiilor din lume. O perspectivă asupra modului în care se depreciază și decade lumea contemporană, elaborată de una dintre conștiințele cele mai culte, dar și mai incomode ale epocii noastre.

COLECȚIA „ESEU TEOLOGIC"

ANTHONY LANE, DANIEL BULZAN, SILVIU ROGOBETE, JOHN STOTT
Erezie și logos.

157 pagini, 20000 lei

IOVA FIRCA
Cosmogonia biblică și teoriile științei

219 pagini, 59000 lei

COLECȚIA „FILOSOFIA CREȘTINĂ"

ALEXANDRU MIRONESCU
Kairós. Eseu despre teologia istoriei

151 pagini, 25000 lei

Un text absolut unic de teologie a politicului, a unuia din liderii grupului creștin-ortodox „Rugul Aprins". Cartea urmărește decriptarea lucrării Providenței în desfășurarea marilor evenimente și cutremure ideologice și politice ale epocii noastre.

COLECȚIA „HAGIOGRAFII ALESE"

Cuviosul Patapie Egipteanul

104 pagini, 37000 lei

Sfântul Ierarh Nifon al Constanțianei

248 pagini, 59000 lei

COLECȚIA „HOMO SYMBOLICUS"

LOUIS DUMONT
Eseu asupra individualismului.
O perspectivă antropologică
asupra ideologiei moderne

308 pagini, 25000 lei

Cartea dezvoltă patru teme de acut interes: abordarea comparativ-antropologică a modernității, punerea într-o perspectivă ierarhică a ideologiei individualității. Textul urmărește istoria genezei și dezvoltării ideologiilor moderne și compararea culturilor naționale din Europa.

SORA ÉLIANE POIROT
Sfântul Ilie proorocul

261 pagini, 69000 lei

O amplă și unică monografie a figurii Sf. Ilie Tesviteanul, scrisă în lumina tradiției Sfinților Părinți ai Bisericii, dar și la nivelul exigențelor actuale ale cercetării antropologico-religioase. Cartea descoperă virtuțile-emblemă ale vieții monahale: însingurarea, fecioria, tăcerea, postul, sărăcia, ascultarea.

COLECȚIA „IMPASURI ȘI SEMNE"

VLADIMIR ZIELINSKY
Dincolo de ecumenism. Un ortodox răspunde Cardinalului Ratzinger

164 pagini, 59000 lei

Un laic ortodox rus se adresează cu dureroasă fraternitate și în semn de posibilă solidaritate unui faimos cardinal al Bisericii Romane, cardinalul Ratzinger. Convorbiri despre credință de un mare curaj al sincerității.

CONSTANTIN C. PAVEL
Tragedia omului în cultura modernă

100 pagini, 49000 lei

Împotriva nihilismului și scepticismului contemporan, autorul propune actualizarea faimosului pariu pascalian asupra existenței lui Dumnezeu: „De câștigați, câștigați. Dacă pierdeți, nu pierdeți nimic". Cartea profesorului C. Pavel pivotează în jurul criticii umanismului antropocentric.

MAX PICARD
Fuga de Dumnezeu

157 pagini, 69000 lei

O carte fundamentală despre credință. Motto-ul Sf. Augustin rezumă magistral tema cărții: "unde va merge cel ce va fugi de la fața lui Dumnezeu? Merge ba într-o parte, ba în alta, asemeni celui ce caută locul fugii sale. Unde vei merge, unde vei fugi? De vei fugi de El, fugi chiar la El. Fugi ca să I te înfățișezi, nu ca să I te ascunzi, căci nu poți să I te ascunzi, ci numai să te dezvălui".

COLECȚIA „INTELECTUALII BISERICII"

MIHAIL AVRAMESCU
Calendarul incendiat al lui Ierusalim Unicornus

121 pagini, 49000 lei

Un jurnal de idei scris în plin coșmar comunist de una din cele mai fascinante personalități ale clerului ortodox. Ediție unică, apărută cu binecuvântarea Mitropolitului Nicolae al Banatului și prefațată de Alexandru Paleologu.

DANIIL SANDU TUDOR
Taina Rugului Aprins.
Scrieri și documente inedite

153 pagini, 42000 lei

Scurt itinerar autobiografic al unuia dintre membri marcanți ai grupului „Rugul Aprins", însoțit de meditații duhovnicești, de documente rare și de câteva portrete ale autorului semnate de Al. Mironescu, Valeriu Anania și Arhim. Sofian Boghiu. Un text care vede pentru prima oară lumina tiparului.

COLECȚIA „LUMINĂTORII LUMII"

IOAN GHEORGHE SAVIN
Apologetica - vol I

538 pagini, 350000 lei

IOAN GHEORGHE SAVIN
Apologetica - vol II

necartonat - 732 pagini, 350000 lei
cartonat - 732 pagini, 380000 lei

SF. CHIRIL AL ALEXANDRIEI
Zece cărți împotriva lui Iulian Apostatul

568 pagini, 189000 lei (necartonat)

COLECȚIA „PSALM"

Cartea Profetului Ieremia

252 pagini, 37000 lei

Un eveniment filologic și teologic de excepție. Un alt faimos text scriptural, din seria profeților tălmăciți și tâlcuiți inegalabil de Î.P.S. Bartolomeu.

Cartea Profetului Isaia

260 pagini, 22000 lei

Cartea profetului Daniel

377 pagini, 69000 lei

COLECȚIA „TEOLOGUMENE"

RADU DIAC
Viața Sfântului Apostol Pavel

210 pagini, 57000 lei

COLECȚIA
„PĂRINȚII ORTODOXIEI LATINE"

PĂRINTELE CLEOPA
Despre vise și vedenii

370 pagini, 150000 lei

SORIN DUMITRESCU
7 dimineți cu Părintele Stăniloae.
Convorbiri realizate de Sorin Dumitrescu

284 pagini, 200000 lei

ÎN AFARA COLECȚIILOR

VLADIMIR VOLKOFF
Struțocămila (roman)

246 pagini, 59000 lei

Un roman exploziv, al unuia dintre scriitorii și eseiștii cei mai notorii ai deceniului 80, care descrie uluitoarea biografie a unui securist devenit episcop! Unul din marile romane ale epocii noastre.

DAN CIACHIR
Ofensivă ortodoxă

590 pagini, 290000 lei

DESMOND O'GRADY
O istorie a Jubileelor

275 pagini, 69000 lei

În actualitatea febrilă a Marelui Jubileu 2000, Fundația Anastasia oferă cititorilor săi o istorie neconvențională, extrem de palpitantă și de atractivă, a celor 26 de Jubilee prăznuite de lumea apuseană, începând cu secolul XIV! O scriere care s-a bucurat de un enorm succes în Statele Unite și în Australia, a unui zugrav de icoane „căzut în istorie".

Album Maitec

88 pagini, 109000 lei

Prezentul album inaugurează seria „Ei înșiși". Un album redactat integral de mânuțele marelui artist.

PATRIARHUL IUSTIN
Ierarhia bisericească în epoca apostolică

152 pagini, 110000 lei

PATRIARHUL IUSTIN
Evagrie din Pont

168 pagini, 115000 lei

PATRIARHUL IUSTIN
Sfânta Scriptură și interpretarea ei
în opera Sfântului Ioan Hrisostom

188 pagini, 125000 lei

PATRIARHUL IUSTIN
Activitatea Sfântului Apostol Pavel în Atena

340 pagini, 150000 lei

PĂRINTELE PETRE CHIRICUȚĂ
PARUSIA sau despre A DOUA VENIRE

356 pagini, 90000 lei

SORIN DUMITRESCU
Anticritice

314 pagini, 235000 lei

SORIN DUMITRESCU
Chivotele lui Petru Rareș
și modelul lor ceresc

397 pagini, 290000 lei

HÉLÈNE GUISAN-DÉMÉTRIADÈS
A treia prezență

136 pagini, 85000 lei

OANA IFTIME
Introducere în antievoluționismul științific.
Despre evoluția omului de către om

346 pagini, 150000 lei

Comenzile se pot face pe adresa: str. Venerei 13, sector 2, București, tel./fax: 2116745 sau e-mail: anastasia@fx.ro
Pentru comenzi peste 300.000 lei, rabat 25%. Plata se face la ridicarea coletului.
Taxele poștale sunt suportate integral de Editura Anastasia!

„Cartea Părintelui Mitrofan este o carte de importantă referinţă documentară pentru viaţa credincioşilor ortodocşi, în legătura pe care aceştia vor să o aibă cu cei scumpi, decedaţi, ai lor. Ea aduce mărturii bogate despre practica Bisericii Ortodoxe în pomenirea morţilor, începând de la temeiurile dogmatice şi liturgice şi până la aplicarea lor de către credincioşii individuali. Este o carte de mare precizie în îndrumările pe care le oferă. Aceasta m-a îndemnat şi pe mine să o folosesc adesea în elaborarea expunerii mele privitoare la raporturile dintre credincioşii Bisericii noastre şi cei plecaţi dintre ei. [...] Într-o epocă în care gândul la moarte, sub influenţa mentalităţii occidentale, este constant reprimat, în favoarea unei atenţii acordate exclusiv vieţii pământeşti, cartea de faţă reprezintă o îndrumare nepreţuită pentru susţinerea în inimile creştinilor ortodocşi a perspectivei pe care ne-a dăruit-o Revelaţia."

Preot Dumitru Stăniloae